

Grey Scale #13

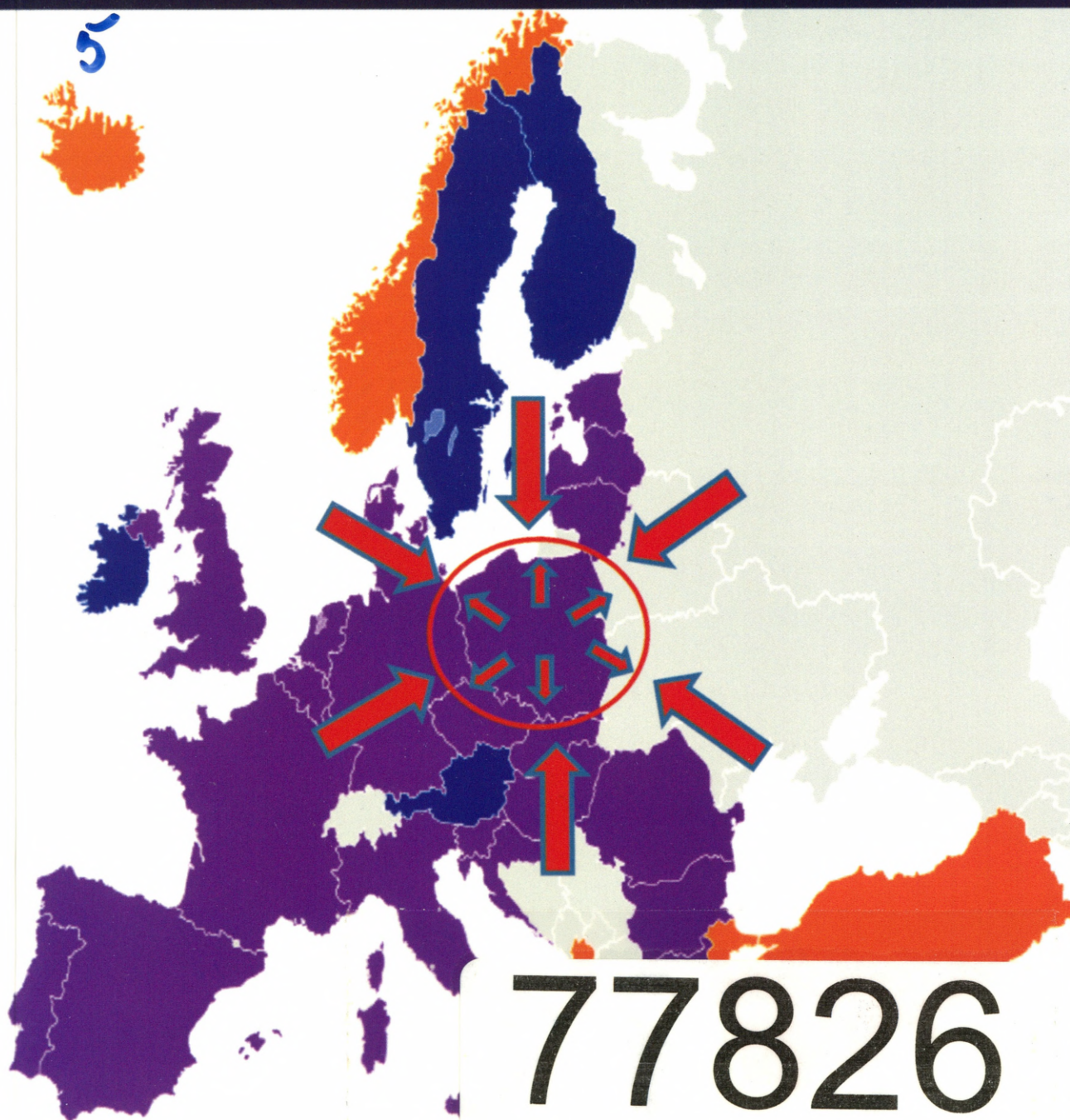

DANES
PICTA
.COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

OSŁONA STRATEGICZNA POLSKI

WYBRANE ASPEKTY

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

OSŁONA STRATEGICZNA POLSKI

WYBRANE ASPEKTY

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

OSŁONA STRATEGICZNA POLSKI
WYBRANE ASPEKTY

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

OSŁONA STRATEGICZNA POLSKI

WYBRANE ASPEKTY

WARSZAWA 2016

Recenzenci

prof. dr hab. Marian KOZUB

plk dr hab. Marek KUBIŃSKI

Redakcja naukowa

gen. bryg. (w st. spocz.) pil. dr inż. Zenon SMUTNIAK

Komitet naukowy

plk prof. dr hab. Dariusz KOZERAWSKI – przewodniczący komitetu naukowego

plk dr hab. Ryszard NIEDŹWIEDZKI – z-ca przewodniczącego komitetu naukowego

plk dr hab. Marek KUBIŃSKI – dyrektor Instytutu Strategii WBN

plk dr Krzysztof OSTROWSKI – kierownik Zakładu Podstaw Strategii IS WBN

gen. bryg. (w st. spocz.) pil. dr inż. Zenon SMUTNIAK – kierownik PSPO

plk pil. dr inż. Waldemar GOŁĘBIEWSKI

plk dr inż. Robert KOSOWSKI

plk dr Tomasz KOWALIK

plk dypl. Robert STACHURSKI

Komitet organizacyjny

kmdr dypl. Mirosław JURKOWLANIEC

plk dypl. Krzysztof RADOMSKI

plk dypl. Dariusz SIENKIEWICZ

plk dypl. Adam STRĘK

plk dypl. Arkadiusz SZKUTNIK

plk dypl. Stefan WALOWSKI

mgr Karolina KUKLA

mgr Marcin BŁOŃSKI

Projekt okładki

Genowefa MAJCHROWSKA

Redakcja techniczna i skład

Małgorzata GAWŁOWSKA

Korekta

Małgorzata SĘKTAS

© Copyright by Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2016

ISBN 978-83-7523-500-5

Sygn. AON 6397/16

Skład, druk i oprawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej

00-910 Warszawa, al. gen. A. Chruściela 103, tel. 261-814-055, tel./faks 261-813-752

e-mail: wydawnictwo@eon.edu.pl

Zam. nr 773/16

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	7
<i>plk dr inż. Robert KOSOWSKI</i> Osłona strategiczna – istota i ewolucja.....	9
<i>plk dr Tomasz KOWALIK</i> Adaptacja strategiczna NATO do bieżących wyzwań w środowisku bezpieczeństwa jako wyznacznik kształtowania osłony strategicznej państwa.....	49
<i>plk dypl. Stefan WALOWSKI</i> Monitorowanie sytuacji kryzysowych jako element osłony strategicznej Polski	67
<i>plk dypl. Krzysztof RADOMSKI</i> Wojska lądowe w osłonie strategicznej Polski.....	80
<i>plk pil. dr inż. Waldemar GOŁĘBIEWSKI</i> Lotnictwo sił powietrznych w osłonie strategicznej kraju	97
<i>plk dypl. Robert STACHURSKI</i> Rola obrony powietrznej w osłonie strategicznej państwa	118
<i>kmdr dypl. Mirosław JURKOWLANIEC</i> Środowisko bezpieczeństwa morskiego w aspekcie osłony strategicznej Polski	138
<i>plk dypl. Adam STRĘK</i> Udział Sił Zbrojnych RP w wielonarodowych strukturach militarnych jako narzędzie realizacji celów osłony strategicznej Polski	159
<i>plk dypl. Arkadiusz SZKUTNIK</i> Obrona terytorialna kraju jako element osłony strategicznej Polski	175

płk dypl. Dariusz SIENKIEWICZ

Edukacja powszechna w systemie bezpieczeństwa narodowego
jako element osłony strategicznej 193

ZAKOŃCZENIE 219

BIBLIOGRAFIA..... 220

WSTĘP

Od początku cywilizacji, na każdym etapie rozwoju społeczeństw, bez względu na stan technologicznego rozwoju, ważne było niedopuszczenie do zaskakującej napaści ze strony wrogów. Z historii znamy, jak różnorodnymi metodami posługiwały się państwa, aby temu zapobiec. Przedsięwzięcia te realizowane były permanentnie w czasie pokoju. Działaniom tym zawsze przyświecał jeden cel: zyskać czas na jak najlepsze przygotowanie się do odparcia agresji.

W programie kształcenia słuchaczy Podyplomowych Studiów Polityki Obronnej, Akademia Obrony Narodowej, przywiązuje szczególne znaczenie do łączenia teorii z praktyką funkcjonowania sił zbrojnych w systemie bezpieczeństwa RP. Okazją do praktycznego wykorzystania uzyskanej przez słuchaczy wiedzy teoretycznej było sympozjum *Wybrane aspekty osłony strategicznej Polski*. Zmiany w strategicznym środowisku bezpieczeństwa, jakie występują w najbliższym otoczeniu Polski i na świecie, przekonują nas o aktualności tego zagadnienia. Pogarszająca się sytuacja bezpieczeństwa w otoczeniu kraju i dość powściągliwa reakcja naszych sojuszników, skłania nas do podjęcia działań wzmacniających narodowy potencjał odstraszania.

Celem sympozjum było przybliżenie pojęcia, zakresu i znaczenia osłony strategicznej Polski jako państwa flankowego NATO oraz określenie wyzwań i kierunków niezbędnych działań w tym zakresie. Referujący podjęli próbę przedstawienia praktycznych rozwiązań w wybranych elementach osłony strategicznej państwa.

Sympozjum otworzył rektor-komendant AON płk prof. dr hab. Dariusz Kozerański. Dalsza część spotkania podzielona została na trzy panele, każdy z nich był zarazem jednym z trzech głównych problemów badawczych sympozjum:

1) „Wpływ współczesnych zagrożeń na kształt osłony strategicznej państwa” – moderator: dziekan Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego, płk dr hab. Ryszard Niedźwiecki;

2) „Główne kierunki rozwoju zdolności państwa, a zwłaszcza SZ RP w kontekście pojawiających się wyzwań, aby skutecznie zapewnić osłonę strategiczną Polski” – moderator: dyrektor Instytutu Strategii, płk dr hab. Marek Kubiński;

3) „Rola poszczególnych komponentów Sił Zbrojnych RP w osłonie strategicznej Polski” – moderator: kierownik PSPO, gen. bryg. (w st. spocz.) pil. dr inż. Zenon Smutniak.

Serię referatów po każdym panelu kończyła dyskusja.

OSŁONA STRATEGICZNA – ISTOTA I EWOLUCJA

Ten, któremu przyjdzie walczyć z liczniejszymi i silniejszymi od siebie wrogami, odniesie nad nimi zwycięstwo pod warunkiem, że oprze się ich pierwszemu impetowi¹

N. Machiavelli

Do zwiększenia znaczenia niszczeń szczególnie się przyczyni ustawiczna groźba wtargnięcia w głąb każdego kraju silnych zagonów kawalerii i broni pancernej już w pierwszych dniach wojny, czemu żadna osłona w dotychczasowej jej postaci nie zdoła już zapobiec²

S. Mossor

Polska może liczyć na pomoc sojuszników tylko wtedy, gdy będzie chciała i mogła bronić się sama, jeśli zdobędzie własne możliwości odstraszania³

J.N. Jeziorański

Wstęp

Z doświadczeń wojen i konfliktów zbrojnych wynika to, że od zarania dziejów głównymi atutami agresorów dokonujących uderzenia na inne państwa było zaskoczenie z jednoczesnym przejęciem inicjatywy⁴. Jest to rezultatem

1 N. Machiavelli, *Książe*, Wyd. Antyk, Warszawa 2004, s. 213.

2 S. Mossor, *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, MON, Warszawa 1986, s. 180.

3 „Nowy Dziennik” 1–2, New York 2000.

4 „Szybkość działania i uzyskania zaskoczenia, to najprostszy sposób rekompensaty braku sił, aby zyskać przewagę nad przeciwnikiem” – gen. prof. F. Cochenhausen [w:] K. Nożko, *Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP*, Bellona, Warszawa 1994, s. 6.

naturalnej, jak to ujął marsz. J. Piłsudski, tzw. „**przewagi pierwszeństwa**”, jaką daje rozpoczynanie działań zbrojnych przez agresora⁵. Dlatego też kluczowym problemem obrony państw było skuteczne zabezpieczenie się przed zaskakującym uderzeniem przeciwnika, grożącym rozbięciem nieprzygotowanych do obrony sił i zajęciem terenu. Problem ten wynika głównie z olbrzymich dysproporcji, jakie występują między długością granic oraz liczbą obiektów położonych w głębi kraju a potrzebą ich obrony. Stąd też zarówno w przeszłości jak i współcześnie zapewnienie skutecznej osłony jest warunkiem koniecznym sprawnej obrony państwa.

Przedmiotowe tezy sformułowano bazując na wybranych przykładach historycznych, potwierdzonych imperatywami klasyków nauki i sztuki wojennej. Mianowicie już pięć wieków przed naszą erą Sun Tsu twierdził, że **„Jeśli jesteś w stanie utrzymać wszystkie ważne strategicznie punkty na swoich drogach, możesz nie obawiać się, że wróg wkroczy”**⁶. Zasadność przytoczonych tez potwierdził również Fryderyk Wielki II, który twierdził, że **„w każdej sytuacji skuteczne odparcie agresji przeciwnika przez siły zbrojne będzie uzależnione od uniemożliwienia mu wykonania początkowego uderzenia przez zaskoczenie”**.

Słuszność tych tez potwierdza również ponad 1000 letnia historia Polski, przy czym niestety ostatnie jej cztery wieki to okres tragicznych skutków braku osłony strategicznej. Chodzi tu o Potop Szwedzki, rozbiory czy klęskę września 1939 roku. Dlatego też budując strategię obrony Polski konieczne jest uwzględniać wnioski płynące z historii, zgodnie z tezą marsz. F. Focha, że „strategia oparta jest o fundament historii”⁷.

W ramach realizacji zadań wynikających z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz artykułu 3 traktatu waszyngtońskiego⁸, wspierając się przytoczoną na wstępie myślą Jana Nowaka Jeziorańskiego wynika potrzeba znalezienia odpowiedzi na pytanie: *jak postrzegać osłonę strategiczną we współczesnej obronie Polski i obronie wspólnej NATO?*

5 J. Piłsudski, *Rok 1920*, M. Tuchaczewski, *Pochód za Wisłę*, Łódź 1989, s. 8; „Wyzyskać ten najpiękniejszy przywilej wojny, niespodziankę, która zabija siłę” J. Piłsudski, *Myśli, mowy i rozkazy*, Wyd. Kwadryga, Warszawa 1989, s. 50.

6 Sun Tsu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994.

7 Por. K. Nożko, *Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP*, Bellona, Warszawa 1994, s. 13–14.

8 Art. 3 traktatu waszyngtońskiego „Strony, każda z osobna i wszystkie razem (...) będą utrzymywały i rozwijały swoją indywidualną i zbiorową zdolność do odparcia zbrojnej napaści”.

Doświadczenia i ewolucja na przestrzeni lat

Przy współczesnym rozpatrywaniu problematyki osłony strategicznej, a w tym jej pojęć i ewolucji jej znaczenia i sposobów zapewnienia podstawowym źródłem wiarygodnej wiedzy jest historia wojen i konfliktów zbrojnych. Oczywiście nie dostarcza ona gotowych rozwiązań do bezpośredniego zastosowania w obecnych uwarunkowaniach, ale można w niej odnaleźć pewne powtarzające się problemy (zagrożenia) i prawidłowości, a także informacje dotyczące chociażby form czy sposobów realizacji zadań osłonowych, które świadczą z pewnym prawdopodobieństwem o sposobie interpretowania wówczas pojęcia osłony strategicznej oraz postrzegania jej znaczenia w obronie państwa.

Funkcja osłony strategicznej istniała i miała podstawowe znaczenie dla bytu i trwałości państw od samego początku ich formowania na określonym terytorium. Wynikało to z tego, że większość plemion czy też narodów niezorganizowanych „państwowo”⁹ była w ciągłym ruchu, zmieniając obszary bytowania, stosownie do zmian klimatycznych, w poszukiwaniu źródeł żywności, a także atakując i zdobywając tereny zajęte już przez inne plemiona czy narody zagarniając przy tym korzystny dla atakującego teren wraz z jego zasobami itp.

W historii losy narodów i państw, w tym również i polskiego zależały od zdolności obrony własnego terytorium w ciągłych zmaganiach narodów i wspomnianych ruchach migracyjnych. Z ich doświadczeń wynika, że skuteczna obrona własnego terytorium zawsze uwarunkowana była zdolnością do efektywnego wykorzystania jego walorów obronnych i jego obronnego przygotowania¹⁰. Już Sun Tsu twierdził, że „terytorium jest podstawą istnienia państwa. Jak można go odstąpić?”¹¹.

Potwierdzeniem tej tezy są np. działania podejmowane już nawet przez starożytne mocarstwa polegające między innymi na wznoszeniu gigantycznych budowli służących do obrony granic, jak chociażby Mur Chiński (budowa od VI w. p.n.e. do XVI w.)¹² lub rzymski Limes (z łacińskiego granica)¹³, które tworzone były wykorzystując możliwości obronne terenu, fortyfikacje

9 Por. M. Karus, *Wykorzystanie sił obrony terytorialnej w osłonie strategicznej (operacyjnej)*, AON, Warszawa 1995, s. 9.

10 R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek i W. Jakubczak, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, AON, Warszawa 2008, s. 216.

11 Sun Tsu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994.

12 Długość 21 tys. km.

13 Por. M. Karus, dz. cyt., s. 9.

oraz siły rozmieszczone na posterunkach wraz z dodatkowo wydzielonymi siłami do wykonania manewrów na kierunkach ewentualnego zagrożenia po przygotowanych wcześniej drogach (zob. rys. 1).

Źródło: https://www.google.pl/search?q=mur+chi%C5%84ski+ciekawostki&ie=utf-8&oe=utf8&gws_rd=cr&ei=lt_uVseQLcqX6ASb2bzoCQ [27.01.2015]bbb.

Rysunek 1. Mur chiński od VI w p.n.e. oraz rzymski „limes” – I-IV w. p.n.e.

Nie należy przy tym postrzegać murów jako środków do zapewnienia obrony państwa, ale jako elementu, dzięki któremu można było uniknąć zaskoczenia i zyskać na czasie, aby przygotować siły w głębi i odeprzeć atak przeciwnika.

Oczywiście charakter działań podejmowanych w ramach realizacji osłony strategicznej granic na przestrzeni lat ewoluował między innymi adekwatnie do rozwoju środków walki i sztuki wojennej, niemniej jednak pewne założenia były przez lata wykorzystywane. W Polsce na przykład za pierwszych Piastów powstała linia umocnień granicznych, do których zaliczyć można między innymi Wały Chrobrego, obejmujące pas ciągłych umocnień zbudowanych wzdłuż rzek, grodów obronnych i umocnionych miast¹⁴. Przykładem innej formy osłony strategicznej był system zamków i umocnień miast wzniesiony

¹⁴ „Wały Śląskie potocznie nazywane również Wałami Chrobrego) – pas podwójnych i potrójnych wałów ziemnych, opartych o naturalne przeszkody, ciągnących się w zachodniej części Dolnego Śląska na obszarze m.in. Borów Dolnośląskich, począwszy od mokradeł w okolicy wsi Wierzbowa na południu, wzdłuż środkowego i dolnego biegu Bobru, aż po okolice Krosna Odrzańskiego na północy. (...) Obok Przesieki Śląskiej (będącej zabezpieczeniem na wschodzie i południowym wschodzie) stanowiły ochronę granic Śląska od zachodu”, https://pl.wikipedia.org/wiki/Wa%C5%82y_%C5%9A_l%C4%85skie [16.01.2016]. Por. M. Boryna, *Wały Śląskie. Tajemnice dawnych granic*, Szprotawa 2011, s. 39–45, 91, 97, 98.

za Kazimierza Wielkiego w XIV wieku¹⁵, który przez kilkaset lat stanowił skuteczną osłonę tzw. „rdzenia” Polski.

Z drugiej strony brak dostrzegania znaczenia osłony strategicznej oraz w pewnym sensie jej nieprzygotowanie stworzyły warunki prowokujące do najazdu wojsk szwedzkich na Polskę w 1655 roku, poprzedzonego spustoszeniem Ukrainy w czasie powstania Chmielnickiego w 1648 roku oraz agresją Moskwy, która w 1654 roku wypowiedziała Rzeczypospolitej wojnę. Potop szwedzki pokazał słabość organizacyjną Rzeczypospolitej, a najeźdźca skuteczność swoich działań uzyskał m.in. poprzez wykorzystanie błędnego oparcia obrony RP na formacjach zaciężnych, a niewykorzystania atutów obrony własnego terytorium¹⁶ oraz kolaborację części elit Rzeczypospolitej Obojga Narodów ze Szwedami. Dopiero od wiosny 1656 roku, gdy zaczął wzrastać opór armii koronnej, w połączeniu z użyciem formacji terytorialnych i działaniami nieregularnymi (wojna podjazdowa, szarpana) pozwoliło wyprzeć z Polski zarówno Szwedów, jak wojska Moskwy i tatarów¹⁷. I choć ostatecznie w 1659 roku Szwedzi zostali wyparci, to jednak poniesione straty w wyniku walki z kilkoma przeciwnikami oraz koszty ustępstw pokojowych były ogromne¹⁸. Niektóre zniszczenia materialne, szczególnie szwedzka grabież dóbr kultury polskiej, są odczuwalne do dziś.

Kolejnym, niestety negatywnym i zarazem tragicznym w skutkach, przykładem niedocenienia znaczenia osłony strategicznej była utarta niepodległości i rozbiory Polski dokonane za sprawą Rosji, Prus i Austrii w latach 1772–1795. Przyczyn rozbiorów było wiele, jedną z nich była słabość polityki¹⁹, która uczyniła kraj niezdolnym do wzmocnienia siły militarnej²⁰. Mimo znacznego potencjału gospodarczego nie zdołano przeprowadzić koniecznych reform podatkowych (np. opodatkowania szlachty) i politycznych (przede wszystkim

15 R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek i W. Jakubczak, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego...*, dz. cyt., s. 137.

16 Tamże, s. 135.

17 Tamże, s. 512.

18 „Potop 1655/1659, śmierć 33% ludności (Mazowsze – 40%, Wielkopolska – 40%, Pomorze – 66%), zmniejszenie ludności: Krakowa – 3-krotnie, Warszawy – 2-krotnie, Gdańska o 1/3, utrata zabudowy: np. Wielkopolska – 62%; zniszczenie młynów: np. Mazowsze – 40%; zmniejszenie pogłowia bydła: np. Mazowsze – 33%; produkcja ołowiu – spadek 3,5-krotny; rolnictwo – powrót do dwupolówki tj. systemu z X–XII w. (tj. m.in. cofnięcie się w produkcji rolnej o trzy wieki)”. Tamże, s. 509.

19 J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przełomu XX–XXI wieku*, Bellona, Warszawa 1995, s. 28.

20 Por. R. Jakubczak, *Współczesne wojska obrony terytorialnej*, Bellona, Warszawa 2014, s. 509–510.

zniesienia *liberum veto*). Przeciw reformom była zarówno większość szlachty, magnaterii, jak i duchowieństwa. Wszelkie podejmowane próby reform upadły. Szczególną rolę odegrała również zdrada części magnatów i szlachty w ramach tzw. konfederacji targowickiej. Z drugiej strony zewnętrznym źródłem rozbiorów było współdziałanie Rosji i Prus na sejmie konwokacyjnym, gdzie w kwietniu 1764 roku mocarstwa te podpisały tajny aneks do traktatu sojuszniczego, w którym zobowiązały się do wspólnego wystąpienia zbrojnego przeciwko Rzeczypospolitej, gdy strony uznają, że zagrożone są ich interesy w tym kraju. Zatem znaczenie osłony strategicznej w tym okresie dotyczyło zarówno aspektów militarnych, gospodarczych i politycznych (dyplomacji) oraz można by dziś powiedzieć wywiadowczych. Sporo uwagi temu okresowi poświęca między innymi przyszły feldmarszałek Helmut von Moltke w swoim dziele „O Polsce”²¹.

W latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego wieku, dostrzegano walory jedynie niektórych elementów osłony strategicznej i to w wymiarze zewnętrznym, za to na terytorium własnego państwa nie podejmowano znaczących działań w wymiarze militarnym w aspekcie szeroko rozumianego bezpieczeństwa państwa polskiego²².

W okresie I wojny światowej jedynie częściowo miały miejsce doraźnie (nie stale) organizowane przedsięwzięcia osłony operacyjnej realizowane przez poszczególne korpusy niemieckie, chociażby w ramach osłony odcinków granicznych tam, gdzie miały przeprowadzić koncentrację sił po zakończeniu mobilizacji. Realizowana ona była poprzez wykorzystanie specjalnie wydzielanych brygad osłonowych ze struktur poszczególnych korpusów, które z wyprzedzeniem przemieszczały się i przygotowywały rejony do późniejszego wyładowania i koncentracji swoich macierzystych korpusów²³.

21 H. von Moltke, *O Polsce*, OW Adiutor, Warszawa 1996, s. 77 i dalej.

22 R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek i W. Jakubczak, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego...*, dz. cyt., s. 135.

23 „Osłona 1914 ze strony Niemiec wykazała inne zasady. Od chwili wydania rozkazów mobilizacyjnych każdy korpus otrzymuje zadanie osłony (...) odcinka granicznego, (...) tam, gdzie ma przeprowadzić własne wyładowanie i koncentrację. Korpusy ze swoich stanów wysyłają (...) kombinowane brygady, składające się z dwóch pułków piechoty i artylerii polowej. (...) Brygady osłonowe przybywają wcześniej, przed swoimi korpusami spełniają rolę jakby personel d’installation. Wykonują osłonę o tyle z większą starannością, gdyż osłaniają koncentrację własnego korpusu. System ten zapewnia od chwili wyładowania podział odcinków granicznych, które pozostają już dla danych korpusów bez zmian aż do końca wyładowania wszystkich transportów koncentracji. Niema tu żadnych zbędnych przemarszów, krzyżowania kolumn itp.”, O. Laskowski (red.), *Encyklopedia wojskowa*, t. VI, Wyd. Towarzystwo Wiedzy Wojskowej, Warszawa 1937, s. 172–173.

Idąc dalej, jako efekt krwawych doświadczeń wojennych, olbrzymich strat ludzkich i materialnych²⁴ z okresu I wojny światowej państwa europejskie podjęły na niespotykaną do tej pory skalę działania w celu zapewnienia sobie osłony strategicznej. Podstawową ich formą było tworzenie ciągłych linii obronnych wzdłuż granic obsadzanych przez zbrojne formacje terytorialne (zatem osłona granicy państwa jako element osłony strategicznej). Zaliczyć do nich można chociażby: w ZSRR „Linie Stalina”²⁵, w Finlandii „Linie Mannerheima”, we Francji „Linie Maginota”, w Niemczech „Linie Zygfryda”, „Wał Pomorski” i „Międzyrzecki Rejon Umocniony”, w Czechosłowacji „Umocnienia Sudetów” oraz Umocnienie Nadgraniczne w Szwajcarii²⁶.

Tworzone linie umocnień połączone były systemem rozpoznania, rażenia oraz różnego rodzaju przeszkodami (zaporami, polami minowymi itp.) oraz urzutowane w głąb nieraz nawet na kilkadziesiąt kilometrów, jak to miało miejsce w przypadku Linii Mannerheima²⁷ czy Linii Stalina²⁸ (zob. rys. 2).

Niestety w Polsce właściwie całkowicie zlekceważono tę kwestię, która w tym okresie dysponowała jedynie tzw. Umocnieniami Śląskimi, fortyfikacjami na pld.-wsch. od Sarn²⁹ (zbudowanymi wzdłuż rzeki Słuczy), na Westerplatte, Helu, Węgierskiej Górze i Wiznie oraz Mławie. Paradoksalnie dwaj potężni sąsiedzi Polski ze wschodu i zachodu (późniejsi agresorzy) utworzyli silne linie umocnień wzdłuż granic, natomiast Polska miała wówczas do obrony nieosłonięte około 2000 km z Niemcami (po zajęciu Czech i Słowacji ok 3000 km) i 1400 km z ZSRR. Po raz kolejny w historii Polski potwierdziły się słowa C. v. Clausewitza o „**Polsce, jako bezbronny stepie (...), drodze publicznej dla obcych wojsk**”³⁰. (zob. rys. 3).

24 Por. R. Jakubczak, *Współczesne wojska obrony terytorialnej*, dz. cyt., s. 510.

25 Łączna długość ok 1200 km, składająca się z 13 tzw. umocnionych rejonów o długości 100–180 km i szerokości 30–50 km. W. Suworow, *Lodołamacz*, Editions Spotkania, Warszawa 1992, s. 84 i 87.

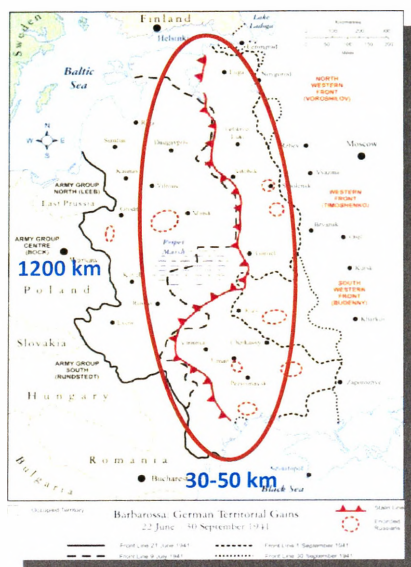
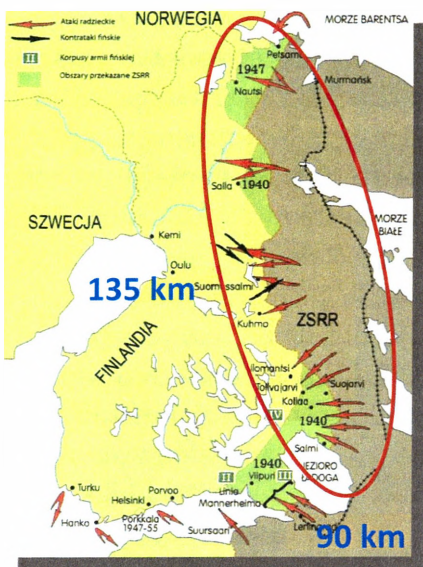
26 Por. R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek i W. Jakubczak, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego...*, dz. cyt., s. 216–27; Z. Czarnota, Z. Moszumański, *Wojna Zimowa*, AON, Warszawa 1994, s. 12; Por. W. Suworow, dz. cyt., s. 72–74, 83–87, 93–95.

27 „Linia obronna o dł. 135 km i głęb. 90 km, wkomponowaną w terenie ze 150–160 budowlami betonowymi partą o wybrzeże Zatoki Fińskiej i Jeziora Ładoga, pozycja wysunięta w odl. 25–40 km od granicy, obszar przedpoła obsadzany przez 4 brygady graniczne, pozycja główna w odl. 30–35 km od wysuniętej, pozycja tylna 8–12 km od głównej”, https://pl.wikipedia.org/wiki/Linia_Mannerheima [17.01.2016].

28 Por. W. Suworow, dz. cyt., s. 74 i 84.

29 Długość 27 km. <https://www.google.pl/search?q=umocnienia+sarny> [18.01.2016].

30 C. v. Clausewitz, *O wojnie*, Wyd. Test, Lublin 1995, s. 441.

Źródło: <https://www.google.pl/search?q=linia+mannerheima> oraz <http://www.alternatehistory.com/discussion/showthread.>[12.01.2016].

Rysunek 2. Linia Mannerheima i Linia Stalina

Źródło: <https://www.google.pl/search?q=granica+niemiec+z+polsk%C4%85+1939+M-RU> [27.01.2016].

Rysunek 3. Porównanie fortyfikacji Polski, Niemiec i ZSRR po klęsce Polski

Jak wynika z literatury przedmiotu jedną z przyczyn tego stanu było całkowite oparcie się na doktrynie wojny manewrowej³¹, jako pokłosie „choroby zwycięstwa” z wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku oraz sojuszach z Francją i Anglią³². Co już wówczas stało niejako w sprzeczności z głoszoną przez marsz. F. Focha tezą, że „nie manewruje się przeciwko przeciwnikowi, który ma swobodę manewru”.

Na przełomie 1937–1938 roku ppłk Stefan Mossor i gen. dyw. Tadeusz Kutrzeba sporządzili dla Naczelnego Wodza *Studium planu strategicznego Polski przeciw Niemcom*³³. W ramach tego opracowania postulowali osłone granic i osłone koncentracji operacyjnej oprzeć na umocnieniach³⁴ i polskich oddziałach terytorialnych, gdyż trzeba było ich zdaniem „dążyć do odciążenia szczupłej naszej masy operacyjnej od zadań osłony granic”³⁵. Stosownie do tych postulatów rozpoczęto w latach 1937–1939 tworzenie formacji terytorialnych przeznaczonych głównie do osłony rozwinięcia wojsk tzw. batalionów i brygad obrony narodowej, przeznaczonych głównie do osłony rozwinięcia wojsk operacyjnych wzdłuż granicy z Niemcami. Niestety do września 1939 roku zdołano przygotować do mobilizacji tylko 83 uzbrojone bataliony obrony narodowej (tj. ok. 50 000 żołnierzy), co wobec zadań osłony 3000 km granic i setek obiektów w głębi kraju oraz w stosunku do posiadanych wówczas możliwości wykorzystania ponad 4 mln przeszkolonych żołnierzy rezerwy było przysłowiową kroplą w morzu potrzeb.

W rezultacie nie przygotowano zgodnej z przyjętymi założeniami osłony strategicznej w formie umocnień i obrony terytorialnej. Wobec braku osłony wojska operacyjne rozwinięto kordonowo wzdłuż granic, jednocześnie często ponad czterokrotnie³⁶ (w stosunku do obowiązujących wówczas norm taktycznych) rozciągając szerokość pasów obrony. Zatem do osłony rozwinięte zostały praktycznie wszystkie armie z wyjątkiem odwodowej armii Prusy, co

31 Por. T. Kutrzeba, S. Mossor, *Studium planu strategicznego Polski przeciw Niemcom*, IW Pax, Warszawa 1987, s. 39–40. Por. B. Balcerowicz, *Obrona państwa średniego*, Warszawa 1996, s. 166.

32 W tym założenia ofensywnego przeciwwuderzenia na Niemcy. Por. J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski...*, dz. cyt., s. 36–38.

33 T. Kutrzeba, S. Mossor, dz. cyt., s. 75–76.

34 Por. S. Mossor, *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, MON, Warszawa 1986, wyd. III, s. 180–181.

35 T. Kutrzeba, S. Mossor, dz. cyt., s. 134.

36 Dywizje otrzymały 30 kilometrowe pasy do obrony przy obowiązujących wówczas normach taktycznych do 7 km, Por. S. Mossor, dz. cyt., s. 60. Por. J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski...*, dz. cyt., s. 37.

stworzyło idealne warunki do skutecznego przeprowadzenia Blitzkriegu, którego tragiczne skutki są powszechnie znane³⁷.

Jeżeli natomiast chodzi o praktyczne wykorzystanie elementów osłony strategicznej w innych państwach podczas II wojny światowej to wyglądało ono następująco. Niemiecka „Linia Zygfryda” na granicy z Francją spełniła swoje zadanie z jednej strony umożliwiła użycie większych sił przeciw Polsce, natomiast z drugiej ograniczyła ewentualną możliwość wykonania uderzenia armii francuskiej. W pełni sprawdziła się „Linia Mannerheima” w Finlandii³⁸, gdzie ofensywa Armii Czerwonej prowadzona od 30.11.1939 r. do 13.03.1940 r. zakończyła się totalnym fiaskiem³⁹. „Linie Stalina” paradoksalnie na rozkaz samego Stalina wiosną 1941 roku, tj. w przededniu ataku Niemiec na ZSRR rozpoczęto niszczyć, co przyczyniło się istotnie do sukcesu Niemców. W sumie blisko 10 tys. schronów bojowych wysadzono w powietrze⁴⁰. W czasie wojny z powodzeniem wykorzystano tylko część, której nie zdołano zniszczyć tzw. Kijowski Rejon Umocniony w ramach 71 dniowej obrony Kijowa⁴¹.

Natomiast w odniesieniu do „Linii Maginota” rozpowszechniony jest mit o jej nieskuteczności. W rzeczywistości linia ta została zbudowana do osłony strategicznej 450 km granicy z Niemcami (z 900 km od Szwajcarii do kanału La Manche) i to zadanie w pełni wykonała. Niestety z powodu błędu strategicznego dowództwa francuskiego stworzone zostały warunki na pozostałym nieumocnionym obszarze granicznym do zastosowania przez Niemców w 1940 roku (10.05–22.06.) tzw. „Planu Mainsteina”. Jego istotą było przemieszczenie 9 dywizji pancernych przez Ardeny i wykonaniu uderzenia na wojska francuskie omijając ta linię umocnień. Manewr ten poprzedzony został wykonaniem pozornego uderzenia na Francję od strony Belgii w połączeniu z desantami w Holandii⁴² (zob. rys. 4).

37 „II wojna światowa: utrata 1/3 terytorium II RP na rzecz Rosji; 12,2 mln – poległych, zamordowanych, deportowanych (1/3 ludności), inwalidzi – 590 000; straty majątku narodowego – 38% (10 200 przedszkoli, 2677 szpitali, 30% mieszkań, 65% wyposażenia produkcyjnego, 75 mln m³ drewna)”. Por. R. Jakubczak, *Współczesne wojska obrony terytorialnej...*, dz. cyt., s. 510.

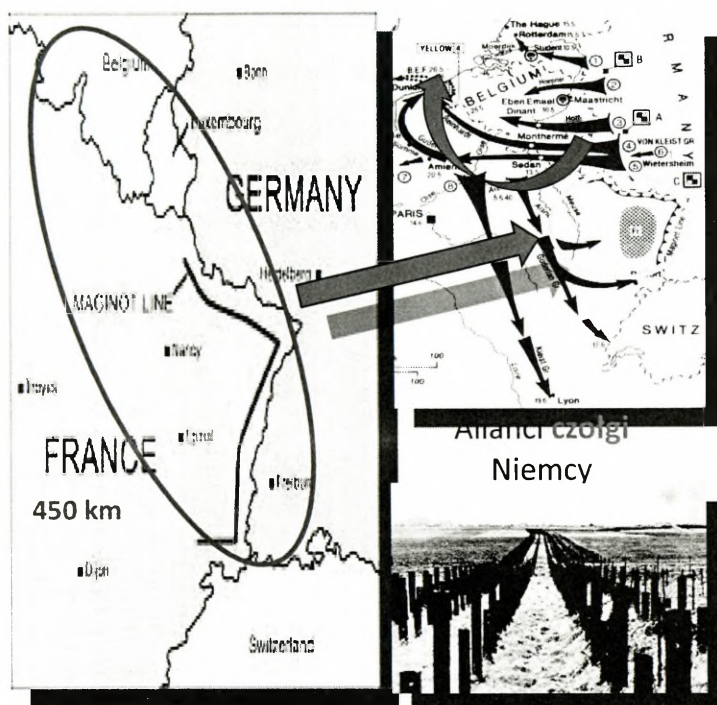
38 W. Suworow, dz. cyt., s. 74.

39 Wszystko, co mieliśmy do zrobienia, to trochę podnieść głos i Finowie usłuchają. Jeśli tak nie zrobią, to raz wystrzelimy z armaty i wtedy podniosą ręce do góry. W każdym razie tak się nam wydawało”, „Finowie okazali się dobrymi żołnierzami. Wkrótce zdaliśmy sobie sprawę z tego, że ugryźliśmy więcej, niż zdołamy przełknąć” – Nikita Chruszczow.

40 W. Suworow, dz. cyt., s. 87.

41 Por. R. Jakubczak, *Współczesne wojska obrony terytorialnej...*, dz. cyt., s. 64. Por. J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski...*, dz. cyt., s. 191.

42 J. Nowak Jeziorański, *Polska z bliska*, ZNAK, Kraków 2003, s. 127. Por. J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski...*, dz. cyt., s. 38 i 191.

Źródło: <https://www.google.pl/search?q=maginot+line&tbm> [20.01.2016].

Rysunek 4. Linia Maginota

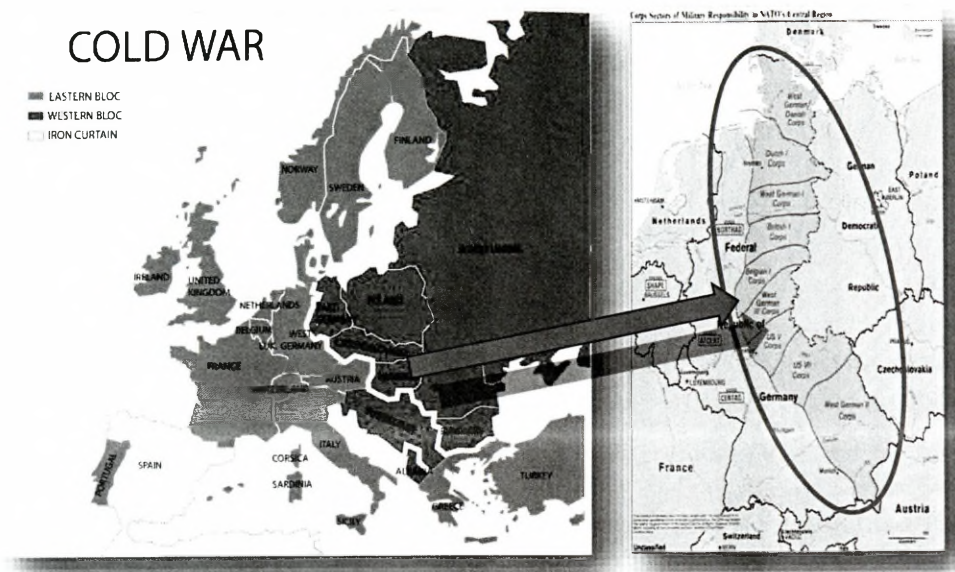
Cisną się tu na usta słowa Napoleona, że „**Umocnienia mają znaczenie tylko wtedy, gdy potrafimy z nich skorzystać**”.

Dynamiczny rozwój i użycie na dużą skalę lotnictwa i broni rakietowej w okresie II wojny światowej przyczynił się do rozszerzenia zakresu osłony strategicznej o kwestie związaną z obroną powietrzną, która współcześnie stała się chyba najbardziej dynamicznie rozwijającą i zarazem najkosztowniejszą składową osłony strategicznej państwa.

W okresie konfrontacji zimnowojennej z Układem Warszawskim na szczególne zainteresowanie zasługuje lądowa osłona strategiczna NATO przygotowana na obszarze ówczesnej Republiki Federalnej Niemiec, wzdłuż ok. 1000-kilometrowej granicy z Układem Warszawskim (UW)⁴³, głębokości 120–170 km⁴⁴ (zob. rys. 5).

⁴³ *Informator o systemach jądrowych zapór minowych w RFN wraz z mapami (wydanie drugie uzupełnione)*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Sztab Generalny, Zarząd II, Warszawa 1975.

⁴⁴ Por. J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski...*, dz. cyt., s. 192.

Źródło: <https://www.google.pl/search?q=nato+1970+plans&ie=utf> [20.01.2016].

Rysunek 5. Osłona strategiczna NATO

Początkowo w okresie całkowitej dominacji USA obowiązywała strategia „zmasowanego odwetu” przy zastosowaniu broni atomowej (w tym min jądrowych tzw. Pasa Trettnera). Jednakże po „okrzepnięciu RFN” pod naciskiem jej rządu w latach siedemdziesiątych odstąpiono od tej koncepcji, która wiązała się z wykonaniem zmasowanego uderzenia jądrowego na wkraczające zgrupowania pancerne UW, a tym samym zniszczenie ludności i terytorium RFN na rzecz strategii wysuniętych rubieży⁴⁵. Miała ona na celu skuteczne przeciwdziałanie zaskakującemu ewentualnemu uderzeniu (wtargnięciu) zgrupowań pancernych UW liczących, jak wówczas kalkulowano ok 40 000 czołgów i innych pojazdów pancernych⁴⁶. Polegała ona na powstrzymaniu i rozbiciu zgrupowań pancernych UW środkami konwencjonalnymi. Jednym z nich był operacyjny system zapór inżynierskich przygotowany zawczasu i uruchamiany przez wojska obrony terytorialnej⁴⁷. Celem tej formy osłony strategicznej było zniszczenie zdolności manewrowych nacierających zgrupowań wojsk prze-

⁴⁵ Por. B. Balcerowicz, *Obrona państwa średniego*, Warszawa 1996.

⁴⁶ M. Karus, dz. cyt., s. 17.

⁴⁷ Była to swego rodzaju linia umocnień nadgranicznych, głęboko urzutowana i obsługiwana przez OT. Por. M. Karus, dz. cyt., s. 17.

ciwnika i stworzeniem dogodnych warunków do rozwinięcia i wprowadzenia do walki głównych zgrupowań uderzeniowych NATO. Dawała ona możliwość szybkiego reagowania na narastające zagrożenie militarne ze strony UW w najskuteczniejszy na owe czasy sposób⁴⁸.

Przez analogie oraz w kontekście dzisiejszych uwarunkowań geopolitycznych, w tym głównie działań podejmowanych przez Rosję można pokusić się o stwierdzenie, że obecnie rola i znaczenie Polski w systemie obronnym NATO na tym kierunku staje się podobna do tego, jakie wówczas miała RFN⁴⁹ (zob. rys. 6).

Źródło: Stratfor, From Estonia to Azerbejdzan: American Strategy After Ukraine [16.12.2015].

Rysunek 6. „Sojusznicy flankowi” NATO i USA

48 Zakładając, że: „w pewnych wypadkach osłona kraju zrealizowana być może na drodze zapobiegawczej ofensywy podjętej przeciwko wojskom znajdującym się w fazie koncentracji. Jest to jednak metoda dość trudna”, W. Sikorski, *Przyszła wojna*, MON, Warszawa 1984, wyd. II, s. 248.

49 Por. M. Świerczyński, *German-Polish Partnership Shapes NATO's Eastern Flank Defences*, Atlantic Community. Org. The Open Think Tank for Foreign Policy, May 2014.

W tym sensie pojmowanie zakresu osłony strategicznej jest zbliżone⁵⁰ pomimo rozwiązania UW, zmiany układu granic i doktryn obronnych czy też ewolucji środków walki oraz sposobów ich użycia itp.⁵¹ Współcześnie liczba arsenałów broni jądrowej znajdujących się w dyspozycji wielu państw (jak Rosja – najwięcej na świecie taktycznej broni jądrowej, USA, Francja, Chiny, Wielka Brytania, Indie, Pakistan, Izrael, Korea Północna) uniemożliwia jej użycie bez odpowiedzi innego państwa atomowego. Należy zatem przyjąć, że w dalszym ciągu ten rodzaj broni będzie służył jako narzędzie odstraszenia poprzez groźbę jej użycia⁵².

Podobne formy osłony strategicznej stosowano również w innych zapalnych miejscach świata, między innymi na granicy rosyjsko-chińskiej⁵³, między Koreą Północną i Południową⁵⁴, na granicy algiersko-marokańskiej⁵⁵, między Izraelem i Palestyną⁵⁶, między USA a Meksykiem, czy chociażby działania podejmowane w drugiej połowie 2015 roku przez Węgry na granicy z Serbią i Chorwacją, polegające na osłonie granicy państwa poprzez wybudowanie ogrodzenia przeciw niekontrolowanemu przemieszczaniu się fal emigrantów⁵⁷ (zob. rys. 7).

Przytoczone do tej pory fakty historyczne wskazują, że osłonę strategiczną postrzegano wyłącznie w odniesieniu do własnego terytorium lub koalicji państw. Jednakże historia daje również przykłady potwierdzające fakt, że w interesie osłony statecznej można prowadzić działania (w tym wojenne) również poza granicami państwa (na zewnątrz), na terenie sąsiedniego państwa lub w ogóle całkowicie z dala od granic własnego terytorium.

50 „Przypadkowe użycie broni nuklearnej, w tym raketowe zagrożenie nuklearne uznaje się – obok wejścia w jej posiadanie nowych niestabilnych, niepewnych i awanturniczych państw – za bardzo realne w przyszłości”. Por. G.C. Buchan, D. Matonick, C. Shipbaugh, R. Mesie, *Future roles of U.S. nuclear forces. Implications for U.S. strategy*, RAND, Santa Monica 2003.

51 Por. J. Czaja (red.), *Nowa koncepcja strategiczna NATO w realiach XXI wieku*, AON, Warszawa 2013, s. 98 i Russia's National Security Strategy to 2020.

52 J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski...*, dz. cyt., s. 131.

53 Wybudowana po zakończeniu konfliktu nad Ussuri https://pl.wikipedia.org/wiki/Granica_chi%C5%84sko-rosyjska [16.01.2016].

54 Które są formalnie ciągle w stanie wojny, https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojna_korea%C5%84ska [17.01.2016].

55 https://pl.wikipedia.org/wiki/Granica_algiersko-maroka%C5%84ska [16.01.2016].

56 Mur bezpieczeństwa – system fortyfikacji, bariera terenowa zbudowana z inicjatywy Izraela celem ochrony izraelskich obywateli przed ewentualnymi atakami terrorystycznymi ze strony mieszkańców Zachodniego Brzegu Jordanu, <https://pl.wikipedia.org> [19.01.2016].

57 <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Rzad-Wegier-ukonczyliśmy-budowe-ogrodzenia-na-granicy-z-Chorwacją,wid,17911696,wiadomosc.html?ticaid=11644f> [16.01.2016].

USA - Meksyk

Od 2006 – docelowo 1100 km

Węgry - Serbia

Od 2015 – 175 km

Belfast / Irlandia Północna

Linie pokoju – odcinki po 5 km

Korea Północna - Korea Południowa

Od 1953. – 238 km

Maroko - Sahara Zachodnia

Lata 80-te XX w. – 2500 km

Izrael - Palestyna

Od 2002 – docelowo 700 km

Źródło: <http://www.polityka.pl/galerie/1628461,2,swiat-sie-grodzi-zobacz-najsłynniejsze-mury.read> [30.01.2016].

Rysunek 7. Współczesne formy osłony granic

W Polsce osłonę strategiczną zarówno na własnym terytorium, jak i w ramach działań zbrojnych poza granicami państwa w pełni wykorzystywał Bolesław Chrobry, który w ramach zabezpieczenia realizacji własnych interesów oraz w celu zabezpieczenia się przed ewentualną agresją na terytorium Polski podejmował szereg różnych działań. Na przykład wykorzystując wewnętrzne walki w Rzeszy zajął ważny rejon przedpola Odry, następnie przystąpił do interwencji w Czechach, gdzie po śmierci w roku 1003 księcia Władysława osadził na tronie wcześniej wygnanego Bolesława III Rudego, a po kolejnej interwencji w tym samym roku sam objął tron w Pradze i ogłosił się księciem Czech.

Zwolennikiem takich działań był również marsz. J. Piłsudski, który twierdził, że „Należy iść w granice wroga, by przenieść ciężar wojny na obcy teren”. Jednocześnie podkreślał znaczenie „osłony przestrzennej” pisząc, że „Trzeba pamiętać, że przestrzeń to wróg, którego też zmóc trzeba”, „Zdecydowałem (...) możliwie daleko od miejsc gdzie się nowe życie wykluwało i wykuwało,

obalić wszelkie próby (...) narzucenia raz jeszcze życia obcego, życia nie-urządzonego przez nas samych”⁵⁸. Zatem na podstawie przytoczonych faktów i imperatywów można zaryzykować stwierdzenie, że osłona przestrzeni to środek osłony strategicznej, który trzeba być w stanie zawczasu przygotować a następnie maksymalnie wyzyskać jego walory.

Potem jedynie niekiedy wracano do elementów osłony strategicznej realizowanej poza obszarem własnego terytorium, jak chociażby podczas wyprawy przeciw Zakonowi Krzyżackiemu w 1410 roku pod wodzą króla Jagiełło, czy też interwencji w Moskwie w ramach wojny polsko-rosyjskiej w latach 1609–1618 pomiędzy Rzeczypospolitą za panowania Zygmunt III Wazy a Carstwem Rosyjskim albo w czasie walk pod Wiedniem w 1683 roku między wojskami polsko-austriacko-niemieckimi pod dowództwem króla Jana III Sobieskiego a armią Imperium Osmańskiego pod wodzą wezyra Kara Mustafy, zakończonej klęską Turków, którzy od tej pory nie stanowili już zagrożenia dla chrześcijańskiej części Europy.

W latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego wieku incydentalny charakter w kontekście osłony strategicznej miała również inicjatywa Polski, kiedy zamierzano interweniować przeciw odradzającemu się militaryzmowi niemieckiemu przejawiająca się między innymi śmiałą polityką marsz. Józefa Piłsudskiego przeciw Niemcom, którą określano mianem „dążenia do zdystansowania Niemiec w celu stłumienia narastającego rewizjonizmu i militarizmu”. Jednym z przykładów działań (poza politycznymi) realizowanym w pewnym sensie w ramach osłony strategicznej było wprowadzenie ORP „Wicher” do portu gdańskiego wraz z przybyciem tam statków brytyjskich w związku z wygaśnięciem w 1932 roku umowy polsko-niemieckiej o tzw. port d’attaché na mocy, której Polacy mieli prawo witania w Gdańsku delegacji zagranicznych. W ramach tej akcji marsz. J. Piłsudski chciał „wysądować” postawę Niemiec i ich zdeterminowanie do obrony własnych interesów w Gdańsku. Można, zatem stwierdzić, że w tym przypadku osłona strategiczna przejawiała poprzez podejmowanie działań politycznych (dyplomatycznych) i swego rodzaju „działań specjalnych”.

58 J. Piłsudski, *Myśli, mowy i rozkazy*, Wyd. Kwadryga, Warszawa 1989, s. 49, 50 i 53.

W Europie po II wojnie światowej, osłonę strategiczną na zewnątrz państwa rozwijał przede wszystkim ZSRR⁵⁹ i w odpowiedzi na to Stany Zjednoczone⁶⁰.

Natomiast Polska i Niemiecka Republika Demokratyczna po II wojnie światowej uczestniczyły niejako w osłonie strategicznej części zachodniej granicy Układu Warszawskiego, z racji swojego geograficznego położenia oraz obowiązujących w tym układzie doktryn i planów.

Innym, ale już bardziej współczesnym przykładem takich rozwiązań była sojusznicza wojna prewencyjna w Iraku⁶¹ czy też działania wojsk NATO w Afganistanie⁶². Oczywiście zdania na ten temat mogą być podzielone szczególnie w kontekście faktycznych przyczyn tych interwencji, uwzględniając zaistniałe fakty oraz wnioski z nich płynące. O zewnętrznych terytorialnie działaniach zbrojnych na rzecz osłony strategicznej wspominał w latach międzywojennych XX wieku przytaczany już gen. W. Sikorski⁶³. Natomiast marszałek J. Piłsudski myśląc o wojnie „prewencyjnej” przeciw Niemcom, w tym samym okresie także postrzegał ją w takim kontekście⁶⁴. Była to wtedy w Europie nowatorska koncepcja traktowania bezpieczeństwa państwa i przez to niezbyt rozumiana przez ówczesnych, w konsekwencji zaniechana z tragicznym skutkiem dla tych, którzy tej inicjatywy nie podjęli⁶⁵.

59 „Dobrze rozumieli ją Rosjanie w ramach państwa radzieckiego, a jej brak w skali globalnej skrzętnie wyzyskali do rozbudowy sieci państw skutecznie prowadzących politykę antykolonialnego wyzwolenia się spod dominacji państw zachodnich, osłabionych wojną światową. W drugiej połowie XX wieku zrozumieli jej znaczenie Amerykanie. Jej podstawa terytorialna – obrona narodowa – funkcjonowała na poziomie 3% potencjalnych możliwości (wykorzystano 50 000 rezerwistów do formacji ON, spośród 1,5 miliona będących do dyspozycji)” R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek i W. Jakubczak, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego...*, dz. cyt., s. 137.

60 Zarówno w czasie działań podejmowanych w ramach NATO jak i samodzielnie.

61 G. Parker (red.), *Historia sztuki wojennej od starożytności do czasów współczesnych*, Książka i Wiedza, Warszawa 2008, s. 420.

62 „Kampania w Afganistanie była bezpośrednią reakcją na atak terrorystyczny na USA z 11 września 2001 roku. Jej przebieg i wnioski i z niej wynikające wywarły i wciąż jeszcze wywierają znaczący wpływ na kształtowanie się zarówno strategicznych, jak i operacyjnych składników koncepcji i planów oraz systemów i przygotowań w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego”. Tamże, s. 440.

63 „W pewnych wypadkach osłona kraju realizowana być może na drodze zapobiegawczej ofensywy podjętej przeciwko wojskom znajdującym się w fazie koncentracji. Jest to metod dość trudna, gdyż wymaga dużego przygotowania własnej armii oraz pełnej swobody działania z politycznego stanowiska”, stosowany jednak w ocenie autora głównie przez narody potężne. W. Sikorski, dz. cyt., s. 248.

64 J. Piłsudski, *Myśli, mowy i rozkazy*, dz. cyt., Warszawa 1989, s. 49–53.

65 Por. R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek i W. Jakubczak, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego...*, dz. cyt., s. 137.

Kolejnym przykładem zewnętrznej osłony strategicznej jest program amerykańskiej „tarczy antyrakietowej” z elementami jej instalacji planowanymi do rozmieszczenia na terenie RP⁶⁶. Budzi ona ciągle kontrowersje szczególnie tych państw, które obawiają się, że osłona ta uniemożliwi im stosowanie zastraszania wobec innych uderzeniami własnego potencjału militarnego. Pomimo tego, że z założenia ma ona charakter defensywny, to sam fakt, iż ograniczy ona możliwość wykonania uderzeń z powietrza na terytorium USA i ich sojuszników, może powodować poza militarnymi (kontrdziałaniami) również gospodarcze i polityczne reakcje. Poza tym jej skuteczność w kontekście rozwoju ŚNP oraz innych form ich wykorzystania, które miało miejsce w USA 11.09.2001 roku⁶⁷ nadal stanowi temat otwarty i jest przedmiotem badań.

Przechodząc od historii do czasów współczesnych mając na względzie charakter dzisiejszych zagrożeń⁶⁸, które w szeregu publikacjach klasyfikowane są jako militarne i niemilitarne⁶⁹, jak również form i sposobów przeciwstawiania (przeciwdziałania, zapobiegania itp.) się nim, nie sposób ich pominąć

66 „Niewątpliwie obok terroryzmu i proliferacji broni masowego rażenia kolejnym istotnym asymetrycznym czynnikiem współczesnego środowiska bezpieczeństwa staje się problem zagrożeń rakietowo-nuklearnych i związana z nimi obrona przeciwrakietowa. Z tego względu (...) obrona przeciwrakietowa jest realnym (...) problemem strategicznym. Przemawiają za tym zarówno wnioski z analiz historycznych, jak i ocen oraz prognoz, co do przyszłego kształtowania się środowiska bezpieczeństwa”. S. Koziej, *Strategiczne środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego w okresie po zimnowojennym*, Warszawa 2010, s. 57.

67 „To, co jest najbardziej charakterystyczną cechą ataku z 11 września z punktu widzenia strategicznego to uzyskanie totalnego zaskoczenia i spowodowanie gigantycznego szoku w wymiarze globalnym”. Tamże, s. 58.

68 „Klasyczne zagrożenia bezpieczeństwa narodowego (ang. *classic threat to national security*) – spłot zdarzeń w stosunkach międzynarodowych, w których z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju państwa albo naruszenie lub utrata jego suwerenności i integralności terytorialnej w wyniku zastosowania wobec niego przemocy zbrojnej (militarnej)”. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wydanie czwarte, AON, Warszawa 2002, lub spłot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju wewnętrznego bądź naruszenie lub utrata suwerenności państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wydanie czwarte, AON, Warszawa 2002, s. 151.

69 Por. J. Wojnarowski, *Gotowość systemu bezpieczeństwa narodowego*, AON 2010, s. 19; M. Kozub, *Siły Zbrojne jako narzędzie polityki bezpieczeństwa międzynarodowego*, SWSzPoZ, Łódź–Warszawa 2010, s. 47.

w definiowaniu istoty oraz zakresu osłony strategicznej, jako fundamentalnej części obrony narodowej⁷⁰, a tym samym bezpieczeństwa narodowego⁷¹ RP.

Obecnie zagrożenia militarne charakteryzują się zdolnością do wykonania uderzeń raketowo-lotniczych na obszarze całego kraju (możliwość projekcji wrogich działań jednocześnie we wszystkich obszarach funkcjonowania państwa) w warunkach silnych zakłóceń elektronicznych oraz w cyberprzestrzeni połączonych z działaniami sił specjalnych. Już w pierwszych godzinach agresji może zostać sparaliżowany system kierowania państwa i dowodzenia wojskami, a także system komunikacyjny, utrudniając lub nawet uniemożliwiając manewr wojskami. Współczesne możliwości uderzenia wojskami z powietrza (desanty powietrzne, szturm śmigłowców itp.) umożliwiają agresorowi opanowanie kluczowych obiektów i rejonów na całym atakowanym terytorium⁷².

Jeden z wariantów scenariusza ataku na Polskę opisanego przez Caspara Weinbergera⁷³ a potwierdzającego w pewien sposób ww. ocenę przedstawił w swojej książce *Polska z bliska* Jan Nowak-Jeziorański. Zgodnie z tym scenariuszem „specjalne elitarne oddziały (SPECNAZ)⁷⁴ przeprowadzają desant i błyskawiczny atak na siedzibę rządu polskiego w czasie posiedzenia Rady Ministrów w chwili, gdy rząd obraduje nad sprawą koncentracji wojsk rosyjskich na granicy z Polską. Cały rząd i większość obecnych dowódców wojskowych pada ofiarą ataku. Równocześnie wojska desantowe opanowują lotniska, węzły komunikacyjne, studia i nadajniki telewizji i radia oraz inne obiekty strategiczne. W następnej fazie wojska pancerne przy wsparciu

70 „Obrona narodowa – (ang. *national defense*) – działalność mająca na celu odpowiednie przygotowanie i wykorzystanie sił i środków będących do dyspozycji państwa dla przeciwdziałania wszelkiego rodzaju zagrożeniom zewnętrznym i wewnętrznym, godzącym w interes narodowy”, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wydanie czwarte, AON, Warszawa 2002, s. 81, wydanie szóste, AON, Warszawa 2008, s. 79.

71 „Bezpieczeństwo narodowe (ang. *national security*) – jedna z podstawowych dziedzin funkcjonowania (aktywności) państwa, mająca zapewnić możliwości przetrwania, ale przede wszystkim rozwój i swobodę realizacji interesów narodowych w konkretnym środowisku (warunkach) bezpieczeństwa, poprzez podejmowanie wyzwań, wykorzystywanie szans, redukcję ryzyka oraz przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla jego interesów. Bezpieczeństwo narodowe jest często utożsamiane z bezpieczeństwem państwa, ponieważ wywodzi się z egzystencjalnych potrzeb ludzkich społeczności zorganizowanych w państwa”. Tamże, s. 17.

72 Zdolności desantowe i przerzutu piechoty drogą powietrzną Rosji opisano w R. Jakubczak, *Współczesne wojska obrony terytorialnej...*, dz. cyt., s. 512.

73 Sekretarz Obrony USA za rządów Ronalda Reagana w książce napisanej wspólnie z Peterem Schweizerem z 1996 roku pt. *Następna wojna*.

74 Aktualne możliwości dywersyjne SPECNAZ – por. w R. Jakubczak, *Współczesne wojska obrony terytorialnej...*, dz. cyt., s. 512.

lotnictwa przekraczają granicę i okupują sparaliżowany kraj. Moskwa kieruje notę do państw NATO, domagając się ultimatywnie od powstrzymania się od wszelkich działań w obronie zaatakowanego sojusznika. Wobec groźby użycia środków masowego rażenia alianci pozbawieni możliwości obrony pozostawiają ofiarę agresji własnemu losowi⁷⁵.

Podobne akcje, które miały miejsce w Czeczeni czy też atak na pałac prezydencki w Afganistanie poprzedzający agresję rosyjską w tym państwie wydają się potwierdzać w pewnym sensie realność takiego scenariusza. Oczywiście uwarunkowania naszego funkcjonowania w strukturach NATO oddalają niejako groźbę jego zastosowania, ale nie pozbawiają zasadności bycia gotowym na taką ewentualność. Co potwierdza również autor książki podkreślając, że Caspar Weinberger z racji pełnienia funkcji Sekretarza Obrony USA był jednym z najlepiej poinformowanych członków administracji Ronalda Reagana w tym czasie. W takim przekonaniu utwierdzają nas również słowa C. v. Clausewitza, który pisze, że „sztuka wojenna wymaga, aby właśnie słabi, skazani na obronę byli zawsze uzbrojeni, aby nie ulec napadowi”⁷⁶.

Wobec tego jednymi z priorytetów osłony strategicznej powinny być elementy infrastruktury krytycznej, które decydują zarówno o możliwościach, jak i słabościach systemu obronnego państwa, takie jak system kierowania, infrastruktura informatyczna, energetyczna, zapasy itp. Z drugiej strony współczesne zagrożenia niemilitarne w tym klęski żywiołowe, katastrofy techniczne i ekologiczne, terroryzm, przestępczość zorganizowana oraz skala nielegalnej migracji, jak również wnioski płynące z konfliktu na Ukrainie⁷⁷ powodują, że obecnie zarówno zakres jak i znacznie osłony strategicznej dla bezpieczeństwa Polski zdecydowanie się zwiększają.

Zatem w ramach osłony strategicznej adekwatnie do opisanego charakteru współczesnych zagrożeń, w celu przeciwdziałania nim wykorzystywane będą wszelkie niezbędne środki bezpieczeństwa narodowego obejmujące działa-

75 J. Nowak Jeziorański, *Polska z bliska...*, dz. cyt., s. 133.

76 C. v. Clausewitz, *O wojnie*, dz. cyt., s. 441.

77 Konflikt hybrydowy nie rozwija się na osi czasu zgodnie z wyznaczoną dynamiką i tylko w zasięgu militarnej konfrontacji jego stron. Toczy się w szerokim i wielowymiarowym kontekście (kulturowym, społeczno--politycznym, ekonomicznym, psychologicznym), w ramach którego konfrontacja lub rywalizacja między głównymi stronami przenosi się poza obszar działań militarnych. Por. *Leksykon obronności. Polska i Europa*, Bellona, Warszawa 2014, s. 182.

nia⁷⁸ polityczne⁷⁹ (dyplomatyczne⁸⁰), ekonomiczne, specjalne, wewnętrzne itp.⁸¹ Jednak wszystkie one znaczą niewiele, jeśli nie stoi za nimi siła militarna, co potwierdzają słowa Clausewita, że o sile państwa stanowią „właściwe siły zbrojne, kraj z jego obszarem i ludnością, wreszcie sojusznicy”⁸².

Idąc dalej wnioski z historii wskazują, że na terytorium Polski wkraczało najczęściej od strony lądu, chociaż wspierano się działaniami również od strony morza (Szwedzi w okresie potopu i Niemcy w 1939 roku), natomiast II wojna światowa oraz zdecydowana większość konfliktów zbrojnych, jakie miały miejsce po jej zakończeniu wskazują na zwiększanie znaczenia uderzeń z powietrza, w ramach przygotowania oraz wzmocnienia agresji lądowej. Można zatem przypuszczać, że pomimo ogromnego znaczenia działań realizowanych w przestrzeni powietrznej szczególnie w początkowych okresach konfliktów, w wypadku Polski wiodącą rolę w stosunku do powietrznej i morskiej odgrywa lądowa osłona strategiczna, ponieważ w sytuacji agresji na Polskę potencjalni agresorzy mają relatywnie łatwy dostęp do terytorium RP drogą lądową, jak np. północno-wschodni kierunek strategiczny i obszar Polesia. Potwierdzają to również fakty historyczne, np. w 1708 roku Karol XII, król Szwecji, a w 1812 roku cesarz Napoleon prowadzili swoje armie przez Białoruś i bramę smoleńską wprost na Moskwę. Wcześniej jeszcze na początku XVII wieku w okresie interwencji w Rosji (1604–1619), tym samym szlakiem podążały armie Rzeczypospolitej dowodzone przez hetmanów S. Żółkiewskiego i J.K. Chodkiewicza. W latach 1919–1920 w wojnie polsko-bolszewickiej wojsko polskie prowadziło główne operacje na obydwu teatrach, ale w zależności od sytuacji koncentrowało siły na jednym z nich⁸³.

Na podstawie analizy przytoczonych faktów historycznych pokuszono się o próbę zobrazowania w sposób uproszczony kwestii dostrzegania znaczenia

78 Por. W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP – podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*, AON, Warszawa 2011, s. 108–112.

79 S. Zalewski, *Bezpieczeństwo polityczne państwa, Studium funkcjonalności instytucji*, rozprawa naukowa, Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2010, s. 53, 67, 192.

80 Dyplomacja – to „sztuka rozwiązywania problemów międzynarodowych w sposób pokojowy”, por. B. Surmacz, *Ewolucja współczesnej dyplomacji. Aktorzy, struktury, funkcje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 27.

81 Por. S. Sulkowski, M. Brzeziński (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa – wybrane zagadnienia*, ELIPSA, Warszawa 2009, s. 33.

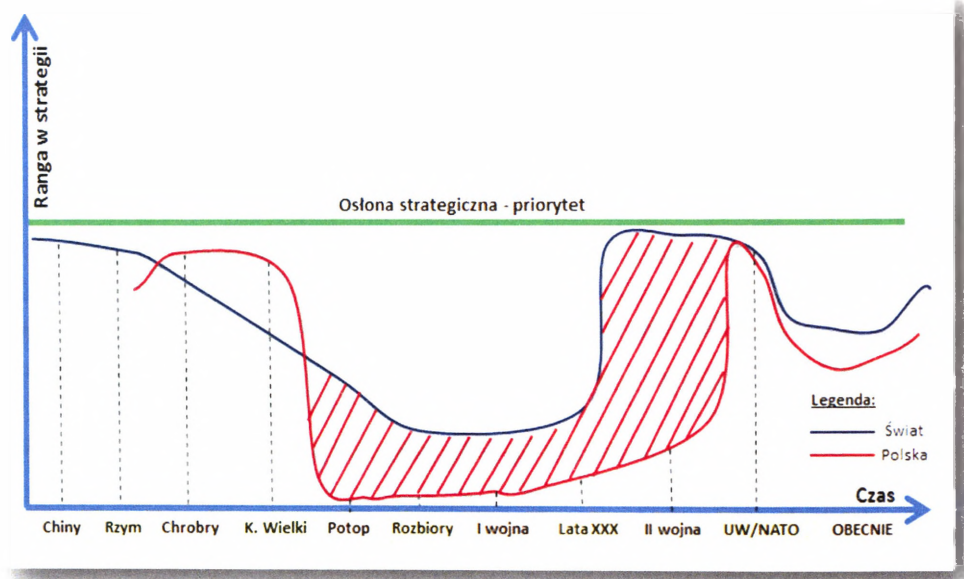
82 C. v. Clausewitz, dz. cyt., s. 10.

83 T. Strzeżek, *Rola Polesia w planach i działaniach wojennych*, Biuletyn Naukowy 1(13)94, Olsztyn 1994.

osłony strategicznej, w odniesieniu do wydarzeń, które miały miejsce zarówno w Polsce, jak i świecie (zob. rys. 8).

Z wykresu można wnioskować, że znaczenie osłony strategicznej ewoluowało w historii, a często poprzez jej niedocenianie mieliśmy do czynienia z negatywnymi zjawiskami żeby nie powiedzieć tragediami narodowymi, które w kontekście Polski odnoszą się między innymi do wspomnianego już Potopu, rozbiorów czy też września 1939 roku.

Mając na uwadze wskazane fakty osłona strategiczna ma podstawowe znaczenie dla skuteczności strategii obronnej, gdyż jej brak lub ograniczone stosowanie nie tylko naraża państwo małe czy średniej wielkości (do których zaliczana jest Polska) na utratę niepodległości, ale doprowadzało w historii do upadku całych mocarstw, czego przykładem są m.in. Rzym, Francja za czasów Napoleona, czy też Chiny w okresie przedkolonialnym⁸⁴.

Opracowanie własne.

Rysunek 8. Ewolucja osłony strategicznej – stosowanie

⁸⁴ R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek i W. Jakubczak, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego...*, dz. cyt., s. 135.

Ośłona strategiczna – istota

Przytoczone fakty historyczne poza wykazaniem fundamentalnego znaczenia osłony strategicznej w obronie narodowej a także decydującej roli sił zbrojnych w tym zakresie, wykazały również w pewnym sensie ewoluowanie jej znaczenia przez pryzmat działań podejmowanych na przestrzeni lat w ramach jej realizacji.

Dlatego też mając na uwadze fakt, że reprezentujemy instytucje wojskowe za punkt wyjścia do przedstawienia istoty osłony strategicznej przyjęto zadanie przewidziane dla SZ RP w *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*⁸⁵, a mianowicie art. 26: „ochronę niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnienie bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic”.

Na podstawie wniosków z analizy dostępnej literatury wynika, że definowaniu osłony strategicznej poświęcono niewiele opracowań. Najwięcej uwagi poświęcono jej w książce *Przyszła wojna* Władysława Sikorskiego⁸⁶ z 1934 roku, *Studium planu strategicznego Polski przeciw Niemcom* T. Kutrzeby i S. Mossora opracowanego w latach 1937–1938, w rozprawie doktorskiej W. Kitlera z 1994 roku nt. *Militarnych aspektów osłony strategicznej państwa*, w *Podstawach bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji z 2008 roku*, opracowanych przez zespół autorski w składzie R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek i W. Jakubczak, *Raporcie strategicznym: Siły Zbrojne RP w drugiej dekadzie XXI wieku* autorstwa J. Marczaka, R. Jakubczaka z 2014 roku oraz pracy studyjnej gen. bryg. M. Karusa nt. *Wykorzystania sił obrony terytorialnej w osłonie strategicznej (operacyjnej)* z 1995 roku oraz sygnalnie problematyki tej dotknięto w kilku innych opracowaniach⁸⁷.

⁸⁵ *Konstytucja RP*, art. 26.

⁸⁶ W. Sikorski, dz. cyt., s. 245–248.

⁸⁷ Pośrednio tematykę osłony strategicznej poruszano w następujących opracowaniach: W. Stankiewicz, J. Gerber – współtwórca niemieckiej mikroekonomii wojskowej, AON, Warszawa 1992; M. Kobielski, *Podstawowe problemy przygotowania i prowadzenia działań obronnych na obszarze wschodniej Polski wynikające ze specyfiki obszaru*, Praca studyjna, AON, Warszawa 2001; J. Wojnarowski (red.), *Wpływ uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych na przygotowania ochronno-obronne Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 2011; E. Nikulin, *Obrona terytorialna województwa przygranicznego w osłonie strategicznej Polski i NATO*, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 2003; R. Korzeniowski, *Działania nieregularne w obronie województwa warmińsko-mazurskiego*, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 2001.

Dlatego też chcąc podjąć się próby zaprezentowania istoty definicji osłony strategicznej w kontekście RP jako podmiotu osłony uznano za celowe dokończyć tego przez wzgląd na następujące kryteria:

- geograficzne położenie Polski i uwarunkowania historyczne;
- charakter współczesnych zagrożeń (militarne i niemilitarne), a tym samym rodzaj i zakres realizowanych przedsięwzięć w ramach przeciwdziałania nim;
- zobowiązania sojusznicze (SSW), w tym wynikający z nich obszar realizacji osłony (na własnym terytorium i poza jego granicami) oraz układ (narodowy i międzynarodowy);
- oraz stosowane środki bezpieczeństwa narodowego.

W celu właściwego postrzegania osłony strategicznej oraz umiejscowienia jej w hierarchii powiązanych z nią innych pojęć oraz kompletności ostatecznych konkluzji niezbędnym okazało się dokonanie identyfikacji kluczowych z punktu widzenia rozwiązywanego problemu pojęć. Dlatego też uszczegółowienia zakresu rzeczywistości, jaki obejmuje osłona strategiczna oraz określenia sposobu jej postrzegania dokonano w drodze analizy, wyłączania cech i kolejnego precyzowania następujących pojęć: strategia, obrona, obrona narodowa, osłona oraz osłona granicy państwowej, uwzględniając przy tym współzależności zachodzących między poszczególnymi składowymi rozwiązywanego problemu.

Oczywiście sposoby podejścia do definiowania mogą być różne w zależności od przyjętych kryteriów i zastosowanych metod badawczych. Niemniej jednak z uwagi na fakt, że osłona strategiczna była już w przeszłości przedmiotem badań teoretyków wojskowych i autorytetów akademickich dokonując precyzowania zakresu rzeczywistości, jaki obejmuje osłona strategiczna skupiono się na identyfikacji kilku najczęściej występujących w literaturze definicji, zakładając ewentualną próbę jej uszczegółowienia.

Przez wzgląd na przytoczone założenia pierwszym pojęciem jest strategia. Termin strategia istnieje już kilka tysięcy lat, dzięki czemu posiada wiele definicji, które ewoluowały na przestrzeni wieków. Sokrates strategię definiował, jako „środek zapewniający wolność i szczęście kraju”, zaś C. v. Clausewitz, uważał, że „strategia jest teorią odnoszącą się do użycia bitew na korzyść wojny”. W wydawnictwach leksykalnych definiowana jest jako „teoria i praktyka działania, ukierunkowanego na osiągnięcie założonych celów w danej dziedzinie, ujmowanych w skali ogólnej i mających charakter

długofalowy”⁸⁸. Uwzględniając przytoczone definicje, założony cel i przyjęty do rozwiązania problem, do dalszych rozważań strategię będziemy postrzegać jako „naukę i sztukę myślenia, wyboru, przygotowania i wykorzystania przez naród środków obrony drogą pośrednią, odstraszania lub bezpośredniej walki, mających charakter długofalowy”. Zatem w osłonie jej przydomek strategiczny będzie dopełnieniem podkreślającym jej strategiczne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa oraz ustanawiający ją jako strategiczny środek w realizacji obrony narodowej.

Obrona natomiast definiowana jest jako: „[1] przeciwdziałanie napaści (natarciu) wroga; [2] rodzaj działań bojowych wojsk o charakterze wymuszonym lub zawczasu planowanym (zamierzonym), prowadzony w celu zatrzymania lub odparcia natarcia nieprzyjaciela i stworzenia warunków zapewniających przejście wojsk własnych do działań zaczepnych”⁸⁹. Natomiast w *Leksykonie obronności*⁹⁰ zdefiniowano obronę jako: „zamierzony lub wymuszony rodzaj walki, podejmowany zwykle, gdy przeciwnik posiada inicjatywę, w celu udaremnienia lub odparcia uderzeń wojsk przeciwnika, zadania im maksymalnych strat, utrzymania zajmowanego obszaru (pasa, rejonu), zyskania czasu oraz stworzenia warunków do działań zaczepnych”. „Celem obrony może być: w wymiarze rzeczowym – zadania nacierającemu maksymalnych strat”, „w wymiarze przestrzennym – utrzymanie jak największej części bronionego obszaru”, „w wymiarze czasowym – zyskanie czasu do (...) wykonania zwrotu zaczepnego”. Zatem obrona postrzegana jest wyłącznie w kontekście przedsięwzięć realizowanych w odpowiedzi na zagrożenia militarne.

Obrona narodowa⁹¹ zaś to „całokształt sił i środków (instytucji) społeczeństwa (narodu) oraz ich poczynania związane z przeciwdziałaniem zagrożeniom godzącym w interes narodowy”⁹², lub „działalność mająca na celu

88 *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wydanie szóste, AON, Warszawa 2008, s. 130–131.

89 *Leksykon wiedzy wojskowej*, Warszawa 1979, s. 249.

90 *Leksykon obronności. Polska i Europa*, Bellona, Warszawa 2014, s. 27.

91 Por. „Obrona państwa – o sile i wartości obrony państwa decyduje tzw. potencjał wojenny państwa, który jest sumą szeregu elementów, stanowiących o sile obrony. Do tych elementów w pierwszym rzędzie należą: armia, skarb, gospodarstwo narodowe, położenie wewnętrzne, zewnętrzne, geopolityczne itp.” O. Laskowski (red.), *Encyklopedia wojskowa...*, dz. cyt., s. 3. Por. „Obrona narodowa – terytorialne oddziały wojsk, organizowane w latach 1937–1938 w celu szkolenia rezerwistów i osób nieobjętych poborem”. *Leksykon PWN*, Warszawa 2004, s. 761.

92 *Słownik podstawowych terminów dotyczących bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1994, s. 74.

odpowiednie przygotowanie i wykorzystanie sił i środków będących do dyspozycji państwa dla przeciwdziałania wszelkiego rodzaju zagrożeniom ze wewnętrznym i wewnętrznym godzącym w interes narodowy⁹³. Natomiast w tym przypadku, na podstawie analizy składowych definicji wynika, że obronę narodową należy interpretować jako obronę przed wszystkimi możliwymi kategoriami zagrożeń, zarówno militarnych, jak i niemilitarnych, w tym również wewnętrznych i zewnętrznych. Jest podstawowym elementem tworzenia bezpieczeństwa narodowego. Przez analogię należy zakładać, że i zakres jednej z jej składowych, którą jest osłona strategiczna również się zwiększa.

Oslona natomiast definiowana jest ogólnie jako: „całokształt działań prowadzone przez wydzielone na określony czas siły i środki, w celu umożliwienia osłanianym wojskom wykonania zadania. Oslona polega na niedopuszczeniu do napadu nieprzyjaciela na ziemi, z powietrza i morza na osłanianie wojska oraz uniemożliwienie mu oddziaływania ogniem i prowadzenia rozpoznania. Oslona może być prowadzona w skali taktycznej, operacyjnej i strategicznej (np. osłona mobilizacji, koncentracji i rozwinięcia wojsk)⁹⁴ lub „działania wojenne umożliwiające wykonanie zadania osłanianym oddziałom, jednostkom wykonującym te działania”⁹⁵.

Ciekawie zdefiniowano pojęcie osłony w Encyklopedii Wojskowej z 1937 r., gdzie „osłona to całokształt działań, mających na celu umożliwienie na początku kampanii-przeprowadzenia własnej mobilizacji i koncentracji, zaś w ciągu jej trwania, wywalczenie czasu dla zebrania i skoncentrowania odpowiednich sił dla wykonania zamierzonej operacji. (...) Zadanie swoje osłona dokonuje przez: przeszkadzanie rozpoznaniu nieprzyjaciela, opóźnianie posuwania się poważniejszych sił nieprzyjaciela, w razie konieczności, przez walkę celem,

93 Por. „System kierowania bezpieczeństwem narodowym (ang. *national security management system*) – skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych, ludzkich i materiałowych mających na celu zapewnienie ciągłości podejmowania decyzji i działań dla utrzymania bezpieczeństwa narodowego poprzez monitorowanie źródeł, rodzajów, kierunków i skali zagrożeń, zapobieganiu ich powstawania na jego terytorium, jak poza jego granicami, zapobiegania skutkom tych zagrożeń i ich usuwania oraz kierowania obroną narodową. W skład systemu kierowania wchodzi organa władzy publicznej oraz organa dowodzenia siłami zbrojnymi państwa. Przygotowanie systemu kierowania obejmuje planowanie, organizowanie i realizowanie przedsięwzięć zapewniających organom władzy wykonywanie zadań związanych z kierowaniem bezpieczeństwem narodowym w czasie pokoju w razie wewnętrznego lub zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa w tym także w razie wystąpienia”, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wydanie szóste, AON, Warszawa 2008, s. 79 i 138.

94 *Leksykon wiedzy wojskowej*, MON, Warszawa 1979, s. 281.

95 *Słownik współczesnego języka polskiego*, tom II, Wyd. „Wilga”, Warszawa 1999, s. 693.

której może być również wygranie na czasie. Dla przeprowadzenia rozpoznania i wywiadu używa się zarówno wojsk naziemnych, jak również lotniczych pozatem zaś organów specjalnych wywiadu. Przeszkadzanie rozpoznaniu nieprzyjaciela uskutecznia się przez bierną i czynną osłonę przeciwlotniczą, niszczenie jego drobnych oddziałów rozpoznawczych, jego sieci i organizacji wywiadu, oraz zatrzymanie wszelkiego ruchu granicznego. Opóźnianie posuwania się znaczniejszych sił nieprzyjaciela osiąga się przez walkę ogniową i manewr. W końcu, jeżeli zadanie osłony tego wymaga, trzeba będzie przeciwstawić się nieprzyjacielowi całością dysponowanych na danym odcinku sił. We wszystkich działaniach osłonie specjalnej ważności nadaje umiejętne wykorzystanie terenu. Niesłuchanie ważną rolę odgrywa u wszystkich dowódców dokładna znajomość terenu, na którym mają prowadzić działania osłona. Jeżeli naturalnych przeszkód terenowych brak, w przewidywaniu możliwości działań osłony na danym terenie, należy je przygotować, przynajmniej na hipotetycznie najważniejszych kierunkach posuwania się nieprzyjaciela. Techniczne przygotowanie terenu odgrywa bardzo dużą rolę. Pozwoli na znaczną ekonomię sił lub zmusi nieprzyjaciela do obrania narzuconych kierunków działań, korzystnych dla obrony wojsk osłony. Do technicznych przygotowań terenu odnieść przede wszystkim należy wykonanie, gdzie warunki na to pozwalają zalewów, niszczenie obiektów na liniach komunikacyjnych, w odpowiednio terenowo wybranych punktach, budowa umocnień stałych, lub prowizorycznych na cieśninach względnie przesmykach itp. Urządzenie terenu poza ekonomią sił daje zysk na czasie, co ze swojej strony umożliwi sprawniejszą (spokojniejszą) mobilizację (...). Jeżeli do osłony z tych czy innych względów można będzie zaangażować mniej wojsk niż położenie tego wymaga, a teren nie posiada walorów dla działań osłonowych, niezbędny czas dla przeprowadzenia mobilizacji i koncentracji uzyskuje się przez pogłębienie strefy osłony. W tych warunkach koncentracja sił musi być odpowiednio odsunięta od strefy nadgranicznej w głąb kraju. Jeżeli ma się zamiar nie tylko zyskać na czasie, lecz zachować teren własny, jedynym wyjściem z tego położenia będzie działanie siłą przy oparciu się o odpowiednio rozbudowane fortyfikacje w strefie osłony. (...) Zasadą stałą jest grupowanie wojsk osłony w głąb, pierwsze rzuty najbardziej wysunięte ku nieprzyjacielowi stanowią oddziały lekkie, zdolne do przeciwstawienia się nieprzyjacielowi, celem stawienia pierwszego oporu i zebrania wiadomości (...). Czas trwania działań osłonowych skraca się stale. Na skrócenie czasu osłony, wpływa usprawnienie mobilizacji i warunki komunikacyjne. Dobra organizacja dowództwa, konieczna zawsze, w osłonie zyskuje na znaczeniu. Powinna ona pozostawiać

podkomendnym jak najwięcej inicjatywy, gdyż w walkach osłonie zmieniające się stale położenie uniemożliwia wydawanie na czas rozkazów. (...) W zasadzie osłona odbywa się na terytorium własnym, może być jednak wysunięta na terytorium nieprzyjaciela, a w wypadkach rzadkich, na terytorium państw neutralnych. Osłona nie zawsze będzie wstępem do wojny. W tym wypadku zadanie osłony sprowadza się do zasilenia ochrony granicy (obszaru), a przede wszystkim w kierunku niedopuszczania przesączenia się wywiadu nieprzyjaciela”⁹⁶.

Z analizy przytoczonych definicji wynika, że zakres osłony w obu przypadkach odnosi się wyłącznie do sił zbrojnych, tj. osłony ich mobilizacji, koncentracji i rozwinięcia przed wszelkimi kategoriami zagrożeń, ale tylko militarnymi.

Natomiast **osłona granicy państwowej** w *Leksykonie wiedzy wojskowej* definiowana jest jako: „system uzgodnionych, co do celu, miejsca i czasu przedsięwzięć organizacyjno-wykonawczych i działania wojsk w celu uniemożliwienia przeciwnikowi wykonania uderzenia przez zaskoczenie lub skutecznego jego odparcia; główny wysiłek skupia się na odpowiednim inżynieryjnym przygotowaniu strefy przygranicznej, systemie rozpoznania i oraz rozmieszczenia niezbędnych sił i środków, które przejmą pierwsze uderzenie przeciwnika i zapewnią warunki do zorganizowanego rozwinięcia sił głównych”⁹⁷. Zaś w *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* osłona granicy państwa opisana jest jako: „zespół przedsięwzięć realizowanych w ramach osłony strategicznej kraju w czasie, pokoju, kryzysu i konfliktu przez straż graniczną oraz wydzielone jednostki wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej, we współdziałaniu z miejscowymi siłami pozamilitarnymi, w celu uszczelnienia granicy i zapewnienia dogodnych warunków do przeprowadzenia mobilizacji oraz zorganizowanego wprowadzenia wojsk do operacji obronnej lub dla ochrony skrzydeł i tyłów”⁹⁸.

Przez analogie i porównanie obu przytoczonych definicji osłony granicy wynika również, że dotyczą one zasadniczo kwestii związanych z siłami zbrojnymi.

Na podstawie analizy dostępnej literatury wynika, że po raz pierwszy próbę definiowania osłony strategicznej podjął W. Sikorski w swojej książce

⁹⁶ O. Laskowski (red.), *Encyklopedia wojskowa...*, dz. cyt., s. 171–172.

⁹⁷ *Leksykon wiedzy wojskowej*, MON, Warszawa 1979, s. 281.

⁹⁸ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wydanie drugie, AON 2002, s. 94 oraz wydanie szóste, AON, Warszawa 2008, s. 95.

„Przyszła wojna” z 1934 roku. Według niego osłona strategiczna to zespół przedsięwzięć mających na celu „wypełnienie dwóch podstawowych misji osłonowych, z jednej strony pokrycia mobilizacji i koncentracji armii, a z drugiej zabezpieczenia narodowego terytorium”⁹⁹. Interpretując to jako osłonę mobilizacji narodu, która może trwać od kilku dni do kilku tygodni od momentu wystąpienia politycznego napięcia oraz osłony koncentracji armii polegającej na osłonie jej przemieszczenia w rejon granicy. Z analizy składowych definicji oraz kolejnego wyłączania cech wynika, że zakres osłony odnosi się wyłącznie do sił zbrojnych, tj. osłony ich mobilizacji, koncentracji i strategicznego rozwinięcia z zadaniem zabezpieczenia własnego terytorium przed zaskakującym uderzeniem przeciwnika.

W przytaczanym już „Studium planu strategicznego Polski przeciw Niemcom” S. Mossor i T. Kutrzeba osłonę strategiczną definiują jako: osłonę granic, zdolność osłony koncentracji głównych zgrupowań strategicznych przed uderzeniami z lądu i z powietrza, zdolność szybkiego zorganizowania wyższych dowództw operacyjnych i rozpoczęcia przez nie kierowania koncentracją sił i operacjami oraz osłonę przejścia na stopę wojenną przemysłu wojennego (zbrojeniowego) i ogólnego ośrodków mobilizacji personalnej i materialnej, sieci komunikacyjnych itd.¹⁰⁰ Na podstawie analizy składowych oraz porównanie z poprzednią definicją można wnioskować, że w okresie poprzedzającym II wojnę światową zakres definicji osłony strategicznej rozszerzył się o kwestie dotyczące już nie tylko mobilizacji sił zbrojnych, ale również gospodarki narodowej i jej transformacji na stopę wojenną.

Kontynuując analizę literatury, w tym leksykalnej i słownikowej można zaryzykować stwierdzenie, że od czasu PRL-u do lat dziewięćdziesiątych definicja osłony strategicznej zostaje pominięta. Zastanawiający jest również fakt jej braku w wydawałoby się podstawowym rodzaju wydawnictwa, jakim jest *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* Akademii Obrony Narodowej, który w żadnej ze swoich edycji nie podejmuje tematu osłony strategicznej, definiując jedynie osłonę granicy państwa jako składową osłonę strategiczną. Poza tym brak jest również definicji osłony strategicznej w opracowanym w AON stosunkowo niedawno, bo w 2014 roku *Słowniku terminów z obszaru strategii*¹⁰¹.

99 W. Sikorski, dz. cyt., s. 245.

100 T. Kutrzeba, S. Mossor, dz. cyt., s. 75.

101 Z. Sabak, *Strategia – słownik terminów*, AON, Warszawa 2014.

Dopiero obecny profesor Waldemar Kitler definiuje osłonę strategiczną państwa w swojej rozprawie doktorskiej interpretując ją jako: „całokształt przedsięwzięć państwa, polegających na przeciwdziałaniu zagrożeniom i mającym na celu zapewnienie warunków bezpiecznego bytu i rozwoju”¹⁰². Analizując zakres pojęciowy definicji przez analogię i porównanie do poprzednich terminów dochodzi się do wniosku, że zaproponowany przez autora sposób postrzegania osłony strategicznej rozszerza jej zakres o kwestie tożsame ze składowymi obrony narodowej. Zatem w tym przypadku osłona strategiczna wykracza zdecydowanie poza siły zbrojne i obejmuje swoim zakresem przeciwdziałanie zagrożeniom militarnym oraz niemilitarnym. Odnosząc się do kwestii bytu i rozwoju państwa otwiera drogę do stosowania wszystkich dostępnych środków bezpieczeństwa narodowego, tj: politycznych, ekonomicznych, wojskowych, specjalnych, wewnętrznych (bezpieczeństwa publicznego i powszechnego) itp.¹⁰³ Z drugiej zaś strony zaproponowana definicja osłony strategicznej jest stosunkowo ogólnikowa i zbliżona do definicji bezpieczeństwa.

Niejako rozwinięcie tego toku rozumowania osłony strategicznej zawarto w *Podstawach bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, gdzie „osłona strategiczna odnosi się do przedsięwzięć militarnych oraz niemilitarnych i obejmuje działania na własnym terytorium oraz poza nim przed obcą agresją militarną lub działania wykraczające poza granicę państwa na rzecz własnej interwencji militarnej”. Za cel osłony strategicznej przyjmuje się zapewnienie warunków bezpiecznego bytu i rozwoju państwa¹⁰⁴. Natomiast funkcjonalnie, wyróżnia się kilka sfer osłony strategicznej i zalicza do nich: polityczną (dyplomatyczną), gospodarczą, psychologiczno-socjologiczną, kulturową, technologiczną, militarną i inne (socjalną itd.). Typ sfery (...) zależy jest szczególnie od charakteru sił i środków oraz ich przedsięwzięć (działań, zachowań), które podejmują w celu przeciwdziałania zagrożeniom (w tym militarnym) państwa. W rezultacie będą to środki polityki bezpieczeństwa państwa, za pomocą których dąży ono do zachowania bezpiecznego bytu i rozwoju⁵⁹. W ocenie wspomnianego zespołu „istotą osłony strategicznej jest wyzyskanie potencjału organizacyjnego państwu i jego zasobów, głównie do działań obronnych na jego terytorium w interesie działań własnych wojsk, ale także ich wsparcia (zabezpieczenia) w trakcie prowadzenia przez nie

102 W. Kitler, *Militarne aspekty osłony strategicznej państwa*, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 1994, s. 68.

103 W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP...*, dz. cyt., s. 108–112.

104 W. Kitler, *Militarne aspekty osłony...*, dz. cyt., s. 60–61.

walki poza granicami lub ubezpieczania się na okoliczność niepomyślnych ich działań zewnętrznych". Stąd, do osłony strategicznej mogą być zaliczone także przedsięwzięcia uprzedzające na terytorium obcego państwa, jeśli ono podejmuje się działań wyraźnie zagrażających (np. agresja i nie tylko) temu z państw, które taką osłonę ma na względzie. Osłona strategiczna jest więc dziedziną bezpieczeństwa narodowego (państwa) i w wypadku RP obejmuje całokształt działań wywiadowczych i kontrwywiadowczych, ekonomicznych, ochronę granic oraz działania obronne realizowane ciągle w czasie pokoju, oraz doraźnie podczas kryzysu i wojny mających na celu rozpoznanie i zapobieganie zagrożeniom interesu narodowego Polski oraz uniemożliwiających zaskoczenie strategiczne ze strony przeciwnika. Osłona ta stwarza warunki konieczne i sprzyjające sprawnej mobilizacji, rozwinięciu oraz działaniu sił i środków ochrony oraz obrony Polski. Na wymaganą skuteczność obrony państwa w ramach systemu bezpieczeństwa narodowego składają się głównie dwa czynniki: działania wojsk oraz osłona strategiczna, w ramach, której funkcjonuje w tym względzie m.in. także dyplomacja, wywiad, działania specjalne itp.

Podobne stanowisko odnośnie postrzegania osłony strategicznej prezentuje Andrzej Zapałowski w artykule zatytułowanym *Rola Sił Zbrojnych RP w zapewnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego*¹⁰⁵, definiując ją jako „przedsięwzięcia militarne oraz niemilitarne i obejmuje działania realizowane stale w czasie pokoju i kryzysu dla ochrony przed zaskoczeniem i innymi formami przemocy”¹⁰⁶.

W przypadku tej i poprzedniej definicji przez analogię i porównanie do poprzednich terminów dochodzi się do wniosku, że zaproponowany przez autorów sposób postrzegania osłony strategicznej zdecydowanie rozszerza jej zakres o kwestie realizacji przedsięwzięć w czasie pokoju, kryzysu i wojny.

Ciekawe ujęcia definicji osłony strategicznej proponuje prof. J. Marczak defilując osłonę strategiczną Polski jako: „decydująca o wiarygodnej i skutecznej obronie, część organizacji obrony narodowej i obrony wspólnej NATO, przygotowana i realizowana stale w czasie pokoju, mająca na celu uniemożliwienie zaskoczenia przez agresora (uderzenia i wtargnięcia) oraz stworzenia

105 [w:] M. Hudzikowski, A. Zapałowski (red.), *Studia wschodnie: polityka – gospodarka – bezpieczeństwo*, Instytut Geopolityki, Częstochowa 2014, s. 9–48.

106 [za:] R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek, *Założenia polityki i strategii bezpieczeństwa narodowego* [w:] *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, AON, Warszawa 2008, s. 130.

warunków koniecznych dla rozwinięcia mobilizacyjnego i operacyjnego sił zbrojnych własnych i sojuszniczych, jako warunek konieczny do kontynuowania obrony Polski i sojuszu” lub jako: „decydująca o wiarygodności i skuteczności ochrony i obrony terytorium część organizacji obrony narodowej i obrony wspólnej sojuszu zawczasu przygotowana i funkcjonująca w czasie pokoju, mająca na celu uniemożliwienie zaskoczenia przez agresora (uderzenia i wtargnięcia) oraz stworzenia warunków koniecznych dla rozwinięcia mobilizacyjnego i operacyjnego sił zbrojnych”¹⁰⁷.

Innym ciekawym definiowaniem, choć nie bezpośrednio osłony strategicznej a służby bojowej marynarki wojennej jest definicja zwarta w *Sztuce operacyjnej Marynarki Wojennej* z 1985 roku. Według niej to „całokształt działań i przedsięwzięć realizowanych w okresie pokoju przez marynarkę wojenną na oceanicznych i morskich teatrach działań wojennych według jednolitego zamiaru i planu, mających na celu zabezpieczenie żywotnych interesów państwa (koalicji) w rejonie ważnych pod względem strategicznym i zapewnienie dogodnych warunków do wykonania bliższych zadań początkowego okresu wojny”¹⁰⁸. Jednakże analizując jej składowe wpisuje się ona jakby w klasyczne pojmowanie osłony strategicznej, szczególnie w kontekście zadań, które może na jej rzecz realizować MW.

Na podstawie wniosków z analizy przytaczanej literatury dokonano graficznego zobrazowania prób definiowania pojęcia osłony strategicznej podejmowanych na przestrzeni lat. Wynika z niego, że przez blisko pół wieku definicja osłony strategicznej była marginalizowana (patrz rys. 9).

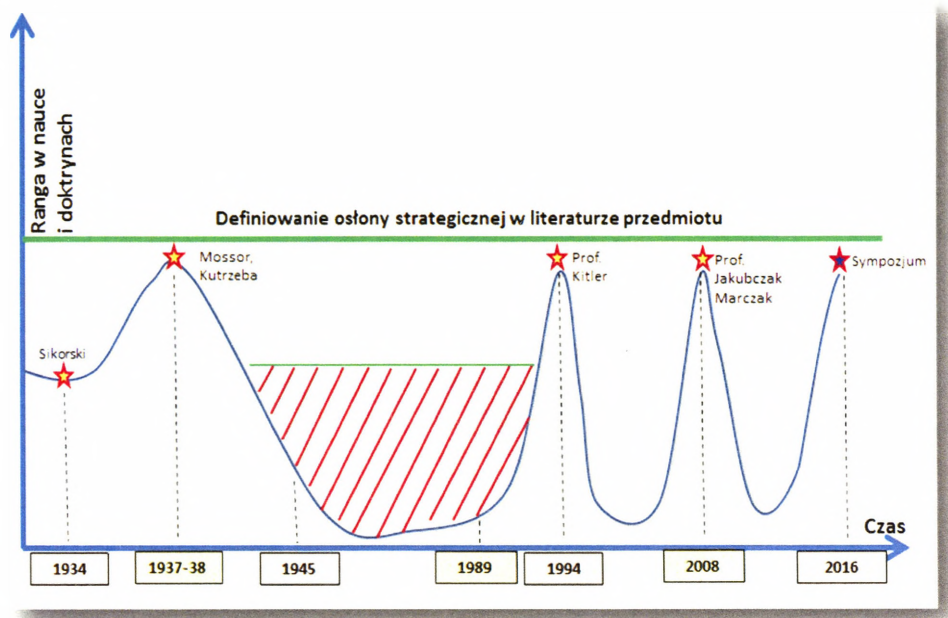
Przytoczone definicje w kontekście chociażby współcześnie obserwowanych na masową skalę migracji¹⁰⁹, które stały się poważnym problem dla wielu państw potwierdzają fakt, że zabezpieczenie granic państwa przed niekontrolowanym napływem obcej ludności jest jednym z poważniejszych i aktualnie namacalnych problemów osłony strategicznej. Można przy tym założyć, że skoro tak złożonym problemem okazało się „zapanowanie” nad masowo napływającymi do Europy emigrantami, to czy bylibyśmy w stanie zabezpieczyć się przed wejściem w obszar państwa obcych wojsk pod różną postacią¹¹⁰.

107 Na podstawie otrzymanej od autora roboczej wersji projektu definicji.

108 R. Miecznikowski (red.), *Sztuka operacyjna marynarki wojennej*, cz. IV – *Działania systematyczne marynarki wojennej*, WSMW, Gdynia 1985, s. 23.

109 Trwające już, co najmniej od 10 lat z dramatycznym ich nasileniem w 2015 roku między innymi w związku z wydarzeniami na Bliskim Wschodzie.

110 Podobnie jak to miało miejsce chociażby na początku obecnie trwającego konfliktu na Ukrainie. Por. O. Muzyka, B. Ohorodnik, *Konflikt na wschodzie Ukrainie – wpływ na*

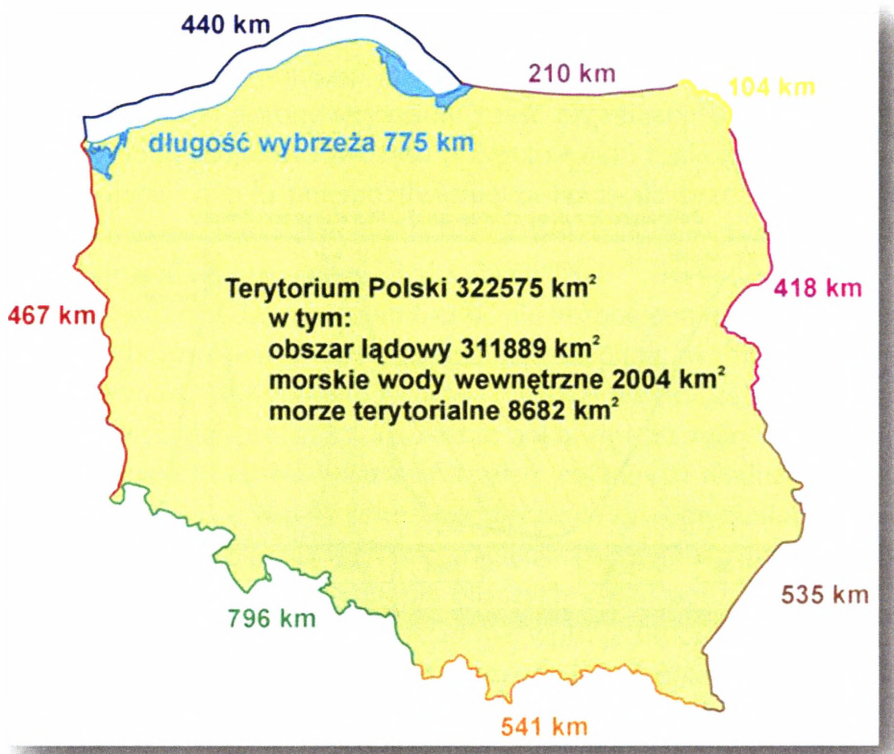
Opracowanie własne.

Rysunek 9. Ewolucja osłony strategicznej – definiowanie

Poza tym mając na uwadze fakt, że łączna długość granic Polski¹¹¹ to ponad 3500 km, w tym 440 km granicy morskiej (patrz rys. 10), określenie sposobu oraz sił i środków do ich osłony stanowiło zarówno w przeszłości, jak i obecnie poważny problem, nie tylko dla polski, ale również wielu innych krajów.

środowiska bezpieczeństwa [w:] M. Kubiński (red.), *Siły Zbrojne RP w procesie budowy narodowego potencjału odstraszania*, AON, Warszawa 2015, s. 61.

111 Długość granic Polski ogółem – 3511 km, w tym: z Czechami – 796 km, ze Słowacją – 541 km, z Ukrainą – 535 km, z Niemcami – 467 km, z Białorusią – 418 km, z Rosją – 210 km, z Litwą – 104 km oraz morska – 440 km (jest to długość odcinków rozgraniczających obszar morza terytorialnego z Niemcami i Rosją oraz linii, której każdy punkt jest oddalony o 12 mil morskich od morskiej linii brzegowej, a w Zatoce Gdańskiej – od linii podstawowej morza terytorialnego. Długość linii brzegowej wynosi 770 km) – https://pl.wikipedia.org/wiki/Granice_Polski; Por. Z. Brzuszek, *Wpływ wybranych czynników geograficznych Polski na budowanie zdolności operacyjnych Sił Zbrojnych RP* [w:] M. Kubiński (red.), *Siły Zbrojne RP w procesie budowy narodowego potencjału odstraszania*, AON, Warszawa 2015, s. 111.

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Granice_Polski.

Rysunek 10. Długość poszczególnych granic Polski

Zatem nasuwa się kolejne nad wyraz aktualne dziś pytanie – ***jak skutecznie zorganizować osłonę strategiczną?***, co w świetle ostatnich wydarzeń związanych z falami emigrantów zalewających Europę czy też działań prowadzonych podczas trwającego konfliktu na terenie sąsiedniej Ukrainy, stanowi poważne wyzwanie.

Dlatego też uwzględniając przytoczone fakty historyczne, ewolucję postrzegania istoty osłony strategicznej przez pryzmat podejmowanych lub zaniechanych działań oraz ich skutków, a także przyjęte kryteria i założony problem badawczy osłona strategiczna powinna obejmować realizację przedsięwzięć:

- przygotowanych w czasie pokoju i realizowanych w sposób ciągły, w perspektywie długofalowej;

- militarnych i niemilitarnych (tj. politycznych/dyplomatycznych, ekonomicznych, wojskowych, specjalnych, bezpieczeństwa publicznego i powszechnego itp.);

- przeciwdziałających zaskoczeniu państwa zagrożeniami militarnymi i niemilitarnymi;

- uniemożliwiających przeciwnikowi naruszenie lub pozbawienie suwerenności państwa (zagrożenia jego rozwoju i bytu), w wyniku zastosowania przemocy (np. militarnej, politycznej, psychologicznej, ekonomicznej itp.);

- zabezpieczających mobilizacyjne i operacyjne rozwinięcie własnych sił zbrojnych oraz sojuszniczych sił wzmocnienia;

- wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej¹¹²;

- w ramach osłony granicy państwa i osłony przejścia gospodarki (przemysłu) na stopę wojenną;

- w układzie narodowym i międzynarodowym (sojuszniczym/koalicyjnych/wielonarodowych);

- w wymiarze lądowym, powietrznym, morskim i cyberprzestrzeni;

- głównie na terenie kraju, ale i poza jego granicami;

- potwierdzających (eksponujących) wiarygodność i skuteczność obrony i ochrony (z elementami odstraszania).

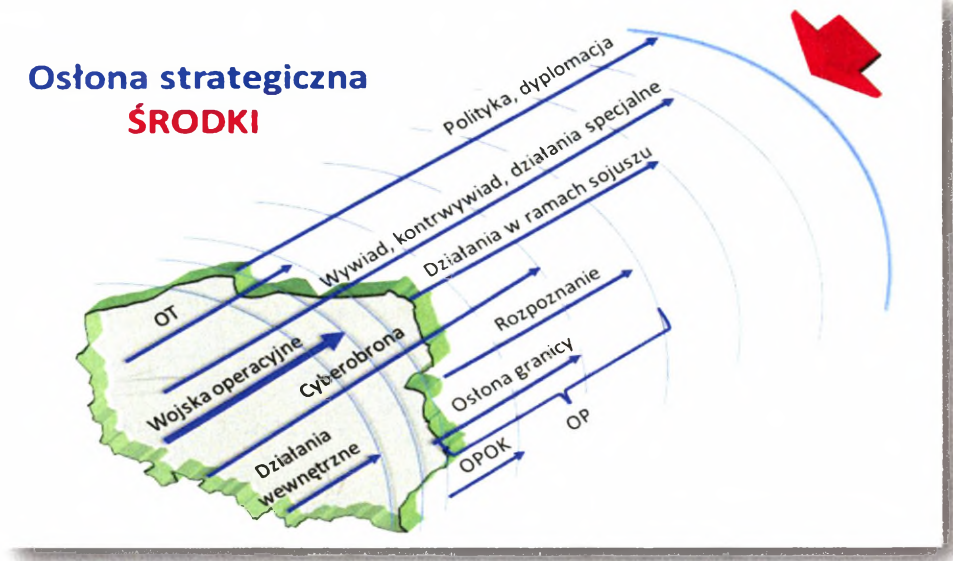
Zatem i wachlarz środków osłony strategicznej stosowanych adekwatnie do rozwoju sytuacji rozciąga się począwszy od polityki i dyplomacji jako tych, które są pierwotne i najbardziej dalekosiężne, na działaniach wewnętrznych państwa kończąc (patrz rys. 11).

Przedstawiony powyżej charakter przedsięwzięć realizowanych w ramach osłony strategicznej, negatywne skutki zaniechania realizacji osłony strategicznej potwierdzone faktami historycznymi i zarazem fundamentalne jej znaczenie w obronie narodowej potwierdzają tezę, że stanowi ona zdecydowanie ważny i złożony problem, którym pilnie trzeba się zająć.

Wagę tego problemu podkreślają z jednej strony aktualne wydarzenia, jakie mają miejsce na świecie i w Europie (ataki terrorystyczne, działania przeciwko tzw. państwu islamskiemu, fale uchodźców itp.) oraz wnioski wynikające z tych wydarzeń, które nadal trwają za naszą wschodnią granicą, z drugiej zaś strony brak jednoznacznego zdefiniowania samego pojęcia osłony strategicznej i jej składowych w fachowych opracowaniach leksykalnych czy słownikowych.

112 Por. J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski...*, dz. cyt., s. 205 i 203.

Osłona strategiczna ŚRODKI

Opracowanie własne.

Rysunek 11. Środki osłony strategicznej

Mając na uwadze przedstawioną skalę i złożoność problemu proponuje się do dalszych rozważań przyjąć trzy propozycje definicji osłony strategicznej, które są wynikiem analizy, syntezy i kolejnego wyłączenia cech przytaczanych wcześniej definicji¹¹³ oraz przyjętych kryteriów.

1. **Osłona strategiczna** – w szerokim znaczeniu państwa, to fundamentalna część bezpieczeństwa narodowego, przygotowana w czasie pokoju i stale realizowana, w celu efektywnego przeciwdziałania zaskoczeniu państwa wszelkimi zagrożeniami polityczno-militarnymi.

Istota – polega na odpowiednim zawczasu przygotowaniu i efektywnym wykorzystaniu wszystkich dostępnych środków bezpieczeństwa narodowego (dyplomatycznych, ekonomicznych, specjalnych, wojskowych, wewnętrznych itp.), adekwatnie do rodzaju i wielkości zagrożenia oraz stanu gotowości obronnej państwa.

2. **Osłona strategiczna** – w sensie wojskowym, to fundamentalna część obrony narodowej, decydująca o wiarygodności i skuteczności ochrony i obrony terytorium, przygotowana w czasie pokoju i stale realizowana, mająca na

113 Za profesorami: J. Marczakiem, W. Kitlerem i R. Jakubczakiem.

celu uniemożliwienie zaskoczenia państwa przed wykonaniem uderzenia przez agresora oraz stworzenie warunków niezbędnych do mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia własnych i sojuszniczych sił zbrojnych jako warunku koniecznego do kontynuowania obrony Polski i sojuszu.

Istota – polega na odpowiednim przygotowaniu i efektywnym wykorzystaniu wszystkich dostępnych sił i środków bezpieczeństwa narodowego, głównie do zabezpieczenia działań obronnych prowadzonych na własnym terytorium w obronie suwerenności państwa (naruszenia lub pozbawienia) i nienaruszalności jego granic.

3. **Ośłona strategiczna** – jest częścią obrony narodowej, realizowaną w sposób ciągły w czasie pokoju, kryzysu i wojny. Jej celem jest zapewnienie warunków bezpiecznego rozwoju i bytu państwa poprzez uniemożliwienie zaskakującego i destrukcyjnego oddziaływania przeciwnika, wykorzystując posiadane środki bezpieczeństwa narodowego (dyplomatyczne, ekonomiczne, wojskowe, specjalne, wewnętrzne, kulturowe), stosownie do charakteru i wielkości zagrożenia.

Istotą jest skoordynowane wykorzystanie dysponowanego potencjału państwa, głównie do ośłony granicy oraz przygotowania i realizacji działań obronnych na jego terytorium w interesie własnych wojsk, a także ich wsparcia w przypadku prowadzenia działań poza granicami. Stworzenie warunków niezbędnych do mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia własnych i sojuszniczych sił zbrojnych oraz do efektywnego działania sił i środków ochrony państwa.

Wypadkową istoty przytoczonych propozycji definicji ośłony strategicznej przedstawiono graficznie na rys. 12.

Uwzględniając uwarunkowania historyczne Polski, jej geograficzne położenie w sąsiedztwie państw posiadających wielokrotną przewagę oraz wymagania wynikające z artykułu III i V Traktatu Waszyngtońskiego (TW), kluczowe dla Strategii Wojskowej RP powinno być przygotowanie do obrony RP wykorzystując naturalną przewagę, którą daje obrona własnego terytorium¹¹⁴ oraz stworzenie warunków do terminowego i efektywnego wsparcia przez

¹¹⁴ J. Marczak, R. Jakubczak, *Raport strategiczny: Siły Zbrojne RP w drugiej dekadzie XXI wieku*, AON, Warszawa 2014, s. 38.

siły sojuszu¹¹⁵. Mieć należy przy tym na uwadze fakt, iż zgodnie z zapisami art. III TW poszczególni członkowie NATO w pierwszej kolejności muszą posiadać zdolność do samodzielnego powstrzymania potencjalnego przeciwnika, aby następnie móc liczyć na wsparcie innych. Znakomicie potwierdzają to słowa cytowanego już Jana Nowaka Jeziorańskiego, że „Polska może liczyć na pomoc sojuszników tylko wtedy, gdy będzie chciała i mogła bronić się sama, jeśli zdobędzie własne możliwości odstraszania”¹¹⁶.

Dlatego też w tych uwarunkowaniach osłona strategiczna jako kluczowe narzędzie do przeciwdziałania zaskoczeniu państwa przez potencjalnego przeciwnika nabiera priorytetowego znaczenia dla obrony RP.

Opracowanie własne.

Rysunek 12. Osłona strategiczna – schemat ideowy

¹¹⁵ Warunkiem otrzymania sojuszniczego wsparcia jest osiągnięcie zdolności do zapewnienia samodzielnej osłony strategicznej (zatrzymanie i sparaliżowanie zdolności manewrowych agresora) oraz stworzenie warunków do przyjęcia sił sojuszniczych. Por. J. Wojnarowski (pod kier. nauk.), *Wpływ uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych na przygotowania ochronno-obronne Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 2011, s. 49.

¹¹⁶ J. Nowak-Jeziorański, *Polska wczoraj, dziś, jutro*, Warszawa 1999, s. 246.

Cel ten powinien być osiągany poprzez skuteczną osłonę strategiczną, obronę własnego terytorium oraz infrastruktury krytycznej siłami jednostek obrony terytorialnej w połączeniu z użyciem wojsk operacyjnych stosownie do rozwoju sytuacji, wspartych Sojuszniczymi Siłami Wzmocnienia.

Mając powyższe na uwadze, jak również zapisy wynikające z *Strategii bezpieczeństwa narodowego RP*¹¹⁷, *Postanowienia Prezydenta RP z 3.08.2015 roku ws. określenia głównych kierunków rozwoju SZ RP oraz ich przygotowań do obrony państwa 2017–2026*, a także *Szczegółowych kierunków przebudowy i modernizacji SZ RP na lata 2017–2026*, odnosząc się do sfery wojskowej, której jesteśmy przedstawicielami w czasie pokoju można przyjąć, że priorytetowym zadaniem sił zbrojnych powinno być: zapewnienie skutecznej osłony strategicznej Polski w przestrzeni lądowej, powietrznej, morskiej i cyberprzestrzeni¹¹⁸ jako **warunku koniecznego do wiarygodnej obrony terytorium RP oraz możliwości wzmocnienia siłami sojuszu**.

Zakończenie

Przedstawione w opracowaniu pojęcie i istota osłony strategicznej oraz wniośki wynikające z historii świadczące o tym, że niedocenywanie jej znaczenia doprowadziło do wielu klęsk nie tylko w historii Polski, ale też innych państw, a nawet mocarstw, świadczy o dużej złożoności tego problemu. Problemu, który w kontekście aktualnej sytuacji na świecie i w Europie oraz prognoz jej rozwoju wydają się być nad wyraz aktualnym.

Ponadto z punktu widzenia obecnych uwarunkowań geopolitycznych, a także założeń polityki zagranicznej RP, według których „Rosja to już nie partner, ale strona, wobec której powinna być stosowana (głównie przez NATO) polityka prewencyjna, polityka przeciwdziałania”¹¹⁹, jak również w odniesieniu do szeregu hipotetycznych scenariuszy konfliktu, z którymi mamy do czynienia podczas ćwiczeń (czy nawet już w mediach, których przykład przedstawiono na rys. 13), wystarczająco zasadne jest, aby pilnie zająć się tematem szeroko rozumianej osłony strategicznej RP.

¹¹⁷ *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014, s. 31–32, pkt 74, 75 i 77.

¹¹⁸ J. Marczak, R. Jakubczak, *Raport strategiczny...*, dz. cyt., s. 18.

¹¹⁹ Na podstawie danych otrzymanych z Departamentu Polityki Bezpieczeństwa MSZ, podczas wizyty oficerów PSPO w dniu 27.01.2016 roku.

Źródło: <https://www.google.pl/search?q=NATO++rysune> [20.01.2016].

Rysunek 13. Wizja czy możliwy scenariusz

ADAPTACJA STRATEGICZNA NATO DO BIEŻĄCYCH WYZWAŃ W ŚRODOWISKU BEZPIECZEŃSTWA JAKO WYZNACZNIK KSZTAŁTOWANIA OSŁONY STRATEGICZNEJ PAŃSTWA

Wstęp

Organizacje międzynarodowe, w tym NATO, kształtują osłonę strategiczną poszczególnych swoich członków, w tym Polski. Osłona strategiczna obejmuje również środowisko w jakim Polska się znajduje, a które w dużej mierze współkształtuje Sojusz Północnoatlantycki. Jako członek Sojuszu powinniśmy zabiegać o dalsze jego zaangażowanie w nasz region, a także mechanizmy obronne i procedury. Obrona naszego terytorium jest związana – zwłaszcza z perspektywy stolic państw Europy Zachodniej i Ameryki Północnej – z ochroną terytorium naszych wschodnich sąsiadów, Państw Bałtyckich, których obrona terytorialna znajduje się w znacznie trudniejszej sytuacji, aniżeli nasza (z uwagi na położenie geograficzne, wielkość tych państw, ich historię i potencjał). Zatem zabiegając o większe zaangażowanie Sojuszu w osłonę naszego kraju musimy przyczynić się do aktywnego rozwiązywania problemów bezpieczeństwa, zarówno wokół Polski, jak i szerzej w całym Sojuszu. Aby pozyskać wolę do zaangażowania sojuszników, Polska musi być postrzegana przez nich jako „część rozwiązania a nie część problemu” (*part of the solution, not part of the problem*).

Traktat Północnoatlantycki

Tegoroczny szczyt w Warszawie daje nam unikalną szansę, by zapadły właśnie tutaj ważne i korzystne dla nas decyzje. Trzeba jednak pamiętać, iż Traktat Północnoatlantycki – na który składa się zaledwie 14 artykułów – nie wyręcza

nikogo z kształtowania własnych zdolności obronnych, gdyż one zgodnie z treścią artykułu trzeciego muszą być kształtowane przez poszczególne państwa: „strony, każda z osobna i wszystkie razem (...) będą utrzymywały i rozwijały swoją indywidualną i zbiorową zdolność do odparcia zbrojnej napaści”¹. Oznacza to, iż to każdy Sojusznik z osobna musi tworzyć i rozwijać przede wszystkim własne zdolności obronne. Gen. Philip Breedlove, dowódca operacyjny NATO (SACEUR), określił artykuł trzeci w Kongresie amerykańskim w czasie przesłuchania tzw. klauzulą „samopomocy” (*self-help*). Dodał tam, iż to właśnie na jego bazie spoczywa wymóg w Sojuszu, by państwa wydawały minimum 2% PKB na obronność².

Warto również uważnie wczytać się w treść artykułu piątego, wg. którego „Strony zgadzają się, że zbrojna napaść na jedną lub więcej z nich w Europie lub Ameryce Północnej będzie uznana za napaść przeciwko nim wszystkim i dlatego zgadzają się, że (...) każda z nich (...) udzieli pomocy Stronie lub Stronom napadniętym, podejmując (...) działania, jakie uzna za konieczne, łącznie z użyciem siły zbrojnej, w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego”. Artykuł ten jest bardzo silny i najbardziej znany w Sojuszu i w świecie, ale określa on, iż pozostali Sojusznicy **pomogą** napadniętemu. Nie ma tam jednak mowy o zagwarantowaniu bezpieczeństwa czy też obrony sojusznika czy sojuszników. Jest on zatem swojego rodzaju deklaratywną gwarancją bezpieczeństwa, którą można i trzeba jednocześnie wypełnić praktycznymi działaniami i przygotowaniami wojskowymi, aby był on również wiarygodny. Do niektórych aktorów na scenie geopolitycznej przemawiają bowiem jedynie twarde argumenty.

Analizując potencjalne postanowienia na szczycie w Warszawie, warto postawić sobie pytanie na wstępie: „czy Polska i inne państwa Europy Środkowo-Wschodniej, powinny być traktowane *de facto* jako państwa drugiej kategorii w Sojuszu”? Otóż nie powinno być żadnego podziału, ani pisanego, ani niepisanego, zwłaszcza, że Państwa zgodziły się w obecnie obowiązującej strategii

1 Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r., Dz.U. 2000.87.970, z dnia 19 października 2000 r.

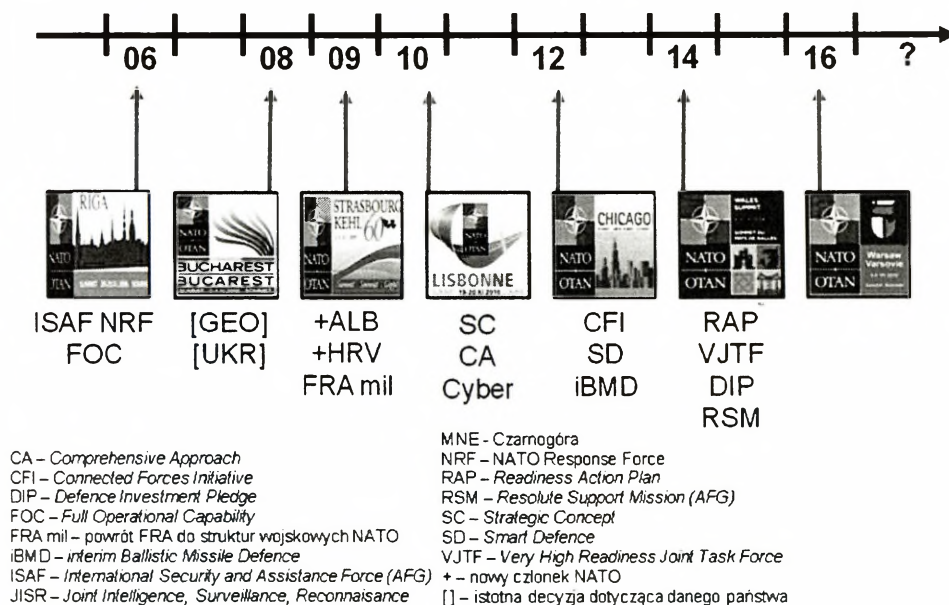
2 P. Breedlove, <http://www.defense.gov/News/News-Transcripts/Transcript-View/Article/683817/departments-of-defense-press-briefing-by-gen-breedlove-in-the-pentagon-briefing> [12.03.2016].

z 2010 r., iż „bezpieczeństwo członków NATO po obu stronach Atlantyku **jest niepodzielne**”³. Jednakże należy zauważyć, iż zagrożenia różnią się w różnych regionach Sojuszu.

Szczyty jako kamienie milowe dla Sojuszu

Szczyt NATO w Polsce stanowi szansę, aby zapadły pomyślne decyzje. Przyglądając się poprzednim kilku szczytom NATO można stwierdzić, iż każdy z nich został zapamiętany z jakichś ważniejszych decyzji. Poniższy wykres stanowi próbę przedstawienia na osi czasu poprzednich sześciu szczytów nатовskich i przypomnienie głównych decyzji, które zostały na nich podjęte.

Szczyty NATO - kamienie milowe organizacji

Opracowanie własne.

Rysunek 1. Szczyty NATO w latach 2006–2016

Należy zauważyć, iż w czasie trwania samego Szczytu rzadko kiedy dochodzi do konkretnych negocjacji i ostatecznego wypracowania konkretnej decyzji. Te są zwykle przygotowane wcześniej na poziomie ambasadorów

³ <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/2694,KoncepcjaStrategicznaNATOtlumaczenie.html> [12.03.2016].

i ministrów spraw zagranicznych i obrony. Ale Szczyt jest potrzebny, by zatwierdzić przygotowane decyzje na najwyższym poziomie i je uruchomić. W czasie szczytu rozlicza się także zadania i postanowienia z poprzedniego szczytu. W ostatnich latach przyjęło się, iż szczyty NATO odbywają się zwykle co dwa lata. Do tej pory w 67-letniej historii Sojuszu odbyło się 26 takich szczytów. Warszawski – 27. – w dniach 8–9 lipca 2016 r. będzie pierwszym szczytem NATO w Polsce, a w sumie zaledwie czwartym w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, po Pradze (2002), Rydze (2006) i Bukareszcie (2008). Nie można wykluczyć, iż podobnie jak w przypadku ostatniego szczytu w Walii, ponownie w Warszawie zapadnie decyzja co do daty i miejsca kolejnego szczytu natowskiego. Ustalenia w tej sprawie zapewne już trwają w Kwaterze Głównej NATO. Każdy Szczyt kojarzy się z jakimiś decyzjami. Z czego zasłynie szczyt w Warszawie dopiero pokażą ostatnie tygodnie poprzedzające lipiec 2016 r. Z pewnością obecna będzie na wszystkich sesjach w roli słuchacza 600-tysięczna Czarnogóra (MNE) – przyszły 29. członek NATO, którego ministrowie spraw zagranicznych 2 grudnia 2015 r. zaprosili do rozpoczęcia rozmów akcesyjnych – choć na razie bez prawa głosu, gdyż procedury akcesyjne nie zostaną zamknięte do lipca 2016 r. Przypomnijmy, iż zaproszenie to wynika z artykułu 10 Traktatu Północnoatlantyckiego, który zakłada, że: „strony mogą, za jednomyślną zgodą, zaprosić (...) każde inne państwo europejskie, które jest w stanie realizować zasady niniejszego traktatu i wносить wkład do bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego”⁴.

Ocena sytuacji geopolitycznej w Europie i wokół Polski

Sytuacja w świecie jest obecnie bardzo dynamiczna i każdy kolejny miesiąc może przynieść sporo „niespodzianek” i tak naprawdę nikt nie wie na kilka miesięcy przed szczytem jaka będzie jego agenda, ani jakie ostateczne decyzje zapadną. Ale Polska – jako gospodarz i jako przywódca regionalny – powinna zabiegać o wzrost poziomu bezpieczeństwa dla całego regionu. Takie zabiegi są konieczne z uwagi na uwarunkowania geopolityczne w Europie i wokół Polski, które się znacząco zmieniły w ostatnich kilku latach, a właściwie poczynawszy od 2008 r., gdy doszło do zbrojnej inwazji lądowej w głąb Gruzji. Później znacznym kolejnym krokiem było militarne zajęcie Półwyspu

4 Traktat Północnoatlantycki..., dz. cyt.

Krymskiego i nielegalna i nieuznawana aneksja go do Rosji, a następnie za ledwie kilka tygodni później zbrojne wtargnięcie w Donbas na wschodniej Ukrainie, po uprzednich działaniach informacyjnych, cybernetycznych, sabotażowych, dywersyjnych i specjalnych, zwanych powszechnie działaniami hybrydowymi. Trzeba tu podkreślić, iż każdym działaniom hybrydowym towarzyszą w pełnej gotowości regularne siły konwencjonalne, by wkroczyć do akcji, na wypadek, gdyby działania mniej kinetyczne miały się nie powieść. Właśnie taki scenariusz się rozegrał w Donbasie, gdzie dochodziło ostatecznie do regularnych walk lądowych.

W rezultacie około 20% terytorium Gruzji i około 8% terytorium Ukrainy znajduje się dziś poza jurysdykcją i kontrolą Tbilisi i Kijowa, gdyż terytoria te są strzeżone przez siły zbrojne Rosji lub pod nadzorem rosyjskich sił zbrojnych.

W międzyczasie miały miejsce liczne, duże i groźne ćwiczenia wojskowe w Kaliningradzie, na Bałtyku, na Białorusi, na pograniczu Państw Bałtyckich i w rejonie Morza Czarnego, w tym dla nas szczególnie niepokojące ćwiczenia „Zapad 2009” i kolejna edycja „Zapad 2013”. Rosja również rozwija systemy rakietowe Iskander, które mają zdolność przenoszenia pociski zarówno konwencjonalne, jak i jądrowe⁵. Ponadto liczba rosyjskich lotów wojskowych przy granicach NATO zwiększyła się w latach 2014–2015 o 70%, co spowodowało, iż NATO-wskie samoloty podrywane były 400-krotnie⁶. Ale Rosja testowała gotowość nie tylko w obrębie Państw Bałtyckich. Sygnalizowała swoimi samolotami i okrętami obecność u granic USA, Wielkiej Brytanii, Francji, Norwegii i Danii, a także partnerów takich jak Finlandia i Szwecja.

Gen. Breedlove stwierdził, iż problem rosyjski nie minie i stanowi długotrwale wyzwanie dla Amerykańskiego Dowództwa Europejskiego (EUCOM) i dla całych USA. W jego ocenie Rosja stanowi egzystencjonalne zagrożenie dla USA i dla całego Sojuszu NATO⁷.

Tymczasem wcześniej cytowana Koncepcja Strategiczna NATO mówi w 7. punkcie, iż „Dzisiaj obszar euroatlantycki jest spokojny i zagrożenie terytorium NATO atakiem konwencjonalnym jest niewielkie”. Niestety dziś, sześć lat po przyjęciu tego dokumentu, sytuacja w Europie zmieniła się diametralnie. Rosja stale testuje systemy wczesnego ostrzegania NATO i szuka słabych

5 J. Barnes, *NATO Accuses Russia of Loose Talk on Nuclear Weapons*, „The Wall Street Journal”, 13 February 2016.

6 T. Brooks, *NATO mulls more deterrents for eastern allies*, „Jane’s Defence Weekly”, 3 February 2016, s. 6.

7 P. Breedlove, dz. cyt.

punktów, Europę zalewają setki tysięcy ludzi z państw Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu, prezydent Francji – trzeciej najsilniejszej gospodarki Europy – ogłosił w listopadzie 2015 r., że jego kraj „prowadzi wojnę”; a na Ukrainie prawie codziennie giną żołnierze i osoby cywilne w wyniku różnego rodzaju ostrzału. Dwa lata po aneksji Krymu konflikt zbrojny na Ukrainie pochłonął według konserwatywnych danych ONZ ponad 9,160 żyć ludzkich⁸. Sytuacja w Mołdawii – gdzie również stacjonuje niechcianych przez władze Kiszyniowa kilka tys. wojsk rosyjskich – nie jest stabilna, a wewnątrz Gruzji od kilku lat trwa rozbudowa granicy z drutów kolczastych. W końcu istotne sygnały kilkakrotnie przekazywał światu papież Franciszek w 2015 r., iż trzecia wojna światowa *de facto* już trwa, tylko że w kawałkach i w różnych miejscach⁹.

Ocena sytuacji według dowódców NATO

Warto również przytoczyć kilka krótkich ocen najwyższych dowódców operacyjnych NATO, a w szczególności generała Philipa Breedlove’a, generała Franka Gorenc, dowódcy Sił Powietrznych NATO i gen. broni Bena Hodgesa, dowódcy Sił Lądowych NATO. Dowódcy ci martwią się dużymi ćwiczeniami bez zapowiedzi u granic NATO jak również nowoczesnym zdolnościami wojskowym Rosji rozwijanych blisko granic natowskich. Jak zaznaczają, w pewnym momencie takie ćwiczenie może się przekształcić w inwazję na teren NATO. Szkopuł w tym, że nie sposób stwierdzić, kiedy tak może się stać. Trzeba zatem działać, aby Sojusz nie był zaskoczony argumentują. Breedlove stwierdził, iż „na wypadek konfliktu, USA zmierzają się z problemem, by przerzucić drogą powietrzną wojska do Europy jak również, by przerzucić wojska i sprzęt z lotnisk i portów do rejonu konfliktu”¹⁰. Z kolei Gorenc stwierdził, iż jest zaniepokojony budową rosyjskich systemów rakietowych, które mogą zagrozić dostępowi natowskich wojsk w powietrzu na terenie Europy¹¹. System

8 http://www.nytimes.com/2016/03/04/world/europe/ukraine-death-toll-civilians.html?_r=0 [03.03.2016].

9 <http://www.fronda.pl/a/iii-wojna-swiatowa-w-kawalkach,59781.html>, 12 marca 2016 r.

10 J. Barnes, Gordon Lubold, *U.S. Military Officials Aim to Bolster Troop Presence in Europe*, Wall Street Journal”, <http://www.wsj.com/articles/u-s-military-officials-aim-to-bolster-troop-presence-in-europe-1447034653>, 8 listopada 2015 r.

11 Wywiad generała Franka Gorenc, 15.01.2016 r. dla amerykańskiego radia NPR, <http://www.npr.org/2016/01/15/463146224/russia-is-beefing-up-its-air-defenses-top-u-s-air-force-general-says> [12.03.2016].

obrony bastionowej (bazującej na A2/AD¹²) rozszerza się – budują coś takiego na wysokiej północy w Murmańsku na Półwyspie Kola, w Kaliningradzie, na Morzu Czarnym i być może potencjalnie we wschodniej części Morza Śródziemnego¹³. W końcu Hodges zwraca uwagę na zdolności wojskowe w Kaliningradzie, które mogą zamknąć dostęp siłom morskim do Bałtyku, a także sojusznicznym siłom lądowym, by przedostać się przez tzw. przesmyk suwalski do Państw Bałtyckich. „Jest to – zdaniem Hodgesa – poważne zagrożenie dla naszych sojuszników i przyjaciół”. Hodges dodaje, iż przyjsie z pomocą i ich uwolnienie będzie znacznie droższe niż odstraszanie¹⁴.

Należy dodać, iż ogłoszona pod koniec stycznia 2016 r. Strategia Teatru dowództwa amerykańskiego EUCOM wskazuje na potrzebę odstraszania rosyjskiej agresji jako najwyższy priorytet. Jest to zasadnicza zmiana względem tego, co poprzednia strategia głosiła w 2012 r., w której Rosja traktowana była jeszcze jako potencjalny partner¹⁵.

Wypowiedzi te i decyzje można ocenić jako ważne i odzwierciedlają one trzeźwe spojrzenie na rzeczywistość, ale należy zauważyć, iż tak wyrażenie formułowanych wypowiedzi rzadziej można usłyszeć w niektórych stolicach Europy Zachodniej. Tu pozostaje jeszcze pewna praca do wykonania, aby sojusznicza ocena była w pełni spójna, a co ważniejsze, także dalsze decyzje na nadchodzącym Szczycie w Warszawie wynikały z tej oceny.

Postanowienia na szczycie w Walii

W świetle przedstawionych wyzwań, nasuwa się pytanie jak zareagował na to Sojusz i co postanowił na ostatnim szczycie w Walii we wrześniu 2014 r. A warto pamiętać, iż gdy głowy państw sojuszniczych – tzw. HOSG¹⁶ – obradowały w Newport, telewizje światowe relacjonowały zmasowane ostrzały ukraińskich wojsk przez rosyjskie wieloprowadnicowe wyrzutnie rakietowe na terenie wschodniej Ukrainy.

12 A2/AD – *Anti-Access/Area Denial*.

13 M. Bodner, *NATO Deputy SecGen: Russia's Anti-Access/Area-Denial Build-Up is Biggest Worry*, *Defense News*, 13 February 2016.

14 U.S. Army commander warns of Russian blocking of Baltic defence, “The Baltic Times”, 09.11.2015, http://www.baltictimes.com/u_s_army_commander_warns_of_russian_blocking_of_baltic_defence/ [16.03.2016].

15 J. Vandiver, *EUCOM: Deterring Russia is Top Priority*, “Stars and Stripes”, 26 January 2016.

16 HOSG – *Heads of State and Government*.

W Walii Sojusz przyjmując Plan Podniesienia Gotowości (RAP)¹⁷ zdecydował zintensyfikować swoje działania w celu zapewnienia sojuszników flankowych, ale także aby nadać też artykułowi piątemu nieco większe znaczenie, choć tego nie artykułowano na szczycie jeszcze tak wyraziście. Dokładniej rzecz ujmując Sojusz utrwalił i sformalizował na tym najwyższym szczeblu tzw. działania wspierające (*reassurance measures*) Sojuszników flanki wschodniej. Były to między innymi stale rotowane siły lądowe na wschodniej flance, a także ustanawianie składów logistycznych dla uzbrojenia i sprzętu wojskowego. To ostatnie jednak nie zostało jeszcze bliżej sprecyzowane w Walii. Działania wspierające obejmowały jeszcze szereg innych obszarów. Zapowiedziano także wprowadzenie głębszych zmian, tzw. *adaptation measures*.

Zwiększono liczbę i skalę ćwiczeń wojskowych w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, w tym takie jak „Noble Jump”, „Swift Response” czy „Baltops”. Zwiększono także działania zmierzające do zwiększania zdolności rozpoznawczych i analiz (tzw. *situational awareness*) i tym samym poprawiono system wczesnego ostrzegania.

Postanowiono również wzmocnić Siły Odpowiedzi NATO (tzw. *enhanced NRF*) poprzez ich zwiększenie i przyspieszenie aktywacji i skrócenie czasu do osiągnięcia gotowości, w tym utworzyć tzw. szpicę NATO, czyli Połączone Siły Zadaniowe Bardzo Szybkiej Gotowości (VJTF)¹⁸. Polska zaliczyła się do grona zaledwie siedmiu państw sojuszniczych, które – oprócz USA – są w stanie wystawić trzon takich sił i faktycznie zobowiązały się w kolejnych latach wystawiać większą część komponentu lądowego tych sił. Do tego elitarnego grona tzw. *VJTF Framework Nations* zaliczają się obecnie Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Włosi, Polska, Hiszpania i Turcja. Z kolei USA zadeklarowały, iż wzmocnią siły VJTF kluczowymi zdolnościami operacyjnymi (tzw. *key enablers*) niezbędnymi do wykonania pełnego spektrum zadań sił VJTF.

Gen. Breedlove stwierdził w Kongresie USA, iż RAP wprowadził także nowe plany operacyjne sojuszu, a także nadał nowe szersze uprawnienia strategicznemu dowódcy operacyjnemu NATO¹⁹.

Co istotne, państwa ramowe Korpusu Wielonarodowego Północ-Wschód zdecydowały i ogłosiły w czasie szczytu, iż korpus będzie wzmocniony i rozwijany, a jego gotowość zostanie podwyższona do statusu Dowództwa Szybkiego Reagowania. W międzyczasie liczba państw kontrybuujących

17 RAP – *Readiness Action Plan*.

18 VJTF – *Very High Readiness Joint Task Force*.

19 P. Breedlove, dz. cyt.

wzrosła na przestrzeni ostatnich 30 miesięcy z 13 do 21, a liczba żołnierzy prawie się podwaja do około 400 żołnierzy. Z kolejnymi państwami trwają rozmowy i liczba flag zawieszonych na masztach w szczecińskich koszarach wielonarodowych „Baltic Barracks” się jeszcze zwiększy o kilka. Oczywiście największy wkład w zwiększenie potencjału Korpusu wnoszą trzy państwa ramowe, czyli Polska, Niemcy i Dania, ale co jest szczególnie istotne, to fakt, iż USA potroili swoje zaangażowanie w korpus i skierowały – jako jedyne państwo nieramowe – oficera w stopniu generała brygady do Szczecina. Do czasu szczytu w Warszawie szczeciński związek taktyczny osiągnie gotowość dowodzenia siłami VJTF i szerzej NRF, jak również ich elementami, jeśli zostaną rozmieszczone na północno-wschodniej flance NATO. Korpus przejmie także kontrolę operacyjną nad ośmioma Jednostkami Integracyjnymi Sił NATO (NFIU)²⁰ – w tym na Słowacji i Węgrzech – a także monitorowanie sytuacji bezpieczeństwa w regionie²¹. Jednostki integracyjne NFIU, których powołanie również zostało zatwierdzone na szczycie w Walii w ramach adaptacji strategicznej, służą głównie do koordynacji sprawniejszego przyjmowania sił sojuszniczych na ćwiczenia. Żeby to lepiej zobrazować, jest to *de facto* po 40 żołnierzy w budynku sztabowym wyposażonych w komputery, z czego około połowę wystawia państwo gospodarz. To oczywiście pomocne i ważne w kontekście sprawnego przyjmowania wojsk sojuszniczych na wypadek zagrożenia. Jednostka taka, do której Sojusznicy zdecydowali się skierować 20 żołnierzy, świadczy też o pewnym stopniu solidarności sojuszniczej. Jednak trudno argumentować, iż takie „wzmocnienie” Europy Środkowo-Wschodniej miałoby wystarczyć, by skutecznie odstraszyć potencjalnego agresora, zwłaszcza w świetle wyżej wymienionych zagrożeń i zdolności potencjalnego przeciwnika. Stąd trzeba zabiegać o dalsze kroki Sojuszu zwiększające zaangażowanie NATO w Europie Środkowo-Wschodniej.

W Walii postanowiono również powołać – nieco na wzór MNCNE – Wielonarodową Dywizję Południe-Wschód (MNDSE) na terenie Rumunii. Dywizja ta jest w trakcie powstawania i rozwija się.

Bardzo ważną decyzją na szczycie w Walii było przyjęcie nowej, bardziej zdecydowanej niż dotychczas, deklaracji o woli utrzymywania wydatków obronnych na poziomie 2% PKB. A dokładniej Sojusznicy, którzy nie spełniali wymaganego pułapu, zobowiązali się zatrzymać spadające wydatki obronne,

20 NFIU – NATO Force Integration Unit.

21 <http://mncne.pl> [12.03.2016].

zmierzać, by zwiększyć je i w ciągu dekady dążyć do tego, by je osiągnąć. Istotny jest również wskaźnik osiągania 20% wydatków obronnych na wydatki modernizacyjne. W końcu Sojusznicy zgodzili się również, by osiągać wskazane parametry związane ze zdolnością przerzucania sił i ich utrzymania na teatrze działań (tzw. *guidelines for deployability and sustainability*)²².

Dalsza adaptacja strategiczna Sojuszu w drodze do Warszawy

Patrząc na dalszą adaptację strategiczną Sojuszu w drodze do szczytu w Warszawie i po szczycie, należy stwierdzić, iż warszawski szczyt powinien ponownie potwierdzić siłę Sojuszu, która tkwi w jedności, a zarazem powinien przynieść ważne dla flanki wschodniej decyzje. Ale decyzje podjęte na szczycie muszą odnieść się do wszystkich kwestii bezpieczeństwa, czyli zarówno tych dotyczących Europy Środkowo-Wschodniej, jak i południowej flanki NATO, czy północnej. Dla nas w regionie jednak, tak naprawdę decyzje na Szczycie powinny sprowadzać się do jednej podstawowej kwestii, aby sztuczny podział, który powstał zanim Polska, Czechy i Węgry jeszcze wstąpiły do NATO w 1997 r. i został zawarty w tzw. akcie stanowiącym o podstawach wzajemnych stosunków, współpracy i bezpieczeństwa NATO z Rosją (NRFA)²³, został raz na zawsze zniesiony. I tu należy czynnie i systematycznie obalać mity wokół NRFA i dobrze znać tekst z tego dokumentu. Warto też pamiętać, iż nie jest to prawnie wiążący dokument. W konsekwencji Sojusz powinien wypracować spójną politykę wobec Rosji i ją stosować, również w poszczególnych stolicach w relacjach bilateralnych. NATO nie powinno rozmawiać z pozycji słabszego, podczas gdy nie jest słabsze. Przypomnijmy, iż wielkość PKB Rosji w porównaniu do łącznego PKB państw NATO wynosi w zależności od sposobu liczenia i wyboru rodzaju PKB od 3 do 9%, zaś przyglądając się porównaniu zasobów ludzkich, to populacja Rosji wynosi zaledwie 16% populacji państw NATO²⁴.

Wypracowując wspólną politykę wobec Rosji, nawet, gdyby niektórzy zachodni Sojusznicy uporczywie upierali się przy pozostaniu, lub przynajmniej umownego respektowaniu NRFA, to zastępca sekretarza generalnego, Alexander Vershbow, trafnie stwierdził w czasie Konferencji Monachijskiej

22 http://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm [12.03.2016].

23 NRFA – *NATO Russia Founding Act*.

24 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> [12.03.2016].

w lutym 2016 r., iż NRFA „nie mówi o zerowych siłach. Mówi również o wielu rzeczach, które pozwalają utrzymywać infrastrukturę by wesprzeć posiłki. Na tym polegał kompromis”²⁵.

Trzeba jednak zaznaczyć, iż obecna struktura dowodzenia NATO odzwierciedla układ sił z epoki zimnej wojny. Nie odzwierciedla ona prawdziwych obecnych potrzeb Sojuszu. Jednostki bojowe USA nadal stacjonują w Niemczech i we Włoszech, a dodatkowy sprzęt wojenny (APS)²⁶ ma trafić według informacji z Białego Domu przede wszystkim do Europy Zachodniej, czyli do Belgii, Holandii i Niemiec. Mimo najlepszych chęci amerykańskich, istnieje ryzyko, iż wytworzy się w naszym regionie niechciany wizerunek kolejnego podziału członków Sojuszu na kategorię „A” i „B”.

Dobrze się jednak stało, iż USA chcą skierować do nas większe wojska na ćwiczenia i deponować swój sprzęt (w ramach inicjatywy EAS)²⁷ to krok w dobrą stronę. Musimy jednak dalej dążyć do tego, by przebywała w Polsce wielonarodowa jednostka w sile co najmniej brygady, w skład której będą wchodzić tzw. sojusznicy jądrowi, gdyż to da dopiero prawdziwy efekt odstraszania, a jednocześnie da poczucie pełnej solidarności sojuszniczej²⁸.

Warto również rozpatrzyć umiędzynarodowienie sztabu jednej z polskich dywizji, która byłaby w stanie przyjmować elementy sił NRF pod swoje skrzydła. W tym kontekście ważne, abyśmy kontrowali kuriozalne argumenty, iż powinniśmy unikać odbudowy scenariuszy z okresu zimnej wojny. Używając takich argumentów, zapomina się wszakże, iż wówczas, mieliśmy setki tysięcy wojsk amerykańskich w Niemczech, a teraz mówimy o sile jednej brygady, czyli kilku tys. żołnierzy.

W konsekwencji szczyt powinien przynieść realne decyzje o wzmocnieniu obecności NATO w Europie Środkowo-Wschodniej zarówno pod względem wojsk, jak i infrastrukturalnym. A obecność wojsk, jak stwierdził sam gen. Breedlove, jest najskuteczniejsza, gdy jest stała (*permanent*)²⁹. Zatem ta obecność, która zostanie zatwierdzona na szczycie winna być w jak największym

25 M. Bodner, *NATO Deputy...*, dz. cyt.

26 APS – *Army Prepositioned Stocks*.

27 EAS – *European Activity Set*.

28 Szerszą dyskusję nt. obecnych amerykańskich rozważań co do pozycjonowania i stacjonowania amerykańskich wojsk w Europie prowadzą Kathelene Hicks i Heather Conley w opracowaniu pt. *Evaluating Future U.S. Army Force Posture In Europe: Phase I Report*, Center for Strategic and International Studies, Rowman and Littlefield, New York, February 2016, pp. 40.

29 P. Breedlove, dz. cyt.

stopniu trwała i widoczna. Obecność wojsk musi być na tyle silna, by była w stanie zarówno zneutralizować potencjalny atak hybrydowy jak i konwencjonalny. Obecność wojsk jest kluczowa z punktu widzenia wiarygodności odstraszenia Sojuszu. Obrona bazująca wyłącznie na koncepcji wzmacniania sił lokalnych sojusznika 'na czas kryzysu' z dala nie sprawdza się, gdyż wystąpi ryzyko, że przeciwnik podprowadzi wojska pod granice, po czym je wycofa, a następnie znów podprowadzi. To może trwać w nieskończoność. W ten sposób usypia się obrońców przed poczuciem zbliżającego się konfliktu. Stąd kontyngent składający się z wojsk sojuszniczych stale przebywających w regionie pomógłby przeciwdziałać temu zagrożeniu – tak jak kiedyś czyniła to skutecznie tzw. brygada berlińska³⁰. Zatem Sojusz powinien podjąć kierunkowe decyzje na kolejnym szczycie o sformowaniu brygady wielonarodowej w Polsce z udziałem komponentów bojowych kluczowych sojuszników.

Odstraszanie nuklearne

Szczyt warszawski powinien przynieść również efektywniejsze odstraszenie nuklearne w postaci aktywniejszego szkolenia wojsk NATO. Koncepcja Strategiczna NATO z 2010 r. i dokument pt. *Deterrence and Defense Posture Review* z 2012 r., a także Deklaracja z Walii w 2014 r. – wszystkie te dokumenty potwierdziły odstraszenie bazujące na właściwej mieszance broni jądrowej, konwencjonalnej i zdolności obrony raketowej, które pozostają kluczowym elementem sojuszniczej strategii a także „jak długo broń jądrowa istnieje, NATO pozostanie sojuszem jądrowym”³¹. Wg dowódcy operacyjnego NATO Sojusz kontynuuje ćwiczenia zmierzające do testowania siebie samego by umożliwić wykonywanie zadań nuklearnych, na wypadek, gdyby zaistniała taka potrzeba. Ważne, abyśmy zapewnili, aby były gotowe, zdolne i wiarygodne” powiedział generał Breedlove³². Co istotne sygnalizowaniem i retoryką nuklearną Rosji martwią się nie tylko Sojusznicy. Np. minister obrony Szwecji

30 Mowa o potrzebie dwóch brygad wielonarodowych, jednej w państwach Bałtyckich i drugiej w Polsce, jest w raporcie autorstwa Michała Baranowskiego i Bruno Lété, *NATO in a World of Disorder: Making the Alliance Ready for Warsaw*, GMF: Washington, March 2016, s. 10.

31 P. Breedlove, dz. cyt.

32 J. Barnes, *NATO Accuses Russia of Loose Talk on Nuclear Weapons*, "The Wall Street Journal", 13 February 2016.

Peter Hultqvist, która nie jest członkiem NATO, zapytał na konferencji prasowej dlaczego Moskwa ciągle mówi o broni jądrowej³³?

Trzeba również pomyśleć o wzmocnieniu sił VJTF o komponent sił powietrznych, następnie implementować system tarczy antyrakietowej (BMD), w tym zrealizować i uruchomić bazę w Redzikowie koło Słupska.

Korpus MNCNE powinien osiągnąć status wysokiej gotowości i dalej się rozwijać, aby osiągnął w przyszłości stan i prestiż na równi z najlepszymi korpusami szybkiego reagowania NATO, takim jak brytyjski ARRC³⁴ czy francuski RRC³⁵ w Lille. USA mogłyby również stać się czwartym państwem ramowym, co dałoby definitywny charakter odstraszenia temu związkowi taktycznemu.

Warto także rozważyć podjęcie decyzji o przekształceniu misji patrolujących *Baltic Air Policing* w tzw. misję obrony powietrznej (*Air Defence missions*). W tym kontekście Alexander Vershbow stwierdził, iż misja *air policing* to „dobra podstawa, ale może powstać potrzeba, byśmy mieli plany i zdolności do przejścia na misję obrony powietrznej – i mieć taką zdolność to część naszego odstraszenia”³⁶. Innymi słowy w ramach uskutecznienia zdolności odstraszenia, istnieje potrzeba, by siły sojusznicze mogły płynnie przechodzić z zadań jednej wąskiej w zadania drugiej szerszej misji.

W końcu powinno się również zdecydować, iż należy utworzyć na terenie Polski tzw. przedniego punktu wysuniętego (*forward operating base/location*) dla systemów powietrznych AWACS, AGS i statków tankowania w powietrzu. Należy zauważyć, iż te systemy wczesnego ostrzegania i patrolowania nie mają dziś żadnych lokalizacji do czasowego stacjonowania w Europie Środkowo-Wschodniej, ale są np. na północy i na południu Sojuszu. Szczyt w Polsce to doskonała okazja, by właśnie tu podjąć decyzję o potrzebie zlokalizowania takiej jednostki.

Można by również ogłosić decyzję o ustanowieniu regionalnego wielonarodowego dowództwa morskiego odpowiedzialnego na Bałtyk i podporządkowanego morskiemu dowództwu natowskiemu w Northwood w Wielkiej Brytanii, a także wielonarodowej jednostki rozpoznawczej (JISR)³⁷ bazującej na bezpilotowcach, śmigłowcach (*aviation*), czy artyleryjskiej (*fires unit*).

33 J. Barnes, dz. cyt.

34 ARRC – *Allied Rapid Reaction Corps*.

35 RRC – *Rapid Reaction Corps*.

36 S. Vershbow, wywiad dla BNS Lithuania, 15 stycznia 2016 r.

37 JISR – *Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance*.

O powyższych pomysłach trzeba mówić i je sygnalizować, zwłaszcza w świetle zagrożeń i ocen artykułowanych przez dowódców NATO. Należy zauważyć, iż jeszcze dwa lata temu nikt w NATO nie mówił o brygadzie USA, która będzie się stale rotować w Polsce i państwach bałtyckich, a były to tylko cztery amerykańskie kompanie i z przerwami między kolejnymi rotacjami. Trzeba też zaznaczyć, że świat nie kończy się na szczycie NATO w Warszawie. Zatem trzeba stale używać dobrych argumentów i testować pomysły. Szczyt to ważny etap i okazja dla nas, ale NATO będzie dalej się rozwijało i adaptowało. Nasze propozycje powinny stale się pojawiać i powinniśmy o to dbać, aby o nich merytorycznie stale rozmawiać.

W końcu natowskie pakiety inwestycyjne na rozbudowę infrastruktury wojskowej w Europie Środkowo-Wschodniej powinny zostać przyjęte na szczycie w Warszawie. Pakiety te powinny umożliwić przechowywanie uzbrojenia, amunicji i sprzętu wojskowego, zwiększyć zdolności do przyjmowania wojsk sojuszniczych, a także ułatwić ich szkolenie na terenie kraju. Dobrym osiągnięciem będzie, gdy każdy sojusznik, który przybędzie do Polski na ćwiczenia, albo będzie miał na miejscu swoją amunicję bojową, albo przywoził ją ze sobą.

Ale szczyt warszawski powinien także poruszyć kwestię potrzeby wypracowania nowej Koncepcji Strategicznej, która zastąpiłaby strategię z 2010 r. na następnym szczycie, pewnie w 2018 r.

Dalsze kroki do rozważania dla Polski przed szczytem

Nie należy także wykluczyć, iż Sojusz może się zdecydować uruchomić kolejną operację wojskową reagowania kryzysowego (CRO)³⁸ na południu Europy, bądź w celu stabilizowania terenów Syrii i Iraku lub Libii, a *de facto* będzie to oznaczało walkę z tzw. ISIL-em. Mimo realnych zagrożeń na wschodzie, Polska nie może nie wziąć udziału w potencjalnych operacjach na południu, jeśli zamierza liczyć na zaangażowanie Sojuszników na wschodzie. Sojusznicy będą bacznie obserwować stopień naszego zaangażowania we wszelkie operacje na południu. Zasada sojusznicza „28 za 28 w obrębie 360 stopni”³⁹ obowiązuje bowiem na wszystkich kierunkach działania Sojuszu.

38 CRO – *Crisis Response Operation*.

39 Zasada ta sprowadza się do zasady solidarnościowej „jeden za wszystkich, wszystkich za jednego” z dodatkiem „na wszystkich kierunkach”. Tj. jeśli Sojusz się angażuje w obronę lub wzmocnienie jakiegoś sojusznika, to powinni się w zaangażować wszyscy, niezależnie, czy to sojusznik na flance wschodniej, południowej, czy północnej.

Zachęcając sojuszników do trwałej obecności ich sił w Polsce powinniśmy wykazywać dużą gotowość znacznego wkładu w ramach HNS⁴⁰ i podkreślać niewielkie koszty w Polsce.

Należy również stale kwestionować i podważać zasadność aktualności NRFA. Obszar, w którym nie wolno bagatelizować wysiłków i działań to komunikacja strategiczna (STRATCOM). Informacja i jeden z czterech podstawowych instrumentów władzy (DIME)⁴¹, a STRATCOM to kluczowy składnik informacji i dobre remedium na tzw. wojnę informacyjną, kolejny już wymiar pola walki. Cały czas trwa walka w sferze informacyjnej. Rosja będzie robiła wszystko, by państwa Europy Środkowo-Wschodniej przedstawić w jak najgorszym świetle. A państwa tego regionu, w tym Polska, muszą przekonywać sojuszników do swoich racji i obiektywnie przedstawiać nasz punkt widzenia. Ale do tego trzeba mieć sprawnie funkcjonujące instrumentarium komunikacji strategicznej, w tym dobrze wyszkolonych ludzi. Co z tego, jeżeli w czasie wybuchu kryzysu racja będzie po naszej stronie, jeśli dezinformacja na zachodzie będzie przeogromna i zachód zacznie nas krytykować, że sami rozpętaliśmy kryzys? Czyż Zachód nie zaczął w sierpniu 2008 r. komentować inwazji rosyjskich czołgów na Gruzję właśnie od krytyki rządów Gruzji za ostrzał wewnętrz własnego terytorium separatystów? Tamta 5-dniowa wojna zaczęła się właśnie od wcześniej zaplanowanej i starannie wywołanej międzynarodowej krytyki Gruzji.

Warto rozpatrzyć możliwość połączenia w kraju (tj. na poziomie Ministerstwa Obrony i Sił Zbrojnych, a także być może częściowo szerzej poza resortem), obszary INFOOPS⁴², PSYOPS⁴³, CIMIC⁴⁴ i *Public Affairs* w jedną całość, zwaną STRATCOM. Wszystkie te obszary wymagają ścisłej koordynacji. Komunikaty muszą być jasno i precyzyjnie koordynowane. Obrazowo przedstawia tę problematykę zasada tzw. „złotej nitki” (*golden thread*): Gdy np. prezydent coś nowego zapowie, to przy sprawnie funkcjonującym STRATCOM-ie dzień później wszyscy w całej aparaturze państwowej powinni wiedzieć, co i jak mają mówić i robić na swoich szczeblach. STRATCOM to także element przeciwdziałania dezinformacji, przekazywaniu swoich racji i docieranie ze

40 HNS – *Host Nation Support*.

41 DIME – *Diplomacy, Information, Military and Economy*.

42 INFOOPS – *Information Operations*.

43 PSYOPS – *Psychological Operations*.

44 CIMIC – *Civil-Military Cooperation*.

swoim przekazem, gdzie się zamierza, w tym szczególnie do naszych zachodnich sojuszników i bliskich partnerów, a także do własnego społeczeństwa.

Rzeczą oczywistą, choć wcale nie łatwą, to profesjonalne i sprawne przeprowadzenie szczytu w Warszawie.

Wydatki na obronność

Istnieje także konieczność wydawania przez Polskę minimum 2% PKB według metodologii liczenia NATO, tj. realne wydatki w danym wykonywanym roku budżetowym na obronność, a nie względem roku poprzedniego. Przy wzroście PKB planowana kwota na obronność nigdy nie osiągnie 2%, zatem trzeba w trakcie roku budżetowego tak kierować wydatkami, aby osiągać te 2% z końcem grudnia. Polska jako państwo flankowe i liczące na zaangażowanie sojuszników w naszą obronę i osłonę strategiczną, nie może wydawać poniżej 2% tego rekomendowanego wskaźnika, gdyż inaczej sojusznicy zwyczajnie nie będą nas traktować poważnie. Innymi słowy, musimy spełnić to jedno podstawowe kryterium dając jednocześnie przykład dla pozostałych sojuszników w regionie. Stąd bardzo dobrze się stało, że w 2015 r. udało nam się przekroczyć próg i wydać 2,18% PKB, co będzie procentowało na naszą korzyść w przygotowaniach do i w trakcie szczytu w Warszawie. Należy zaznaczyć, iż obecnie tylko pięciu Sojuszników wydaje te wskazane 2%, są nimi USA (3,62%), Wielka Brytania (2,07%), Polska (2,18%), Grecja (2,46%) i Estonia (2,04%), podczas gdy średnia w Sojuszu wynosi 2,42%⁴⁵.

Wybrane elementy narracji przed szczytem

Przygotowując szczyt należy rozpatrzyć następującą narrację płynącą z Polski. Należy pamiętać, iż spójność wśród Sojuszników jest punktem ciężkości Sojuszu. Oznacza to, iż trzeba konsultować wszystkie pomysły sojuszników, przekonywać, szukać konsensusu, a ostatecznie przyjąć wspólny mianownik, który jest do przyjęcia dla wszystkich stron, co też odzwierciedla natowska maksyma na sali obrad w Brukseli: „*Animus in Consulendo Liber*” – „nic nie ogranicza umysłu na drodze do porozumienia”.

Oprócz spójności Sojuszu należy też podkreślać solidność Polski jako aktywnego, kontrybuującego do zbiorowego bezpieczeństwa członka NATO.

45 J. Stoltenberg, *Secretary General's Annual Report 2015*, NATO: Brussels, s. 112.

Polska angażuje się w wiele inicjatyw, w tym znacznie w NRF, jest jednym z zaledwie siedmiu zadeklarowanych państw ramowych do sił VJTF (nasz dyżur przypada na 2020 r.), regularnie kontrybuujemy do misji *Baltic Air Policing*, zadeklarowaliśmy naszą pomoc w *air policing* nad przestworzami Rumunii i Bułgarii, zadeklarowaliśmy również nasz udział komponentu lądowego do stacjonowania i cyklicznego ćwiczenia w Państwach Bałtyckich. Wydzielamy okręty do stałych zespołów morskich NATO SNMG⁴⁶ i SNMCMG⁴⁷. Jesteśmy wspólnie z 17 państwami w programie AWACS i z 15 państwami w programie AGS, który ma stać się operacyjny już w latach 2017–2018. Nasz udział w operacji w Kosowie i w Afganistanie również świadczy o tym, iż solidarnie uczestniczymy od wielu lat w prowadzonych lądowych operacjach sojuszników.

Polska także zadeklarowała na początku 2016 r., iż zaangażuje się do operacji przeciwko ISIL-owi. Choć nie jest to w tej chwili operacja NATO-owska, to jednak wszyscy Sojusznicy w niej w jakiejś formie działają. W tym kontekście hasło, iż flanką południową jest tak samo ważna jak flanką wschodnią czy północną, wydaje się szczególnie trafne.

W narracji, oprócz kwestionowania wcześniej wspomnianego NRFA, należy także podkreślać kwestię solidarności wobec pozostałych Sojuszników, zwłaszcza w kontekście zamiarów niektórych członków wobec Rosji. Należy podkreślać, iż obowiązki NATO wobec państw członkowskich są ważniejsze niż korzyści gospodarcze, które jedno pojedyncze państwo może odnieść ze współpracy z Rosją.

Szczyt NATO i rok 2016 powinien przynieść jedną zasadniczą zmianę: zatrzeć wszelkie ślady niepisanego podziału na starych sojuszników i nowych. Z jednej strony znaczne i realne wzmocnienie flanki wschodniej i odejście od NRFA powinny dać ten rezultat, ale co też będzie miało duży wpływ, to przeprowadzka ze starej kwatery głównej, w której nowsi Sojusznicy wstępujący począwszy od 1999 r., nie mieszcząc się w budynkach, rozmieszczani byli w tymczasowych barakach, do nowej, znajdującej się w Brukseli po drugiej

⁴⁶ SNMG – *Standing Naval Maritime Group*. Trzeba jednak przyznać, iż w ostatnich latach marynarka wojenna w mniejszym stopniu bierze udział w operacjach morskich Sojuszu, co jest zauważane i oddziałuje na naszą niekorzyść w postrzeganiu nas przez Sojuszników.

⁴⁷ SNMCMG – *Standing Naval Maritime Countermeasures Group*.

stronie ulicy. A w nowej kwaterze usytuowanie polskiej delegacji i pozostałych 11 nowszych Sojuszników będzie już całkowicie wymieszane ze starymi sojusznikami. Będzie to namacalne i wizualne zatarcie nieformalnego podziału, który się wytworzył i trwał przez ostatnie 17 lat w starej kwaterze głównej.

Zakończenie

NATO-wski szczyt w Warszawie należy traktować jako wielką szansę dla Polski. Sojusz powinien na nim potwierdzić słuszność podjętych w Walii postanowień i ich wdrożenie, a także – w świetle postępującej sytuacji bezpieczeństwa w Europie i w świecie – podjąć kolejne decyzje, które pomogą przygotować się na długofalowe wyzwania. W interesie wszystkich członków Sojuszu leży silna flanką wschodnią, wobec której nie będzie zapędów imperialnych. Szczyt warszawski powinien przekazać centralne przesłanie: „nie zaczepiaj Sojuszu!”. Trzeba też ogłosić nieważność NRFA i podjąć decyzje, które pozwolą wzmocnić flankę wschodnią NATO. Polska musi nie tylko odrabiać lekcje reformując swoje siły zbrojne i je jednocześnie wzmacniać, wydając co najmniej 2% swojego PKB na obronność wg metodologii liczenia NATO, ale musi także czynnie uczestniczyć w operacjach NATO-wskich i operacjach prowadzonych przez naszych Sojuszników na południu Europy, gdyż jak postanowiliśmy wspólnie z nimi w Lizbonie i sami nadal argumentujemy: „bezpieczeństwo wszystkich członków NATO jest niepodzielne”.

plk dypl. Stefan WALOWSKI

MONITOROWANIE SYTUACJI KRYZYSOWYCH JAKO ELEMENT OSŁONY STRATEGICZNEJ POLSKI

*Działania zbrojne są wręcz napędzane informacją,
a raczej umiejętnym przetwarzaniem zdobytej infor-
macji o przeciwniku*

F. Gagor

Wstęp

Procesy zachodzące w Europie i świecie mogą prowadzić w dłuższej perspektywie do destabilizacji ustalonego po zakończeniu „zimnej wojny” ładu politycznego. Do gry powraca Rosja, która zgłasza „odkurzone” aspiracje do odgrywania roli strategicznego gracza w stosunkach międzynarodowych. Pukają do „drzwi wielkiej polityki” kraje goniące gospodarkę amerykańską, a wśród nich Chiny, Indie oraz Brazylia, które w przyszłości (30–50 lat) mogą zastąpić Stany Zjednoczone w roli globalnej potęgi w systemie multi lub jednobiegowego podziału świata. Ponadto rośnie wpływ organizacji fundamentalnych związanych z ideologią religijną (Al-Kaida oraz tak zwane Państwo Islamskie), które bezpośrednio oddziałują na sferę bezpieczeństwa międzynarodowego. Mamy do czynienia z niespotykaną w swej skali falą uchodźców i imigrantów napływającą do Europy z Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu. Te i inne zjawiska mają wpływ na poziom bezpieczeństwa świata i Europy. Wszystkie one będą w przyszłości kształtowały bezpieczeństwo naszego kraju.

Biała księga bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej wskazuje, iż zagrożenia militarne w przyszłości „mogą mieć charakter kryzysów polityczno-militarnych, prowokowanych dla wywołania presji strategicznej

w ramach bieżącej polityki, bez przekraczania progu wojny”¹. Jednocześnie wskazuje na możliwość wystąpienia bezpośrednich zagrożeń zbrojnych, które dzieli na dwie grupy. Pierwsza, obejmuje zagrożenia terytorialne, w których przeciwnik nie ma zamiaru opanować atakowanego terytorium. Są to działania zbrojne realizowane w warunkach izolacji od szerszego systemu bezpieczeństwa (bez udziału NATO, UE). Druga grupa obejmuje wojnę na dużą skalę. W zawiązku z przewidywanymi zagrożeniami militarnymi nasz kraj buduje system bezpieczeństwa narodowego w oparciu o rozbudowę własnych zdolności oraz aktywne członkostwo w organizacjach międzynarodowych. Tak więc, bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej tworzone jest w oparciu o zasadę równowagi pomiędzy czynnikiem międzynarodowym (sojuszniczym), a narodowym (bezpieczeństwa budowanego w oparciu o samowystarczalność)². Zgodnie ze Strategią bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 roku główny kierunek działania strategicznego w przedmiotowym zakresie definiują trzy priorytety polityki bezpieczeństwa:

- zapewnienie gotowości i demonstracja do działań w sferze bezpieczeństwa i obrony;

- wspieranie procesów służących wzmocnieniu zdolności NATO do kolektywnej obrony, rozwój Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony UE, umacnianie strategicznego partnerstwa z USA oraz strategicznych relacji z partnerami w regionie;

- wspieranie i selektywny udział w działaniach społeczności międzynarodowej, realizowanych na podstawie norm prawa międzynarodowego, mających na celu zapobieganie powstawaniu nowych źródeł zagrożenia, reagowanie na zaistniałe kryzysy oraz przeciwdziałanie ich rozprzestrzenianiu się.

Oparcie bezpieczeństwa narodowego o równowagę pomiędzy potencjałem i zdolnościami obronnymi organizacji międzynarodowych (przede wszystkim NATO i UE) oraz Polski ma swoje uzasadnienie w ocenie kierunków rozwoju środowiska bezpieczeństwa. Przewiduje ona trzy warianty rozwoju sytuacji. Pierwszy, *integracyjny* – z przewagą pozytywnych i pożądanых zjawisk i tendencji, oznaczający sukcesywne umacnianie obecnego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego. Drugi, *dezintegracyjny* – z przewagą niekorzystnych i niebezpiecznych zjawisk zewnętrznych i wewnętrznych oznaczających stopniową degradację lub wręcz rozpadanie się obec-

1 Biała księga bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, BBN, Warszawa 2013, s. 13.

2 Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2014, s. 27.

nego systemu bezpieczeństwa. Trzeci, *ewolucyjny* – zakładający kontynuację względnej równowagi zjawisk pozytywnych i negatywnych³. Przyjmując założenie, iż każdy z trzech kierunków rozwoju środowiska bezpieczeństwa jest równie prawdopodobny oraz traktując z pełną powagą artykuł 3 Traktatu Północnoatlantyckiego⁴, wydaje się zasadne i niezbędne aby w pierwszej kolejności stymulować tworzenie narodowych zdolności obronnych we wszystkich możliwych wymiarach o czym pisał Jan Nowak-Jeziorański „Polska może liczyć na pomoc sojuszników tylko wtedy, jeśli będzie chciała i mogła bronić się sama, jeśli zdobędzie własne możliwości odstraszenia przeciwnika”⁵. Tak więc, programowanie i budowa zdolności narodowych nie może zostać zaniedbana. Wręcz przeciwnie, musi być ono priorytetem działań w obszarze bezpieczeństwa narodowego. Priorytetem dającym silną narodową gwarancję bezpieczeństwa oraz realne zdolności, w pierwszej kolejności do odstraszenia potencjalnych nieprzyjaciół, a jeśli to nie wystarczy, możliwości samodzielnego stawiania czoła zagrożeniom lokalnym.

Oslona strategiczna państwa – definicja

Jedną z kluczowych zdolności dla bezpieczeństwa narodowego jest osłona strategiczna. Jako jedni z pierwszych w literaturze polskiej do osłony strategicznej odnoszą się Kutrzeba i Mossor, definiując ją jako:

- osłonę granic;
- zdolność osłony koncentracji głównych zgrupowań strategicznych przeciw zagrożeniom naziemnym i powietrznym;
- zdolność szybkiego zorganizowania wyższych dowództw operacyjnych i rozpoczęcia przez nie kierownictwa nad koncentracją i operacjami,
- osłonę przejścia na stopę wojenną przemysłu wojennego i ogólnego ośrodków
- mobilizacji personalnej i materialnej, sieci komunikacyjnej itd.”⁶

Należy zaznaczyć, że dokument opracowany został w roku 1938 w związku z konkretnym zagrożeniem Polski ze strony Niemiec. W związku z czym autorzy skupiają się na zdefiniowaniu osłony strategicznej odnosząc się do

3 *Biała księga bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, dz. cyt., s. 14.

4 *NATO Vademecum*, Bellona, Warszawa 1995, s. 261.

5 J. Nowak-Jeziorański, *Polska, wczoraj, dziś i jutro*, dz. cyt., s. 246.

6 T. Kutrzeba, S. Mossor, *Studium planu strategicznego Polski przeciw Niemcom*, Instytut Wydawniczy, PAX, Warszawa 1987, s. 75.

konkretnych zagrożeń końca lat trzydziestych. Aktualnie osłona strategiczna definiowana jest znacznie szerzej, odnosi się ona „do przedsięwzięć militarnych oraz niemilitarnych, obejmując działania realizowane stale w czasie pokoju i kryzysu dla ochrony przed zaskoczeniem i innymi formami przemocy”⁷. Andrzej Zapałowski wskazuje bezpośrednio na działania wywiadowcze i kontrwywiadowcze jako kluczowy element osłony strategicznej realizowany permanentnie w czasie pokoju oraz doraźnie w czasie kryzysu i wojny, który uniemożliwia zaskoczenie strategiczne ze strony przeciwnika. Ponadto wspierające proces decyzyjny oraz pozwalające na stworzenie warunków do realizacji sprawnej mobilizacji, rozwinięcia wojsk oraz działania sił i środków ochrony i obrony Polski⁸. Biorąc pod uwagę specyfikę Sił Zbrojnych RP należy przyjąć, iż są to działania rozpoznawcze, kontrwywiadowcze i wywiadowcze.

Proces definiowania i monitorowania symptomów narastania kryzysu

Proces monitorowania symptomów narastania kryzysu realizowany jest w celu dostarczenia informacji o stanie zagrożenia militarnego państwa, umożliwiając podjęcie stosownych działań zmierzających do zapobiegania lub przeciwdziałania negatywnym skutkom. Proces realizowany jest poprzez: prognozowanie zagrożeń, definiowanie symptomów oraz stałe monitorowanie aktywności państw w obszarze obronności pozwalające na prognozowanie dalszego rozwoju sytuacji w obszarze bezpieczeństwa militarnego państwa. Pozyskiwane w procesie monitorowania symptomów informacje podlegają analizie, w wyniku której formułowane są wnioski zawierające prognozy krótko- i długoterminowe rozwoju sytuacji oraz rekomendacje dotyczące modyfikacji zdefiniowanych uprzednio symptomów i wskaźników zagrożeń.

Prognozowanie zagrożeń

Prognozowanie zagrożeń opiera się o uwarunkowania stałe, do których między innymi zaliczamy: położenie geograficzne, sytuacja demograficzna, zasoby surowcowe, poziom rozwoju gospodarki oraz uwarunkowania zmienne,

7 R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsior, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, AON, Warszawa 2008, s. 130.

8 A. Zapałowski, *Rola Sił Zbrojnych RP w zapewnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego*, geopolityka.net.

którymi są zjawiska i procesy społeczno-polityczne, gospodarcze i militarne. W związku z ograniczeniem przyjętym przez autora artykułu w dalszych rozważaniach skupiono się na uwarunkowaniach militarnych. Uwarunkowania te nie wynikają jedynie z potencjału militarnego potencjalnych agresorów Polski, lecz z woli i przyzwolenia społeczeństwa tych państw (organizacji) do użycia tego potencjału w celu rozstrzygania problemów spornych. Jeszcze do niedawna dominował pogląd wykluczający możliwość powstania konfliktu zbrojnego na skalę europejską, czy światową. Potencjalną przyczynę konfliktu upatrywano w rozpadzie lub utracie znaczenia europejskich i atlantyckich organizacji międzynarodowych (NATO, UE). Za mało prawdopodobne uznano możliwość podjęcia agresywnych działań przez Rosję wobec państw Europy Wschodniej. Jednak biorąc pod uwagę działania Rosji wobec Gruzji, na Półwyspie Krymskim oraz na Wschodniej Ukrainie oczywiste jest, że prognozy zagrożeń należy przewartościować, tak aby uwzględniały one aktualną sytuację międzynarodową. Ponownie powstała potrzeba śledzenia nastrojów i dążeń elit i społeczeństwa Rosji oraz kierunku transformacji doktryny obronnej, rozbudowy potencjału militarnego, rozwoju zdolności sił zbrojnych (monitorowanie realizowanych ćwiczeń) współpracy z partnerami zagranicznymi oraz przestrzegania porozumień i traktatów międzynarodowych.

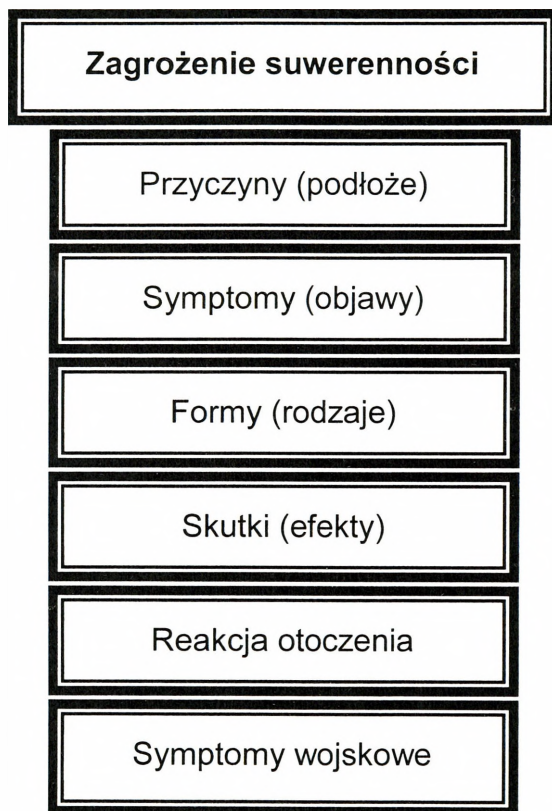
Drugą grupę zagrożeń stanowią potencjalne konflikty etniczne, od których w dalszym ciągu region nie jest wolny. W tym obszarze obserwowane są dwa trendy:

- dążenie zorganizowanych mniejszości do uzyskania pełnych praw przysługujących mniejszościom narodowym, w skrajnych przypadkach żądania usamodzielnienia się lub narzucenia swoich wartości kulturowo-religijnych (przypadki Węgrów w Rumunii i Słowacji, Turków w Bułgarii oraz muzułmanów w krajach Zachodniej Europy);

- dążenie mniejszości narodowych do oderwania się od państwa wielonarodowego w celu budowy własnej państwowości powodują niebezpieczny gwałtowny rozpad państw, często przy wykorzystaniu działań zbrojnych. Przykładem takich zjawisk jest rozpad Jugosławii. W przyszłości podobny scenariusz może zostać zrealizowany w Hiszpanii (Katalonia), Belgii czy Wielkiej Brytanii (Szkocja).

Kolejną grupą zagrożeń militarnych, które powinny być przedmiotem monitorowania, to zagrożenia występujące w Obszarach Operacyjnego Zainteresowania, w których Siły Zbrojne RP realizują misje wojskowe (Afganistan, Bałkany, Afryka Centralna) lub obszary, w których rozwój sytuacji polityczno-militarnej może wpływać na bezpieczeństwo Polski (Syria, Irak, Afryka Północna, Gruzja).

S. Dworecki⁹ prezentuje pogląd, iż powstawaniu rzeczywistego zagrożenia suwerenności i bezpieczeństwa państwa towarzyszą zwykle określone zdarzenia i zjawiska, które można ująć w postaci ciągu przyczynowo-skutkowego. Ciąg ten przedstawia rysunek 1.

Źródło: S. Dworecki, *Od konfliktu do wojny*, BUWIK, Warszawa 1996, s. 49.

Rysunek 1. Zjawiska charakterystyczne dla zagrożeń suwerenności

Autor ten, definiuje przyczyny (podłoże) zagrożeń militarnych jako dziedziny wewnętrznych i międzynarodowych stosunków, na tle których mogą pojawiać się symptomy zjawisk konfliktotwórcze¹⁰. Przyczyny konfliktów dzieli na: ekonomiczne, polityczne, etniczne, ekologiczne, psychologiczne, społeczne, wyznaniowe i wojskowe. Idąc dalej dzieli przyczyny wojskowe na: wielkość potencjału obronnego państwa, charakter doktryny wojennej,

⁹ S. Dworecki, *Od konfliktu do wojny*, BUWIK, Warszawa 1996, s. 49.

¹⁰ Tamże, s. 56.

dyslokacja jednostek wojskowych, struktura organizacyjna sił zbrojnych, stan produkcji zbrojeniowej, stan budżetu obronnego państwa, charakter szkolenia wojsk, wydatki zbrojeniowe sąsiadów oraz wyposażenie techniczne wojsk. Bazując na podziale przyczyn przedstawionych przez S. Dworeckiego oraz odnosząc się do historii można przyjąć tezę, że zwykle konflikt zbrojny ma wiele przyczyn zarówno występujących w tzw. sferze pozamilitarnej, jak i w sferze wojskowej. W związku z czym wszystkie potencjalne przyczyny zagrożeń militarnych (zarówno zdefiniowane w przeszłości, jak i nowe) powinny być analizowane i brane pod uwagę w procesie wskazywania symptomów powstawania zagrożeń militarnych.

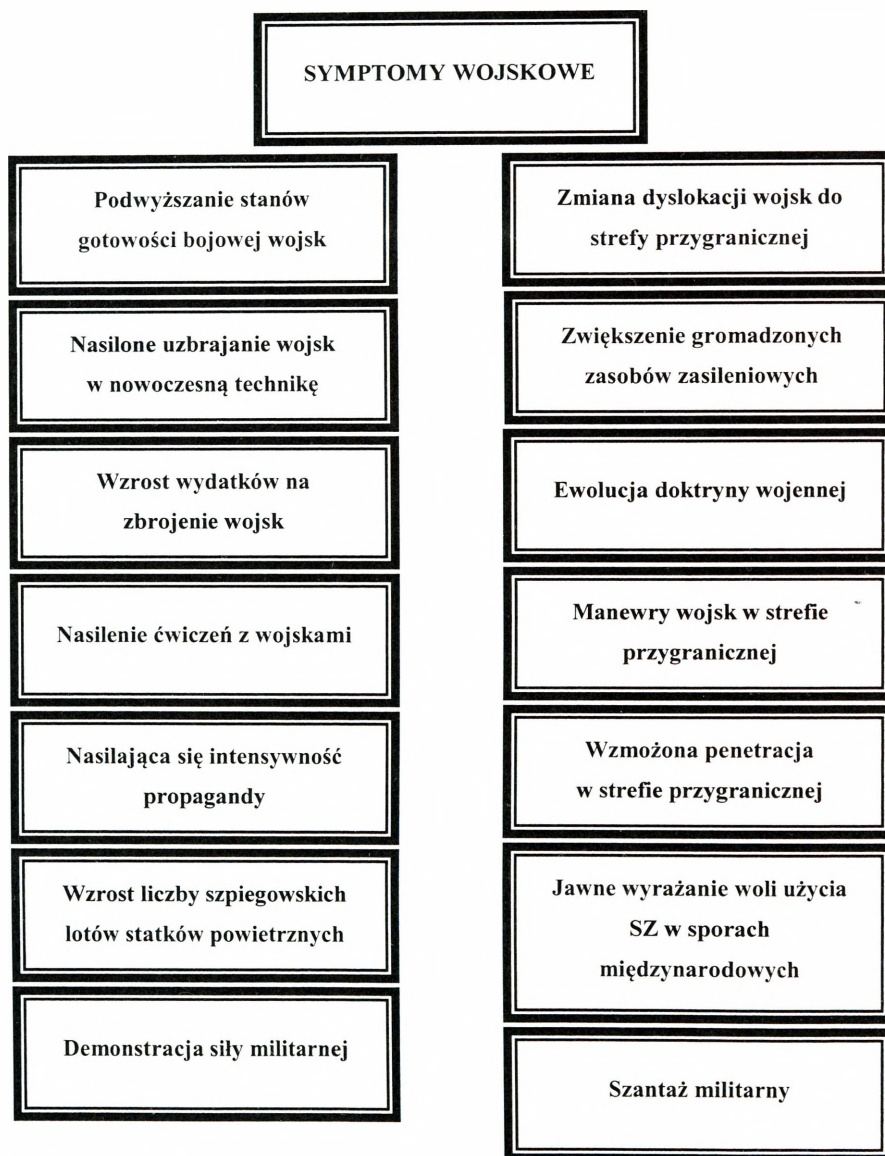
Definiowanie symptomów zagrożeń militarnych

Opracowując koncepcje i plany strategicznego zapobiegania zjawiskom konfliktowym, a zwłaszcza zagrożeniom militarnym, nie można pominąć warunków w jakich one mogą powstawać. Zachodzi konieczność zdefiniowania symptomów wskazujących na niekorzystne trendy zachodzące w sferze militarnej. Wskazują one na intencje i dążenia stron (podmiotu w stosunkach międzynarodowych) tak właśnie zachowującego się lub podejmującego takie a nie inne działania, aby osiągnąć zamierzony cel. W metodyce Sztabu Generalnego Wojska Polskiego symptomy zagrożeń zdefiniowane są jako „wyróżnik selektywnego (priorytetowego) rozpoznania zagrożeń oraz ich identyfikacji, a ich odzwierciedleniem są listy wskaźników krytycznych zagrożeń (zdarzeń, sytuacji, przesłanek)”¹¹. Obserwacja tych symptomów (objawów) umożliwia diagnozowanie stanu zagrożenia bezpieczeństwa i suwerenności państwa. Analiza rozwoju sytuacji monitorowanej na podstawie zdefiniowanych symptomów musi odbywać się w sposób ciągły, co umożliwi rejestrację tendencji zmian (pozytywnych lub negatywnych) czy też stagnacji. Stanisław Dworecki wyróżnia następujące grupy symptomów: ekonomiczne, ekologiczne, społeczne, psychologiczne, polityczne, wojskowe¹². Symptomy wojskowe dzieli na czternaście elementów przedstawionych na rysunku 2. Lista przedstawionych symptomów militarnych jest subiektywnym zbiorem elementów, wybranych arbitralnie i odnoszących się do zjawisk oraz zdarzeń występujących w czasie jej kreowania. Tak więc zestawienie symptomów wojskowych

¹¹ Praca studyjna pod redakcją M. Łokociejewskiego, *Metodyka oceny symptomów zagrożeń bezpieczeństwa RP*, Warszawa 2006, s. 19.

¹² Tamże, s. 64.

może być różne w zależności od podmiotu oraz zdefiniowanych symptomów w sferze pozamilitarnej (ekonomiczne, ekologiczne, społeczne, psychologiczne, polityczne). Oznacza to, że im bardziej niekorzystny jest rozwój sytuacji w sferze pozamilitarnej tym większe jest niebezpieczeństwo zaobserwowania symptomów wojskowych.

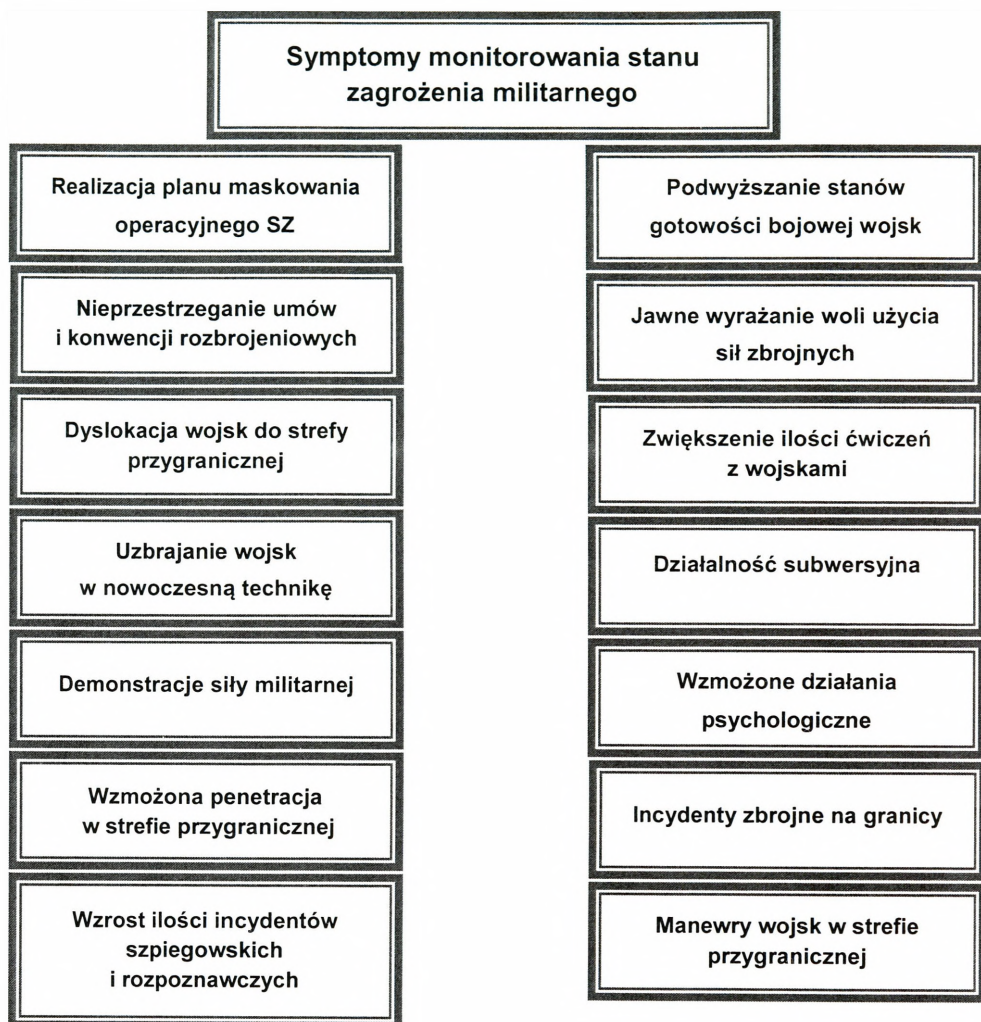
Źródło: S. Dworecki, *Od konfliktu do wojny*, BUWIK, Warszawa 1996, s. 67.

Rysunek 2. Typowe symptomy wojskowe (wariant)

W praktyce tworząc listę symptomów wojskowych bierzemy pod uwagę położenie podmiotu. Inne symptomy przypisane zostaną do monitorowania sąsiadów naszego kraju, a inne do monitorowania Obszarów Operacyjnego Zainteresowania oddalonych od granic państwa, w których Siły Zbrojne RP realizują misje wojskowe. Drugim elementem różnicującym zestawienie symptomów w zależności od podmiotu jest zdolność podmiotu do realizacji działań nieakceptowanych przez międzynarodową opinię publiczną (łamanie traktatów i umów międzynarodowych w tym humanitarnych i karty narodów ONZ) za przyzwoleniem własnego społeczeństwa. Kolejnym wyróżnikiem podmiotów są zdolności do realizacji operacji wojskowych, wynikające z ewolucji doktryny wojskowej, modernizacji uzbrojenia oraz zmiany programów szkolenia wojsk. W związku z powyższym symptomy, które wykorzystujemy do monitorowania narastania sytuacji kryzysowych powinny być systematycznie przeglądane i poddawane modyfikacji zgodnie z obserwowanymi zmianami zdolności i możliwości obserwowanych podmiotów.

Wspomniana wcześniej praca studyjna Sztabu Generalnego WP pt.: *Metodyka oceny symptomów zagrożenia bezpieczeństwa RP* wprowadza cztery obszary identyfikowania symptomów monitorowania sytuacji kryzysowych. Pierwszym z nich jest zagrożenie realne, którym jest obiektywna groźba wystąpienia niekorzystnych zjawisk. Drugim są zagrożenia potencjalne, które utożsamiane są ze zjawiskami stanowiącymi hipotetyczne zagrożenie i wymuszającymi utrzymanie zdolności wojskowych własnych sił zbrojnych. Kolejne to zagrożenia naturalne, które wynikają ze zjawisk niespowodowanych ludzką działalnością (mogą być skutkiem oddziaływania sił natury). Kolejnym jest zagrożenie pozorne, którego prawdopodobieństwo wystąpienia jest znikome. W obszarze odpowiedzialności sił zbrojnych leży identyfikacja i monitoring symptomów odpowiadających zagrożeniom realnym (migracja ludności, terroryzm, zagrożenia asymetryczne) oraz zagrożeniom potencjalnym.

W listopadzie 2014 r. Dowództwo Operacyjne Rodzajów Sił Zbrojnych (DO RSZ) opracowało wstępny projekt pakietu symptomów monitorowania zagrożeń bezpieczeństwa RP, w którym zaproponowano czternaście symptomów monitorowania zagrożeń (przedstawionych na rysunku 3), z rozbiciem na szczegółowe wskaźniki krytyczne.

Źródło: Dowództwo Operacyjne Rodzajów Sił Zbrojnych.

Rysunek 3. Symptomy monitorowania stanu zagrożenia militarnego

Przedstawione zestawienie symptomów militarnych było elementem pierwszej próby DO RSZ stworzenia procesu pozwalającego na metodyczne monitorowanie zagrożeń militarnych. W kolejnym etapie działań, zdefiniowane symptomy oraz wskaźniki krytyczne zagrożeń dowiązane zostały do osi czasu, która grupowała symptomy i wskaźniki w trzech segmentach czasowych.

- zagrożenia potencjalne 36–6 miesięcy;
- zagrożenia narastające 6–1,5 miesiąca;
- zagrożenia bezpośrednie 1,5–0 miesięcy.

Wraz z czasem poświęconym na analizę tematu, DO RSZ budowało kolejne modele, które w sposób szczegółowy i precyzyjny pozwalają nie tylko definiować symptomy wojskowe monitorowania zagrożeń ale również wartościować i wskazywać stopień zagrożenia poprzez trafne dobieranie wskaźników krytycznych zagrożeń. Biorąc pod uwagę wrażliwość przedstawianych informacji nie będę opisywał wskaźników krytycznych zagrożeń przypisanych do poszczególnych symptomów wojskowych.

Monitorowanie aktywności państw i OOO w obszarze obronności

Kolejnym etapem procesu jest tworzenie zestawów potrzeb informacyjnych przypisanych do zdefiniowanych symptomów wojskowych oraz wskaźników krytycznych zagrożeń. Proces ten obejmuje wszystkie podmioty będące przedmiotem monitorowania. Tak więc definiujemy potrzeby informacyjne dla potencjalnych zagrożeń militarnych znajdujących się w bezpośredniej bliskości granic Polski oraz podmiotów leżących w Obszarach Operacyjnego Zainteresowania oddalonych od granic państwa, czy to ze względu na możliwe przyszłe zagrożenie, czy też w związku z realizacją misji wojskowych przez Siły Zbrojne RP. Tym etapem również zajmuje się Zarząd Rozpoznania i WE J2 Dowództwa Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych. Jest on odpowiedzialny za przygotowanie projektu Planu Zbierania Informacji Zintegrowanego Podsystemu Rozpoznania na kolejny rok, w którym potrzeby informacyjne wynikające z symptomów i wskaźników znajdują swoje poczytne miejsce. Projekt planu po akceptacji ministra obrony narodowej staje się dokumentem obowiązującym w siłach zbrojnych w kolejnym roku. Z realizację Planu i kierowanie Zintegrowanym Podsystemem Rozpoznania odpowiada Dowódca Operacyjny RSZ, a jego imieniu szef Zarządu Rozpoznania J2 DO RSZ (ZRIWE DO RSZ). Zadanie to realizowane jest przy wykorzystaniu sił i środków rozpoznania i WE wydzielanych z Dowództwa Generalnego RSZ permanentnie na okres dwunastu miesięcy lub doraźnie w związku z zaistnieniem szczególnej sytuacji wymagającej wsparcia dodatkowymi siłami i środkami rozpoznania. Ponadto ZRIWE DO RSZ współpracuje ze służbami, instytucjami i jednostkami wojskowymi¹³

13 ZRIWE DO RSZ współpracuje z Zarządem Analiz Wywiadowczych i Rozpoznawczych P2 Sztabu Generalnego WP, Służbą Wywiadu Wojskowego, Służbą Kontrwywiadu Wojskowego oraz Narodowym Centrum Kryptologii.

oraz cywilnymi¹⁴, które nie wydzielają sił i środków do Zintegrowanego Podsystemu Rozpoznania. Mimo krótkiego okresu współdziałania, efekty są widoczne i satysfakcjonujące dla wszystkich stron. Proces wykorzystania sił i środków oddanych w dowodzenie Dowódcy Operacyjnemu RSZ oraz proces zarządzania pozyskiwaną z dostępnych źródeł informacją odbywa się na podstawie „Instrukcji gromadzenia i rozpowszechniania informacji i wiadomości rozpoznawczych DO RSZ, SD DO RSZ i SD NDSZ”¹⁵. Efektywność procesu powinna zostać znacznie zwiększona, po zakończeniu działań mających na celu modernizację infrastruktury wykorzystywanej przez elementy systemu rozpoznania oraz wprowadzanie systemów teleinformatycznych umożliwiających dystrybucję, gromadzenie i przetwarzanie informacji o najwyższych klauzulach niejawności. Dodatkowym czynnikiem mającym wpływ na sprawność systemu jest proces analizy informacji rozpoznawczych i wywiadowczych pozyskiwanych z wielu źródeł. Jego efektywność można zwiększyć tworząc proponowane przez DO RSZ od początku 2015 r. Centrum Analiz Rozpoznawczych i Wywiadowczych SZ RP. Głównym zadaniem Centrum powinna być realizacja procesu analizy informacji rozpoznawczo-wywiadowczej, ścisła współpraca z organizacjami rządowymi i pozarządowymi dysponującymi informacją oraz materiałami analitycznymi oraz pozyskiwanie informacji z otwartych źródeł (OSINT). W efekcie czego Centrum byłoby zdolne do tworzenia dokumentów analitycznych zawierających prognozy krótko, średnio i długoterminowe rozwoju sytuacji na potrzeby MON.

NATO Intelligence Warning System

Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego realizuje zadanie monitorowania zagrożeń na podstawie dokumentu MC-0166 edycji 2015. Celem realizowanych przez NATO Intelligence Warning System zadań jest wsparcie procesu podejmowania decyzji w pierwszej kolejności w ramach NATO Crisis Response System. Ponadto zgodnie z Comprehensive Operations Planning Directive

14 DO RSZ uzgodniło i podpisało dokumenty umożliwiające wymianę informacji niejawnych z KG Policji, KG Straży Granicznej, Agencją Wywiadu, Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Ponadto ZRiWE DO RSZ systematycznie współpracuje z Ośrodkiem Studiów Wschodnich, Polskim Instytutem Spraw Międzynarodowych, Instytutem Studiów Międzynarodowych uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego.

15 Podstawa wprowadzenia do użytku dokumentu Rozkaz Dowódcy Operacyjnego RSZ nr 217/DO RSZ z dnia 11.09.2015 roku.

(Derektywą Planowania Operacyjnego) wersja 2,0 z 2013 r. w ramach pierwszej fazy planowania operacyjnego (Indications and Warnings) NATO realizuje proces monitorowania i ostrzegania o potencjalnych zagrożeniach. Jest to proces ciągły, który realizowany jest przez SHAPE, JFC oraz kraje członkowskie NATO. Siły Zbrojne RP aktywnie uczestniczą w realizacji procesu, wykonując zadania nałożone przez Organizację Traktatu Północnoatlantyckiego.

Zakończenie

Proces monitorowania symptomów narastania zagrożeń militarnych jest istotnym elementem osłony strategicznej państwa oraz sojuszu północnoatlantyckiego. Zgodnie z definicją umożliwia podejmowanie decyzji zmierzających do zapobiegania lub przeciwdziałania negatywnym skutkom potencjalnych zagrożeń. Na skuteczność procesu składa się szerokie spektrum działań związanych z analizą prognozowanych zagrożeń oraz danych i informacji rozpoznawczo-wywiadowczych, pozyskiwaniem i zarządzaniem informacją rozpoznawczą, kierowaniem siłami i środkami rozpoznania oraz współdziałaniem z instytucjami rządowymi i pozarządowymi dysponującymi informacją. Doświadczenia DO RSZ pozyskane w trakcie tworzenia i funkcjonowania systemu monitorowania symptomów narastania zagrożeń militarnych wskazują, że można zwiększyć jego efektywność poprzez:

1. Unormowanie realizacji procesu stosownymi decyzjami.
2. Przypisanie szczegółowych zadań i kompetencji wszystkim instytucjom uczestniczącym w realizacji procesu co umożliwi realizację zadań w sposób skoordynowany i efektywny.
3. Połączenie wysiłku (synergię) rozpoznania wojskowego i służb wojskowych w obszarze analizy informacji, co przyczyni się do optymalizacji procesu. Jedną z możliwości proponowanych przez DO RSZ jest utworzenie Centrum Analiz Rozpoznawczych i Wywiadowczych SZ RP.

płk dypl. Krzysztof RADOMSKI

WOJSKA LĄDOWE W OSŁONIE STRATEGICZNEJ POLSKI

Zapewnienie wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa jest dla państwa sprawą życia i śmierci, a więc najważniejszym zadaniem każdego rządu¹

Wstęp

Analiza przebiegu wielu konfliktów zbrojnych pozwala dostrzec, że występujące w nich zagrożenia militarne z reguły nie mają tylko jednej przyczyny. Ich źródła są raczej spletem wielu nieuregulowanych kwestii, np. o charakterze ekonomicznym, terytorialnym, psychologicznym, etnicznym, religijnym, politycznym, ekologicznym, czy też wojskowym. Na przełomie XX i XXI wieku nastąpiły istotne zmiany w środowisku bezpieczeństwa, które znacząco determinują stan bezpieczeństwa naszego państwa. Skuteczne przeciwdziałanie współczesnym zagrożeniom i wyzwaniom wymaga umiejętności synergicznego wykorzystania instrumentów dyplomatycznych, ekonomicznych i wojskowych w celu zidentyfikowania, zapobiegania i rozwiązania konfliktów w ich wstępnej fazie. Oznacza to również potrzebę szerszego podejścia do pojmowania bezpieczeństwa i oparcia go nie tylko na zdolnościach wojskowych i wysiłkach politycznych, ale również uwzględnienia w jego ramach takich składników jak pomoc gospodarcza, technologiczna czy edukacyjna.

Priorytetowym zadaniem systemu bezpieczeństwa narodowego jest tworzenie warunków służących realizacji interesów narodowych i osiągnięciu celów strategicznych państwa. Siły zbrojne są fundamentalnym elementem podsystemu wykonawczego, ich misją jest zapewnienie skutecznych zdolności

¹ J. Nowak-Jeziorański, *Strategia usypiania*, Gazeta Wyborcza z 23.02.2000.

osłony strategicznej terytorium Polski, wsparcia wojskowego władz i społeczeństwa w sytuacjach kryzysowych. Ponadto SZ RP odpowiadają za wypełnienie zobowiązań sojuszniczych.

Praca jest subiektywną próbą wskazania najistotniejszych kierunków rozwoju w obszarze osłony strategicznej² terytorium Polski, których realizacja powinna spowodować wzmocnienie systemu bezpieczeństwa narodowego, tworząc jednocześnie zdolności umożliwiające obronę kraju przed aktualnie definiowanymi i przyszłymi zagrożeniami.

Praca jest subiektywną próbą wskazania najistotniejszych kierunków rozwoju w obszarze osłony strategicznej oraz obrony terytorium Polski, których realizacja powinna moim zdaniem, spowodować wzmocnienie systemu bezpieczeństwa narodowego, tworząc jednocześnie zdolności umożliwiające obronę kraju przed aktualnie definiowanymi i przyszłymi zagrożeniami.

Profesor Jan Nowak-Jeziorański pisał iż „powszechnie przyjętym kryterium bezpieczeństwa jest własny potencjał obronny połączony z układami sojuszniczymi, zapewniającymi skuteczne odstraszenie potencjalnego napastnika”³. Akceptując w pełni tezę wielkiego Polaka, która zgodna jest z art. 26 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁴, w pierwszej kolejności dokonam próby wskazania wewnętrznych zagrożeń Polski oraz zewnętrznych zagrożeń w otoczeniu Polski.

W dalszej części pracy poczynię próbę uwidocznienia roli wojsk lądowych w osłonie strategicznej Polski.

Na zakończenie przedstawię uogólnienia i wnioski jako swoiste uzupełnienie treści mających wpływ na zapewnienie narodowi bezpiecznego rozwoju w istniejących granicach jako przeciwdziałanie i eliminowanie zagrożeń w otoczeniu Polski.

2 Osłona strategiczna odnosi się do przedsięwzięć militarnych oraz niemilitarnych i obejmuje działania na własnym terytorium oraz poza nim przed obcą agresją militarną lub działania wykraczające poza granice państwa na rzecz własnej interwencji militarnej. R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, Warszawa 2008, s. 130.

3 J. Nowak-Jeziorański, *Polska z bliska*, Kraków 2003, s. 127.

4 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, art. 26 „SZ RP służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic”.

Geopolityczne uwarunkowania bezpieczeństwa Polski

Najważniejszą kwestią, która stoi przed rządem każdego państwa, jest sprawa zapewnienia krajowi i jego mieszkańcom bezpieczeństwa. Prowadzone w tym celu różnego typu działania w samej swojej istocie oraz rezultatach uzależnione są w dużym stopniu od istniejących w danym miejscu i czasie warunków geopolitycznych⁵.

Niezwykle ważnym czynnikiem wpływającym na bezpieczeństwo państwa jest samo jego terytorium i towarzyszące mu uwarunkowania geograficzne, ludnościowe, gospodarcze, wojskowe itp. Istotnym czynnikiem jest też rozległość terytorialna oraz stopień zwartości terytorialnej, a także ukształtowanie poziome i pionowe terytorium. Z reguły duże terytorium jest dla bezpieczeństwa państwa korzystne, gdyż rozległe terytorialnie państwa są trudniejsze do zaatakowania, łatwiej mogą się bronić.

Również zwartość terytorialna jest rzeczą bardzo istotną, gdyż ułatwia państwu kontrolę nad terytorium i jego obronę, zaś rozczłonkowanie terytorialne może rodzić w danym państwie tendencje dezintegracyjne. Obok ukształtowania poziomego znaczenie ma też ukształtowanie pionowe i występujące na terenie państwa przeszkody naturalne w postaci łańcuchów górskich, dużych rzek, jezior i rozległych bagien lub akwenów morskich.

Korzystne znaczenie mają z reguły przeszkody naturalne na granicach bądź na trasach ewentualnych najazdów. Wiele znaczy też położenie wobec sąsiadów i ewentualnych napastników. Bezpieczeństwu państwa mogą też sprzyjać szczególne uwarunkowania klimatyczne i przyrodnicze. Silne mrozy dwukrotnie pomogły Rosjanom odeprzeć najazdy z Europy.

Kolejnym istotnym elementem geopolitycznych uwarunkowań bezpieczeństwa państwa jest jego ludność. Podstawowym czynnikiem jest jej liczba. Zasoby ludnościowe wielokrotnie decydowały o wyniku zmagających wojennych⁶.

W dłuższej perspektywie czasu czynnik demograficzny ma pierwszorzędne znaczenie. O wiele większe od czynników gospodarczych i militarnych. Ważnym czynnikiem decydującym o stabilności państwa jest też skład etniczny ludności.

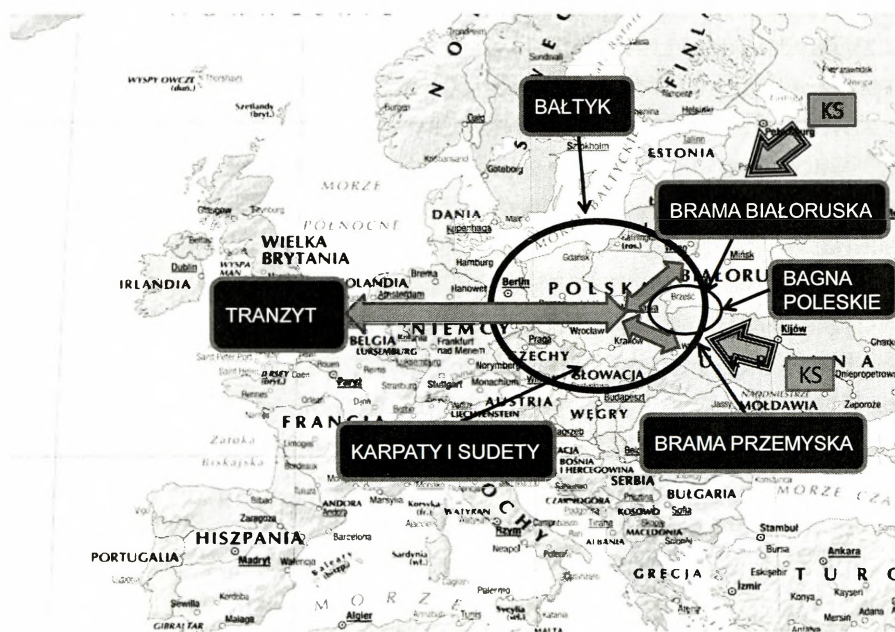
Ogromne znaczenie ma również występujący w połączeniu z poprzednimi elementami ogólny potencjał gospodarczy i militarny państwa, który umożli-

5 A.Z. Kamiński, *Ład światowy: anatomia zagrożeń (perspektywa Europy Środkowej)*, „Sprawy Międzynarodowe”, Warszawa 2007, nr 1, s.17.

6 A. Nagórski, *Największa bitwa. Moskwa 1941–1942*, Poznań 2008, s. 264, 274.

wia samodzielne zadbanie o własne bezpieczeństwo. Obok rozciągłości terytorialnej oraz zasobów ludnościowych ma tu znaczenie stopień rozwoju gospodarczego kraju i zmilitaryzowania społeczeństwa oraz wynikająca z tego siła i sprawność armii państwa.

Następnym uwarunkowaniem jest posiadane sąsiedztwo bliższe lub dalsze i łączące się z nim wzajemne powiązania funkcjonujących w danym regionie państw. O niekorzystnym położeniu kraju można mówić przede wszystkim wtedy, gdy posiada on silnego i agresywnego sąsiada. A jeszcze gorzej, kiedy leży pomiędzy dwoma mocarstwami niezależnie od tego, czy współpracują one ze sobą, czy rywalizują. Najkorzystniejszą jest oczywiście sytuacja, gdy w bliskości państwa nie leży żadne groźne mocarstwo. Obok ewentualnych rywali i zagrożeń istotnym czynnikiem bezpieczeństwa jest również możliwość pozyskania odpowiednio położonych i silnych sprzymierzeńców. Znaczącym czynnikiem jest tu bowiem możliwość ewentualnego przyjscia prze sojusz z pomocą, jak i odpowiedni splot jego interesów, który to ewentualnie przyjscie z pomocą wymusza.

Opracowanie własne.

Rysunek 1. Geopolityczne uwarunkowania położenia Polski

Polska jest położona w samym centrum Europy, co rodzi określone skutki dla jej bezpieczeństwa. Specyficzne położenie Polski w „korytarzu” między Bałtykiem z jednej strony, a Sudetami i Karpatami z drugiej, w miejscu gdzie stosunkowo wąska Nizina Środkowoeuropejska rozszerza się gwałtownie w północną i południową Nizinę Wschodnioeuropejską, rozdzieloną bagnami Poleskimi sprawia, że określa się go mianem „tranzytowego”, a zmiana szerokości owego korytarza na kierunku równoleżnikowym zmuszała działające tu wojska do dokonywania przegrupowań na wielką skalę⁷.

Ponadto, relatywnie łatwa dostępność terenu i umiarkowany klimat umożliwiają prowadzenie działań bojowych w dowolnym czasie, a oblewające je od północy Morze Bałtyckie stwarza dogodne warunki do prowadzenia operacji połączonej z użyciem marynarki wojennej. We wspomnianym korytarzu zwanym niekiedy „przeciągiem geograficznym”, istnieją szczególnie dogodne kierunki, stanowiące zarazem utarte szlaki wojenne. Z kierunku południowo-wschodniego są to bramy Przemyska i Wołyńska oraz Białoruska⁸ i Poleska⁹ na północnym wschodzie. Dwa ostatnie kierunki są niezwykle ważne z uwagi na fakt, że z obszaru Obwodu Kaliningradzkiego istnieje możliwość rozwinięcia działań zaczepnych w głąb naszego terytorium ułatwiający przechwycenie przepraw stałych w środkowym biegu Wisły, zablokowanie portów Trójmiasta oraz stworzenie zagrożenia dla Warszawy zarówno od zachodu jak i z północy. Natomiast z Białorusi, z rejonu na północny-zachód Brześć, istnieją dogodne warunki do rozwijania działań zaczepnych w kierunku Warszawy i Dębłina.

Polesie z uwagi na specyficzne właściwości i cechy terenu odgrywało istotną rolę w planach i działaniach wojennych tych państw, które posiadały ją w obrębie swoich granic, i tych, którym przyszło prowadzić wojny w tej części Europy. Wspomniane Polesie z racji swojego położenia geograficznego oddziela Północnowschodni Kierunek Strategiczny od Południowowschodniego Kierunku Strategicznego, zmuszając w ten sposób wojska, posuwające się na osi wschód–zachód, do podziału na dwie części lub też do koncentracji na jednym z nich.

7 J. Skrzyp i inni, *Geografia wojenna Polski*, Warszawa 1995, s. 8.

8 Brama Białoruska wiedzie przez pasma wysoczyzn i wyżyn ciągnących się od Moskwy przez Bramę Smoleńską i Mińsk w kierunku Warszawy.

9 Brama Poleska obejmuje zwężenie terenowe między Polesiem a Kotliną Biebrzańską, przez które wiodą drogi prowadzące z Wilna przez Grodno i Białystok do Warszawy.

Północnowschodni Kierunek Strategiczny rozciąga się od Polesia na północ ku Dźwinie i obejmuje całą centralną i północną część dzisiejszej Białorusi. Na północny wschód od tego obszaru znajduje się Nizina Mohylewsko-Smoleńska, znana w historiografii bardziej jako brama smoleńska. Stanowiła ona najdogodniejszy szlak wiodący z zachodu w głąb Rosji na Moskwę i odwrotnie z głębi Rosji przez Białoruś do zachodniej Europy.

Na południe od Polesia ku Dniestrowi i Karpatom ciągnie Południowo-wschodni Kierunek Strategiczny. Dowódcy armii idących z nizin europejskich na Rosję musieli zdecydować, czy podzielić podległe sobie siły na dwie części, czy skoncentrować je na Białorusi lub Ukrainie. W większości wypadków zdecydowano się na drugi wariant. W 1812 roku cesarz Napoleon prowadził swoje armie przez Białoruś i bramę smoleńską wprost na Moskwę. W latach 1919–1920 w wojnie polsko-bolszewickiej wojsko polskie prowadziło główne operacje na obydwu teatrach, ale w zależności od sytuacji koncentrowało siły na jednym z nich¹⁰.

Można zaryzykować twierdzenie, że bagna poleskie były jedną z przyczyn nader luźnego współdziałania Frontu Północno-Zachodniego Michaiła Tuchaczewskiego z Frontem Południowo-Zachodnim Aleksandra Jegorowa, co w efekcie umożliwiło wykonanie przeciwnuderzenia na nieosłonięte lewe skrzydło tego pierwszego i odwrócenie losów wojny na korzyść Polski¹¹.

Polska leży między dwoma dużymi państwami Rosją i Niemcami. W wyniku takiego położenia naszego kraju wielokrotnie w przeszłości przez terytorium Polski przetaczały się wojny – prowadziło to do wielkich strat ludnościowych i materialnych oraz okresowej utraty niepodległości.

Niestaołość sytuacji międzynarodowej w otoczeniu naszego kraju oraz kontekst położenia geopolitycznego Polski potwierdza prawdziwość sentencji, że bezpieczeństwo państwa nie jest dane raz na zawsze i wymaga nieustannego monitorowania wyzwań i zagrożeń oraz poszukiwania sposobów zapobiegania im. Szczególnego znaczenia w kontekście przeciwdziałania negatywnym zmianom nabiera systematycznie prowadzona diagnoza sytuacji geopolitycznej i warunków panujących w środowisku bezpieczeństwa oraz stałe zabiegi nad uzupełnieniem posiadanych zdolności w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa. Powyższe rozważania wskazują, że pomimo rozwoju wyrafinowanych środków walki, zasadnicze kierunki działań zaczepnych zgrupowań

10 T. Strzeżek, *Rola Polesia w planach i działaniach wojennych*, Biuletyn Naukowy 1(13)94, Olsztyn 1994.

11 L. Wyszczelski, *Wojna polsko-rosyjska 1919–1920*, Warszawa 2010.

lądowych potencjalnego przeciwnika, już dziś z dużym prawdopodobieństwem możemy zdefiniować.

Pozostaje zatem pytanie, jak tę wiedzę wykorzystać w budowaniu potencjału obronnego w ramach osłony strategicznej Polski?

Źródła zagrożeń bezpieczeństwa w otoczeniu Polski

W tej części mojego studium przedstawię zasadnicze zagrożenia o charakterze wewnętrznym oraz zasadnicze zagrożenia o charakterze zewnętrznym w otoczeniu Polski ze względu na źródła i przyczyny ich powstania. Podczas klasyfikacji zagrożeń bezpieczeństwa w państwie brałem pod uwagę takie aspekty jak zasięg i znaczenie możliwych następstw dla bezpieczeństwa kraju oraz ocenę prawdopodobieństwa ich wystąpienia.

Nadmieniam że, Polska jako państwo graniczne NATO i UE jest szczególnie narażona na zagrożenia o charakterze nagłym, niespodziewanym, selektywnym, na ograniczoną skalę – czyli takie, które nie wymagają dłuższych i zauważalnych zawczasu przygotowań, a jednocześnie mogą być skutecznym środkiem szantażu i wywierania presji polityczno-strategicznej. Takie zagrożenia niekoniecznie wiązać się muszą z zamiarem opanowania terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a jedynie zadania strat (tzw. zagrożenia „aterytorialne”).

Dlatego ze względu na swoje położenie geopolityczne i geostrategiczne Polska powinna stale uwzględniać i rozpatrywać w swoich strategicznych koncepcjach możliwość wzrostu prawdopodobieństwa wystąpienia zagrożeń o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym w otoczeniu Polski, w tym presji polityczno-militarnej, agresji poniżej progu wojny lub konfliktu zbrojnego.

Kryzys europejskiego bezpieczeństwa i towarzysząca mu nowa forma konfliktu zbrojnego potwierdzają poprawność tych ocen i założeń.

Współczesne zagrożenia związane ze sferą bezpieczeństwa są problemem wielowymiarowym, stanowiącym, szczególnie dzisiaj, nową jakość ze względu na obecne uwarunkowania. Zarówno źródła, jak i rodzaje współczesnych zagrożeń są różnorodne. Prócz starych i znanych wciąż pojawiają się nowe, wynikające z postępu w wielu sferach działalności człowieka. Niemniej, same zagrożenia można podzielić według dwóch kategorii: zagrożeń wewnętrznych mających swe źródło wewnątrz danej struktury państwa oraz zagrożeń

zewnętrznych¹² pochodzących z zewnątrz i mających destabilizujący wpływ na bezpieczeństwo narodowe. Zasadnicze zagrożenia są problemami mającymi decydujący wpływ na stabilność sfery bezpieczeństwa. Stanowią one główne problemy współczesnego świata.

Zasadnicze zagrożenia o charakterze wewnętrznym mają swe źródło wewnątrz państwa, wywierając na nie destabilizujący wpływ bez rozszerzania się na zewnątrz, chociaż, granice są niejednoznaczne i dosyć umowne, przez co wewnętrzne czynniki mające negatywny wpływ na daną sferę bezpieczeństwa, mogą rozszerzać się na zewnątrz destabilizując sytuację polityczną w bliższym lub dalszym sąsiedztwie, regionie, bądź też, w wyjątkowych przypadkach, mieć o wiele większy zasięg.

Przechodząc do kolejnych treści mojej pracy przedstawię wewnętrzne źródła zagrożeń Polski.

Do negatywnych zjawisk, które mogą nieść zasadnicze zagrożenia o charakterze wewnętrznym prawdopodobnie należeć mogą:

Po pierwsze działalność ukierunkowana na siłowe obalenie ustroju konstytucyjnego Polski, destabilizację sytuacji wewnątrzpolitycznej i społecznej, dezorganizację funkcjonowania organów władzy państwowej, infrastruktury państwowej i wojskowej.

Po drugie działalność organizacji terrorystycznych oraz osób, ukierunkowana na naruszenie suwerenności i integralności terytorialnej Polski.

Kolejne źródła zagrożeń to działalność w zakresie informacyjnego oddziaływania na społeczeństwo, w pierwszym rzędzie na młodych obywateli naszego kraju, mająca na celu przerwanie historycznych, duchowych i patriotycznych tradycji w zakresie obrony Ojczyzny.

Następne zagrożenie wewnętrzne to prowokowanie narodowościowych i społecznych napięć, ekstremizmu, rozpalać nienawiści bądź wrogości etnicznej i religijnej oraz zakłócanie pracy systemów państwowego i wojskowego zarządzania.

Kolejny etap mojego opracowania to zewnętrzne źródła zagrożeń w otoczeniu Polski. Do negatywnych zjawisk, które mogą nieść zasadnicze zagrożenia o charakterze zewnętrznym można zaliczyć:

Po pierwsze to destabilizacja oraz naruszanie przez poszczególne państwa umów międzynarodowych, w zakresie zakazu zbrojeń oraz redukcji.

¹² M. Kozub, *Konflikty społeczno-militarne XXI wieku. Oblicze Sił Zbrojnych do roku 2030*, Warszawa 2011, s. 51.

Kolejne to istnienie lub powstawanie ognisk zapalnych oraz eskalacja konfliktów zbrojnych na terytoriach państw graniczących z Polską, a w tym zastosowanie siły zbrojnej na terytorium państw graniczących z Polską wbrew Kartie (ONZ) oraz normom prawa międzynarodowego.

Następne źródła to zagrożenie terroryzmem; niebezpieczeństwo przeprowadzenia zamachów z wykorzystaniem substancji radioaktywnych oraz toksycznych substancji chemicznych, rozszerzenie skali przestępczości zorganizowanej, głównie nielegalnego obrotu bronią i narkotykami.

Dalsze to powstawanie międzywyznaniowych ognisk zapalnych, w tym przestępczość zorganizowana radykalnych ugrupowań zbrojnych, prywatnych zagranicznych organizacji paramilitarnych w rejonach przyległych do granicy państwowej, ustanowienie w państwach graniczących z Polską wrogich reżimów, których polityka może stanowić zagrożenie dla interesów Polski.

Pod innym źródłem zagrożeń zewnętrznych może kryć się działalność wywrotowa służb i organizacji specjalnych innych państw, wykorzystywanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych w celach wojskowo-politycznych do prowadzenia działań sprzecznych z prawem międzynarodowym, stanowiących zagrożenie dla międzynarodowego pokoju, bezpieczeństwa i stabilności regionalnej.

Kolejnym zagrożeniem o charakterze zewnętrznym może być rozwój migracji międzynarodowych. Nielegalna migracja, przestępczość zorganizowana i terroryzm są najważniejszymi obecnie problemami, z którymi borykają się współczesne państwa.

Przyszłe środowisko operacyjne wojsk lądowych

W tym etapie mojej pracy przedstawię przyszłe środowisko operacyjne wojsk lądowych.

Prawdopodobnie w przyszłości przeciwnikiem wojsk lądowych będą coraz rzadziej regularne siły zbrojne dysponujące kompleksowymi systemami uzbrojenia i odpowiednim zapleczem logistycznym. Ich miejsce mogą zająć lokalne oddziały partyzanckie i paramilitarne, najemnicy oraz oddziały rebelianckie bez oznak przynależności państwowej. Cechą wyróżniającą te oddziały będzie zapewne szczególna determinacja ich członków oraz wysoka dynamika zmian taktyki działań.

Zapewne przeciwnik stosując asymetryczne¹³ formy walki będzie atakował osoby i obiekty chronione prawem międzynarodowym i wykorzystywał osoby cywilne do osłony własnych działań. Nie będzie używał także umundurowania, ani też odznak identyfikacyjnych formacji wojskowych.

Wysoce możliwe jest że, sposób ataku oraz użyte do tego celu środki będą zróżnicowane. Ataki będą wykonywane przy użyciu środków wybuchowych, przenośnych środków rażenia, zdalnie detonowanych improwizowanych ładunków wybuchowych i min – pułapek, a także wcześniej uprowadzonych cywilnych i wojskowych statków powietrznych, pojazdów mechanicznych oraz jednostek pływających.

Najprawdopodobniej odzwierciedleniem kompleksowości przyszłej walki będzie charakter i natura przestrzeni, w której będzie ona prowadzona. Pole walki nie będzie miało klasycznego, linearnego charakteru, linii styczności bojowej wojsk, ani też linii rozgraniczeń.

Z dużym prawdopodobieństwem w odróżnieniu od terenu odkrytego, obszary miejskie będą stanowić idealne miejsce do organizacji zasadzek i zastawiania pułapek, a jednocześnie ograniczać możliwości rozpoznawcze, manewrowe, zasięg oraz precyzję rażenia środków ogniowych. Przeciwnik może również posiadać broń o olbrzymiej efektywności oraz sile rażenia porównywalnej do broni chemicznej czy biologicznej¹⁴. Działając na terenie, przeciwnik będzie operował w dogodnym dla siebie środowisku, wykorzystując do ukrycia swojej działalności maskujące właściwości ukształtowania terenu oraz jego naturalnego pokrycia. W celu zniwelowania przewagi technologicznej wojsk międzynarodowych w zakresie rozpoznania i precyzyjnego rażenia, przeciwnik będzie stosował zmienną taktykę walki. Będzie dążył do przeniesienia działań do strefy zaludnionej. Przeciwnik będzie również prowadził akcje zbrojne poza swoim terytorium, wszędzie tam gdzie będą znajdowały się, w jego przekonaniu, wrogie mu instalacje i sprzęt wojskowy. Będzie również przeprowadzał operacje na terytoriach wrogich mu państw. Celem działań będzie zniszczenie wybranych, kluczowych elementów ich infrastruktury obronnej oraz elementów infrastruktury niezbędnej dla prawidłowego funkcjonowania gospodarki. Sposób ataku oraz użyte do tego celu środki będą zróżnicowane. Obok tradycyjnych, fizycznych geoprzestrzeni jak

13 M. Kozub, *Konflikty...*, dz. cyt., s. 51.

14 C. Dęga, *Uzbrojenie i pole walki Wojsk Lądowych do 2020 roku*, Warszawa 1995, s. 284.

ląd, morze, przestrzeń powietrzna (powietrzno-kosmiczna¹⁵) do prowadzenia walki będą prawdopodobnie wykorzystywane sfery pozbawione parametrów geograficznych, niemierzalne i nieograniczone takie jak wirtualna przestrzeń cybernetyczna i sfera informacyjna.

W konsekwencji istotnym elementem środowiska operacyjnego będą synchronizowane działania wojsk lądowych z innymi rodzajami sił zbrojnych oraz organizacjami rządowych. Przykładem przyszłego środowiska operacyjnego wojsk lądowych może być niejasny konflikt zbrojny, toczący się poniżej progu regularnej wojny na Ukrainie. Kontynuowanie przez Federację Rosyjską konfrontacyjnej dyplomacji, reagowanie politycznymi i ekonomicznymi kontr sankcjami na działania Zachodu wspierające Ukrainę, prowadzenie zintensyfikowanej walki i manipulacji informacyjnej, połączone z militarnym zastraszaniem pod postacią ćwiczeń poligonowych (2014 r.) o skali porównywalnej z największymi manewrami armii radzieckiej z okresu zimnej wojny¹⁶, coraz liczniejszymi niezapowiedzianymi ostentacyjnymi sprawdzianami gotowości bojowej wojsk, a także coraz bardziej agresywnymi i prowokacyjnymi działaniami rosyjskiego lotnictwa w europejskiej przestrzeni powietrznej¹⁷, trwale podważyły fundamenty pozimnowojennego ładu, a w szczególności układy i porozumienia regulujące relacje bezpieczeństwa między państwami w Europie.

Wobec powyższego zasadne wydaje się postawienie pytań: Jak polska polityka i strategia obronności przygotowuje się do ewentualnego stawienia oporu tej względnie nowej formie zagrożenia militarnego?

Jakie środki osłony, obrony i ochrony już zostały podjęte w ramach rozwoju systemu bezpieczeństwa, a jakie dopiero zamierza się implementować, by skutecznie przeciwstawić się potencjalnemu zagrożeniu w przyszłym środowisku operacyjnym działania wojsk lądowych?

15 Z. Lach, J. Skrzyp, A. Łaszczuk, *Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne w Polsce w kontekście bezpieczeństwa państwa – prognoza*, Warszawa 2010, s. 168.

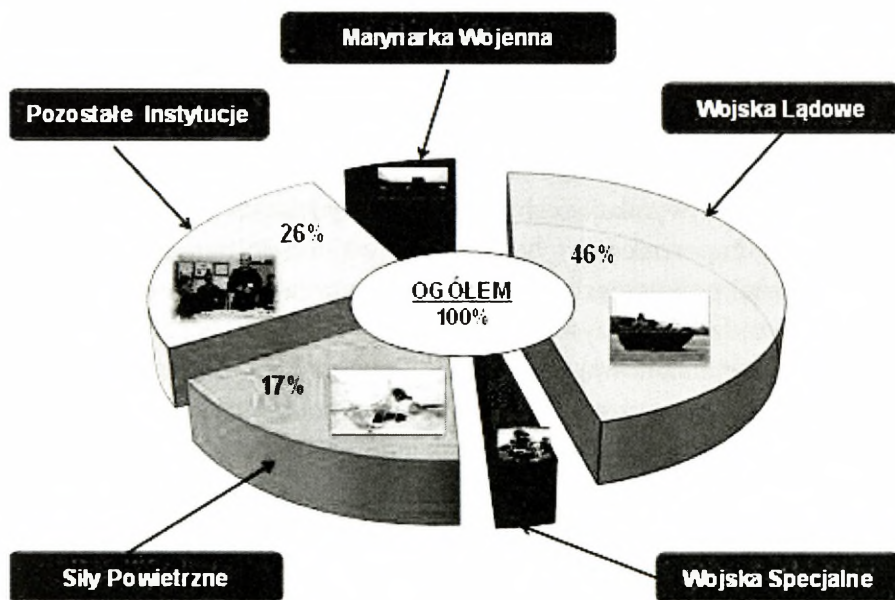
16 A. Wilk, *Rosyjskie przygotowania do wielkiej wojny?*, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-09-24/rosyjskie-przygotowania-do-wielkiej-wojny> [21.11.2015].

17 Dowódca sił NATO w Europie: *Rosjanie wlatują głębiej, w większych formacjach*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/dowodca-sil-nato-w-europie-rosjanie-wlatuja-glebiej-w-wiekszych-formacjach,484531.html> [12.12.2015].

Rola i zadania wojsk lądowych w osłonie strategicznej Polski

Siły Zbrojne RP, a w nich wojska lądowe jako główny trzon sił zbrojnych są istotnym instrumentem budowania wiarygodności i międzynarodowej pozycji Polski zarówno w Unii Europejskiej, jak i w Sojuszu Północnoatlantyckim. Stanowią integralną część europejskiego systemu obronnego i będą zdolne do solidarnego działania w sytuacji pojawienia się bezpośredniego zagrożenia. Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium. Zapewniają bezpieczeństwo i nie naruszalność jego granic. Jako podstawowy element systemu obronnego państwa uczestniczą w realizacji polityk: bezpieczeństwa i obronnej¹⁸. W skład Sił Zbrojnych RP wchodzi cztery rodzaje sił zbrojnych: wojska lądowe, siły powietrzne, marynarka wojenna RP i wojska specjalne.

Główny potencjał ogniowy wojsk lądowych¹⁹ stanowią oddziały i pododdziały zmechanizowane i zmotoryzowane.

Opracowanie własne.

Rysunek 2. Rodzaje Sił Zbrojnych RP

¹⁸ <http://www.dgrsz.mon.gov.pl/sily-zbrojne-rp/> [08.01.2016].

¹⁹ <http://www.dgrsz.mon.gov.pl/sily-zbrojne-rp/kadra-dowodcza/wojska-ladowe-10258/> [08.01.2016].

Wojska lądowe są podstawową częścią Sił Zbrojnych RP przeznaczoną do zapewnienia obrony przed atakiem lądowo-powietrznym w dowolnym rejonie kraju, na każdym kierunku, w obliczu każdej formy zagrożenia militarnego. Ze struktur wojsk lądowych wydzielane są zasadnicze komponenty bojowe i zabezpieczające.

W skład organizacyjny wojsk lądowych wchodzi m.in.:

- trzy dywizje ogólnowojskowe (z dziesięcioma brygadami oraz jednostkami wsparcia i zabezpieczenia);
- pięć samodzielnych brygad (6 BPD, 25 BKPow, 21 BSP, 1 BLWL, 9 BWD DG RSZ);
- jednostki wsparcia i zabezpieczenia (rozpoznawcze, inżynieryjne, chemiczne, medyczne);
- część polska Wielonarodowego Korpusu Północno-Wschodniego (z brygadą wsparcia dowodzenia).
- część polska dowództwa brygady litewsko-polsko-ukraińskiej z batalionem dowodzenia.

Wojska lądowe, zgodnie z wymogami współczesnego oraz perspektywicznego pola walki, przygotowywane są do wykonywania najważniejszych zadań operacyjno-taktycznych²⁰ w każdych warunkach bojowych, przede wszystkim poprzez prowadzenie systematycznych działań bojowych w operacjach połączonych. Ponadto, wojska lądowe są przygotowywane i mogą uczestniczyć w realizacji zadań wynikających z międzynarodowych zobowiązań Polski, związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa międzynarodowego, w tym pełnieniem misji pokojowych i humanitarnych, a także w przedsięwzięciach w ramach zarządzania kryzysowego.

Wojska lądowe stanowią zasadniczy komponent²¹ SZ RP, dysponują wysoką sprawnością dowodzenia, dużą siłą ognia, mobilnością, odpornością na uderzenia przeciwnika. Ze struktur wojsk lądowych wydzielane są zasadnicze komponenty bojowe i zabezpieczające, pełniące służbę poza granicami państwa w Polskich Kontyngentach Wojskowych (PKW).

Zasadniczym etapem mojego opracowania jest rola i zadania wojsk lądowych w osłonie strategicznej Polski.

Po pierwsze szkolenie programowe, pokaz sprzętu i wyszkolenia (w tym defilady, zapraszanie Attache Wojskowych a w szczególności sąsiadów na

²⁰ <http://www.dgrsz.mon.gov.pl/sily-zbrojne-rp/kadra-dowodcza/wojska-ladowe-10258/> [08.01.2016].

²¹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojska_L%C4%85dowe [08.01.2016].

ćwiczenia zgrywające krajowe i sojusznicze to przeświadczenie o wspólnocie bezpieczeństwa, także o wspólnocie odstraszania", np. ANAKONDA którego tematem było *Prowadzenie strategicznej osłony granicy państwowej w ramach lokalnego konfliktu zbrojnego we współdziałaniu z organami lokalnej administracji cywilnej*). W świetle zmieniających się uwarunkowań bezpieczeństwa międzynarodowego w wymiarze regionalnym jak i globalnym, ćwiczenia takie jak Anakonda-14 nabierają szczególnego znaczenia. Potwierdzeniem tego jest udział kontyngentów narodowych krajów NATO, które wzięły udział w tym przedsięwzięciu.

Po drugie utrzymanie zdolności wojsk lądowych do wprowadzenia stosownie do skali i charakteru zagrożeń wyższych stanów gotowości bojowej (w tym szkolenie po mobilizacyjnym rozwinięciu, rekonesansie rejonów, ćwiczenia zgrywające) to kolejny element osłony strategicznej.

Utrzymanie zdolności wojsk lądowych do osłony granic państwa z zagrożonych kierunków w ramach ćwiczeń sojuszniczych to następny etap osłony strategicznej Polski np. ćwiczenia dowódczo-sztabowego wspomaganego komputerowo pk. **Compact Eagle 15**, którego celem ćwiczenia był rozwój umiejętności i poszerzenie wiedzy personelu Korpusu i wyznaczonych międzynarodowych jednostek w zakresie działań bojowych o wysokiej intensywności gdy zawiodło odstraszanie, a fikcyjny kraj atakuje jeden z krajów członkowskich NATO.

Kolejnym elementem osłony strategicznej jest utrzymywanie w podwyższonej lub pełnej gotowości bojowej części wojsk lądowych wydzielonych do sił odpowiedzi i reagowania NATOW porozumieniu z sojusznikami np. batalion chemiczny w 2015.

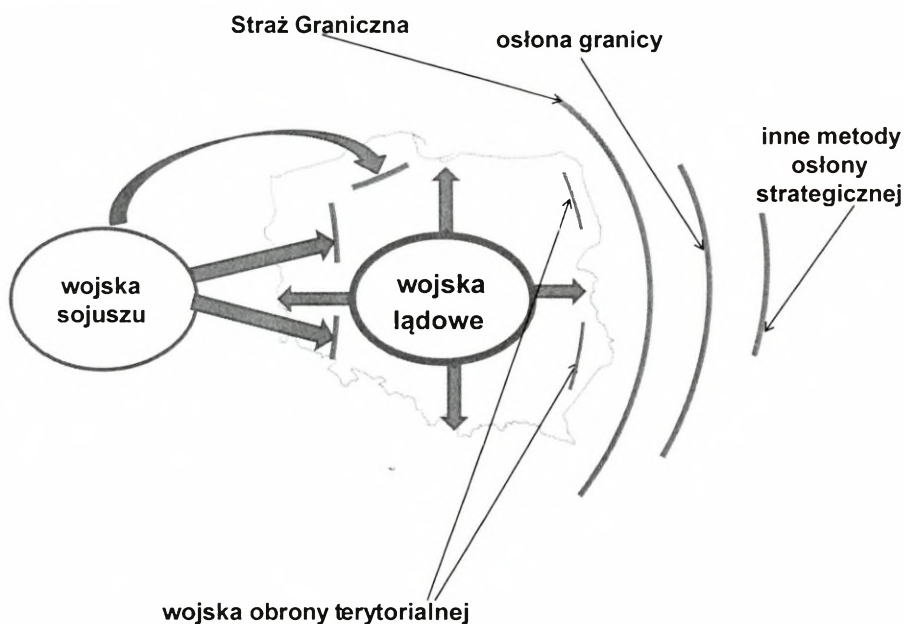
Jednym z możliwych zadań jest przygotowanie wydzielonych sił wojsk lądowych wzmocnienia ochrony i obrony granic oraz ważnych rejonów i obiektów, w tym infrastruktury krytycznej w ramach reagowania kryzysowego.

Do kolejnych zadań możemy zaliczyć podróże geograficzno-historyczne w obszarach strategicznych i rejonach operacyjnych kraju, miejscach walk i bitew, a w tym rozwiązywanie problemów w odniesieniu do przeszłości i teraźniejszości np. bitwa pod Mławą, Wizną z uwzględnieniem przygotowania rejonów i linii obronnych do osłony terytorium kraju w razie wystąpienia zagrożeń militarnych.

Osiągnięcie zdolności operacyjnej pododdziałów i oddziałów poprzez modernizację sprzętu wojskowego do prowadzenia działań w zmieniającym się środowisku pola walki to kolejny krok wojsk lądowych w osłonie strategicznej Polski.

Sprawowanie we współpracy z władzami i społeczeństwem, pieczy nad dziedzictwem wojskowym Polski – zachowaniem, popularyzacją i upamiętnianiem – tradycji, doświadczeń, rocznic i świąt to następne zadanie jakie mogą wykonywać wojska lądowe w ramach elementu osłony strategicznej.

Wypełnianie funkcji militarnego pokazu działania wojsk lądowych, poprzez bojowe współdziałanie z sojusznikami w budowaniu i utrzymania pokoju na świecie w ramach misji Irak, Afganistan, Kosowo i Republika Środkowej Afryki to dalsza rola jaką mogą wypełniać wojska lądowe.

Opracowanie własne.

Rysunek 3. Wojska lądowe w osłonie strategicznej Polski

Kolejnym zadaniem wojsk lądowych w osłonie strategicznej Polski może być wykorzystywanie do wsparcia i budowania pozytywnego wizerunku wojska szerokiego spektrum środków masowego przekazu, poprzez rozpowszechnianie obrazów eksponujących wyszkolenie i siłę bojową wojsk do obrony terytorium Polski. Na podstawie analizy przytoczonych argumentów pokusiłem się o próbę zobrazowania w sposób uproszczony kwestii dostrzegania znaczenia czy też postrzegania osłony strategicznej, a w niej roli wojsk lądowych zarówno w odniesiu do wydarzeń jakie miały miejsce w Polsce jak i na świecie. Zatem wachlarz środków osłony strategicznej stosowanych adekwatnie do rozwoju sytuacji rozciąga się począwszy innych metod osłony

strategicznej (od polityki i szeroko rozumianej dyplomacji jako tych), które są pierwotne i najbardziej dalekosiężne, osłonę granicy państwowej, działania Straży Granicznej, użycie wojsk obrony terytorialnej oraz działaniach wewnętrznych wojsk lądowych przy wsparciu wojsk sojuszu kończąc to zasadnicze wskazania najistotniejszych kierunków rozwoju w obszarze osłony strategicznej oraz obrony terytorium Polski, których realizacja powinna moim zdaniem, spowodować wzmocnienie systemu bezpieczeństwa narodowego, tworząc jednocześnie zdolności umożliwiające obronę kraju przed aktualnie definiowanymi i przyszłymi zagrożeniami.

Zakończenie

Analiza i ocena dostępnej i analizowanej literatury przedmiotu pozwala na sformułowanie następujących wniosków:

Po pierwsze specyficzne położenie Polski w „korytarzu” między Bałtykiem z jednej strony, a pasmem Karpat i Sudetów wskazują, że relatywnie łatwa dostępność terenu i umiarkowany klimat umożliwiają prowadzenie działań bojowych w dowolnym czasie.

Po drugie bezpieczeństwo państwa wymaga nieustannego monitorowania zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych w otoczeniu Polski oraz poszukiwania sposobów zapobiegania im.

Po trzecie Polska może liczyć na pomoc sojuszników tylko wtedy, jeśli zdobędzie własne możliwości odstraszania i osłony strategicznej terytorium kraju.

Po czwarte przeciwnikiem wojsk lądowych jako zasadniczego komponentu Sił Zbrojnych RP prawdopodobnie będą coraz rzadziej regularne siły zbrojne. Ich miejsce przypuszczalnie zajmą lokalne oddziały partyzanckie i paramilitarne, najemnicy oraz oddziały rebelianckie bez odznak identyfikacyjnych formacji wojskowych.

Kolejnym wnioskiem z punktu widzenia bezpieczeństwa kraju to zrozumienie charakteru współczesnej agresji zbrojnej (konflikt zbrojny poniżej progu wojny) i wynikającej z niej wymogów osłony strategicznej państwa jest warunkiem koniecznym sformułowania racjonalnej koncepcji obrony Rzeczypospolitej.

Jednym z zasadniczych zadań przed jakimi stoją wojska lądowe jest nie dać się zaskoczyć, uniemożliwić wtargnięcie na własne terytorium oraz w przypadku takowej próby skutecznie odpowiedzieć.

Do powinności wojsk lądowych jest wypełnianie funkcji osłony strategicznej, poprzez szkoleniowe i ćwiczebne demonstrowanie gotowości bojowej

do obrony w czasie pokoju oraz gotowości do ich mobilizacyjnego rozwinięcia w razie wojny.

Kolejną rolą wojsk lądowych w ramach elementu osłony strategicznej jest wypełnianie funkcji do wiarygodnego, militarnego odstraszenia (zniechęcania) potencjalnego przeciwnika z doprowadzeniem do tego aby ryzyko agresji w percepcji przeciwnika było na tyle wysokie, ażeby stała się ona nieopłacalna.

płk pil. dr inż. Waldemar GOŁĘBIEWSKI

LOTNICTWO SIŁ POWIETRZNYCH W OSŁONIE STRATEGICZNEJ KRAJU

Ten, komu przyjdzie walczyć z licznymi i silniejszymi od siebie wrogami, odniesie nad nimi zwycięstwo pod warunkiem, że oprze się ich pierwszemu impetowi

N. Machiavelli

Wstęp

Doświadczenia ostatnich stu lat, jednoznacznie wskazują, że kluczem do sukcesu zarówno w okresie pokoju, kryzysu czy też wojny, toczonej w małej lub dużej skali jest posiadanie odpowiedniego potencjału lotnictwa, które będzie w stanie zapanować i utrzymać kontrolę w powietrzu nad obszarem operacji (teatrem działań).

Kontrola powietrzna jest fundamentalnym warunkiem wstępnym dla każdej formy działań wojennych w XXI wieku, umożliwiającym innym rodzajom wojsk swoją działalność. Bez odpowiedniej kontroli powietrza, niemożliwe będzie utrzymanie przewagi w rejonie konfliktów. Niemożliwe również będzie rozmieszczenie w rejonie kryzysu komponentów sił zbrojnych środków transportu takich jak okręty czy transportowe statki powietrzne z uwagi na dużą wrażliwość na zniszczenie. Nie będzie można także przemieszczać tych sił wewnątrz teatru działań.

Przytaczając słowa Winstona Churchilla „Na dobrą czy na złą sprawę panowanie w powietrzu jest dziś najwyższym wyrazem potęgi militarnej, a floty wojenne i armie, choć jeszcze potrzebne, muszą się zadowolić podrzędną rolą” oraz Generała Gorenca „kto ma panowanie w powietrzu ten może wszystko, kto nie ma panowania w powietrzu nie może nic”, zasadne jest stwierdzenie, że Polska chcąc być skutecznym hamulcem dla potencjalnych

przeciwników musi posiadać odpowiedni, zaawansowany technologicznie potencjał lotniczy. Powinien być on oparty na nowoczesnych technologiach militarnych, w tym samolotach piątej generacji wyposażonych w precyzyjną broń dalekiego zasięgu (*standoff weapons*), posiadających możliwość przenoszenia broni nuklearnej i połączonych sieciocentrycznym, scentralizowanym systemem dowodzenia obejmującym również naziemne systemy obrony powietrznej.

Air Power (potęga powietrzna)

Atrybuty lotnictwa

To właśnie atrybuty lotnictwa i jego główne cechy szczególne sprawiają, że lotnictwo jest tak cennym narzędziem walki w pełnym zakresie działań militarnych w okresie pokoju, kryzysu i wojny. Walka ta polega na zdominowaniu przestrzeni powietrznej przez wywalczenie panowania w powietrzu. Do głównych walorów lotnictwa należy: elastyczność, zasięg oddziaływania, szybkość oddziaływania oraz manewrowość (mobilność)¹.

„The ability to project power from the air and the space to influence the behaviour of people or the course of events”².

Potęga powietrzna według poglądów brytyjskich jest to zdolność do projekcji siły z powietrza i z kosmosu w celu wymuszenia odpowiednich zachowań ludzkich lub odpowiedniego rozwoju zdarzeń. Unikalne właściwości potencjału powietrznego takie jak prędkość, wysokość i zasięg predysponują lotnictwo do:

- Walki o kontrolę w powietrzu, kosmosie i cyberprzestrzeni.
- Posiadania zdolności do globalnego i precyzyjnego ataku na obiekty położone w strefie działań głębokich (na duże odległości).
- Posiadania zdolności do globalnego transportu wojsk, sprzętu i uzbrojenia, a także pomocy humanitarnej oraz ewakuacji medycznej.
- Powietrzne środki załogowe i bezzałogowe wyposażone w urządzenia rozpoznawcze w pełnym zakresie od optycznych po elektroniczne, mogące tworzyć rzeczywisty obraz pola walki, zapewniając ciągłą świadomość sytuacyjną.

¹ *Połączone Operacje Powietrzne DD-3.3(B)*, s. 11, pkt 5 a, b, c, d.

² *British doctrine defines airpower.*

– Posiadania zdolności do dowodzenia i kontroli operacjami powietrznymi, poprzez wykorzystanie statków powietrznych typu AWACS.

Dzisiaj jedna bomba precyzyjnie zrzucona potrafi zniszczyć dzięki dokładności trafienia tyle co 15 bomb zrzuconych jeszcze 20 lat temu. Dlatego tak ważny jest w lotnictwie targeting i weaponering. Posiadają one zdolność do globalnego – strategicznego i taktycznego transportu wojsk, sprzętu, uzbrojenia, zaopatrzenia jak również pomocy humanitarnej, ewakuacji medycznej czy też ludzi lub wojsk. Transport lotniczy dociera w miejsca trudno lub niedostępne dla innych środków komunikacji. Czas reakcji i szybkość zadziałania znacząco wpływa na walory tego środka transportu.

Należy podkreślić, że Polska i polskie lotnictwo posiada bardzo ograniczony potencjał lotniczy zarówno jakościowy, jak i ilościowy. Dlatego widząc moc potęgi powietrznej należy się zastanowić czy nie powinniśmy postarać się o jej rozwój, zakup lub uczestnictwo we wspólnych przedsięwzięciach, programach sojuszniczych takich jak SALIS, AWACS, AGS, SAC, MTT.

Możliwości lotnictwa sił powietrznych stanowią ważny element osłony strategicznej poprzez wykorzystanie ich w działaniach narodowych oraz NATO w ramach odstraszania i obrony kolektywnej. To właśnie atrybuty lotnictwa (w literaturze zachodniej przedstawiane jako Air Power, a tłumaczone jako potęga powietrzna lub potencjał lotnictwa³, takie jak prędkość, wysokość i zasięg świadczą o jego wyjątkowych możliwościach. Potencjał lotnictwa sił powietrznych w rozumieniu jego możliwości w osłonie strategicznej doskonale wpisuje się w działania NATO na rzecz odstraszania oraz obrony kolektywnej, a jego walory i zalety stanowią również o jego randze i roli w osłonie strategicznej.

Ważnymi elementami osłony strategicznej patrząc oczami pilota są: obrona kolektywna, odstraszanie, osłona granic, a także system szkolenia pilotów. Dlatego pozwalam sobie postawić następującą tezę: **„Możliwości lotnictwa sił powietrznych stanowią ważne elementy osłony strategicznej poprzez wykorzystanie ich w działaniach narodowych i sojuszniczych w ramach obrony kolektywnej, odstraszania, osłony granic, a także systemu szkolenia pilotów”**.

Ocena środowiska bezpieczeństwa

Poczucie bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych potrzeb każdego człowieka, grupy ludzi oraz całych narodów. Jednakże, ta potrzeba często przysłańia nam regularną ocenę rzeczywistości. I tak na przykład na początku XX wieku naprawdę tylko nieliczni byli w stanie przewidzieć rozmach i konsekwencje I wojny światowej. Czy było wielu tych, którzy na początku lat trzydziestych XX wieku prognozowało kataklizm jaki wydarzył się podczas II wojny światowej? Czy ogłoszenie przez amerykańskiego politologa Fukujamę „końca historii” po upadku muru berlińskiego, było prawdziwe? A przecież już dwa lata później wybuchła wojna na Bałkanach.

W 2010 roku w Lizbonie podczas szczytu NATO, politycy państw NATO wspomagani przez swoich strategów i politologów nie przewidzieli zagrożeń wynikających ze zmiany polityki Rosji Putina i ukraińskich ruchów narodowych i demokratycznych.

Zgodnie z *Koncepcją strategiczną obrony i bezpieczeństwa członków Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego przyjętą przez szefów państw i rządów w Lizbonie* (punkty zgodne z numeracją w koncepcji punkt 7). Dzisiaj obszar **euroatlantycki jest spokojny i zagrożenie terytorium NATO atakiem konwencjonalnym jest niewielkie**. Jest to historyczny sukces polityki silnej obrony, euroatlantyckiej integracji i aktywnego partnerstwa, które wytyczały drogę NATO przez ponad pół wieku⁴.

Terroryzm natomiast został zdefiniowany (punkt 10) jako największe wyzwanie dla architektury bezpieczeństwa międzynarodowego oraz bezpośrednie zagrożenie dla obywateli NATO i szerzej dla stabilności dobrobytu. Również proliferacja broni masowego rażenia oraz środków jej przenoszenia zagraża nieobliczalnymi konsekwencjami dla globalnej stabilności dobrobytu i rozwoju. „Terroryzm stwarza bezpośrednie zagrożenie dla bezpieczeństwa obywateli państw NATO”⁵.

4 *Koncepcja strategiczna obrony i bezpieczeństwa członków Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, przyjęta przez szefów państw i rządów w Lizbonie*. Tłumaczenie robocze BBN.

5 Tamże.

Biała księga – zagrożenia nierozpoznane

Zagrożenie związane z polityką Rosji nie zostały również rozpoznane przez polskich analityków piszących Białą księgę bezpieczeństwa narodowego RP w 2013 roku. Oceniono, że Rosja obecnie nie ma możliwości odbudowy pozycji z czasów ZSRR, ani w Europie, ani w skali globalnej. Zauważając jednocześnie, że Rosja od dwóch lat się zbroi modernizując swoją armię. Nikt nie docenił skuteczności i efektywności szerokiego programu tej modernizacji Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, finansowanej ze sprzedaży przez Rosję surowców energetycznych od 5 lat. Analitycy uważali, że skoro Polska jest członkiem NATO i UE, a także znacząco rozwinęła partnerską współpracę z Rosją, zdecydowanie zwiększyła swoje bezpieczeństwo.

„Zagrożenie w postaci dużego konwencjonalnego konfliktu w tej części Europy jest obecnie bardzo mało prawdopodobne. Integralność terytorialna Polski nie jest podważana”⁶. Uważano, że „Wojna mogłaby mieć miejsce po uprzedniej radykalnej zmianie obecnego kursu polityki międzynarodowej”⁷, a także iż „Rosja obecnie nie ma możliwości odbudowy pozycji z czasów ZSRR, ani w Europie, ani w skali globalnej”⁸. Jednocześnie, polscy analitycy zwrócili uwagę, iż Rosja, korzystając z dobrej koniunktury na rynku surowców energetycznych – kontynuuje rozpoczęty w 2008 r. szeroki program modernizacji swych sił zbrojnych⁹.

Wielki program modernizacji wojska jest stale oczkiem w głowie Władimira Putina. Na dodatek w obliczu starcia z Zachodem o Ukrainę gwałtownie wzrosła rola sił zbrojnych w polityce Kremla. W takiej sytuacji wycofanie się z programu modernizacji byłoby silnym ciosem wizerunkowym. Najpewniej dojdzie do jego modyfikacji. Minister Siłuanow już zapowiedział, że rozmawia z Ministerstwem Obrony o „optymalizacji” kosztów programu¹⁰.

Wizja Rosji

Jednocześnie Rosja od 2008 r. prowadzi ambitny program modernizacji sił zbrojnych (przewiduje m.in. wyposażenie sił zbrojnych w 70% nowoczesnego

⁶ *Biała księga bezpieczeństwa narodowego RP* (2013), s. 103.

⁷ Tamże, s. 128.

⁸ Tamże, s. 126.

⁹ Tamże.

¹⁰ <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/rosja-gwaltownie-zwieksza-wydatki-na-wojsko-ten-budzet-bije-rekord,478921.html> [17.10.2014].

sprzętu do 2020 r.), zwiększa wydatki na obronność (w latach 2004–2014 rosyjski budżet wzrósł ponad dwukrotnie). Rosja na modernizację swoich sił zbrojnych przeznaczyła w 2014 r. 84,5 mld dolarów to jest o 8,1% więcej niż w roku 2013. Pomimo kłopotów gospodarczych wywołanych embargiem oraz olbrzymiego spadku cen ropy naftowej i gazu, Kreml wyłożył na zbrojenia w 2015 roku tylko o 5% mniej czyli około 81 mld dolarów, a w 2016 suma wydatków w dolarach ma być znowu podobna i wynosić około 85–90 mld. Rosja ciągle rozwija zdolność szybkiej mobilizacji wojsk przy granicach NATO, narusza przestrzeń powietrzną państw członkowskich, testując m.in. systemy obrony powietrznej, rozwija potencjał jądrowy i sięga po groźby nuklearne pod adresem Sojuszu¹¹.

Dlatego ciągle aktualne i prawdziwe są słowa marszałka Ferdinanda Focha, iż „Nie jest hańbą przegrać bitwy, lecz hańbą jest dać się przeciwnikowi zaszkodzić”, a gdy do nich dodamy mądrość Stefana Mossora mówiącą, że „zaniedbania strategii mogą doprowadzić do przegranej wojny jeszcze w czasie pokoju”, to natychmiast przychodzi mi stara Polska przypowieść o Polaku mądrym po szkodzie.

Przesmyk suwalski

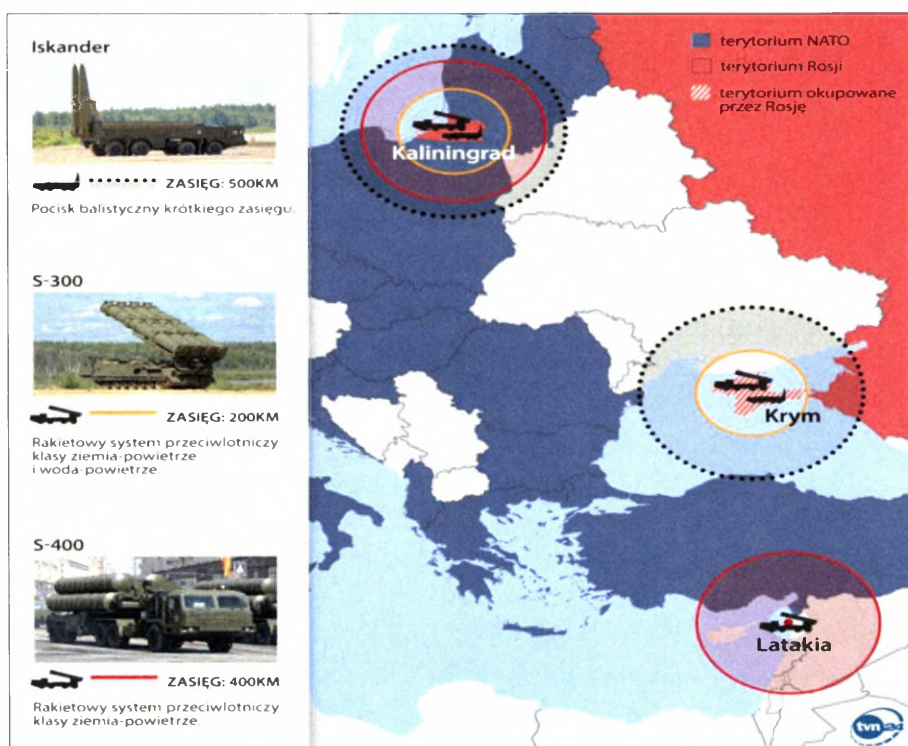
O zagrożeniach na wschodniej flance NATO ciągle mówią inni, a nie Polacy. Amerykański dowódca Sił Zbrojnych USA, gen. Ben Hodges zauważył i głośno powiedział o przesmyku suwalskim, który uważany jest jako jedno z trzech miejsc zapalnych w Europie¹². Patrz rysunek 1.

Przesmyk suwalski położony jest na pograniczu Litwy i Polski jako najbardziej zapalny punkt na mapie dzisiejszej Europy. Jest to jedyne lądowe połączenie z resztą NATO biegnące przez Suwalszczyznę. I jest to jeden z najsłabszych punktów obrony na wschodniej flance NATO. Ten pas terytorium na pograniczu polsko-litewskim między Białorusią a obwodem kaliningradzkim Litwini zwykli nazywać „trójkątem suwalskim”, jest to kluczowy region jeśli chodzi o współpracę Polski z krajami Bałtyckimi. To sprawia, że rośnie również znaczenie Bałtyku. Kaliningrad ma teraz zdolność blokowania dostę-

11 <http://tvn24bis.pl/z-kraju,74/wydatki-na-zbrojenia-kto-placi-najwiecej,532832.html> [13.04.2015], https://pl.wikipedia.org/wiki/Lista_pa%C5%84stw_%C5%9Bwiata_wed%C5%82ug_wydatk%C3%B3w_na_wojskowo%C5%9B%C4%87 [05.03.2016].

12 <http://www.tvn24.pl/magazyn-tvn24/cztery-banki-i-trojkat-suwal-ski-problem-nato-polska-tez-zagrozona,29,658> [05.03.2016].

pu naszej floty lub floty każdego innego członka NATO na Morze Bałtyckie. Z Kaliningradu Rosja może powstrzymać nas przed wejściem na Bałtyk, gdzie mamy trzech sojuszników natowskich: Estonię, Łotwę i Litwę. Wskazanie, że on jest regionem obciążonym ryzykiem, jest słusznym i prawdziwym krokiem. To jest bardzo ważny region. Przesmyk suwalski, usytuowany po obu stronach polsko-litewskiej granicy, będący „lądową bramą” do państw bałtyckich. Politycy z Litwy, Łotwy i Estonii podkreślają, że tylko środki militarne mogą zapewnić bezpieczeństwo temu strategicznemu regionowi i jest on bardzo ważnym czynnikiem operacyjnym, jeśli idzie o planowanie wojenne. Kluczem jest nie tylko zwiększona i stała obecność wojskowa NATO, ale również, a może przede wszystkim posiadanie przez szczególnie zainteresowane państwa tego regionu własnego potencjału do obrony.

Źródło: tvn24/cztery-banki-i-trojkat-suwalski-problem-nato-polska-tez-zagrozona, 29,658 [05.03.2016].

Rysunek 1. „Bańki obronne” stworzone przez Rosję w kluczowych regionach

Ten blisko 100-kilometrowy kawałek ziem polsko-litewskich jest bardzo łakomym kąskiem dla Rosji. Jeżeli pozwolilibyśmy tam Rosjanom wygospodarować (w różny sposób) kilkukilometrowej szerokości pas przestrzeni łączący Obwód Kaliningradzki z Białorusią to będą mieli oni otwartą drogę lądową zdolną do przewożenia wojsk i sprzętu. Uwolnią się od uzależnienia od drogi morskiej i powietrznej, którymi to dzisiaj te sprzęty przewożą¹³. Rosja byłaby w stanie zaatakować i okupować Europę Wschodnią szybciej, niż Sojusz mógłby zmobilizować swoje siły szybkiego reagowania. Ponieważ machina wojenna NATO rozkręca się bardzo powoli, a proponowane kroki są dalece niewystarczające, by mieć pewność, że potrafią odstraszyć Rosjan. Moskwa intensywnie od kilku lat militaryzuje regiony graniczące z państwami Sojuszu i obecnie ma tu ogromną przewagę w siłach konwencjonalnych. Najwięcej powodów do obaw mają Estonia, Łotwa i Litwa – dziś praktycznie bezbronne. W bardzo krótkim czasie Białorusini i Rosjanie mogą połączyć się i zablokować granicę Polski z Litwą, w ten sposób izolując trzech członków NATO od reszty Sojuszu.

Obrona kolektywna i lotnictwo w odstraszeniu

Obrona kolektywna, w tym odstraszenie, pozostaje kluczowym filarem polityczno-wojskowym sojuszniczej solidarności i wzajemnych zobowiązań. NATO-wskie połączone zdolności powietrzne (*joint air powers*) nadal będą stanowiły podstawę zdolności Sojuszu do odstraszenia, powstrzymywania lub obrony przed agresją. Rosnąca sojusznicza zdolność obrony przeciwrakietowej jest integralną częścią odpowiedzi NATO na proliferację broni masowego rażenia i środkiem jej przenoszenia. Ćwiczenia nadal będą stwarzały możliwości by demonstrować natowskie zdolności oraz determinację do odstraszenia¹⁴.

Obrona kolektywna są to działania zmierzające do podtrzymania potencjału i zdolności niezbędnych do odstraszenia i obrony przed jakimkolwiek zagrożeniem bezpieczeństwa naszych społeczeństw. Państwa NATO zobowiązały się do: utrzymania właściwej kombinacji sił nuklearnych i konwencjonalnych, utrzymania zdolności do jednoczesnego prowadzenia dwóch

¹³ <http://wiadomosci.wp.pl/kat,50352,title,Przesmyk-suwalski-kluczem-do-planow-Rosji-Putin-wykorzysta-slabosc-NATO,wid,18037953,wiadomosc.html> [13.12.2015].

¹⁴ <http://www.defence24.pl/308056,polskie-f-16-nad-syria-konsekwencje-i-zagrozenia-7-punktow>.

większych lub sześciu mniejszych operacji obrony zbiorowej i reagowania kryzysowego w tym operacji na odległych obszarach strategicznych¹⁵.

„Zapewnimy, aby NATO dysponowało pełnym zakresem zdolności niezbędnych do odstraszania i obrony przed jakimkolwiek zagrożeniem bezpieczeństwa naszych społeczeństw. Dlatego będziemy:

- utrzymywać właściwą kombinację sił nuklearnych i konwencjonalnych;
- utrzymywać zdolność do jednoczesnego prowadzenia większych połączonych operacji oraz kilku mniejszych operacji obrony zbiorowej i reagowania kryzysowego, w tym operacji na odległych obszarach strategicznych”¹⁶.

System odstraszania militarnego

Pod pojęciem systemu odstraszania militarnego państwa rozumie się skoordynowany wewnętrznie zbiór komponentów strukturalnych, wzajemnie powiązanych i działających na rzecz obrony państwa w ramach strategii odstraszania militarnego¹⁷. Zgodnie z *Koncepcją strategiczną obrony i bezpieczeństwa członków NATO* opracowaną w Lizbonie w 2010 roku, Sojusz ponosi największą odpowiedzialność za ochronę i obronę naszego terytorium i naszej ludności przed atakiem, tak jak stanowi to artykuł 5 traktatu waszyngtońskiego. Sojusz nie traktuje żadnego państwa jako wroga, a odstraszanie, oparte na właściwej kombinacji nuklearnych i konwencjonalnych zdolności, pozostaje zasadniczym elementem naszej całościowej strategii. Okoliczności, w jakich użycie broni nuklearnej może być rozważane są wysoce odległe.

NATO powinno dysponować wiarygodną zdolnością do odstraszania, czyli odpowiednią kombinacją sił zniechęcającą potencjalnego agresora do próby osiągnięcia zamierzonych celów wojskowych i politycznych. Taka zdolność wymaga stałej obecności w zagrożonych krajach jednostek bojowych, które w razie ataku przystąpiłyby do obrony bez konieczności podejmowania decyzji politycznej w sprawie ich użycia. Automatyczne podjęcie działań obronnych przez siły NATO zwiększałoby prawdopodobieństwo zastosowania art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego.

Należy podkreślić, że najwyższą gwarancją bezpieczeństwa wszystkich sojuszników są siły nuklearne Sojuszu, szczególnie te będące w posiadaniu Stanów Zjednoczonych; ale również niezależne strategiczne siły nuklearne

15 *Koncepcja strategiczna obrony i bezpieczeństwa członków NATO...*, Lizbona 2010.

16 Tamże.

17 R. Olszewski, *Lotnictwo w odstraszaniu militarnym*, Warszawa 1998, s. 102.

Wielkiej Brytanii i Francji, które mają własną rolę w ramach odstraszania, jednocześnie wnoszą wkład do całościowego odstraszania i bezpieczeństwa sojuszników¹⁸. Pełnią one rolę w ramach odstraszania, które stanowi fundament obrony kolektywnej tak jak stanowi to artykuł 5 traktatu waszyngtońskiego. Odstraszanie, oparte na właściwej kombinacji nuklearnych i konwencjonalnych zdolności, pozostaje zasadniczym elementem naszej całościowej strategii. Należy mocno przeanalizować możliwość posiadania przez lotnictwo Sił Zbrojnych RP zdolności do przenoszenia broni jądrowej w ramach programu Nuclear Sheling. Wymaga to decyzji politycznych, negocjacji z sojusznikami, a także odpowiedniego doposażenia samolotów do możliwości przenoszenia broni atomowej oraz wyszkolenie załóg do wykonywania zadań uderzeń z powietrza.

Obecnie NATO nie ma wystarczającej zdolności odstraszania, ponieważ po rozpadzie ZSRR i Układu Warszawskiego nie liczyło się z możliwością ataku na swoje terytorium. Europejskie państwa Sojuszu znacznie obniżyły wydatki na obronność poniżej sugerowanego przez NATO poziomu 2% PKB, zrezygnowały z ciężkiego uzbrojenia koniecznego do obrony terytorialnej na rzecz lekkich zdolności ekspedycyjnych, a także ograniczyły liczebność wojsk. Jednocześnie USA drastycznie zmniejszyły liczbę swoich wojsk w Europie. Ponieważ Sojusz traktował Rosję jako partnera, nie tworzył sił i struktur dostosowanych do obrony wschodniej flanki. Założenie to wyraża porozumienie NATO–Rosja z 1997 r., w którym NATO zobowiązało się na poziomie politycznym do realizowania zadań kolektywnej obrony w obecnych i przewidywalnych warunkach bezpieczeństwa. Należy podkreślić, że to siły zbrojne jako główny komponent systemu odstraszania militarnego determinują zdolność zadawania strat agresorowi i wyznaczają poziom kosztów agresji, które powinny wpływać hamująco na motywację agresora.

W warunkach państwa nienuklearnego, jakim jest Polska, w skład sił zbrojnych muszą wchodzić te rodzaje wojsk, środki walki i systemy uzbrojenia, które zapewniają zadanie przeciwnikowi dotkliwych strat, zarówno w toku działań ofensywnych (odwetowych) jak również defensywnych (na własnym terytorium). W świetle przytoczonych cech lotnictwa, a także doświadczeń historycznych można stwierdzić, że lotnictwo jest jednym z najskuteczniejszych narzędzi odstraszania.

18 *Koncepcja strategiczna obrony i bezpieczeństwa członków NATO...*, Lizbona 2010.

Strategia odstraszania militarnego może zapewnić stworzenie trwałych podstaw zachowania pokoju określanych przez Clausevitza motywami pokoju, a więc nieprawdopodobieństwem agresji dzięki jej zbyt wysokiej cenie¹⁹.

Odstraszanie militarne obok celu głównego, jakim jest przeciwdziałanie agresji, przez powstrzymywanie i zniechęcanie do rozwiązań siłowych umożliwia osiągnięcie pośrednich celów militarnych do których można zaliczyć:

- zniechęcanie potencjalnego przeciwnika do użycia siły zbrojnej jako instrumentu nacisku politycznego;
- powstrzymanie agresji zbrojnej;
- przerwanie działań bojowych;
- umocnienie pozycji i autorytetu państwa średniej wielkości na arenie międzynarodowej²⁰.

W ujęciu historycznym odstraszanie stanowiło zawsze ważny element strategii obronnej i polityki państwa a siły zbrojne stanowiły zasadniczy elementem systemu odstraszania. Doświadczenia historyczne wskazują również, że lotnictwo praktycznie od początku powstania było wykorzystywane jako narzędzie do odstraszania militarnego co pokazuje rysunek 2.

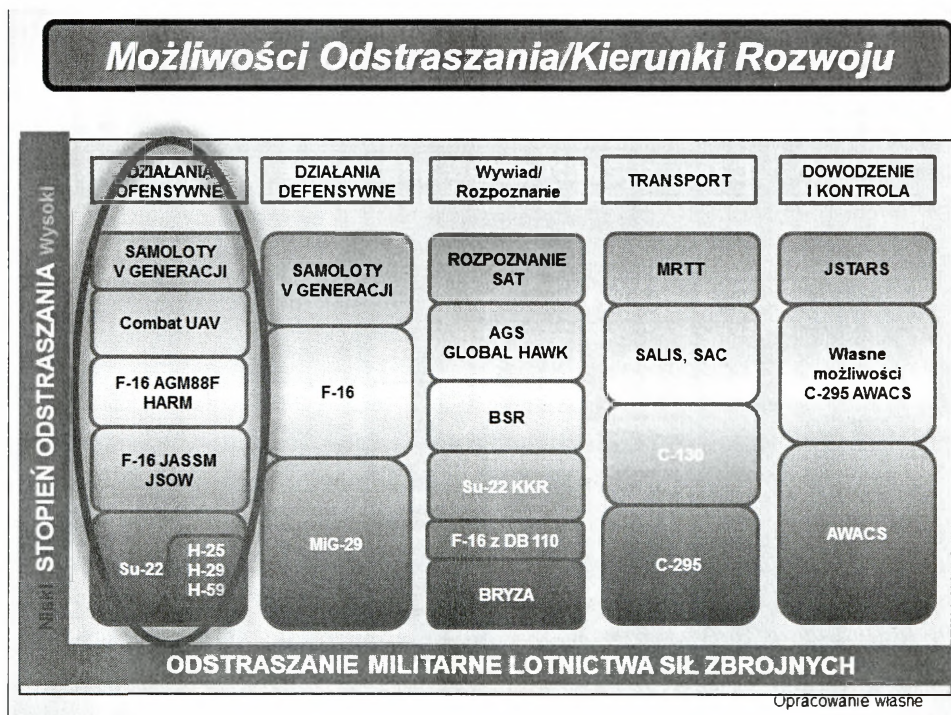
Źródło: R. Olszewski, *Lotnictwo w odstraszaniu militarnym*, Warszawa 1998, s. 64.

Rysunek 2. Historyczny rozwój odstraszania militarnego

¹⁹ C. von Clausewitz, *O wojnie*, Wyd. Test, Lublin 1995, s. 38.

²⁰ J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przełomu XX-XXI wieku*, s. 233.

Na rysunku 2 zaprezentowałem własne opracowanie poglądowych możliwości odstraszenia współczesnego potencjału lotnictwa sił powietrznych oraz możliwe kierunki jego rozwoju i doskonalenia w poszczególnych obszarach użycia lotnictwa. I tak kolor czerwony zobrazowuje potencjał o niskim stopniu odstraszenia natomiast zielony jest jego przeciwwagą czyli wysoki stopień odstraszenia. Oczywiście każdy z czytelników mógłby podzielić obszary według własnych potrzeb i uznania, a także jednocześnie wymyśleć własne progi i potrzeby odstraszenia. Jednak, żeby rozszyfrować mój rysunek opiszę kolumnę pierwszą. I tak, żeby zwiększyć poziom odstraszenia działań ofensywnych należy zmienić przestarzałe rakiety H-25, 29 i 59 z wyposażenia Su-22 na rakiety przeciwradiolokacyjne AMG88F HARM, kupić do samolotów F-16 Jassmy, następnie kupić BSP posiadające możliwości rażenia kinetycznego, a także wymienić przestarzałą flotę powietrzną (Su-22 i MiG-29) na samoloty 5 generacji.

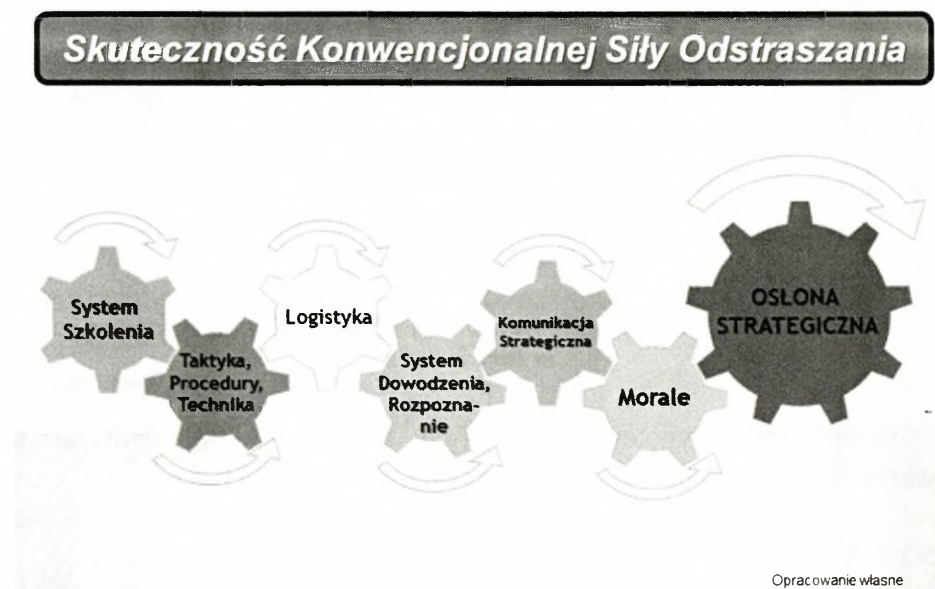

Opracowanie własne.

Rysunek 3. Możliwości odstraszenia oraz możliwe kierunki rozwoju lotnictwa

Dlatego tak ważne nadal są słowa Sun Tzu – „Najpierw stań się niezwyciężonym, a potem szukaj słabości wśród przeciwników”²¹.

Skuteczność konwencjonalnych sił odstraszania, nie ocenia się tylko i wyłącznie przez ilość i jakość sił i środków, lecz także przez wszystko to co zapewni skuteczne jego użycie, a więc: poziom wyszkolenia wraz z systemem szkolenia, taktyka, technika wraz z procedurami, logistyka, rozpoznanie i dowodzenie, zabezpieczenie, a także przedsięwzięcia psychologiczne, polityczne, poparcie własnego i międzynarodowego społeczeństwa. Cechy te w sumie składają się na elementy osłony strategicznej. Tak jak przedstawia to rysunek 4.

Opracowanie własne.

Rysunek 4. Skuteczność konwencjonalnej siły odstraszania

Dobry system szkolenia to również bardzo ważny element odstraszania militarnego czyli w konsekwencji element osłony strategicznej. Pokazuje on bowiem, że nasi żołnierze-piloci są bardzo dobrze przygotowani do prowadzenia działań w czasie pokoju, kryzysu oraz wojny. Dlatego, należy podkreślić rangę zbudowania odpowiedniego systemu szkolenia, który przekłada się bezpośrednio na zdolności operacyjne zwłaszcza nowoczesnych rodzajów wojsk, a w szczególności na lotnictwo.

21 Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Helion, wyd. 3, s. 65.

Skuteczność Konwencjonalnej Siły Odstraszania w Lotnictwie

Dobry system szkolenia to również bardzo ważny element odstraszania militarnego
czyli w konsekwencji element osłony strategicznej

Opracowanie własne

Opracowanie własne.

**Rysunek 5. Skuteczność konwencjonalnej siły odstraszania
w lotnictwie**

Odpowiednie przygotowanie pilota tak, aby wszystkie elementy przygotowania zostały wypełnione w odpowiednich przedziałach (rygorach) czasowych. Ponieważ brak któregośkolwiek trybiku nie pozwoli dotrzeć do mety, którą w tym wypadku jest wyszkolony pilot w osłonie strategicznej kraju.

1) Muszą być zatem odpowiednio duże liczbowo i jakościowo przyjęcia do Szkoły Orląt jako kandydatów na pilotów, tak aby można było wybrać tych najlepszych do dalszego szkolenia. To znaczy, jeżeli myślimy o wyszkoleniu 10 pilotów samolotów wielozadaniowych, to nabór powinien oscylować w granicach 30 kandydatów, tak aby efekt końcowy jakim jest pilot był na jak najwyższym poziomie.

2) Programy szkolenia muszą być odpowiednio przygotowane i dobrane do każdego typu samolotu, stale „żywące” i uaktualniane.

3) Wyposażenie sprzętowe musi być na najwyższym poziomie, zarówno w samoloty, symulatory i trenażery lotnicze, jak i w naziemne środki zabezpieczenia i ubezpieczenia lotów.

4) Szkolenie w jednostkach bojowych musi być prowadzone zarówno na symulatorach lotów jak i w powietrzu z użyciem realnego uzbrojenia, aż do uzyskania statusu *Combat Ready*.

5) Działania na rzecz odstraszenia doprowadzą do efektu końcowego, którym w tym wypadku jest lotnictwo w osłonie strategicznej będące doskonałym elementem osłony strategicznej.

Działania polskich sił powietrznych w osłonie strategicznej

Lotnictwo sił powietrznych wykonuje 24 godziny na dobę i 7 dni w tygodniu zadania związane z ochroną i osłoną polskiej granicy państwowej w przestrzeni powietrznej, która jest jednocześnie częścią wschodniej flanki sojuszu północnoatlantyckiego w ramach narodowego systemu obrony powietrznej oraz sojuszniczego NATINAMDS (*NATO Integrated Air and Missile Defence System*).

Działania polskich sił powietrznych dla zwiększenia osłony strategicznej można byłoby podzielić na wiele grup i zapewne, każdy specjalista znalazłby inny podział. Ja podzieliłem na 5 grup:

- Air Policing,
- ćwiczenia z udziałem lotnictwa,
- akcje humanitarne,
- akcje serce,
- defilady i pokazy lotnicze.

Prowadzenie misji **Air Policing** jest odpowiedzialnością narodową. Zgodnie z polityką Sojuszu Północnoatlantyckiego państwa członkowskie kolektywnie odpowiadają za zapewnienie integralności przestrzeni powietrznej NATO. W tym celu prowadzona jest jej stała kontrola. Jednak w związku z tym, iż bezpieczeństwo przestrzeni powietrznej NATO jest uznawane jako zadanie kolektywne, w przypadku, kiedy któryś z sojuszników nie posiada niezbędnych środków do realizacji tego zadania, wspomagają go pozostałe państwa NATO. Z tego powodu Air Policing jest najbardziej widoczną manifestacją jedności sojuszniczej w okresie pokoju, przypominającą o tradycyjnej funkcji NATO wynikającej z art. 5 traktatu waszyngtońskiego – kolektywnej obronie.

I właśnie w ramach obrony kolektywnej Polska już po raz szósty wydziela Polski Kontyngent Wojskowy (PKW) Orlik w składzie czterech samolotów MiG-29 do Sił Sojuszniczych Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego w misji wojskowego nadzoru przestrzeni powietrznej Republiki Estońskiej,

Republiki Litewskiej i Republiki Łotewskiej. Polacy wzięli udział w misji Baltic Air Policing po raz szósty, w tym dwukrotnie w 2015 r. Wcześniej uczestniczyli w niej w roku 2006, 2008, 2010 i 2012.

Głównym celem misji jest patrolowanie i niedopuszczenie do naruszenia przestrzeni powietrznej Państw Nadbałtyckich oraz udzielanie pomocy samolotom wojskowym i cywilnym w sytuacjach awaryjnych występujących podczas lotu. W czasie 6 kolejnych misji polscy piloci wykonali ponad 400 misji treningowych oraz 52 misje bojowe z zakresu Air Polising. W latach 2017–2018 misje w ramach PKW Orlik wykonywały będą samoloty F-16.

W ramach misji bojowych nasze samoloty myśliwskie przechwyciły i eskortowały między innymi samoloty: bombowce strategiczne (Tu-22-M3), taktyczne (Su-24 i Su-27), rozpoznawcze (Il-20, Il-22 oraz Su-24MR), a także transportowe (Il-76 i An-26) ze składu sił powietrznych i kosmicznych Federacji Rosyjskiej, nie dopuszczając tym samym do penetrowania przestrzeni powietrznej NATO.

Kolejnym elementem osłony strategicznej to **ćwiczenia z udziałem lotnictwa**. Piloci muszą uczestniczyć w międzynarodowych ćwiczeniach z najlepszymi, bo w taki właśnie sposób można udowodnić swoją przydatność bojową w sojuszu tak, aby się zawsze mówiło o najwyższym kunszcie rzemiosła lotniczego i sławiło dobre imię polskich pilotów. Takimi szlagierowymi ćwiczeniami w roku 2015 było ćwiczenie Anakonda w kraju oraz ćwiczenie pod kryptonimem „Blue Flag” w Izraelu. Sześć polskich samolotów wielozadaniowych F-16 i około 80 żołnierzy brało udział w tych międzynarodowych ćwiczeniach. Współdziałanie w środowisku międzynarodowym i w zastosowaniu bojowym polskie F-16 ćwiczyły w warunkach maksymalnie zbliżonych do współczesnego pola walki, z symulowaniem obrony przeciwlotniczej, z zastosowaniem wszelkiego typu systemów samoobrony. Manewry „Blue Flag” były organizowane po raz drugi w historii. Personel latający wykonywał misje bezpośredniego wsparcia wojsk własnych (lądowych) – CAS (*Close Air Support*) oraz w ramach misji RECCE (rozpoznanie) loty z zasobnikiem DB-110. W ćwiczeniu wzięła udział również grupa personelu analitycznego rozpoznania obrazowego do realizacji zadań rozpoznania powietrznego na korzyść Sojuszniczego Dowództwa Operacji Specjalnych (*Special Operations Component Command*).

Izraelskie ćwiczenia „Blue Flag”, wzorowane są na amerykańskich, elitarnych i bardzo zaawansowanych ćwiczeniach „Red Flag”, odbywających się nad Alaską i Nevadą. Polskie F-16 wzięły w nich udział w 2012 r. Dumą napawa fakt, że po powrocie Amerykanie stwierdzili, że polskie maszyny i ich

załogi są gotowe do podjęcia każdej operacji. Kolejny wylot polskich F-16 na ćwiczenia za ocean planowane są w 2018 r.

Nie brakuje również udziału lotnictwa polskich sił powietrznych w **akcjach humanitarnych**. Najsłynniejsze w ostatnich latach to wylot samolotu Tu-154M do Port-au-Prince, stolicy Haiti z misją humanitarną, gdzie w dniu 12 stycznia 2010 r. wystąpiło trzęsienie ziemi o sile 7 stopni w skali Richtera. Według danych rządu Haiti trzęsienie pochłonęło 316 tys. ofiar śmiertelnych. Około trzech milionów ludzi mogło ucierpieć w inny sposób: odniosło obrażenia lub zostało bez dachu nad głową. Polscy piloci przewieźli tony żywności i ubrań, a także około 80 ratowników z psami.

Kolejna akcja humanitarna przeprowadzona przez lotnictwo polskie to re-akcja na dwukrotne trzęsienie ziemi w Nepalu. Dnia 25 kwietnia 2015 roku trzęsienie ziemi w wysokości 7,8 w skali Richtera uderzyło Nepal, z epicentrum w Dystrykcie Gorkha. Trzęsienie ziemi uderzyło po raz drugi 12 maja z mocą 7,4 w skali Richtera pogłębiając zniszczenia i pochłaniając większą liczbę ofiar oraz osób rannych. Szacowana liczba ofiar sięga aż do 8,659 osób, 100 tys. osób zostało rannych, a 384 osoby nadal uznaje się za zaginione. Ponad 8 milionów osób zostało dotkniętych skutkami trzęsienia ziemi. Zniszczonych zostało ponad 500 tys. domów, a około 269 tys. poważnie uszkodzonych podczas wspomnianego kataklizmu. Humanitarnego wsparcia nadal potrzebuje 2,8 milniona osób (w tym 1,7 mln dzieci). Pięć maszyn typu Casa-295 wykonała lot pomiędzy Warszawą, a stolicą Nepalu – Katmandu, przetransportowało z Polski 18 ton żywności, ubrań, namiotów i środków higienicznych. Polskie samoloty w drodze powrotnej zabrały z Nepalu grupę 81 ratowników wraz z ewakuowanymi polskimi obywatelami²².

Kolejna akcja humanitarna związana z transportem polskich samolotów transportowych to ewakuacja polskich obywateli z rejonów zagrożenia. Polskie statki powietrzne przywiozły z rejonu zagrożenia na Ukrainie, w dniu 13 stycznia 2015 r. 178 polskich uchodźców z Donbasu i Ługańska. Uchodźcy przylecieli z Charkowa pięcioma samolotami wojskowymi typu Casa. Ich dobytek dotarł natomiast dwoma samolotami C-130 Hercules. Na lotnisku w Malborku wylądowało również, w dniu 23 listopada 2015 r., 149 Polaków z Mariupola, leżącego w strefie walk na wschodzie Ukrainy. Do kraju swoich ojców i dziadków przylecieli czterema samolotami wojskowymi

22 http://www.pah.org.pl/nasze-dzialania/12/5411/pomoc_dla_ofiar_trzesienia_ziemi_w_nepalu; <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1434329,Samoloty-z-pomoca-humanitarna-z-Polski-coraz-blizej-Nepalu>.

typu Casa 295, a ich rzeczy samolotem C-130 Hercules. Zostali oni umieszczeni w ośrodku wypoczynkowym w Rybakach koło Olsztyna. Premier Beata Szydło osobiście powitała Polaków, ewakuowanych z Mariupola na Ukrainie. Podczas ceremonii na lotnisku wojskowym Pani Premier powiedziała, że bardzo się cieszy z przybycia Polaków oraz podziękowała wszystkim, którzy przyczynili się do przybycia Polaków do kraju: służbom konsularnym, wojsku, polskim organizacjom na Ukrainie, a także ukraińskim władzom²³.

Kolejnym działaniem polskich sił powietrznych dla zwiększenia osłony strategicznej to **Akcja Serce** – piętnastokrotnie piloci lotnictwa transportowego z Powidza i Krakowa zabezpieczali w roku 2015 „Akcje serce”, w której czas i zgranie załogi samolotu, szpitali oraz służb zabezpieczających loty gra decydującą rolę. Czas w jakim może być transportowane serce od pobrania do wszczepienia to 4 godziny, płuc jest o 2 godziny dłuższy. Następnie przeprowadzana jest kilkunastogodzinna operacja. Akcja musi być skoordynowana. W czasie, gdy piloci przygotowują się do lotu (pełna procedura trwa około 2 godziny) lekarze rozpoczynają pobieranie narządów od dawcy. Transport narządów karetką pogotowia na lotnisko do samolotu, następnie powietrzem na najbliższe lotnisko do kliniki transplantacyjnej i ponownie karetką do kliniki zajmuje około 3 godzin. W związku z tym pozostaje tylko jedna godzina dla lekarzy, przy pełnej koordynacji wszystkich służb lotniczych zarówno wojskowych, jak i cywilnych a przede wszystkim doskonałego wyszkolenia pilotów wojskowych²⁴.

Zarówno „Akcje Humanitarne”, jak i „Akcje Serce” pokazują doskonałe zgranie załóg lotniczych, służb ruchu lotniczego, służb lotniskowych oraz cywilnych służb szpitalnych. Samoloty podczas misji humanitarnej wykonują loty w strefę wojny oraz w miejsca po katastrofach i klęskach żywiołowych, natomiast w „Akcji Serce” piloci muszą pracować pod presją czasu, który w tym wypadku jest najważniejszy.

Dlaczego **Air show i defilady** zaliczyłem również do działań Polskich Sił Powietrznych na rzecz osłony strategicznej? Otóż dlatego, że te dwa przedsięwzięcia dobitnie pokazują doskonałe zgranie, sprawność organizacyjną, logistyczną, specjalistyczną oraz kunszt dowodzenia, a także zrozumienie się pilotów ze służbami ruchu lotniczego.

23 <http://www.gazetaprawna.pl/galerie/907144,duze-zdjecie,1,malbork-powitanie-uchodzcow-z-ukrainy.html>.

24 http://drugieserce.jaw.pl/przeszczepy_narzadow/?pl_lotnicy-akcja-serce-,38.

Każde państwo chcące się liczyć na arenie międzynarodowej oraz mające ambicje powinno posiadać narodowy zespół akrobacyjny, który będzie rozsławiał dobre imię zarówno pilotów, jak i swojego kraju poza jego granicami. Pokazy lotnicze to kolejny w praktyce pokazujący element działania polskich sił powietrznych w osłonie strategicznej. W czasie 9 godzin pokazów, piloci oraz służby naziemne, ruchu lotniczego, dowodzenie, a także organizatorzy udowadniają, że zgranie w czasie oraz kunszt wykonywanych zadań na ziemi i w powietrzu są na najwyższym światowym poziomie. Lotnicze pokazy przyciągają ponad 100 tys. widzów dziennie. Jest to doskonała i skuteczna lekcja patriotyzmu, poczucia dumy narodowej i edukacji dla tak wielkiej rzeszy publiczności. Piloci podczas tych pokazów wykonują całą gamę akrobacji lotniczych nie dla sławy i zarobku, ale dla ciągłego ćwiczenia swojego rzemiosła i kunsztu lotniczego.

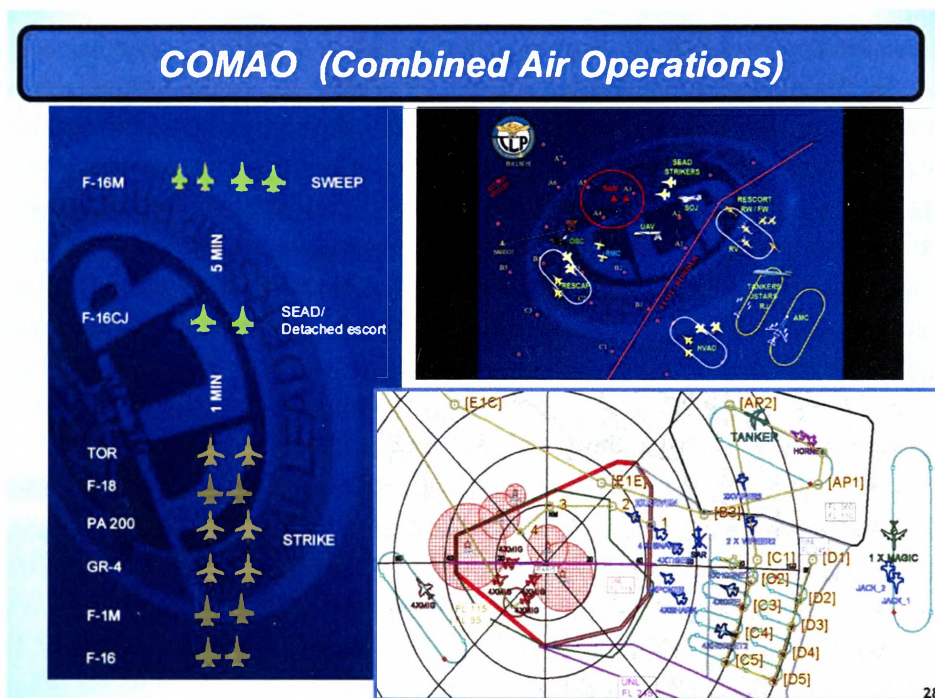
Defilady to nie tylko kolejna próba pokazania się widzom i władzom państwowym przez lotnictwo, ale to jednocześnie pokaz siły, umiejętności, sprawności oraz doskonałego zgrania załóg, możliwości dowódczych, logistycznych a także organizacyjnych. Przeloty nad celem (w tym przypadku nad trybuną honorową) z dokładnością do kilku sekund z różnymi prędkościami na różnych wysokościach po raz kolejny wskazują na bardzo dobre wyszkolenie polskich pilotów. Bardzo często to po prostu próba generalna przed tym do czego piloci są stworzeni, czyli do wykonania zadania bojowego i uderzenia na cel.

Koncepcja COMAO zakłada zwiększenie efektywności wykorzystania posiadanych systemów uzbrojenia poprzez koncentrację użycia środków rażenia, w maksymalnie krótkim czasie, przeciwko obiektom uderzeń. Wykorzystanie znacznej ilości samolotów do niemal jednoczesnego wykonania zadania bojowego zmniejsza ryzyko strat, zwiększa możliwość wzajemnego wsparcia i możliwości bojowego oddziaływania na obiekty uderzeń oraz siły OP przeciwnika.

Czy zatem znawcom tematu, defilada nie przypomina bojowego ugrupowania pakietów COMAO? Wiele cech wspólnych defilady i COMAO takich jak: starty samolotów z różnych lotnisk, zbiórki w powietrzu, oczekiwania w holdingach, ugrupowania uderzające na cel, w tym wypadku przelot nad trybuną honorową 60-ciu samolotów co 40 sekund na różnych wysokościach z różnymi prędkościami lotu danego pakietu. Zadanie niezmiernie trudne organizacyjnie, logistycznie i dowódczo.

Rysunek 6 przedstawia formację COMAO (*Combined Air Operations*), gdzie samoloty uderzeniowe wykonują zadania związane z ofensywnym uderzeniem na cel. 5 minut przed głównym ugrupowaniem samolotów uderze-

niowych usytuowano 4 samoloty F-16 z zadaniem *Sweep* (wymiatanie sił wroga w celu wywalczenia przewagi/panowania w powietrzu na czas wykonania zadania przez *strikerów*).

Źródło: Dane z TLP (*Tactical Leadership Programme*).

Rysunek 6. Formacja COMAO (*Combined Air Operations*)

Tuż za tą grupą samolotów wykonuje zadanie *detached escort*, której jednym z zadań jest ochrona grupy uderzeniowej. Następnie po minucie lot wykonują samoloty uderzeniowe, które czasami mają w swoim składzie samoloty mogące pełnić rolę osłony myśliwskiej w przypadku zagrożenia ze strony sił powietrznych wroga. Na zakończenie lot wykonują samoloty rozpoznawcze. Widzimy również samolot AWACS wraz z eskortą oraz tankowiec z osłoną.

Po raz kolejny, loty które wydawać by się mogły lotami „na wiwat” są kolejnym treningiem do wykonania zadania bojowego – zgodnie z zasadą von Moldke – „Maszerujemy oddzielnie ale uderzamy razem”.

„Przyszłość zaczyna się dzisiaj, nie jutro”, te słowa świętego Jana Pawła II powinny nam ciągle przyświecać. Powinniśmy wszyscy zabrać się do pracy, bo jak mówi łacińskie przysłowie, „Chcesz pokoju szykuj się do wojny”, ponieważ „kto przekuwa miecze na lemiesz ten orze, ale u wroga”.

Wnioski

1) Potencjał powietrzny jest wysoce wydajnym, konwencjonalnym narzędziem odstraszania, a właściwe wykorzystanie możliwości lotnictwa predysponują je do spełniania roli wyjątkowo skutecznego i sprawnego instrumentu osiągnięcia celów politycznych.

2) Zasadniczymi obszarami działaniami lotnictwa wojskowego są:

- kontrola w powietrzu,
- zapewnienie mobilności powietrznej,
- zapewnienie świadomości sytuacyjnej i rozpoznania,
- oddziaływanie kinetyczne.

3) W czasie pokoju tylko lotnictwo ze wszystkich rodzajów sił zbrojnych bierze udział w obronie i ochronie Polskich granic, odpowiada za bezpieczeństwo w Polskiej Przestrzeni Powietrznej.

4) Dominacja w powietrzu jest warunkiem powodzenia wszelkich działań militarnych, zapewnia swobodę manewru, bezpieczeństwo oraz osłonę linii komunikacyjnych wszystkich rodzajów sił zbrojnych.

5) Udział w najwyższej rangi ćwiczeniach międzynarodowych takich jak „Red Flag” i „Blue Flag” jest najwyższą formą odstraszania i prezentacji zdolności bojowej.

6) Lotnictwo wojskowe we współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych musi być przygotowane do odparcia bezpośredniej agresji na terytorium Polski oraz obrony jej granic. Dla zachowania suwerenności kraju jest niezwykle istotne, aby państwo egzekwowało kontrolę nad przestrzenią powietrzną swego terytorium.

7) Lotnictwo wojskowe zarówno w działaniach ofensywnych, jak i defensywnych używane jest w pierwszej kolejności. Charakteryzuje się dużym zasięgiem działania, wysokimi walorami manewrowania oraz oddziaływania na dowolnym kierunku.

8) Współczesne lotnictwo wojskowe dzięki rozwojowi technologicznemu zyskało nowe możliwości pozwalające w dużo większym stopniu, decydować o losach wojny.

9) Stanowi skuteczne narzędzie charakteryzujące się dużą precyzją uderzenia, znaczną dotkliwością (uciążliwością) działania, a w połączeniu z naziemnymi środkami OP tworzy skuteczny system dowodzenia i rozpoznania.

ROLA OBRONY POWIETRZNEJ W OSŁONIE STRATEGICZNEJ PAŃSTWA

Zapewnienie i utrzymywanie bezpieczeństwa narodowego¹ powinno być na całym świecie przedmiotem zainteresowania władz każdego państwa. Potrzeba bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych potrzeb człowieka, który ukierunkowuje swe działania w celu jego zapewnienia, zwiększania i utrzymania na odpowiednim poziomie. Bezpieczeństwo jest także nieodzownym elementem życia społecznego w wymiarze mikro, jak również w wymiarze makro społecznym.

Odpowiedzialność za zapewnienie bezpieczeństwa narodowego ponoszą przede wszystkim władze państwa, organy państwowe, ale i samorządowe, instytucje porządku prawnego, ogniwa systemu militarnego i pozamilitarnego. Za bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej odpowiada przede wszystkim każdy z nas². Skuteczne zapewnianie bezpieczeństwa, w szerokim tego słowa ujęciu, zależy w dużym stopniu od poziomu i jakości współpracy (działań połączonych, wspólnych) poszczególnych elementów wchodzących w skład określonego (międzynarodowego, narodowego, regionalnego itp.) systemu bezpieczeństwa, jak również od sprawności (efektywności) ich funkcjonowania, a więc przygotowania, organizowania, działania, ale i wyposażenia.

¹ Bezpieczeństwo narodowe—to najważniejsza wartość, potrzeba narodowa i priorytetowy cel działalności państwa, jednostek i grup społecznych, a jednocześnie proces obejmujący różnorodne środki, gwarantujące trwałą, wolną od zakłóceń byt i rozwój narodu (państwa), w tym ochronę o obronę państwa jako instytucji politycznej oraz ochronę jednostek i całego społeczeństwa, ich dóbr i środowiska naturalnego przed zagrożeniami, które w znaczący sposób ograniczają jego funkcjonowanie lub godzą w dobra podlegające szczególnej ochronie. W. Kitler, *Bezpieczeństwo Narodowe RP. Podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*, Warszawa 2011, s. 31.

² Obowiązkiem obywatela polskiego jest obrona Ojczyzny, art. 85 ust. 1 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*.

Zapewnienie sprawnego, wydajnego i właściwie zorganizowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, który musi być zorganizowany i wyposażony w sposób gwarantujący jego szybkie i sprawne działanie w każdych warunkach oraz w reakcji na wszelkiego typu zagrożenia i kryzysy jest podstawowym celem polskiej polityki bezpieczeństwa. Jego natomiast istotnym elementem są Siły Zbrojne³ Rzeczypospolitej Polskiej, będące zasadniczym elementem obrony narodowej, tworzące jeden z jego podsystemów wykonawczych. Zgodnie z art. 26 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej „Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic”. Mając powyższe na uwadze należy wskazać, że wszystkie elementy mające wpływ na bezpieczeństwo narodowe mają również wpływ na organizację osłony strategicznej państwa⁴.

Analiza dotychczasowych wojen i konfliktów zbrojnych nie pozostawia wątpliwości, że działania wojenne przeciwnik rozpoczyna przede wszystkim od zmasowanych nalotów realizowanych przez lotnictwo i uderzeń rakietowych na ważne ośrodki polityczno-administracyjne, obiekty infrastruktury krytycznej państwa, lotniska bazowania lotnictwa taktycznego oraz na zgrupowania wojsk. Potwierdzeniem powyższego są słowa gen. Schwarzkopfa, wyrażone w jego wspomnieniach dotyczących przygotowań do operacji pod kryptonimem *Pustynny miecz* „Natarcie było starannie stopniowane. Najpierw uderzały bombowce, kiedy zwalniały przestrzeń nad swymi celami, nadlatywały Tomahawki, za którymi sunęła następna fala samolotów. Przez pierwszych czterdzieści osiem godzin chcieliśmy nie dać Irakijczykom chwili wytchnienia, by zmaksymalizować szok spowodowany nieustannym bombardowaniem”⁵.

Głównym zadaniem broniącego się państwa będzie użycie sił w taki sposób, aby zadać przeciwnikowi maksymalne straty oraz zminimalizować straty

3 Siły zbrojne (wojsko, armia) – są to siły i środki wydzielone przez państwo do zabezpieczenia jego interesów i prowadzenia walki zbrojnej, ujęte w całość organizacyjną składającą się z różnych pod względem rodzaju i wielkości wojskowych jednostek i związków. M. Kaliński *Vademecum przysposobienia wojskowego* MON 2000 r.

4 Osłona strategiczna – osłona granic, zdolność osłony koncentracji głównych zgrupowań strategicznych przed uderzeniami z lądu i z powietrza, zdolność szybkiego zorganizowania wyższych dowództw operacyjnych i rozpoczęcia przez nie kierowania koncentracją sił i operacjami oraz osłonę przejścia na stopę wojenną przemysłu wojennego (zbrojeniewego) i ogólnego ośrodków mobilizacji personalnej i materialnej, sieci komunikacyjnych. T. Kutrzeba, S. Mossor, *Studium planu strategicznego polski przeciw Niemcom*, IW Pax, Warszawa 1987, s. 75.

5 H.N. Schwarzkopf, *Nie trzeba bohatera*, Warszawa 1993, s. 442.

własne. Zamachy terrorystyczne dokonane w Nowym Jorku i Waszyngtonie 11.9.2001 r. przy użyciu cywilnych statków powietrznych postawiły przed społecznością międzynarodową nowe wyzwania dla bezpieczeństwa. Uświadomiły społeczności międzynarodowej nową jakość zagrożenia jakim jest terroryzm⁶, Samobójcze zamachy terrorystyczne dokonywane z wykorzystaniem używanych na szeroką skalę samolotów pasażerskich i transportowych realizujących transport krajowy i międzynarodowy na masową skalę stały się faktem. Zidentyfikowanie nowego, nieznanego dotychczas zagrożenia wymusiło na państwach rozważenie możliwości w ramach osłony swojego terytorium powrotu do praktyki atakowania cywilnych samolotów zagrażających bezpieczeństwu powszechnemu.

Wiodąca rola w realizacji tak postawionego zadania, w szczególności w początkowej fazie konfliktów i przy przeciwdziałaniu terroryzmowi powietrznemu przypadnie sił i środkom realizującym zadania w ramach obrony powietrznej (OP)⁷. W wielu sytuacjach skuteczność działania OP w przeciwdziałaniu terroryzmowi powietrznemu oraz w walce ze środkami napadu powietrznego (ŚNP) przeciwnika będzie decydować o żywotności i sprawności funkcjonowania państwa, a także efektywności działania wojsk biorących udział w operacji⁸ połączonej⁹ w wymiarze powietrznym, lądowym i morskim.

6 Jedną z wielu definicji terroryzmu opisuje go jako: „różnie umotywowane ideologicznie, planowane i zorganizowane działania pojedynczych osób lub grup skutkujące naruszeniem istniejącego porządku prawnego, podjęte w celu wymuszenia od władz państwowych i społeczeństwa określonych zachowań i świadczeń, często naruszające dobra osób postronnych. Działania te realizowane są z całą bezwzględnością za pomocą różnych środków (przemoc fizyczna, użycie broni i ładunków wybuchowych) w celu nadania im rozgłosu i celowego wytworzenia lęku w społeczeństwie” K. Dobija, *Zintegrowany System Obrony Powietrznej w walce z terroryzmem powietrznym*, AON, Warszawa 2009.

7 Obrona powietrzna – całokształt przedsięwzięć mających na celu skuteczną obronę ważnych obiektów polityczno-przemysłowych i militarnych, infrastruktury obronnej i wojsk przed rozpoznaniem i uderzeniami lotnictwa, bezpilotowych środków napadu powietrznego oraz rakiet balistycznych. B. Zdrodowski, *Obrona Powietrzna* [w:] *Obrona Powietrzna*, red. B. Zdrodowski, Warszawa 1996, s. 17–18.

8 Operacja (ang. *operation*) – działania wojskowe lub wykonywanie strategicznych, taktycznych, szkoleniowych, lub administracyjnych zadań wojskowych; proces prowadzenia walki, włącznie z przerzutem, dostawami zaopatrzenia, atakiem, obroną i manewrami niezbędnymi do osiągnięcia celów bitwy lub kampanii. Ministerstwo Obrony Narodowej Biuro Wojskowej Służby Normalizacyjnej *Słownik terminów i definicji NATO (angielsko-polski) AAP-6*, Warszawa 1998, s. 224.

9 Połączone (ang. *joint*) – oznacza działania, operacje, struktury itp., w których biorą udział elementy więcej niż jednej służby tego samego państwa. (Gdy nie wszystkie służby są zaangażowane to służby biorące udział są wymienione, np. połączone działania sił lądowych i morskich), tamże, s. 174.

ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW

z dnia 29 stycznia 1937 r.

o przygotowaniu w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej Państwa.

Na podstawie art. 5 i 6 ustawy z dnia 15 marca 1934 r. o obronie przeciwlotniczej i przeciwgazowej (Dz. U. R. P. Nr 80, poz. 742) oraz art. 3 i 4 dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 4 lipca 1936 r. o ustanowieniu Inspektora Obrony Powietrznej Państwa (Dz. U. R. P. Nr 52, poz. 368) zarządza się co następuje:

§ 1. (1) Obowiązek zabezpieczenia siebie i swoich najbliższych oraz ochrony swego mienia przed napadami z powietrza ciąży na każdym obywatelu.

(2) Władze drogą zarządzeń nadają kierunek niezbędnemu w tym celu czynnościom, a korzystając ze współpracy z powołanymi organizacjami społecznymi (§ 11, 12, 13, 14, 15) ułatwiają obywatelom spełnienie ciążącego na nich obowiązku.

§ 2. Zarządzenia władz w zakresie przygotowań obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej, skierowane bądź do ogółu, bądź do określonej grupy osób, mają moc tytułu wykonawczego w rozumieniu art. 14 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o postępowaniu przymusowym w administracji (Dz. U. R. P. Nr 36, poz. 342).

§ 3. (1) Kierownictwo i zwierzchni nadzór nad przygotowaniem w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej Państwa sprawuje Inspektor Obrony Powietrznej Państwa,

współpracując z Ministrem Spraw Wojskowych.

(2) Inspektor Obrony Powietrznej Państwa sprawuje swe czynności z ramienia Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych.

§ 4. Inspektor Obrony Powietrznej Państwa:

1) ustala zasady oraz wytyczne przygotowania w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej Państwa, tudzież kontroluje stan tego przygotowania;

2) wydaje wytyczne w formie zarządzeń i instrukcji mających moc obowiązującą dla wszystkich władz przygotowujących obronę przeciwlotniczą i przeciwgazową;

3) uzgadnia poczynania władz w zakresie przygotowania obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej;

4) koordynuje zamierzenia budżetowe władz z zakresu obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej;

5) daje wytyczne władzom nadzorczym stowarzyszeń społecznych, współdziałających w przygotowaniu obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej, w zakresie dysponowania budżetami tych stowarzyszeń.

§ 5. W ramach wytycznych, ustalonych przez Inspektora Obrony Powietrznej Państwa, przygotowują obronę przeciwlotniczą i przeciwgazową:

Źródło: Dziennik Ustaw z 1937 roku nr 10, poz. 73.

Rysunek 1. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1937 roku o przygotowaniu w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej państwa

Znaczenie OP dostrzeżone zostało przez władze państwowe II Rzeczypospolitej Polskiej, które w 1923 r. powołały do życia Ligę Obrony Powietrznej Państwa (LOPP). Podstawowym zadaniem LOPP było prowadzenie działań zmierzających do uświadamiania władzą wojskowym skali zagrożeń jakim stały się wówczas samoloty bojowe. Dodatkowo dla zintensyfikowania działań w zakresie organizacji OP, Dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 4 lipca 1936 roku o ustanowieniu Inspektora Obrony Powietrznej Państwa ustanowiono urząd Inspektora Obrony Powietrznej Państwa¹⁰ oraz określono jego zadania oraz zadania w ramach OP dla Rady Ministrów:

¹⁰ Pierwszym Inspektorem Obrony Powietrznej Państwa był gen. dyw. Gustaw Konstanty Orlicz Dreszer. Funkcje sprawował od 04 lipca 1936 r. do 16 lipca 1936 r.

Art. 2. Inspektor Obrony Powietrznej Państwa wykonuje z ramienia Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych kierownictwo i zwierzchni nadzór nad organizacją i przygotowaniem obrony przeciwlotniczej i przeciwigazowej Państwa.

Art. 3. W ramach wytycznych Inspektora Obrony Powietrznej Państwa, który współpracuje ściśle z Ministrem Spraw Wojskowych, interesowani ministrowie wykonują prace obrony przeciwlotniczej i przeciwigazowej Państwa, każdy we własnym zakresie działania.

Art. 4. Zakres pracy i obowiązków poszczególnych ministrów w sprawach, dotyczących przygotowania obrony przeciwlotniczej i przeciwigazowej Państwa, określi rozporządzenie Rady Ministrów¹¹.

Na podstawie Dekretu wydano Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1937 roku o przygotowaniu w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwigazowej państwa. Wydane rozporządzenie szczegółowo określiło zadania i kompetencje Inspektora Obrony Powietrznej Państwa.

W okresie międzywojennym rola OP skupiała się do osłony najważniejszych obiektów polityczno-militarnych oraz do osłony przed uderzeniami z powietrza najbardziej wrażliwych elementów ugrupowania wojsk. Znaczącym w tym okresie było opracowanie przez Inspektora Obrony Powietrznej Państwa po raz pierwszy *Planu obrony przeciwlotniczej państwa* (POPP). W POPP określono położenie obiektów do osłony oraz siły i środki przewidziane do ich zabezpieczenia. W latach powojennych XX wieku w 1951 r. powstały wojska obrony przeciwlotniczej kraju, które po połączeniu z Wojskami Lotniczymi w 1954 r. tworzyły załączki obrony powietrznej. Po przystąpieniu Polski w 1955 r. do Układu Warszawskiego został utworzony Jednolity system obrony powietrznej (JSOP) terytorium państwa Układu Warszawskiego. Przez następne lata OP organizowana była w oparciu o procedury i technologie radzieckie. Zadania w ramach tak skonstruowanej OP realizowały wydzielone siły i środki sił zbrojnych jak również obrony cywilnej kraju oraz układu pozamilitarnego. Wzorowanie się na myśli radzieckiej doprowadziło do utworzenia w 1962 roku odrębnego rodzaju wojsk – wojsk obrony powietrznej kraju (WOPK). Wojska obrony powietrznej kraju skupiały w sobie lotnictwo myśliwskie, wojska raketowe, wojska radiotechniczne oraz walki radioelektronicznej. Wojska obrony powietrznej kraju pełniły całodobowe dyżury bojowe w ramach systemu obrony powietrznej (SOP). W tym czasie do pełnienia

¹¹ Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 4 lipca 1936 roku o ustanowieniu Inspektora Obrony Powietrznej Państwa.

dyżurów bojowych w SOP włączane były również jednostki obrony przeciwlotniczej wojsk lądowych (OPL WLąd). Proces redukcji WOPK rozpoczęto w 1987 r. Prace redukcyjne doprowadziły do połączenia w 1990 r. wojsk lotniczych (WL) z WOPK w wojska lotnicze i obrony powietrznej (WLOP). Od tej chwili postępowała stopniowa degradacja OP polegająca na likwidacji jednostek lotniczych realizujących typowe zadania w ramach OP oraz likwidacja jednostek raketowych. Znamiennym przykładem lekceważenia przez władze państwowe i wojskowe znaczenia OP było wycofanie w dniu 31 marca 1992 r. z pełnienia stałych dyżurów bojowych w SOP jednostek wojsk raketowych, których tworzenie było podyktowane wykonywaniem zadań w ramach OP. Próbką zatrzymania degradacji OP było wydanie przez ministra obrony narodowej decyzji Nr Pf 2/MON z dnia 8 lutego 1995 roku w sprawie utworzenia jednolitego systemu obrony powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej¹². Głównym celem wydania decyzji było zapewnienie niezawodnej i szczelnej obrony powietrznej państwa poprzez zapoczątkowanie budowy Jednolitego zintegrowanego systemu obrony powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z decyzją wszystkie przedsięwzięcia związane z utworzeniem Jednolitego systemu obrony powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej miały zostać zakończone do dnia 31 grudnia 1996 r. Należy w tym miejscu zadać następujące pytania: czy aktualnie funkcjonuje system obrony powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej? Jakie akty prawne regulują funkcjonowanie obrony powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej w tym jej zasady współdziałania z układem pozamilitarnym? Biorąc pod uwagę moje wieloletnie doświadczenie zawodowe oraz analizę dostępnych aktów prawnych i dostępnej literatury wydanej przez Akademię Obrony Narodowej (AON) należy stwierdzić, że odpowiedzi na zadane powyżej pytania muszą być negatywne. Jednym z najważniejszych wydarzeń ostatnich lat, które mogło mieć poważny wpływ na odtworzenie obrony powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej, było przystąpienie naszego kraju do Paktu Północnoatlantyckiego (NATO). Konsekwencją takiego kroku było wydzielenie pary samolotów dyżurnych do Zintegrowanego Systemu Obrony Powietrznej NATO (NATINADS)¹³. W tym miejscu należy zaznaczyć,

12 W dniu 30 sierpnia 2002 roku zgodnie z obowiązującymi przepisami o ochronie informacji niejawnych zmieniono klauzulę decyzji z poufnej na jawną.

13 NATINADS – *NATO Integrated Air Defence System* – Zintegrowanego Systemu Obrony Powietrznej NATO od 1 lipca 2014 roku funkcjonuje nazwa NATINAMDS – *NATO Integrated Air and Missile Defence System* – Zintegrowanym Systemem Obrony Powietrznej i Przeciwraketowej NATO.

że „stanowi on jeden z zasadniczych filarów bezpieczeństwa narodowego i państw Sojuszu Północnoatlantyckiego. System ten jest przygotowany do funkcjonowania w czasie konfliktu zbrojnego na dużą skalę, gdy będzie zaangażowane w nim całe państwo oraz w czasie lokalnego konfliktu zbrojnego w składzie wydzielonych sił sojuszniczych lub narodowych”¹⁴. Pomimo wejścia do NATO nie wykonano w Polsce żadnego kroku mającego na celu odbudowę OP, ponieważ panowało i panuje ogólne przeświadczenie, że NATO nas obroni. Nic bardziej złudnego. Należy pamiętać, że realizacja zadań w ramach NATINADS nie zwolniła władz politycznych i wojskowych z organizowania narodowej OP.

Pojęcie SOP w wielu publikacjach naukowych określane jest jako tożsame z pojęciem obrony powietrznej (OP)¹⁵. „Różnica między nimi ma charakter metodologiczny, wskazujący na to, że OP będzie postrzegana przez pryzmat podejścia systemowego. Analogicznie, gra OP oznacza postrzeganie OP przez pryzmat teorii gier itp. Warto zwrócić przy tym uwagę na konsekwencje przyjęcia określonego paradygmatu metodologicznego. Na przykład systemologia wymaga aby OP postrzegana była przede wszystkim w płaszczyźnie funkcjonalnej, morfologicznej i dynamicznej (rozwojowej), a stosowane metody poznawcze i język były uznane (wypracowane) przez tę dziedzinę. Inne podejścia poznawcze wymagają innych odniesień, innego aparatu poznawczego i zastosowania odmiennego języka, o czym najczęściej zapominają posługujący się określeniem – system OP”¹⁶.

Obrona powietrzna, wchodzi w skład systemu bezpieczeństwa narodowego RP i wpisuje się w podsystem kierowania oraz poszczególne podsystemy wykonawcze (operacyjne i wsparcia) w ramach systemu bezpieczeństwa narodowego i współdziała z ich poszczególnymi elementami. Głównymi podsystemami z układu pozamilitarnego, wyodrębnionymi z podsystemów operacyjnych w ramach systemu bezpieczeństwa narodowego, z którymi system OP¹⁷ współdziała są podsystemy ochronne, które są reprezentowane przez

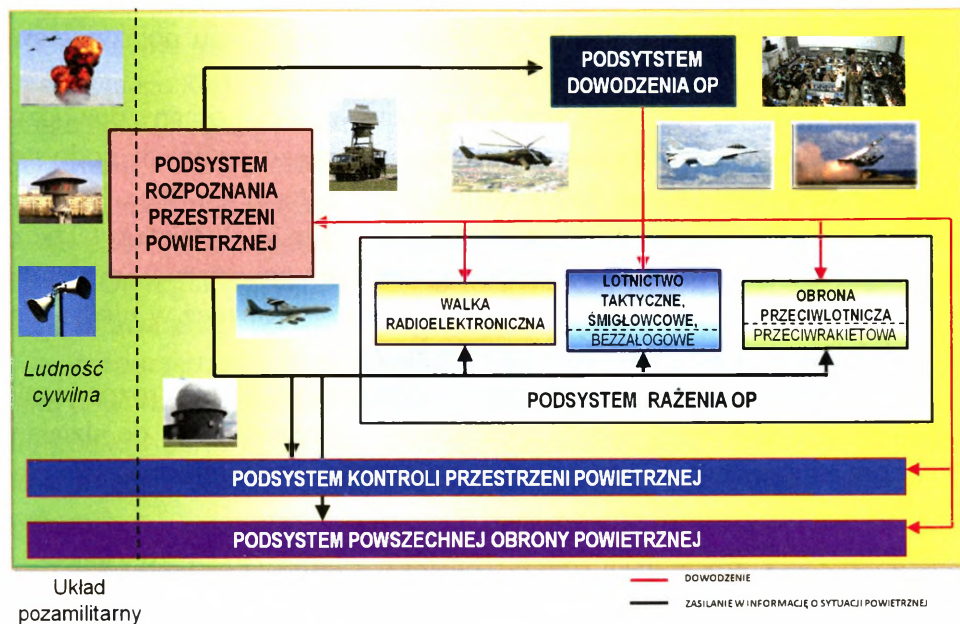
14 K. Dobija, dz. cyt., s. 4.

15 „Obrona powietrzna – całokształt przedsięwzięć mających na celu skuteczną obronę ważnych obiektów polityczno-przemysłowych i militarnych, infrastruktury obronnej i wojsk przed rozpoznaniem i uderzeniami lotnictwa, bezpilotowych środków napadu powietrznego oraz rakiet balistycznych” B. Zdrodowski, dz. cyt., s. 17–18.

16 B. Zdrodowski, *Podstawy obrony powietrznej*, Warszawa 1998, s. 45.

17 Przez system obrony powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej rozumie się zorganizowane w określoną strukturę siły i środki wydzielone w celu zapewnienia bezpieczeństwa w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej, w szczególności osłony ważnych obiektów polityczno-administracyjnych, militarnych, infrastruktury obronnej i krytycznej

poszczególne służby graniczne, służby porządku publicznego, służby bezpieczeństwa powszechnego oraz instytucje ochrony infrastruktury krytycznej, przeciwdziałania i zwalczania terroryzmowi. System OP RP, z uwagi na zawarte sojusze i umowy międzynarodowe, w celu zapewnienia odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa oraz nienaruszalności polskiej przestrzeni powietrznej współdziała z NATINAMDS, jest jego elementem składowym.

Źródło: R. Stachurski, M. Szafraniec, *Prezentacja na szkolenie kierowniczej kadry Sił Zbrojnych RP nt.: Organizacja i funkcjonowanie Systemu Obrony Powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2015.

Rysunek 2. Organizacja i funkcjonowanie systemu obrony powietrznej RP

oraz wojsk i ludności na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, przed ich rozpoznaniem i atakiem z powietrza. DECYZJA Nr 416/MON MINISTRA OBRONY NARODOWEJ z dnia 23 grudnia 2013 r. w sprawie funkcjonowania systemu Obrony Powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej w czasie pokoju oraz podziału kompetencji pomiędzy Szefem Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, Dowódcą Operacyjnym Rodzajów Sił Zbrojnych oraz Dowódcą Generalnym Rodzajów Sił Zbrojnych w tym zakresie (Dziennik Urzędowy Ministra Obrony Narodowej Warszawa, dnia 23 grudnia 2013 r., poz. 372).

Ponadto, OP RP przygotowuje się do współdziałania z amerykańskim systemem obrony przed rakietami balistycznymi¹⁸ który stanowić może element zewnętrznej osłony strategicznej i którego jeden z elementów będzie rozlokowany na terytorium RP.

W celu przybliżenia obszarów współdziałania Sił Zbrojnych RP z układem pozamilitarnym z zakresie funkcjonowania systemu OP RP należy w pierwszej kolejności zapoznać się z poszczególnymi elementami funkcjonalnymi go tworzącymi. Aktualnie system OP RP składa się z pięciu podsystemów, trzech głównych:

- podsystemu dowodzenia, w skład którego wchodzi organy dowodzenia, które zapewniają właściwe funkcjonowanie poszczególnych podsystemów oraz efektywne i skuteczne działanie całego systemu OP RP,

- podsystemu rażenia, czyli aktywne środki walki jak lotnictwo taktyczne, śmigłowcowe (w przyszłości bezałogowe statki powietrzne), naziemne systemy obrony przeciwlotniczej i przeciwrakietowej (również w niedalekiej przyszłości) oraz systemy walki radioelektronicznej,

- podsystemu rozpoznania przestrzeni powietrznej, w tym rozpoznania radiolokacyjnego i wzrokowego, zapewniający przygotowanie do działań, skuteczne ich prowadzenie oraz dostarczanie niezbędnych informacji do planowania kolejnych przedsięwzięć.

- oraz dwóch podsystemów pomocniczych:

- podsystemu kontroli przestrzeni powietrznej, niezbędnego do planowania, organizowania i zarządzania przestrzenią powietrzną w ramach prowadzonych działań systemu w celu minimalizacji ryzyka i zapewnienia sprawnego oraz elastycznego wykorzystania przestrzeni powietrznej do tego celu,

- podsystemu powszechnej obrony powietrznej, w tym alarmowania i ostrzegania o zagrożeniach z powietrza, ukierunkowanego na samoobronę (samoosłonę) sił własnych, również cywilnych i obiektów przed rozpoznaniem i uderzeniami ŚNP przeciwnika oraz minimalizujących skutki potencjalnych

18 „Niewątpliwie obok terroryzmu i proliferacji broni masowego rażenia kolejnym istotnym asymetrycznym czynnikiem współczesnego środowiska bezpieczeństwa staje się problem zagrożeń rakietowo-nuklearnych i związana z nimi **obrona przeciwrakietowa**. Z tego względu warto na wstępie podkreślić, że obrona przeciwrakietowa jest realnym, a nie tylko zmyślonym ideologicznie, problemem strategicznym. Przemawiają za tym zarówno wnioski z analiz historycznych, jak i ocen oraz prognoz, co do przyszłego kształtowania się środowiska bezpieczeństwa”. S. Koziej, *Strategiczne środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego w okresie pozimnowojennym*, Warszawa 2010.

ataków i uderzeń z powietrza. Podsystem ten zapewnia terminowe ostrzeżenie i alarmowanie ludności i wojsk o zagrożeniu z powietrza.

Wzrost znaczenia systemu obrony powietrznej w przeciwdziałaniu zagrożeniom asymetrycznym, obserwowany jest od momentu wykorzystania statków powietrznych do ataków terrorystycznych. Wieloletnie niedostrzeżenie i bagatelizowanie zagrożeń mogących nadejść z przestrzeni powietrznej doprowadziło do sytuacji, w której funkcjonujące rozwiązania prawne, systemowe i proceduralne stały się nieaktualne. Pomimo wieloletnich starań Dowództwa Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych (DO RSZ) w zakresie zmiany obowiązującego prawa nadal nie udało się wprowadzić w życie aktów normujących funkcjonowanie OP RP w czasie pokoju, stanów nadzwyczajnych i w czasie wojny. Nie są określone zasady współdziałania z elementami układu pozamilitarnego.

W obecnie funkcjonującym systemie prawnym problematykę funkcjonowania SOP regulują:

- ustawa z 12.10.1990 r. o ochronie granicy państwowej¹⁹;
- rozporządzenie Rady Ministrów z 2.11.2011 r. w sprawie określenia organu dowodzenia obroną powietrzną oraz trybu postępowania przy stosowaniu środków obrony powietrznej w stosunku do obcych statków powietrznych niestosujących się do wezwań państwowego organu zarządzania ruchem lotniczym²⁰;
- decyzja Nr 416/MON Ministra Obrony Narodowej z 23.12.2013 r. w sprawie funkcjonowania Systemu Obrony Powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej w czasie pokoju oraz podziału kompetencji pomiędzy Szefem Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, Dowódcą Operacyjnym Rodzajów Sił Zbrojnych oraz Dowódcą Generalnym Rodzajów Sił Zbrojnych w tym zakresie.

Zgodnie z zapisami ww. dokumentów za ochronę granicy państwowej w przestrzeni powietrznej odpowiada minister obrony narodowej, natomiast jego zadania w tym zakresie wykonuje Dowódca Operacyjny Rodzajów Sił Zbrojnych dowodząc²¹ siłami i środkami przy pomocy organu dowodzenia²²,

19 T.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 930.

20 Dz.U. Nr 254, poz. 1522 ze zm.

21 OPCOM – *Operational Command* – Dowodzenie operacyjne – uprawnienia przyznane dowódcy do przydzielania zadań podległym dowódcom, do rozmieszczania jednostek, do zmiany ich podległości w ramach przydzielonych sił oraz do zachowania lub przekazania kontroli operacyjnej i/lub taktycznej, jeżeli uzna to za konieczne. Dowodzenie operacyjne nie obejmuje odpowiedzialności za administrację czy logistykę. Doktryna Systemu Dowodzenia Sił Zbrojnych RP DD/6.1. Szt. Gen. 16.20/2009, s. 12.

22 Centrum Operacji Powietrznych – Dowództwo Komponentu Powietrznego (COP-DKP).

Dodatkowo zgodnie z zapisami koncepcji Komitetu Wojskowego NATO (MC-54/1 *Military Committee*) dotyczącą NATINAMDS, odpowiedzialność za realizację misji AIR POLICING²³ w polskiej przestrzeni powietrznej leży w kompetencjach właściwego dowódcy obrony powietrznej NATO. Biorąc powyższe pod uwagę, należy stwierdzić, że narodowy SOP wpisuje się w sojusznicy SOP, jest jego integralną częścią.

Ważnym elementem mającym wpływ na właściwą organizację obrony powietrznej jest podział zadań w tym zakresie. Dowódca Generalny Rodzajów Sił Zbrojnych w odniesieniu do zadań w SOP jest odpowiedzialny za szkolenie podległych związków organizacyjnych i jednostek wojskowych, przygotowuje siły i środki do działań bojowych oraz wydziela je w podporządkowanie Dowódcy Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych. Pełni funkcję dostarczyciela sił – *Force Provider*. Dowódca Operacyjny Rodzajów Sił Zbrojnych – *Force User*, jako wykonujący zadania ministra obrony narodowej tym systemie za-wczasu określa wymagania w zakresie zdolności bojowej dla sił i środków przewidywanych do wydzielenia w jego podporządkowanie, w oparciu o które Dowódca Generalny Rodzajów Sił Zbrojnych przygotowuje i wyposaża siły i środki.

Ważną rolę w SOP spełnia wspomniany wcześniej organ dowodzenia. Centrum Operacji Powietrznych – Dowództwo Komponentu Powietrznego będące tym organem jest odpowiedzialne za bezpośrednie dowodzenie podporządkowanymi siłami i środkami pełniącymi dyżury bojowe. Kluczową postacią organu dowodzenia jest dyżurny dowódca obrony powietrznej (DDOP)²⁴, który pełniąc całodobowe dyżury kieruje działaniami podległej Dyżurnej Zmiany Bojowej COP-DKP i podporządkowanymi siłami i środkami. Bardzo ważnym zadaniem realizowanym przez DDOP jest kwalifikowanie

23 AIR POLICING – misja wojskowego nadzoru przestrzeni powietrznej NATO. Celem misji jest zapewnienie nienaruszalności granic przestrzeni powietrznej NATO, ochrona ludności i sił zbrojnych przed atakiem z powietrza, udzielenie pomocy załogom statków powietrznych znajdujących się w niebezpieczeństwie i przeciwdziałanie zagrożeniom typu „RENEGADE”.

24 Dyżurny Dowódca Obrony Powietrznej – oficer Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej wyznaczony do pełnienia służby w systemie obrony powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej i wykonywania funkcji narodowego przedstawiciela władz państwowych (*National Governmental Authority*) w Zintegrowanym Systemie Obrony Powietrznej Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego. Rozporządzenie Rady Ministrów z 2.11.2011 r. w sprawie określenia organu dowodzenia obroną powietrzną oraz trybu postępowania przy stosowaniu środków obrony powietrznej w stosunku do obcych statków powietrznych niestosujących się do wezwań państwowego organu zarządzania ruchem lotniczym (Dz.U. z 2015 r., poz. 83).

objektów powietrznych do poszczególnych kategorii RENEGADE²⁵ oraz rekomendowanie Dowódcy Operacyjnemu Rodzajów Sił Zbrojnych sposobu postępowania z naruszcicielami polskiej przestrzeni powietrznej do użycia wobec nich uzbrojenia włącznie. Dyżurny dowódca obrony powietrznej zgodnie z posiadanymi uprawnieniami we współdziałaniu z Polska Agencją Żeglugi Powietrznej decyduje o wyborze lotniska na obszarze Polski, na które może być zmuszony do lądowania cywilny obcy statek powietrzny spełniający kategorie RENEGADE. Wojskowe obce statki powietrzne będące naruszcicielami polskiej przestrzeni powietrznej zmuszane są do lądowania na wojskowych lotniskach interwencyjnych.

Zgodnie z procedurami opracowanymi przez Szefostwo Obrony Powietrznej Dowództwa Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych (SzOP DORSZ) służby dyżurne realizujące zadania w systemie obrony powietrznej współdziałają w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom z powietrza oraz w zakresie ich likwidacji z instytucjami układu pozamilitarnego, w tym z Rządowym Centrum Bezpieczeństwa, Policją, Strażą Graniczną, Państwową Strażą Pożarną, Obroną Cywilną Kraju oraz Polską Agencją Żeglugi Powietrznej.

W ramach wykonywania zadań w ramach systemu obrony powietrznej, pełnione są nieprzerwanie przez cały rok, 24/7, dyżury bojowe przez siły i środki wyznaczone do realizacji zadań w ramach narodowego systemu NATINAMDS.

Do pełnienia dyżurów bojowych wydzielane są siły i środki z baz lotnictwa taktycznego, które pełnią dyżury bojowe zgodnie z *Planem pełnienia dyżurów bojowych w Zintegrowanym systemie obrony powietrznej i przeciwrajetowej NATO (NATINAMDS) oraz w narodowym systemie obrony Powietrznej RP* przez cały rok, w systemie całodobowym, w 15 minutowej gotowości do startu od chwili otrzymania sygnału. Nieprzerwanie pełnione są dyżury bojowe przez organa Dowodzenia Obroną Powietrzną, czyli Centrum Operacji Powietrznych – Dowództwo Komponentu Powietrznego, Ośrodki

25 RENEGADE – cywilny statek powietrzny, który przekroczył powietrzną granicę państwową albo wykonuje lot w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej bez zezwolenia lub niezgodnie z warunkami zezwolenia i nie zastosował się do wezwań, o których mowa w art. 18b ust. 1 ustawy, oraz może być użyty jako środek ataku o charakterze terrorystycznym. Rozporządzenie Rady Ministrów z 2.11.2011 r. w sprawie określenia organu dowodzenia obroną powietrzną oraz trybu postępowania przy stosowaniu środków obrony powietrznej w stosunku do obcych statków powietrznych niestosujących się do wezwań państwowego organu zarządzania ruchem lotniczym (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 83).

Dowodzenia i Naprowadzania oraz pododdziały 3. Brygady Radiotechnicznej pełnią dyżury bojowe nieprzerwanie przez cały rok, 24 godziny na dobę.

Nieodzownym warunkiem właściwego funkcjonowania SOP jest współdziałanie²⁶, które niejednokrotnie traktowane jest przez niektóre podmioty jako dodatkowa, niekoniecznie potrzebna działalność, działalność, która nie przynosi korzyści, ale tylko powoduje dodatkowe zadania i obowiązki

W celu poznania istoty współdziałania Sił Zbrojnych RP z układem pozamilitarnym w ramach OP należy wskazać jakie instytucje, dowództwa Sił Zbrojnych RP, w tym jakie wewnętrzne komórki organizacyjne realizują zadania związane z współdziałaniem z układem pozamilitarnym. I tak jedyną instytucją (dowództwem) w Siłach Zbrojnych RP, w ramach której znajduje się wyspecjalizowana komórka organizacyjna (Szefostwo Obrony Powietrznej), jest Dowództwo Operacyjne Rodzajów Sił Zbrojnych (DO RSZ). Szefostwo Obrony Powietrznej (SzOP) DO RSZ swoimi działaniami obejmuje praktycznie wszystkie możliwe obszary w zakresie organizowania oraz zapewnienia funkcjonowania systemu OP RP, w tym kompleksowego współdziałania z instytucjami i służbami układu pozamilitarnego. Z uwagi na swój charakter SzOP DO RSZ realizuje współdziałanie nawet z instytucjami znajdującymi się na wyższym poziomie tj. poziomie polityczno-wojskowym (np. współdziała z Departamentami innych ministerstw). Jednak takie współdziałanie nie wynika z zakresu działania lecz jest podyktowane determinacją w zakresie osiągnięcia założonych celów odnośnie rozwijania zdolności systemu OP RP. Pozostałe instytucje na strategiczno-operacyjnym poziomie posiadają pojedyncze komórki wewnętrzne, które realizują tylko wybrane obszary działania (Dowództwo Generalne Rodzajów Sił Zbrojnych – DG RSZ, Zarządy Wojsk Lotniczych, Wojsk Radiotechnicznych czy Zarząd Obrony Powietrznej i Przeciwrakietowej) lub w ogóle nie posiadają takich komórek wewnętrznych (Sztab Generalny Wojska Polskiego – SG WP). Na szczeblu taktycznym zadania w zakresie współdziałania z układem pozamilitarnym realizuje Centrum Operacji Powietrznych – Dowództwo Komponentu Powietrznego wraz z podległymi jednostkami: 1. Regionalnym Ośrodkiem Dowodzenia i Naprowadzania, 22. Ośrodkiem Dowodzenia i Naprowadzania i Mobilną Jednostką Dowodzenia Operacjami Powietrznymi.

²⁶ Współdziałanie to uzgodnione działania sił dla osiągnięcia wspólnego celu działania. B. Zdrodowski, dz. cyt., s. 76.

Współdziałanie Sił Zbrojnych RP z układem pozamilitarnym w zakresie funkcjonowania systemu OP RP powinno odbywać się na trzech poziomach:

- polityczno-wojskowym,
- strategiczno-operacyjnym,
- taktycznym.

Na każdym poziomie powinna znajdować się właściwa instytucja, która realizowałaby zadania w tym zakresie. W chwili obecnej współdziałanie z układem pozamilitarnym jest jedynie realizowane na poziomie strategiczno-operacyjnym i taktycznym. Współdziałanie na najwyższym szczeblu polityczno-wojskowym z układem pozamilitarnym jest praktycznie nie realizowane, jest jedynie stymulowane propozycjami, które wychodzą ze szczebla strategiczno-operacyjnego. Przykładem takiego działania może być fakt przygotowywania przez właściwe komórki wewnętrzne instytucji/dowództw znajdujące się na poziomie strategiczno-operacyjnym projektów dokumentów normatywnych ministra obrony narodowej (decyzji, zarządzeń), regulujących funkcjonowanie systemu OP RP.

Opracowanie własne.

Rysunek 3. Współdziałanie Sił Zbrojnych RP z układem pozamilitarnym

Od 2012 roku w COP-DKP i Polskiej Agencji Żeglugi Powietrznej funkcjonuje komórka organizacyjna CAI (*Cooperative Airspace Initiative*), której celem jest monitorowanie przestrzeni powietrznej RP w ramach Inicjatywy CAI-Inicjatywa CAI ogłoszona w 2002 roku wynikała z szerszej amerykańskiej koncepcji politycznej, której celem było stworzenie „bezpiecznej przestrzeni powietrznej od Vancouver do Władywostoku”. Inicjatywa CAI jest postrzegana, jako:

- narzędzie wspomagające walkę z terroryzmem powietrznym poprzez pełnienie roli systemu wczesnego ostrzegania o obiektach klasy RENEGADE oraz innych statkach powietrznych mogących stanowić zagrożenie z powietrza lub w powietrzu;

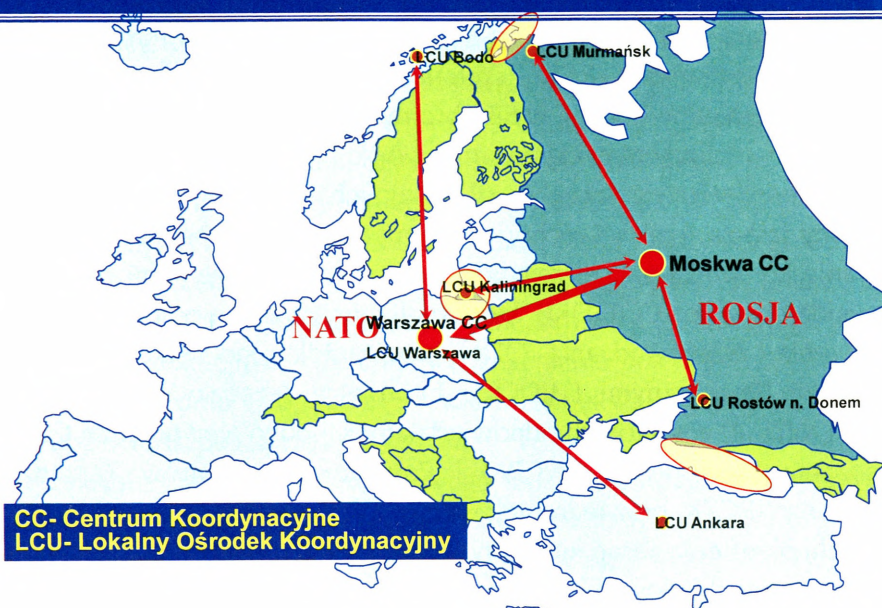
- instrument budowy zaufania w relacjach wzajemnych NATO–Rosja w tym Rosja–Polska.

Aktualnie Centrum Koordynacyjne CAI (CC CAI) realizujące swoje zadania w COP zapewnia wymianę informacji pomiędzy państwami uczestniczącymi w inicjatywie CAI takimi jak: Rosja, Norwegia, Polska, Turcja. Współpraca wymienionych państw polega poza monitoringiem na wymianie informacji o zagrożeniach terrorystycznych z powietrza typu RENEGADE w wyznaczonych obszarach operacyjnych.

W odniesieniu do Polski realizacja zadań w ramach Inicjatywy CAI poza wzrostem prestiżu Polski jako państwa posiadającego na swoim terytorium Natowskiego Centrum Koordynacyjnego CAI, w codziennej działalności CAI może wspomagać system dowodzenia OP RP w zakresie identyfikacji obiektów powietrznych i prowadzenia misji *AIR POLICING*. Dodatkowo CAI może wspierać system zarządzania ruchem lotniczym w sytuacjach naruszenia warunków wykonywania lotów przez cywilne statki powietrzne²⁷ w przestrzeni powietrznej Polski, Rosji, Norwegii i Turcji (rys. 4). Na chwilę obecną Inicjatywa CAI jest zawieszona jako element sankcji, nałożonych na FR po aneksie Krymu. Biorąc jednak pod uwagę istniejące zagrożenie terrorystyczne z powietrza chęć przystąpienia do Inicjatywy CAI zgłosiły Ukraina, Białoruś i Szwecja.

27 Koncepcja wdrożenia inicjatywy *Cooperative Airspace Initiative* (CAI) w Polsce, zatwierdzona przez ministra obrony narodowej w dniu 31.05.2012 r.

Aktualny zasięg inicjatywy CAI

Źródło: R. Sławiński, *Prezentacja na Informowanie Dowódcy Operacyjnego Sił Zbrojnych nt.: Inicjatywy CAI*, Warszawa 2012.

Rysunek 4. Aktualny zasięg inicjatywy CAI

W ramach właściwie zorganizowanej osłony strategicznej państwa istotną rolę odgrywa system ostrzegania i alarmowania o zagrożeniach uderzeniami z powietrza.

„System ostrzegania o zagrożeniach uderzeniami z powietrza stanowi zespół sił i środków przeznaczonych do terminowego uprzedzania jednostek wojskowych Sił Zbrojnych RP i organów administracji rządowej i samorządowej w celu zminimalizowania ich skutków”²⁸.

Ostrzeganie wojsk i ludności cywilnej o zagrożeniu uderzeniami z powietrza jest zadaniem realizowanym przez struktury organizacyjne podległe ministrowi obrony narodowej i ministrowi spraw wewnętrznych. Zadania Sił Zbrojnych RP w zakresie ostrzegania ośrodków administracji rządowej

²⁸ Instrukcja funkcjonowania systemu powszechnego ostrzegania wojsk oraz ludności cywilnej o zagrożeniu uderzeniami z powietrza, WLOP 412/2009, nr 5, Warszawa 2009, s. 5–7.

i samorządowej sprowadzają się do identyfikacji zagrożeń z powietrza z określeniem prawdopodobnego rejonu jego wystąpienia oraz rozpowszechnienie tej informacji o zagrożeniu do zainteresowanych odbiorców. Organizatorem systemu ostrzegania i alarmowania we współdziałaniu z dyrektorem Rządowego Centrum Bezpieczeństwa (RCB) i szefem Obrony Cywilnej Kraju (OCK), jest Dowódca Operacyjny Rodzajów Sił Zbrojnych.

Głównym realizatorem ostrzegania wojsk i ludności cywilnej o zagrożeniach z powietrza na szczeblu sił zbrojnych jest COP-DKP, który odpowiedzialny jest za rozpowszechnianie komunikatów. Za bezpośrednie przekazywanie komunikatów ostrzegania o zagrożeniu uderzeniami z powietrza odpowiada dowódca COP-DKP, który realizuje ostrzeganie poprzez Ośrodki Dowodzenia i Naprowadzania (ODN) oraz Mobilną Jednostkę Dowodzenia Operacjami Powietrznymi (MJDOP). Informacja przekazywana jest przez ODN-y i MJDOP w sektorach odpowiedzialności do Wojewódzkich Centrów Zarządzania Kryzysowego (WCZK) i Powiatowych Centrów Zarządzania Kryzysowego (PCZK) oraz jednostek wojskowych.

W celu określenia zasad funkcjonowania i wzajemnych zależności pomiędzy elementami składowymi systemu obrony powietrznej, Szefostwo Obrony Powietrznej wystąpiło z inicjatywą opracowania *Planu zintegrowanej obrony powietrznej na czas „P”, „K” i „W”*. Plan ten opracowuje międzyresortowy zespół powołany rozkazem Dowódcy Operacyjnego RSZ, w prace zespołu zaangażowanych jest wiele instytucji zarówno z resortu ON jak i spoza MON. Ze względu na swój międzyresortowy charakter *Planu zintegrowanej obrony powietrznej na czas „P”, „K” i „W”* powinien zostać zatwierdzony przez Prezesa Rady Ministrów.

Plan ten będzie określał siły i środki jakie mogą być wykorzystane w ramach i na korzyść systemu OP, wzajemne relacje między nimi oraz obiekty osłony ważnych dla bezpieczeństwa państwa oraz ważnych obiektów wojskowych, które powinny zostać objęte obroną powietrzną.

Zgodnie z postanowieniami *Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* podpisanej przez Prezydenta RP w dniu 5 listopada 2014 r. „Do najpilniejszych zadań przygotowawczych w obszarze obrony narodowej należy kontynuacja rozwoju zdolności operacyjnych Sił Zbrojnych RP, z uwzględnieniem wymaganego poziomu interoperacyjności w ramach NATO. Podstawą tego rozwoju jest pozyskiwanie nowoczesnego sprzętu wojskowego, jak również utrzymanie i rozwój systemu jego zabezpieczenia. Priorytetowe znaczenie ma stworzenie nowego jakościowo narodowego systemu obrony powietrznej, w tym przeciwrakietowej”.

Dla sił zbrojnych poza aspektami prawnymi priorytetem pozostaje pozyskanie nowego sprzętu, a poprzez to nowych zdolności, w tym przede wszystkim w obszarach rażenia, dowodzenia i rozpoznania radiolokacyjnego. Podniesie to w sposób znaczny możliwości systemu obrony powietrznej i pozwoli na skuteczną realizację stawianych przed siłami zbrojnymi zadań, tj. ochrony niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnienie bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic. Pozyskanie przeciwlotniczego i przeciwrakietowego zestawu rakietowego średniego zasięgu to określony jako priorytetowy przez Ministerstwo Obrony Narodowej element *Planu modernizacji technicznej Sił Zbrojnych RP na lata 2013–2022* i jest wynikiem przyjętych w dniu 22 lutego 2013 r. zmian w ustawie o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu SZ RP. Kolejnym elementem wzmacniania potencjału obronnego RP jest podpisana w dniu 23 lipca 2015 r. ustawa zwiększająca budżet obronny do poziomu 2% PKB, począwszy od 2016 r.

W zakresie prawa w celu właściwego funkcjonowania OP w osłonie naszego kraju należy natychmiast znowelizować obowiązujące przepisy *ustawy z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej* (Dz.U. z 2009 r. Nr 12, poz. 67, z późn. zm.) w zakresie dotyczącym ochrony granicy państwowej w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej. Na powyższe wskazały dotychczasowe doświadczenia z działalności bieżącej oraz doświadczenia zdobyte w czasie prowadzonych ćwiczeń z zakresu przeciwdziałania zagrożeniom terrorystycznym z powietrza pk. RENEGADE oraz w czasie organizacji wzmocnienia systemu obrony powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej w czasie Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012 i Szczytu Klimatycznego COP 19.

Zasadniczym celem proponowanej nowelizacji jest objęcie ochroną nie tylko granicy państwowej w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej (RP), lecz również całej przestrzeni powietrznej RP oraz powiązanie ochrony granicy państwowej i całej przestrzeni powietrznej RP z pojęciem „obrona powietrzna”. Głównym zadaniem obrony powietrznej jest bowiem ochrona granicy państwowej w przestrzeni powietrznej oraz ochrona całej przestrzeni powietrznej RP przed wszelkimi zagrożeniami z powietrza.

Obrona powietrzna w stanie normalnego funkcjonowania państwa zapewnia ochronę granicy państwowej w przestrzeni powietrznej RP oraz warunki do reagowania na zagrożenia i sytuacje kryzysowe powstałe w przestrzeni powietrznej RP. Nowelizacja ustawy o ochronie granicy państwowej określać powinna działania i środki, jakie mogą zostać podjęte w ramach obrony powietrznej w przypadku przekroczenia polskiej przestrzeni powietrznej albo

wykonywania lotu w polskiej przestrzeni powietrznej przez poszczególne kategorie statków powietrznych²⁹ zarówno obcych, jak i polskich. Obecnie obowiązujące przepisy ustawy o ochronie granicy państwowej regulują procedurę postępowania jedynie w stosunku do obcych statków powietrznych (wojskowych i cywilnych), w przypadku przekroczenia przez nie granicy państwowej w przestrzeni powietrznej RP, bez zezwolenia lub niezgodnie z warunkami zezwolenia oraz w przypadku niestosowania się przez statek powietrzny do wezwań i poleceń państwowego organu zarządzania ruchem lotniczym lub statku przechwytyującego.

Nowelizacja ustawy o ochronie granicy państwowej niesie za sobą konieczność zmiany postanowień ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2012 r., poz. 461 z późn. zm.). Odpowiedzialność za zapewnienie właściwego funkcjonowania obrony powietrznej w czasie pokoju i w czasie obowiązywania stanów nadzwyczajnych musi być w sposób jednoznaczny uregulowana w przepisach rangi ustawowej i powierzona w przyszłym systemie dowodzenia i kierowania szefowi Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, który jako głównodowodzący w siłach zbrojnych powinien wykonywać zadania ministra obrony narodowej w zakresie obrony powietrznej. Analiza dotychczasowych rozwiązań funkcjonujących po reformie systemu kierowania i dowodzenia SZ RP jak również nabyte doświadczenia dowodzą, że Wykonujący zadania ministra obrony narodowej powinien w swoich strukturach posiadać komórkę organizacyjną (Szefostwo Obrony Powietrznej), której zadaniem będzie kreowanie polityki rozwoju systemu OP, wypracowanie rozwiązań – akty prawne, koordynowanie działań w RON, współdziałanie z układem pozamilitarnym, zasilanie ministra obrony narodowej w niezbędne informacje podczas podejmowania ważnych decyzji.

Podsumowując uważam, że dla właściwego zdefiniowania pojęcia Obrony Powietrznej w świetle funkcjonujących obecnie zagrożeń, istnieje potrzeba ponownego zdefiniowania obrony powietrznej, w aktualnie istniejącym Szefostwie Obrony Powietrznej opracowano nową definicję Obrony Powietrznej, która obejmuje wszystkie obszary funkcjonowania obrony powietrznej. Definicja ta ujmuje system OP, jako system narodowy, a nie tylko militarny, który koordy-

²⁹ Obcych cywilnych statków powietrznych, obcych państwowych statków powietrznych, polskich cywilnych statków powietrznych, polskich państwowych statków powietrznych, bezzałogowych statków powietrznych, statków powietrznych nieposiadających znaków rozpoznawczych.

nowany jest ze szczebla politycznego, co zapewnia efektywne oddziaływanie na wszystkie jego elementy.

Obrona powietrzna to całokształt przedsięwzięć realizowanych w skali państwa (koalicji państw), planowanych, organizowanych i koordynowanych na wszystkich poziomach dowodzenia (polityczno-wojskowym, strategiczno-operacyjnym i taktycznym) we współdziałaniu z układem pozamilitarnym, których celem w czasie pokoju i kryzysu jest ochrona ustanowionych granic państwa (koalicji państw) oraz przestrzeni powietrznej zawartej w tych granicach, a w czasie wojny utrzymanie wymaganego stopnia kontroli przestrzeni powietrznej poprzez niszczenie środków napadu powietrznego przeciwnika i minimalizowanie skutków ich oddziaływania jak również osłona infrastruktury krytycznej, zgrupowań wojsk oraz ludności cywilnej. Obrona Powietrzna dzieli się na aktywną i bierną.

Na zakończenie należy wskazać że:

1) System obrony powietrznej spełnia priorytetową rolę w osłonie strategicznej państwa, jako element służący do wykrycia i przeciwdziałania zagrożeniom z powietrza tak obcych wojskowych statków powietrznych a także cywilnych statków powietrznych, które mogą zostać użyte do ataków terrorystycznych.

2) Sprawne działanie systemu obrony powietrznej zapewni właściwą osłonę ludności i obiektów infrastruktury krytycznej państwa.

3) Efektywne działanie systemu obrony powietrznej stanowi warunek konieczny do prowadzenia operacji we wszystkich wymiarach, tj. powietrznym, kosmicznym, lądowym oraz morskim.

Funkcjonowanie w ramach osłony strategicznej państwa silnej obrony powietrznej na współczesnym teatrze działań wojennych jest gwarantem spełnienia konstytucyjnych zadań stawianych przed siłami zbrojnymi, tj. ochrony niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnienie bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic.

kmdr dypl. Mirosław JURKOWLANIEC

ŚRODOWISKO BEZPIECZEŃSTWA MORSKIEGO W ASPEKCIE OSŁONY STRATEGICZNEJ POLSKI

Początek rozbudowy polskiej floty wojennej jest najlepszą rękojmią rozwoju mocarstwowego państwa i kwitnącej pomyślności narodu

Marszałek Józef Piłsudski

Oby sentyment, który nas tak cieszy, przetworzył się jak najrychlej w powszechne zrozumienie i aby przeciętny obywatel zaczął sobie zdawać sprawę z całkiem realnych dla niego konsekwencji wynikających z ustania lub zaniedbania SIŁY ZBROJNEJ MORSKIEJ

Komandor Jerzy Świrski

Wstęp

Współczesne środowisko bezpieczeństwa, wbrew oczekiwaniom z początku lat 90. XX w. nieustannie generuje szereg nowych wyzwań i zagrożeń. Proces globalizacji wpłynął nie tylko na zmianę charakteru zagrożeń, ale także na sposoby prowadzenia wojen. Odwołując się do terminologii użytej przez A. i H. Tofflerów, można skonstatować, że mamy dziś do czynienia z łąčeniem wojen wszystkich trzech generacji, od fali agrarnej, której symbolem była motyka, przez epokę industrialną, którą uosabia taśma montażowa, aż po nowoczesną gospodarkę opartą na wiedzy, której immanentnym elementem jest inteligentna broń precyzyjnego rażenia¹.

Na styku zderzenia się tych form cywilizacji powstają zagrożenia, takie jak choćby terroryzm czy konflikty regionalne, będące najczęściej skutkiem

1 Zob. A. Toffler, H. Toffler, *Wojna i antywojna*, Kurpisz, 2006, passim.

wykluczenia szerokich grup społecznych czy też antagonizmów na tle etnicznym i religijnym. Wielowymiarowość i złożoność różnych form zagrożeń sprawia, że przeciwdziałaniem nim staje się coraz trudniejsze, bardzo często wymaga szybkiej i zdecydowanej reakcji, a także skorelowania wysiłków na płaszczyźnie militarnej i pozamilitarnej. Nieodłącznym elementem współczesnych zagrożeń jest również ich nieprzewidywalność, skrytość przynajmniej na początkowym etapie, a także wykorzystywanie różnorodnych form naciśku, od użycia konwencjonalnych i niekonwencjonalnych sił zbrojnych, po cyberprzestrzeń, dyplomację, organizacje proekologiczne czy choćby środki informacyjno-propagandowe. Oddziaływanie na przeciwnika na zasadzie asymetryczności, wieloaspektowości, poniżej progu regularnej wojny jest określane mianem konfliktów hybrydowych. Jest to pojęcie, które w ostatnim czasie stanowi swego rodzaju „klucz” do określenia wielu konfliktów, w tym również sytuacji na Ukrainie.

Aneksja Krymu przez obce państwo, które w pierwszym okresie działania nie przyznało się do udziału własnej siły militarnej do zajmowania terytorium innego państwa, prowadziło skryte przygotowania do prowadzenia tego typu operacji oraz skutecznie uspiło, poprzez działania dyplomatyczne i propagandowe, światową opinię publiczną, jest postrzegana jako działania hybrydowe.

W obliczu tak gwałtownych i trudnych do przewidzenia zmian w najbliższym otoczeniu Polski, szczególnego znaczenia nabiera ochrona przed agresją militarną i innymi formami przemocy na własnym terytorium, a także poza nim. Szereg przedsięwzięć podejmowanych przez państwo w celach ochronnych i obronnych jest określane mianem osłony strategicznej.

„Osłona strategiczna, stanowiąc część organizacji ochrony i obrony narodowej dla ciągłego zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, obejmuje całokształt działań wywiadowczych i kontrwywiadowczych, ekonomicznych, ochronę granic oraz działania obronne realizowane ciągle w czasie pokoju oraz doraźnie podczas kryzysu i wojny – mających na celu rozpoznanie i zapobieganie zagrożeniom interesu narodowego Polski, a także uniemożliwiające zaskoczenie strategiczne ze strony przeciwnika. Osłona stwarza warunki konieczne i sprzyjające sprawnej mobilizacji, rozwinięciu oraz działaniu sił i środków ochrony oraz obrony Polski”².

2 R. Jakubczak, J. Flis (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, Bellona, Warszawa 2006, s. 185.

Już pobieżna analiza działań związanych z przygotowaniem osłony strategicznej, w aspekcie aktualnych uwarunkowań bezpieczeństwa Polski, pozwala zauważyć, że jest to zadanie niezwykle trudne, niemniej jednak niezbędne w procesie budowy bezpieczeństwa narodowego³.

Analiza środowiska morskiego Polski

Każdy rodzaj sił zbrojnych ma swoje ograniczenia i specyficzne zdolności wykorzystywane do działań w różnego rodzaju środowiskach strategicznych.

Wprawdzie wojna na lądzie, morzu czy w powietrzu cechuje się taką samą dozą niepewności, przypadku i dynamiki w prowadzonych działaniach, niemniej jednak na poziomie taktycznym o sposobie prowadzenia wojny decyduje środowisko geograficzne. Marynarki wojenne świata mają ze sobą więcej wspólnego niż z własnymi siłami lądowymi i powietrznymi a zatem można skonstatować, że obraz wojska odzwierciedla warunki w jakich ma walczyć, a nie właściwość kraju z którego pochodzi, a każdy rodzaj sił zbrojnych zanim doprowadzi do starcia z przeciwnikiem, musi zmierzyć się ze środowiskiem geograficznym⁴.

Specyficznym i niezwykle wymagającym środowiskiem geograficznym jest morze, choć z uwagi na fakt, że 70% powierzchni zajmują oceany i morza, a 80% populacji zamieszkuje obszary wzdłuż wybrzeży, środowisko morskie powinno być naturalnym obszarem aktywności ludzkiej. Z pewnością na przestrzeni stuleci ludzkość nauczyła się wykorzystywać morza i oceany świata do własnych celów, niemniej jednak nieprzewidywalność i potęgą morskiego żywiołu, powoduje, że dzisiaj, pomimo rozwoju technologii wykorzystywanej w żegludze, nadal generuje ono szereg zagrożeń których nie jesteśmy w stanie pokonać.

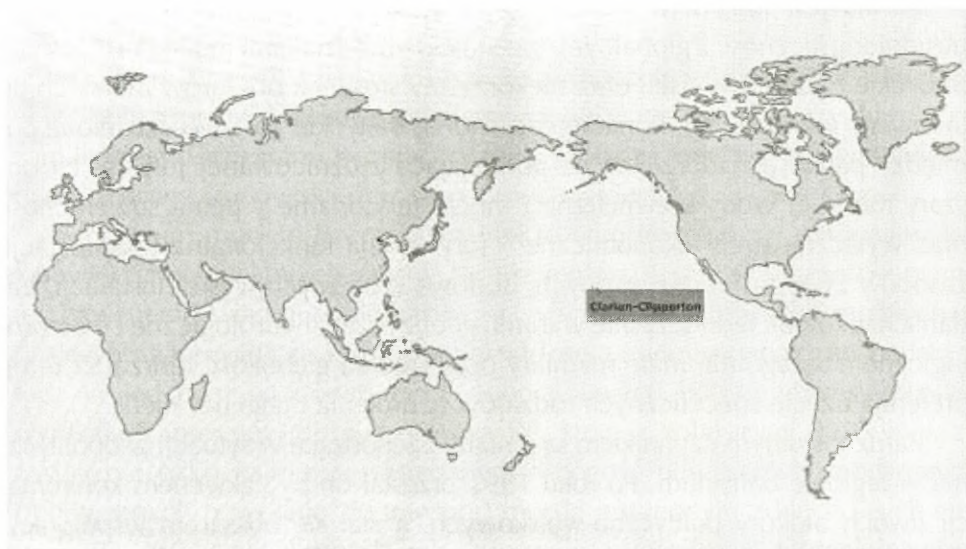
Ewolucja znaczenia morza w dziejach ludzkości jest ściśle skorelowana z rozwojem flot. Od starożytności, aż po wiek XVI flotę wykorzystywano jako środek transportu, dopiero w kolejnych stuleciach nastąpił wzrost jej znaczenia jako narzędzia zdobywania przewagi ekonomicznej. W XIX wieku A.T. Mahan twierdził, że państwa, które potrafią wykorzystać przestrzeń

3 Osłona strategiczna – jest fundamentalną i decydującą częścią obrony narodowej oraz dziedziną bezpieczeństwa narodowego występującą w każdej jego sferze, realizowaną w sposób ciągły w czasie pokoju, kryzysu i wojny.

4 Zob. J. Baylis, J. Wirtz, C.S. Gray, E. Cohen (red.), *Strategia we współczesnym świecie*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009, s. 45.

morską do własnych celów, są przeznaczone do dominacji nad pozostałymi państwami. Dzisiaj również znaczenie strategiczne floty nie zmalało i każde państwo z dostępem do morza potrzebuje silnej i nowoczesnej Marynarki Wojennej.

Polska jest krajem posiadającym bezpośredni dostęp do Morza Bałtyckiego, które jest morzem śródlądowym o dużej intensywności żeglugi morskiej, połączonym poprzez Cieśniny Bałtyckie i Kanał Kiloński z głównymi międzynarodowymi morskimi szlakami komunikacyjnymi. Długość linii brzegowej wynosi 788 kilometrów. Polskie obszary morskie składają się: z morza terytorialnego, morskich wód wewnętrznych oraz wyłącznej strefy ekonomicznej (EEZ). Obszary te pokrywają powierzchnię około 33307 km², co stanowi ponad 10% lądowej powierzchni kraju. Ponadto kraj nasz posiada udziały w działce eksploracyjnej o powierzchni około 75 tysięcy km² na Oceanie Spokojnym⁵. Rejon umiejscowienia działki na Pacyfiku przedstawia rysunek 1.

Źródło: <http://wyborcza.biz/biznes/51,147747,14804249.html?i=1> [25.01.2016].

Rysunek 1. Położenie działki Clarion-Clipperton

5 Polska posiada udziały w podwodnej działce na Oceanie Spokojnym, w pobliżu uskoku „Clarion – Clipperton”, na dnie której zalegają złoża kongrecji polimetalicznych, złoża mogą być warte od 20 do 40 mld. dolarów. Źródło: https://www.mos.gov.pl/g2/big/2009_08/8e86ead3d80a70bf55282dfd32_fcb805.pdf [25.01.2016].

Układ i charakterystyka polskiego wybrzeża jest korzystna do rozwoju infrastruktury portowej. Główne i największe porty to: Gdańsk, Gdynia, Szczecin i Świnoujście. Ponadto wzdłuż całego polskiego wybrzeża rozmieszczone są średnie i małe porty. Morskie wody terytorialne (obszar wód o szerokości 12 mil morskich) i morskie wody wewnętrzne stanowią integralną część terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na powierzchni których państwo sprawuje pełne zwierzchnictwo terytorialne⁶. Wyłączna strefa ekonomiczna Rzeczypospolitej Polskiej położona jest poza zewnętrzną granicą morza terytorialnego i bezpośrednio przylega do tego morza. Obejmuje ona wody, dno morza i znajdujące się pod nią wnętrza ziemi. Na obszarze wyłącznej strefy ekonomicznej przysługują Polsce prawa suwerenne i inne uprawnienia przewidziane prawem międzynarodowym. Dostęp Polski do Morza Bałtyckiego implikuje wiele szans, ale także zagrożeń mających wpływ na funkcjonowanie marynarki wojennej RP.

Polska jest krajem o niekorzystnym położeniu geograficznym, posiada utrudnioną łączność z globalnymi (oceanicznymi) szlakami morskimi (Cieśniny Bałtyckie i Kanał Kiloński) oraz niekorzystny stosunek obszarów morskich do lądowego (około 11%). Ponadto całe Morze Bałtyckie zostało podzielone pomiędzy państwa nadbrzeżne na podlegające zróżnicowanej jurysdykcji obszary morskie, wody wewnętrzne i morza terytorialne – pełna suwerenność oraz wyłączne strefy ekonomiczne – jurysdykcja funkcjonalna (eksploatacja zasobów żywych i nieożywionych, budowa sztucznych wysp i instalacji, badania naukowe). Jednocześnie warunki geofizyczne, hydrologiczne i meteorologiczne (szczególnie małe rozmiary oraz średnia głębokość morza 52,6 m), preferują użycie specyficznych rodzajów uzbrojenia i jego nosicieli.

Bardzo istotnym czynnikiem są zmiany zachodzące w sytuacji geopolitycznej w regionie bałtyckim. Po roku 1991 przestał on być akwenem konfrontacji dwóch bloków polityczno-wojskowych, a stał się obszarem współpracy. W okresie ostatnich lat sytuacja ta zaczęła się jednak diametralnie zmieniać. Ma to ścisły związek ze zwrotem w polityce Federacji Rosyjskiej ukierunkowanej na odbudowę pozycji światowego mocarstwa. Opracowany i przyjęty program pozyskiwania nowych okrętów i modernizacji marynarki wojennej FR, wzmożona obecność na akwenach morskich całego świata, wykorzystanie bojowe sił morskich (bojowe strzelania rakietowe z Morza Kaspijskiego do celów

6 Zwierzchnictwo terytorialne odnosi się do wód, przestrzeni powietrznej nad tymi wodami, dna morskiego wód wewnętrznych i morza terytorialnego oraz wnętrza ziemi pod nimi.

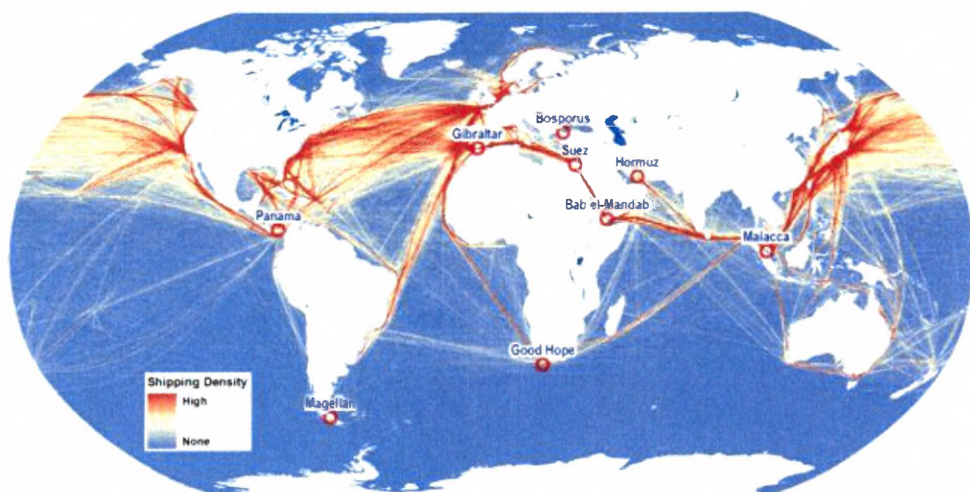
położonych w Syrii) wskazuje, jak istotnym elementem w optyce rosyjskiej są siły morskie. Zwiększona aktywność jest zauważalna na akwenie Morza Bałtyckiego i jest ściśle powiązana z ćwiczeniami wojskowymi, rejsami i lotami rozpoznawczymi oraz próbami morskimi nowych jednostek wprowadzanych na uzbrojenie. 27 lipca 2015 r. prezydent Władimir Putin podczas obchodów święta marynarki wojennej FR w głównej bazie Floty Bałtyckiej w miejscowości Bałtyjsk zatwierdził nową „Doktrynę morską”. Według stanowiska polityków rosyjskich przyczynami przyjęcia nowej doktryny są zmiany w sytuacji międzynarodowej i obiektywne umocnienie się Rosji jako wielkiego mocarstwa morskiego. Szczególny akcent położono na kierunki atlantycki i arktyczny. W przypadku strefy atlantyckiej jest to uwarunkowane rozszerzaniem się NATO na wschód i tworzeniem infrastruktury Sojuszu Północnoatlantyckiego wzdłuż granic Rosji.

Pomimo występujących „trudności” czy napięć sytuacja bezpieczeństwa w regionie Morza Bałtyckiego pozostaje stabilna. Z wyjątkiem Rosji, wszystkie państwa regionu są członkami Unii Europejskiej, a większość tych ostatnich (z wyjątkiem Szwecji i Finlandii) należy jednocześnie do NATO. Istniejące w regionie Morza Bałtyckiego problemy są związane przede wszystkim z pozamilitarnymi aspektami bezpieczeństwa. Dotyczą one kwestii energetycznych, ochrony środowiska oraz społecznych (głównie granica Schengen)⁷.

Terytorium morskie Rzeczypospolitej to ogromny obszar, porównywalny z powierzchnią niektórych państw. W terminologii morskiej obszar taki zwany jest akwenem i stanowi punkt bazowy i wyjściowy dla działań sił morskich.

Jest obszarem kluczowym z punktu widzenia osłony strategicznej państwa, lecz nie jedynym, na którym należy skupiać uwagę. Polskie interesy morskie wynikają z interesów bezpieczeństwa RP, które z kolei mają dużo większy zasięg niż tylko najbliższe sąsiedztwo. Mnogość powiązań gospodarczych i politycznych powoduje, że transport morski jest jednym z kluczowych elementów, zarówno w eksporcie, jak i imporcie naszego kraju, a wszelkie turbulencje w tym obszarze mogą spowodować negatywne konsekwencje. Należy również pamiętać, że obszar zainteresowania sił morskich, tak Polski, jak i innych państw europejskich determinuje rozmieszczenie obszarów wydobywania surowców energetycznych. Na rysunku 2 przedstawiono główne szlaki morskie wykorzystywane do przewozu surowców i towarów na świecie.

7 A. Makowski, *Doktryna morska Polskiej Marynarki Wojennej*, AMW, WDiOM, s. 5.

Źródło: <http://www.safety4sea.com/g6-alliance-announces-winter-program/>
[25.01.2016].

Rysunek 2. Światowe szlaki komunikacyjne i natężenie żeglugi

Akweny morskie są i muszą być dla państw posiadających dostęp do morza obszarami o kluczowym znaczeniu strategicznym, na obszarze których kreowana i prowadzona jest polityka oraz dyplomacja państw, utrzymywany jest światowy ład i porządek oraz kształtowana jest architektura globalnego środowiska bezpieczeństwa.

Z uwagi na swoje znaczenie, obszary te podlegają skrupulatnym analizom a w aspekcie wykorzystania ich w dziedzinie militarnej, prowadzenia na ich terytorium działań oraz organizowania osłony strategicznej. Specyficzne środowisko morskie i dynamiczne przemiany zachodzące w nim i wokół niego tworzą przestrzeń, w której zapewnienie bezpieczeństwa jest trudnym do realizacji zadaniem.

Jest wiele podmiotów skupionych wokół obszaru środowiska bezpieczeństwa na morzu, ale kluczowym jest z pewnością marynarka wojenna z całym swoim potencjałem, który stanowi połączenie siły rażenia, szybkości i elastyczności w działaniu, niedostępny dla innych rodzajów sił zbrojnych.

Dalsza część rozważań będzie dotyczyła marynarki wojennej i jej roli w kreowaniu bezpieczeństwa narodowego, w tym również w procesie zapewnienia osłony strategicznej.

Bezpieczeństwo środowiska morskiego

Analizując kwestię związane z bezpieczeństwem środowiska morskiego RP, należy odróżnić dwa bliskoznaczne, ale nie tożsame pojęcia, a mianowicie *bezpieczeństwo morskie* i *bezpieczeństwo morskie państwa*, które w literaturze przedmiotu definiowane są w następujący sposób:

- bezpieczeństwo morskie:

- bezpieczeństwo życia, zdrowia i mienia od zagrożeń na morzu generowanych zarówno fizyczno-geograficznymi, jak i operacyjnymi warunkami środowiska morskiego, a także bezpieczeństwo tego środowiska od zanieczyszczeń będących produktami ubocznymi działalności ludzkiej na morzu oraz na obszarze zlewnisk akwenów morskich;

- subiektywna ocena poziomu zagrożeń i wyzwań odnoszących się do działalności ludzkiej na akwenach morskich, która jest efektem technologicznej, proceduralnej oraz osobowej niedoskonałości, na którą nakładają się warunki hydrometeorologiczne. Obejmuje ono m.in. bezpieczeństwo życia i mienia, środowiska naturalnego, nawigacyjne oraz pozyskiwanie zasobów naturalnych⁸.

- bezpieczeństwo morskie państwa:

- ochrona terytorium lądowego i morskiego państwa, infrastruktury, gospodarki, środowiska i zasobów ludzkich przed wyzwaniami i zagrożeniami pochodzącymi z kierunku morskiego. Obejmuje ono również egzekwowanie obowiązujących postanowień prawa krajowego oraz międzynarodowego i zapewnienie integralności terytorialnej państwa. Stwarza warunki zapewniające wykorzystywanie akwenów uznanych dla państwa za żywotne, zgodnie z jego wolą i interesem narodowym⁹.

W obszarze bezpieczeństwa na morzu doszukać się można wielu wyzwań i zagrożeń. W obszarze bezpieczeństwa morskiego państwa obejmują one:

- terroryzm morski;
- proliferację broni masowego rażenia;
- piractwo i zbrojne napady na jednostki pływające;
- nielegalne migracje;
- przemyt;
- zagrożenia ekologiczne;
- zagrożenia generowane przez siły natury.

8 T. Szubrycht, *Leksykon bezpieczeństwa morskiego*, Gdynia 2008, s. 26.

9 *Strategia bezpieczeństwa morskiego Rzeczypospolitej Polskiej*. Zespół ds. Strategii Bezpieczeństwa Morskiego RP, AMW Gdynia.

W obszarze bezpieczeństwa morskiego obejmują:

- załogę jednostki pływającej (platformy wydobywczej);
- osoby niebędące załogą statku (platformy wydobywczej);
- samą jednostkę pływającą;
- wyposażenie techniczne jednostki pływającej (platformy wydobywczej);
- przewożony ładunek lub pozyskiwane zasoby nieożywione;
- warunki hydrometeorologiczne;
- infrastrukturę nawigacyjną.

W celu dokonania uproszczenia z zakresu definiowania zagadnień bezpieczeństwa powiązanych ze środowiskiem bezpieczeństwa na morzu przyjmuje się następujące definicje:

– w klasycznym ujęciu militarnym bezpieczeństwo na morzu to: ochrona terytorium i handlu przed konwencjonalnymi atakami (militarnymi, pirackimi, terrorystycznymi);

– bezpieczeństwo życia i mienia na morzu to: ochrona przed zagrożeniami naturalnymi lub wytworzonymi przez człowieka;

– z perspektywy egzekwowania prawa bezpieczeństwo na morzu to: zwalczanie przestępczości zorganizowanej na morzu (nielegalnych połowów, przemytu ludzi, narkotyków, broni itd.);

– ochrona środowiska naturalnego;

– w kontekście bezpieczeństwa narodowego bezpieczeństwo na morzu to: ochrona wszystkich narodowych interesów na morzu.

Zgodnie z przyjętą klasyfikacją zagrożenia bezpieczeństwa na morzu przedstawiają się następująco:

– spory terytorialne na morzu, akty agresji pomiędzy państwami, zbrojne konflikty;

– transgraniczna i zorganizowana przestępczość włącznie z morskim przemytem broni, narkotyków ludzi oraz innych towarów;

– rozprzestrzenianie broni masowego rażenia, włącznie z zagrożeniami chemicznymi, biologicznymi, radiologicznymi i nuklearnymi;

– piractwo i napady zbrojne;

– terroryzm oraz inne nielegalne działania przeciwko statkom, ładunkowi, pasażerom, portom obiektom portowym oraz infrastrukturze krytycznej, włącznie z cyberatakami na systemy informatyczne;

– potencjalne konsekwencje katastrof naturalnych, nielegalne zrzuty lub przypadkowe zanieczyszczenia morza oraz zmiany klimatyczne;

– w związku z powyższym, w kluczowe obszary bezpieczeństwa na morzu wpisuje się:

- zapobieganie konfliktom, zachowanie pokoju oraz wzmocnienie bezpieczeństwa poprzez współpracę międzynarodową;
- ochrona przed zagrożeniami, włącznie z ochroną infrastruktury krytycznej (porty, terminale, instalacje offshore, rurociągi i kable podwodne);
- efektywna kontrola granic morskich;
- ochrona globalnego łańcucha dostaw, wolności żeglugi, prawa nieszkodliwego przepływu oraz bezpieczeństwo i ochrona załóg statków i pasażerów;
- zapobieganie nielegalnym połowom.

Przy rozpatrywaniu zagadnień związanych z bezpieczeństwem na morzu istotnym przedmiotem jest obszar interesów morskich państwa. Stanowi on ogół stałych korzyści powiązanych z akwenamiorskimi, jednoznacznie zdefiniowanymi i realizowanymi w sposób konsekwentny przez dane państwo bezpośrednio (np. działania marynarki wojennej, dyplomacja), jak też poprzez inne podmioty (np. przedsiębiorstwa) zainteresowane osiągnięciem tych korzyści. Są one kształtowane przez potrzeby, aspiracje i możliwości państwa.

Niestety interesy te nie zostały zdefiniowane i sklasyfikowane jednoznacznie w żadnym dokumentach i aktach prawnych. Nie można mówić o środowisku bezpieczeństwa morskiego bez określenia i prawidłowego zdefiniowania akwenów o żywotnym znaczeniu dla państwa¹⁰.

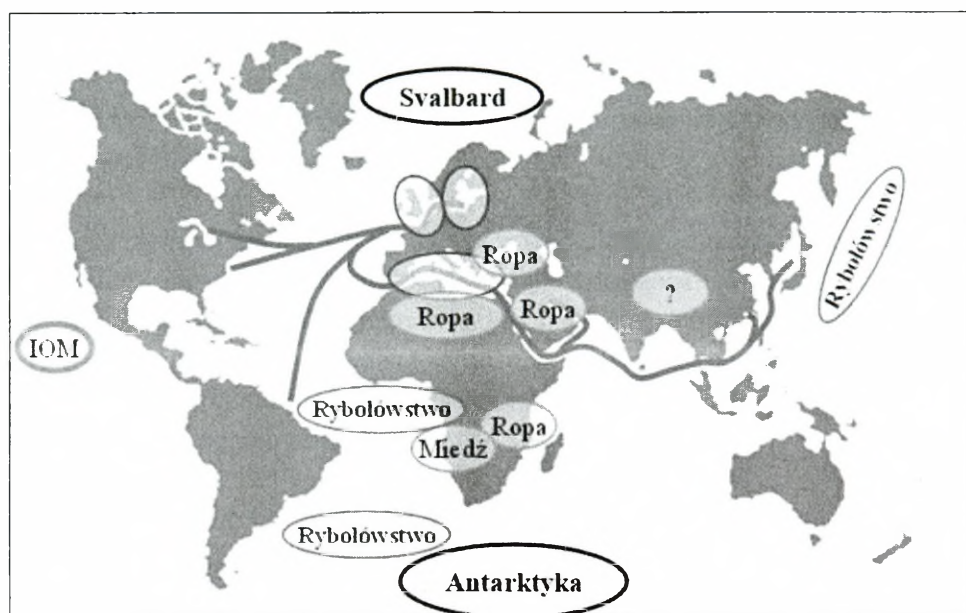
Do głównych wyznaczników określających akweny żywotne dla państwa należą:

- akweny oblewające dany podmiot;
- bezpieczeństwo morskie państwa;
- zasadnicze kierunki wymiany gospodarczej;
- światowe węzły żeglugowe;
- akweny o kluczowym znaczeniu dla żeglugi;
- akweny eksploatacji lub potencjalnej eksploatacji zasobów ożywionych i nieożywionych;
- akweny sojuszników lub koalicjantów;
- aspiracje polityczne, militarne podmiotu¹¹.

¹⁰ Akweny o żywotnym znaczeniu dla państwa to obszary morskie na których, ze względu na znaczenie dla bezpieczeństwa militarnego lub transportu morskiego bądź występujące ożywione i nieożywione zasoby, wystąpienie zakłóceń porządku prawnego, zanieczyszczenie środowiska naturalnego czy też pojawienie się zagrożeń militarnych lub pozamilitarnych, ma (może mieć) negatywny wpływ na bezpieczeństwo militarne, ekonomiczne, polityczne lub inne żywotne interesy państwa. T. Szubrycht, *Akweny o żywotnym znaczeniu dla Polski*, AMW Gdynia, s. 8.

¹¹ Tamże, s. 12.

Interesy morskie Polski oraz akweny na których się one znajdują przedstawia rysunek 3.

Źródło: T. Szubrycht, *Akweny o żywotnym znaczeniu dla Polski*, AMW Gdynia.

Rysunek 3. Interesy morskie Polski

Rozpatrując zagadnienie związane ze środowiskiem bezpieczeństwa na morzu celowa jest analiza dokumentów i aktów prawnych, których treść powinna być swojego rodzaju kompasem określającym interesy morskie, akweny o żywotnym znaczeniu dla państwa, obszary zagrożeń i wyzwań w tym temacie oraz wskazującym kierunki działań na rzecz umacniania bezpieczeństwa.

Do jednego z najważniejszych dokumentów należy *Strategia bezpieczeństwa narodowego* z 5 listopada 2014 r. Podstawowym założeniem jej opracowania jest kompleksowe ujęcie zagadnienia bezpieczeństwa narodowego. Niestety, pomimo tego, że dostęp do morza i obszary morskie odgrywają niewątpliwie ważną rolę zarówno w gospodarczym funkcjonowaniu kraju, jak również wpływają na jego uwarunkowania bezpieczeństwa i położenie geostrategiczne, w dokumencie tym w punkcie 11 odnoszącym się do interesów narodowych w dziedzinie bezpieczeństwa ani w celach strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa (punkt 12), jak również w podrozdziale „strategiczny potencjał bezpieczeństwa”, czy nawet w rozdziale II odnoszącym się do środowiska bezpieczeństwa Polski nie ujęto bezpieczeństwa morskiego.

Nie można tam znaleźć również jakiegokolwiek wzmianki o morskim aspekcie obrony państwa, roli morza w ekonomicznym i gospodarczym funkcjonowaniu kraju, czy nawet administrowaniu obszarami morskimi. Zabrakło kwestii zagrożeń światowej żeglugi handlowej, potencjalnej rywalizacji, jaka może mieć miejsce pomiędzy państwami arktycznymi ani niebezpieczeństw, jakie niosą rosyjskie próby ekspansji terytorialnej na Morzu Arktycznym. W całym tekście Strategii ani razu nie pojawiło się słowo Bałtyk, Morze Bałtyckie, polskie morze, czy obszary morskie¹². Tylko w punkcie 75 wskazuje się, że: Siły Zbrojne RP utrzymują zdolności do realizacji zadań polegających na monitorowaniu i ochronie przestrzeni powietrznej oraz wsparciu ochrony granicy państwowej na lądzie i morzu. Marynarka wojenna czy siły morskie nie występują w Strategii bezpieczeństwa w żadnym kontekście, a interesy morskie państwa przewijają się tylko między wierszami.

Drugim podstawowym dokumentem odnoszącym się do rozpatrywanego problemu jest *Polityka morska Rzeczypospolitej Polskiej do roku 2020 (z perspektywą do 2030 roku)*, który opracował Międzyresortowy Zespół do spraw Polityki Morskiej Rzeczypospolitej Polskiej w roku 2015. Dokument ten wskazuje kierunki polskiej polityki morskiej, do których należą:

- wzmocnienie pozycji polskich portów morskich;
- zwiększenie konkurencyjności transportu morskiego;
- zapewnienie bezpieczeństwa morskiego;
- poprawa stanu środowiska morskiego i ochrona brzegu morskiego;
- stworzenie warunków dla rozwoju gospodarki morskiej opartej na wiedzy i kwalifikacjach;
- racjonalne korzystanie z zasobów naturalnych środowiska morskiego;
- zrównoważone zarządzanie rybołówstwem morskim;
- wzmocnienie bezpieczeństwa energetycznego kraju;
- usprawnienie zarządzania morskiego.

W dokumencie tym, skupiającym się głównie na sprawach rozwoju gospodarki morskiej, nie uwzględniono roli marynarki wojennej jako istotnego czynnika zapewniającego realizację założonych celów w aspekcie ochrony interesów państwa.

12 K. Pająk, <http://www.defence24.pl/163721,strategia-bezpieczenstwa-narodowego-a-polskie-interesy-morskie> [25.01.2016].

Marynarka wojenna jako element osłony strategicznej

Powyższe rozważania posłużą do zidentyfikowania roli i zadań marynarki wojennej w aspekcie osłony strategicznej RP.

Celem osłony strategicznej w ujęciu całościowym jest zapewnienie warunków bezpiecznego bytu i rozwoju państwa poprzez uniemożliwienie zaskakującego i destrukcyjnego oddziaływania potencjalnego przeciwnika, wykorzystując poszczególne środki bezpieczeństwa narodowego (dyplomatyczne, ekonomiczne, wojskowe, specjalne, wewnętrzne, kulturowe itp.), stosownie do wielkości i charakteru zagrożenia.

Istotą osłony strategicznej jest wykorzystanie potencjału organizacyjnego państwa i jego zasobów, głównie do osłony granicy oraz przygotowania i realizacji działań obronnych na jego terytorium w interesie własnych wojsk, a także ich wsparcia (zabezpieczenia) w przypadku prowadzenia działań poza granicami.

Głównym zadaniem marynarki wojennej jest zapewnienie bezpieczeństwa interesów państwa na morzu, realizacja zadań polskiej morskiej racji stanu (zapewnienie swobody transportu morskiego, utrzymanie bezpieczeństwa żeglugi na szlakach komunikacyjnych, demonstrowanie bandery), mając na uwadze:

- zapewnienie wczesnego wykrycia symptomów zagrożenia bezpieczeństwa państwa od strony morza;
- realizacja programowych zadań szkolenia bojowego jednostek i przygotowanie sił do realizacji zadań w czasie zagrożenia i wojny;
- utrzymanie wysokiej gotowości mobilizacyjnej i bojowej do realizacji zadań zabezpieczenia morskiej granicy państwa i polskich obszarów morskich;
- wsparcie Straży Granicznej w ochronie morskiej granicy państwowej i polskiej strefy ekonomicznej;
- udział w ratowaniu życia w polskiej strefie ratownictwa SAR (*Search and Rescue*) oraz ratownictwo załóg samolotów we współdziałaniu z wojskami lotniczymi i obrony powietrznej;
- zapewnienie bezpieczeństwa żeglugi na polskich obszarach morskich przez Biuro Hydrograficzne Marynarki Wojennej istniejące obecnie na zasadach instytucji i urzędu państwowego;
- demonstrowanie obecności morskiej w strefie zainteresowania państwa;
- udział w ochronie ekologicznej polskich obszarów morskich;
- utrzymywanie gotowości do udziału w misjach pokojowych organizacji międzynarodowych oraz uczestniczenia w programie *Partnerstwo dla Poko-*

ju, a także współpracy bilateralnej i multilateralnej z siłami morskimi innych państw;

- odparcie uderzeń przeciwnika z kierunku morskiego;
- zwalczanie sił przeciwnika w strefie obrony marynarki wojennej we współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych;
- utrzymanie panowania na morzu w przybrzeżnej strefie obrony.

Marynarka wojenna stara się osiągnąć cele osłony strategicznej za pomocą wojskowych i dyplomatycznych środków bezpieczeństwa narodowego oraz realizuje swoje zadanie (misję) w ramach trzech funkcji: militarnej, policyjnej i dyplomatycznej, prowadzonych w czasie pokoju i konfliktów oraz na ich styku, czyli w sytuacjach kryzysowych. Trzeba jednak wyraźnie powiedzieć, że wypełnienie każdej z tych funkcji konkretnymi zadaniami ma indywidualny, narodowy i tymczasowy charakter. Decydują tu takie czynniki jak: aspiracje polityczne państwa, charakter oraz intensywność wyzwań i zagrożeń, uwarunkowania geograficzne i inne, a także wielkość posiadanego potencjału morskiego.

Funkcja militarna stanowi bazę dla dwóch pozostałych i jest najważniejsza, ponieważ zasadniczym, najwyższym i priorytetowym celem polityki państwa jest zachowanie niepodległości, suwerenności, integralności terytorialnej oraz nienaruszalności granic.

Marynarka wojenna realizuje funkcje militarne w czasie pokoju, konfliktu i wojny poprzez:

- działalność operacyjną, obejmującą działania prowadzone przez siły okrętowe, lotnicze i brzegowe, które zostały wydzielone w celu monitorowania rozwoju sytuacji operacyjnej na obszarach morskich i wykrycia symptomów zagrożenia bezpieczeństwa państwa od strony morza, utrzymania dogodnego reżimu operacyjnego w strefie obrony, wsparcia działań straży granicznej oraz niedopuszczenia do naruszenia przez okręty innych państw wód terytorialnych i jurysdykcji państwa w obszarze wyłącznej strefy ekonomicznej w czasie pokoju. Podstawowymi rodzajami działalności operacyjnej są:

- dyżur bojowy – utrzymywanie wydzielonych sił w ustalonych normach gotowości bojowej z przeznaczeniem do realizacji takich zadań jak:

- a) patrolowanie w rejonie (po trasie) lub poszukiwanie na wezwanie;
- b) zapewnienia bezpieczeństwa postoju jednostek pływających w bazach, portach i na redach;
- c) wspieranie działań sił Straży Granicznej;
- d) udział w akcjach SAR;

– służbę dozorową – pełnioną w rejonach, na rubieżach lub na prawdopodobnych kierunkach rozwijania sił morskich innych państw oraz na trasach żeglugowych. Jej celem jest prowadzenie ciągłej obserwacji i niedopuszczenie do niezauważonego wejścia lub wykonania zabronionych czynności przez jednostki pływające innych państw w kontrolowanych obszarach;

– rozpoznanie morskie – w marynarce wojennej funkcjonuje system rozpoznania morskiego, którego celem jest prowadzenie ciągłego rozpoznania z wykorzystaniem etatowych i nieetatowych sił i środków ze składu sił morskich. System ten składa się z trzech podsystemów:

a) *rozpoznania okrętowego* stanowiącego podstawowy element rozpoznania morskiego, w którego skład wchodzi wszystkie siły okrętowe realizujące zadania na akwenach morskich. Wszystkie wykonywane w tym zakresie zadania są ukierunkowane na zdobywanie informacji o obiektach bez względu na środowisko, w jakim one przebywają, z uwzględnieniem posiadanych przez nie możliwości. Zebrane informacje są wykorzystywane do tworzenia i uzupełnienia baz danych dla systemów rozpoznawczych;

b) *rozpoznania lotniczego*, w którego skład wchodzi statki powietrzne lotnictwa morskiego. Środki te, podobnie jak siły okrętowe, są ukierunkowane na zdobywanie informacji o obiektach nawodnych, podwodnych, powietrznych i lądowych. Lotnictwo prowadzi rozpoznanie w wyznaczonych rejonach lub po trasach z zadaniem wykrycia zgrupowań okrętowych przeciwnika oraz przekazania informacji pozwalającej na zobrazowanie sytuacji na morzu i nrowadzanie własnych sił uderzeniowych na wykryte obiekty morskie;

c) *rozpoznania brzegowego*, które tworzy jednostka rozpoznania elektronicznego oraz system monitoringu działający na podstawie sieci punktów obserwacyjnych rozmieszczonych na wybrzeżu;

– patrolowanie – odbywa się w określonych rejonach lub po wyznaczonych trasach w celu rozpoznania sytuacji, a także wykrycia i zidentyfikowania jednostek oraz obiektów. Patrolowanie jest prowadzone w zależności od sytuacji taktycznej przez okręty i statki powietrzne wydzielone do prowadzenia dyżuru bojowego lub przez inne określone siły;

– poszukiwanie na wezwanie – jest prowadzone doraźnie przez siły pełniące dyżur w określonym rejonie w celu identyfikacji obiektów wykrytych środkami rozpoznania radioelektronicznego lub potwierdzania obecności obiektów namierzanych przez inne źródła, a także określania charakteru ich działań;

– wsparcie działań sił Straży Granicznej – w zakresie ochrony granicy państwowej na morzu oraz ochrony żeglugi i interesów gospodarczych

w obszarze morskich wód terytorialnych jest realizowane przez wzajemne przekazywanie informacji związanych z wykryciem jednostek pływających zagrażających pokojowi, porządkowi publicznemu lub bezpieczeństwu państwa, a także w zakresie informacji na temat obcych okrętów na obszarach morskich;

- prowadzenie na morzu akcji SAR – poszukiwanie i ratowanie życia na morzu realizuje się na podstawie systemu wojskowego ratownictwa morskiego i lotniczego, który we współdziałaniu z cywilnym systemem ratownictwa morskiego powinien zapewnić efektywne prowadzenie akcji w rejonie odpowiedzialności SAR na rzecz załóg i pasażerów statków powietrznych, wojskowych oraz cywilnych jednostek pływających zgodnie z odrębnymi przepisami¹³;

- działalność szkoleniową – poprzedzaną przygotowaniem załóg oraz pojedynczych marynarzy w oparciu o wojskowe ośrodki szkoleniowe, prowadzoną w wymiarze:

- a) narodowym na morzu oraz w porcie, w ramach pojedynczego okrętu; zespołów okrętów; okrętowej grupy zadaniowej;

- b) sojuszniczym i koalicyjnym na morzu oraz w porcie:

- „Baltops” – coroczne, międzynarodowe ćwiczenia, mające na celu zwiększenie interoperacyjności sił morskich państw Partnerstwa dla Pokoju w rejonie Morza Bałtyckiego;

- „Strong Resolve” – wspólne ćwiczenia o bardzo szerokiej skali Sojuszu Północnoatlantyckiego i Partnerstwa dla Pokoju (ponad 100 okrętów);

- „Noble Midas” – ćwiczenia certyfikujące morski komponent Sił Odpowiedzi NATO (NRF – NATO Response Force);

- „Loyal Mariner” – największe ćwiczenia NATO organizowane w cyklu rocznym w Europie Północnej, których głównym celem jest prowadzenie międzynarodowych operacji pokojowych na morzu;

- „Bold Monarch”, „Sorbet Royal”, „Crown Eagle” – ćwiczenia ratowania załóg okrętów podwodnych;

- „Baltic Endeavour” – ćwiczenia sił trałowo-minowych;

- „Cooperative Safeguard” – prowadzone na bardzo szeroką skalę ćwiczenia ratownicze państw NATO i Partnerstwa dla Pokoju;

- „Baltic Swift” – polsko-niemiecko-duńskie ćwiczenia lekkich nawodnych sił uderzeniowych;

¹³ K. Ligęza, *Bezpieczeństwo morskie państwa. Zasady wykorzystania Marynarki Wojennej*, Gdynia 2014, s. 160–162.

- „Cooperative Banners” – ćwiczenia sił połączonych państw NATO i Partnerstwa dla Pokoju, mające na celu przygotowanie do operacji poza obszarem traktatowym Sojuszu;
- „Cooperative Baltic Eye” – ćwiczenia sił ratowniczych organizowane co dwa lata w ramach Partnerstwa dla Pokoju;
- „Sarex” – coroczne ćwiczenia ratownicze organizowane w ramach programu Partnerstwo dla Pokoju;
- „Danex” – organizowane corocznie przez Danię ćwiczenia, mające na celu doskonalenie działań międzynarodowych sił morskich w obliczu konfliktu lokalnego;
- „Squadex” – ćwiczenia organizowane w Cieśninach Bałtyckich z elementami działań przeciwminowych, reagowania na zagrożenia terrorystyczne, zwalczania i poszukiwania okrętów podwodnych itp.;
- „Passex” – ćwiczenia, których kluczowym elementem jest obrona zespołu jednostek nawodnych przed działaniami okrętu podwodnego;
- „Balex Delta” – doroczne ćwiczenia dotyczące reagowania na „rozlewy olejowe”;
- „Northern Coast” – ćwiczenia państw NATO i Partnerstwa dla Pokoju z zakresu operacji reagowania kryzysowego na morzu¹⁴.
- w ramach stałych zespołów sojuszniczych:
 - a) w składzie Stałego Zespołu Obrony Przeciwminowej NATO-SNMCMG1 (*Standing NATO Mine Countermeasures Group One*), wcześniej w składzie stałego Zespołu Sił Obrony Przeciwminowej NATO-MCM FORNORTH;
 - b) w składzie Stałego Zespołu Okrętów Sił Odpowiedzi NATO-SNMG1;
- udział w operacjach sojuszniczych i działaniach koalicji wielonarodowej o charakterze antyterrorystycznym (okręty podwodne typu „Kobben”: ORP „Bielik” w 2005 r., 2006 r. i w 2010 r., ORP „Kondor” w 2008 r., fregata typu „OH Perry”: ORP „Gen. Kazimierz Pułaski” w 2006 r. i 2008 r. oraz okręt dowodzenia ORP „Czernicki” w 2011 r. brały udział w operacji pod kryptonimem „Active Endeavour”);
- udział w operacjach o charakterze przeciwminowym (niszczyciele min ORP „Mewa”, ORP „Czajka”, ORP „Flaming”; trałowce typów „Gardno” i „Mamry” oraz trałowiec ORP „Gopło”);

¹⁴ A. Adamusińska, *Marynarka Wojenna RP w działaniach na arenie międzynarodowej*, Bezpieczeństwo Narodowe II – 2011/18, s. 18.

– realizację działań obronnych za pomocą wyspecjalizowanych sił okrętowych: nawodnych i podwodnych, lotnictwa morskiego oraz jednostek brzegowych we współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych w układzie narodowym, sojuszniczym i koalicyjnym;

– udział w operacjach sojuszniczych i działaniach koalicji wielonarodowej o charakterze bojowym (ORP „Wodnik” (szpitalny) i ORP „Piaś” (ratowniczy) uczestniczyły wspólnie z wojskami państw sprzymierzonych w operacji „Pustynna Burza”; ORP „Kontradmiral Xawery Czernicki” uczestniczył jako okręt logistyczny w związku z operacją antyterrorystyczną „Enduring Freedom” i „Iraqi Freedom” po zamachu na WTC i Pentagon.

Punktem wyjścia do opisanja funkcji policyjnej winna być definicja działań policyjnych. Ogólnie biorąc należy je rozumieć jako działania organów państwowych mających na celu ochronę bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymywanie bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Realizacja zadań w ramach funkcji policyjnych wynika z faktu, iż Marynarka Wojenna wykonuje (lub może wykonywać) zadania wsparcia działań Straży Granicznej, Policji Wodnej, Służby Celnej, a także służb: imigracyjnej, ochrony zasobów morza, sanitarnej i ochrony środowiska.

Zadania te rozumiane powinny być jako zapewnienie swobody żeglugi i bezpieczeństwa transportu morskiego. Wzrost poziomu zagrożeń w tej gałęzi transportu wymusza intensyfikację działań marynarki wojennej na akwenach morskich dla zapewnienia bezpieczeństwa żeglugi, szczególnie w rejonach oddalonych od macierzystego wybrzeża.

Również uzasadnienie słuszności założenia o realizacji przez marynarkę wojenną funkcji dyplomatycznych wynika z definicji dyplomacji.

Dyplomacja to działalność organów państwowych i ich przedstawicielstw za granicą w zakresie realizowania polityki zewnętrznej na drodze pokojowej oraz reprezentowanie i ochrona interesów państwa na arenie międzynarodowej.

Zgodnie z obowiązującym prawem międzynarodowym okręty i jednostki w służbie państwowej stanowią organ władzy państwowej, który realizuje (lub może realizować) politykę państwa. Jednocześnie siły morskie reprezentują państwo i bronią jego interesów. Pokłady okrętów, zgodnie z prawem międzynarodowym, cechuje eksterytorialność i immunitet. Te cechy pozwalają stwierdzić, że marynarka wojenna posiada znacznie większy „potencjał” dyplomatyczny niż wojska lądowe czy siły powietrzne.

Bardzo często w odniesieniu do sił morskich stosuje się określenie „dyplomacja morska”. Zadania realizowane w ramach „dyplomacji morskiej” obejmują całe spektrum użycia sił. Najogólniej można powiedzieć, że jest to

zdolność sił morskich do powiększania prestiżu państwa w oczach społeczności międzynarodowej oraz tworzenie korzystnych warunków do prowadzenia przez dyplomatów negocjacji z pozycji siły.

Istotnym elementem „dyplomacji morskiej” są wizyty okrętów na określonych, ważnych akwenach i w portach, ważnych aglomeracjach kraju nadbrzeżnego. Kształtują one opinię o kraju wizytujących okrętów, demonstrują dobrą wolę, wywierają wrażenie na miejscowej ludności, wspierają negocjacje, promują własne wzorce cywilizacyjne i możliwości ekonomiczne.

Innym pojęciem bezpośrednio związanym z funkcją dyplomatyczną sił morskich jest tzw. *dyplomacja morskiego przymusu*, uważana za uzupełnienie dyplomacji i alternatywę dla „prawdziwego” konfliktu, która polega na sięgnięciu po określone groźby lub działania zadające szkody, inne niż akt wojny, w celu osiągnięcia korzyści lub dla uniknięcia strat w czasie prowadzenia sporu międzynarodowego.

Dążenia państw do zachowania wielu możliwości w stosunkach międzynarodowych wskazują, że dyplomacja morska była dostępna, skuteczna i powszechnie stosowana nie tylko w przeszłości, ale obecna jest współcześnie i należy oczekiwać, że będzie stosowana także w przyszłości.

Jeżeli przyjmiemy, że ryzyko konfliktu w układzie „flota przeciwko flocie” jest dzisiaj małe (co nie znaczy, że tak będzie zawsze), to musimy uznać, że MW RP w coraz większym stopniu realizować będzie zadania w ramach funkcji policyjnej i dyplomatycznej. Zadania o takim charakterze realizuje dzisiaj większość marynarek wojennych na świecie¹⁵.

Zadania realizowane przez marynarkę wojenną, które wpisują się w istotę osłony strategicznej państwa, odnoszą się równocześnie do najważniejszych elementów zapewnienia bezpieczeństwa na morzu. Zadania te wzajemnie uzupełniają się i przenikają.

Synteza dostępnych materiałów źródłowych oraz analiza wymienionych wyżej zadań realizowanych przez siły morskie pozwala na zidentyfikowanie najważniejszych atutów predysponujących marynarkę wojenną do realizacji zadań wspierania polityki państwa. Są to:

- elastyczność, zdolność do niezwłocznej realizacji w ramach operacji całego spektrum działań militarnych i pozamilitarnych. Łatwiej wysłać okręty

15 T. Szubrycht, *Siły morskie jako narzędzie realizacji interesów państwa, Rola i zadania Marynarki Wojennej RP w systemie bezpieczeństwa państwa. Teoria, rzeczywistość, perspektywy*, AMW, Warszawa 2010, s. 3.

w rejon kryzysu niż komponent sił lądowych czy powietrznych. Okręt wychodząc na morze, zawsze jest w stanie dysponować pełną zdolnością bojową;

- autonomiczność logistyczna, zdolność do długotrwałego oddziaływania w oddalonych akwenach, także w głębi terytorium państwa nadbrzeżnego;

- swoboda działania, wynika z stosunkowo małej restrykcyjności prawa międzynarodowego w odniesieniu do swobody żeglugi na wodach międzynarodowych i działalności sił morskich.

Zakończenie

MW RP stanowi morski rodzaj sił zbrojnych przeznaczony głównie do obrony przed zagrożeniami zewnętrznymi oraz do prowadzenia działań poza granicami kraju.

Polska marynarka wojenna stała się w ostatnich latach najbardziej niedofinansowanym i pomijanym w modernizacji rodzajem sił zbrojnych. Czynnikiem dotyczącym takiego stanu rzeczy jest wiele. Głównym powodem jest brak jasnej polityki morskiej państwa i pomysłu na wykorzystania w niej MW jako głównego elementu jej kreowania. Posiadanie silnej, nowoczesnej (z dobrze zdefiniowanymi zadaniami i adekwatnymi do nich siłami) marynarki wojennej stanowi gwarancję bezpieczeństwa i zapewnia Polsce prowadzenie racjonalnej polityki międzynarodowej adekwatnie do swojego potencjału gospodarczego i politycznego.

Marynarka wojenna nie jest rodzajem sił zbrojnych, który należy postrzegać tylko poprzez pryzmat jej przydatności w przypadku otwartego konfliktu zbrojnego. Jej rolą jest podejmowanie działań w sposób ciągły w obliczu dynamicznie zmieniającej się geopolityki oraz wyzwań, które niesie za sobą współczesny świat i coraz bardziej skomplikowana polityka międzynarodowa.

Dokonując analizy współczesnych doktryn i publikacji dotyczących marynarek wojennych XXI wieku, można zidentyfikować i wskazać zdolności, jakie powinien osiągnąć morski rodzaj sił zbrojnych. Należą do nich zdolność do zapewnienia oczekiwanego (zgodnego z ambicjami państwa) poziomu bezpieczeństwa narodowego, obrony suwerenności państwa, aktywnego i stałego działania na akwenach o żywotnym znaczeniu dla Polski i jej sojuszników, zapobiegania konfliktom, ochrony obywateli, zapewnienia porządku prawnego i bezpieczeństwa na morzu, ochrony i obrony interesów gospodarczych państwa oraz budowania i podtrzymywania sojuszy. Mając na uwadze wskazane powyżej zdolności, można dojść do wniosku, że marynarka wojenna

dobrze wpisuje się w obszar osłony strategicznej państwa i stanowi jeden z jej najistotniejszych elementów szczególnie w czasie pokoju i kryzysu.

Problematyka osłony strategicznej w odniesieniu do morskiego rodzaju sił zbrojnych jest raczej pomijana i nie jest to temat, który jest podejmowany w różnego rodzaju publikacjach i opracowaniach.

Podstawę sił morskich stanowią okręty, które już z racji swojego istnienia posiadają silny charakter strategiczny, a co za tym idzie silny wymiar polityczny. Silną stroną okrętów oprócz ich możliwości bojowych, zdolności do prowadzenia działań na akwenach morskich całego świata, dużej autonomiczności, jest ich status eksterytorialności, co daje możliwość wykonywania zadań poza terytorium, przebywając jednocześnie zgodnie ze statusem prawnym na jego terytorium. Prowadząc działania na morzu floty innych państw, niejednokrotnie przy kwestiach spornych dotyczących ich obecności w danych akwenach morskich używały argumentów niepodważalnych, tłumacząc, że wykonywały zadania na terytorium własnego państwa (patrz na pokładzie okrętu).

Do najważniejszych zadań realizowanych w ramach osłony strategicznej należy prowadzenie rozpoznania mającego na celu zapewnienie wczesnego wykrycia symptomów zagrożenia bezpieczeństwa państwa od strony morza.

Wyzwania stojące przed MW generowane są nie tylko przez konieczność zabezpieczenia morskiej granicy oraz wyłącznej strefy ekonomicznej naszego państwa przed różnego typu zagrożeniami, ale także przez nowoczesne, wieloaspektowe podejście do kwestii bezpieczeństwa, którego integralną częścią jest na przykład zapewnienie swobodnych dostaw nośników energii, towarów, jak również przez obecność sił morskich Polski w międzynarodowym sojuszu wojskowym.

plk dypl. Adam STREK

UDZIAŁ SIŁ ZBROJNYCH RP W WIELONARODOWYCH STRUKTURACH MILITARNYCH JAKO NARZĘDZIE REALIZACJI CELÓW OŚLONY STRATEGICZNEJ POLSKI

Powszechnie przyjętym kryterium bezpieczeństwa jest własny potencjał obronny połączony z układami sojuszniczymi, zapewniającymi skuteczne odstraszanie potencjalnego napastnika

Jan Nowak-Jeziorański

Wstęp

Aneksja Krymu przez Federację Rosyjską oraz eskalacja konfliktu we wschodniej Ukrainie zmieniły środowisko bezpieczeństwa i postrzegane są jako dążenie do podważenia powojennego porządku w Europie. Sytuacja ta ponownie skupiła uwagę państw członkowskich oraz władz Sojuszu Północnoatlantyckiego na problemach rzeczywistych zdolności do wypełnienia gwarancji kolektywnej obrony w ramach artykułu 5 traktatu waszyngtońskiego¹.

Agresywnym działaniom Rosji wobec sąsiadów towarzyszą kryzysy na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej oraz związane z nimi kryzys migracyjny, tworząc skomplikowaną sytuację bezpieczeństwa w wymiarze zarówno regionalnym, jak i globalnym, stanowiącą wyzwanie dla NATO i UE. Sytuację pogarsza fakt, że nie wszystkie państwa członkowskie tych organizacji jednako postrzegają zagrożenie ze strony Rosji i nie chcą podejmować działań,

¹ M. Marszałek, *Ewolucja Sojuszu Północnoatlantyckiego i jej wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe* [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe wobec wyzwań współczesnego świata. Współczesne wyzwania dla podmiotów euroatlantyckiego środowiska bezpieczeństwa*, red. M. Marszałek, W. Kitler, AON, Warszawa 2015, s. 10.

które mogłyby być odebrane przez nią jako prowokacyjne i utrudnić przyszłą współpracę². Wobec takich uwarunkowań, zwłaszcza państwa członkowskie NATO stoją przed koniecznością potwierdzenia swojej gotowości do wspólnej obrony i wypracowania jednolitego stanowiska, skutecznie przeciwstawiającego się polityce Federacji Rosyjskiej³.

Z perspektywy Polski, państwa wschodniej flanki NATO, agresywne działania Rosji na arenie międzynarodowej (w tym np. naruszanie przestrzeni powietrznej innych państw) oraz definiowanie przez nią Sojuszu Północnoatlantyckiego jako głównego zagrożenia, a także rozwijanie zdolności do szybkiej koncentracji wojsk przy granicach Sojuszu, muszą być postrzegane jako realne zagrożenie dla naszych żywotnych interesów w dziedzinie bezpieczeństwa, tj. zachowania niepodległości i nienaruszalności terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁴. Zasadniczym podmiotem służącym ochronie tych interesów są Siły Zbrojne RP⁵, spełniające funkcje odstraszania przed agresją lub prowadzenia walki zbrojnej⁶, a w tym w ramach działań określanych terminem „osłona strategiczna”⁷.

We współczesnym świecie nawet najbogatsze państwa NATO i UE mają trudności w utrzymywaniu niezbędnych zdolności obronnych, a w tym militarnych, dla sprostania wyzwaniom w zakresie bezpieczeństwa⁸. Dlatego

2 W. Lorenz, 2016 – Szczyt strategicznej adaptacji NATO, Biuletyn PISM nr 56 (1293), s. 2, https://www.pism.pl/files/?id_plik=19967 [02.02.2016].

3 K. Kuśmerek, *NATO wobec wyzwań XXI wieku* [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe wobec wyzwań współczesnego świata. Współczesne wyzwania dla podmiotów euroatlantyckiego środowiska bezpieczeństwa*, red. M. Marszałek, W. Kitler, AON, Warszawa 2015, s. 310.

4 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., art. 5 (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.) [online] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970780483> [02.02.2016].

5 Tamże, art. 26.

6 B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*, Scholar, Warszawa 2010, s. 24.

7 Dla potrzeb niniejszego artykułu przyjęto następującą definicję „osłony strategicznej”: Oslona strategiczna, to fundamentalna część obrony narodowej, decydująca o wiarygodności i skuteczności ochrony i obrony terytorium, przygotowana w czasie pokoju i stale realizowana, mająca na celu uniemożliwienie zaskoczenia państwa przed wykonaniem uderzenia przez agresora oraz stworzenie warunków niezbędnych do mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinęcia własnych i sojuszniczych sił zbrojnych, jako warunku koniecznego do kontynuowania obrony Polski i sojuszu.

8 A. Piątkowski, *Znaczenie wielonarodowych działań na rzecz rozwoju zdolności obronnych dla przyszłych wyzwań wobec NATO i UE* [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe wobec wyzwań współczesnego świata*, red. W. Kitler, M. Marszałek, AON, Warszawa 2014, s. 336.

też niezbędne jest wykorzystanie członkostwa Polski zarówno w NATO, jak i w Unii Europejskiej (UE) dla zwiększania zdolności obronnych naszego kraju oraz zapewnienia trwałego bezpieczeństwa państwa, poprzez rozwijanie relacji polityczno-militarnych w ramach obu tych organizacji⁹. Od chwili wstąpienia do NATO (12 marca 1999 r.) i Unii Europejskiej (1 maja 2004 r.) SZ RP uczestniczą w strukturach militarnych tych organizacji poprzez wydzielanie stosownych sił i środków.

Celem niniejszego artykułu będzie zatem przybliżenie zagadnień związanych z zakresem udziału SZ RP w wielonarodowych strukturach wojskowych NATO i UE, w aspekcie realizacji celów osłony strategicznej Polski, oraz przedstawienie ogólnych uwarunkowań w zakresie formowania i aktywowania wielonarodowych sił tych organizacji. Ponadto, autor artykułu przedstawi swoje wnioski w zakresie pożądaných kierunków dalszego zaangażowania SZ RP w strukturach wojskowych NATO i UE.

Zakres udziału SZ RP w strukturach wojskowych NATO i UE

Stawiając sobie generalne cele w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony oraz definiując zadania w zakresie zapobiegania i przeciwdziałania zagrożeniom, zarówno NATO, jak i UE wykształciły struktury wojskowe do ich realizacji. Struktury te ze względu na międzynarodowy charakter organizacji mają wielonarodowy skład. Trwałe, funkcjonujące w okresie pokoju, wielonarodowe struktury wojskowe NATO i UE stały się właściwością tych organizacji¹⁰.

W skład wielonarodowych struktur wojskowych Sojuszu Północnoatlantyckiego wchodzi¹¹:

- Komitet Wojskowy (ang. *Military Committee* – MC), który tworzą szefowie obrony (ang. *Chief of Defence* – CHOD) państw członkowskich;
- Międzynarodowy Sztab Wojskowy (ang. *International Military Staff* – IMS), będący organem wykonawczym MC;

9 T. Hoffmann, *Bezpieczeństwo polityczne Polski w XXI wieku* [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe wobec wyzwań współczesnego świata*, red. W. Kitler, M. Marszałek, AON, Warszawa 2014, s. 47.

10 B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*, dz. cyt., s. 123.

11 http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49608.htm [03.02.2016].

– sojusznicze struktury dowodzenia (ang. *NATO Command Structure* – NCS), które stanowią wielonarodowe dowództwa realizujące funkcje planowania i dowodzenia operacjami NATO;

– struktury sił sojuszniczych (ang. *NATO Force Structure* – NFS), na które składają się narodowe i wielonarodowe dowództwa i jednostki oddane na stałe lub tymczasowo do dyspozycji Sojuszu.

Natomiast, zasadniczymi elementami wielonarodowych struktur wojskowych Unii Europejskiej są:

– Komitet Wojskowy UE (ang. *European Union Military Committee* – EUMC), który podobnie jak w NATO tworzą szefowie obrony państw członkowskich (CHOD)¹²;

– Sztab Wojskowy Unii Europejskiej (ang. *European Union Military Staff* – EUMS), pełniący funkcje wczesnego ostrzegania, oceny sytuacji i planowania strategicznego misji i zadań w zakresie: utrzymania pokoju, zapobiegania konfliktom oraz wzmacniania międzynarodowego bezpieczeństwa¹³;

– Grupy Bojowe Unii Europejskiej (ang. *European Union Battle Group* – EU BG), pełniące rolę sił szybkiego reagowania UE w ramach reagowania kryzysowego¹⁴.

Ponadto, NATO i UE wypracowały mechanizmy doraźnego tworzenia wielonarodowych sił zadaniowych dla realizacji zadań w zakresie reagowania kryzysowego na zagrożenia w ramach tzw. „operacji spoza art. 5” traktatu waszyngtońskiego (NATO) oraz w ramach art. 42, ust.1 Traktatu o Unii Europejskiej.

Będąc uczestnikiem struktur wojskowych Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej SZ RP reprezentowane są w pracach Komitetów Wojskowych tych organizacji (najwyższy poziom współpracy wojskowej) przez szefa Sztabu Generalnego WP, a funkcje łącznikowe przy tych organizacjach oraz udział w bieżącej działalności realizuje Polskie Przedstawicielstwo Wojskowe. Podobną rolę spełnia Polskie Narodowe Przedstawicielstwo Wojskowe przy Kwaterze Głównej Sojuszniczych Sił Zbrojnych NATO w Europie (ang. *Supreme Headquarters Allied Powers Europe* – SHAPE).

¹² http://www.eeas.europa.eu/csdp/structures-instruments-agencies/eumc/index_en.htm [3.02.2016].

¹³ Decyzja Rady 2008/298/WPZiB z dnia 7 kwietnia 2008 r. zmieniająca decyzję 2001/80/WPZiB w sprawie ustanowienia Sztabu Wojskowego Unii Europejskiej [online] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32008D0298> [03.02.2016].

¹⁴ http://www.eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/military_headline_goals/index_en.htm [3.02.2016].

Obecnie, personel SZ RP pełni różne funkcje w strukturach Międzynarodowego Sztabu Wojskowego NATO i Sztabu Wojskowego UE oraz w sojusznicznych strukturach dowodzenia NATO (NCS) i w strukturach sił sojusznicznych (NFS), a w tym m.in. w Dowództwie Wielonarodowego Korpusu Północ – Wschód, sojusznicznej jednostce Lotniczego Systemu Ostrzegania i Kontroli (ang. *Airborne Warning and Control System* – AWACS), czy też w Jednostce Integracji Sił NATO (ang. *NATO Force Integration Unit* – NFIU) w Bydgoszczy¹⁵.

Wydzielone jednostki (pododdziały) SZ RP pełnią okresowo dyżury w ramach Sił Odpowiedzi NATO (ang. *NATO Response Force* – NRF), a w tym w ramach tzw. „Szpicz NATO” (ang. *Very High Readiness Joint Task Force* – VJTF) oraz w składzie Grup Bojowych UE.

Niezwykle istotny dla bezpieczeństwa Polski jest udział wydzielanymi siłami i środkami SZ RP w Zintegrowanym Systemie Obrony Powietrznej i Przeciwrakietowej NATO (ang. *NATO Integrated Air and Missile Defence System* – NATINAMDS). Ponadto, w zakresie ochrony przestrzeni powietrznej NATO, wydzielony komponent sił powietrznych okresowo (rotacyjnie) realizuje zadania w ramach sojusznicznej operacji pk. „Baltic Air Policing”, na obszarze krajów nadbałtyckich: Litwy, Łotwy i Estonii.

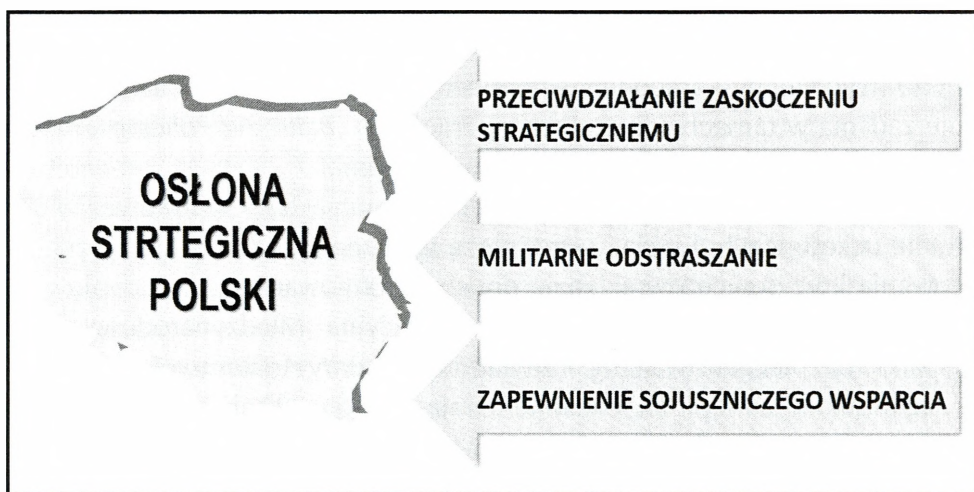
Komponenty zadaniowe SZ RP (polskie kontyngenty wojskowe) wielokrotnie uczestniczyły i wciąż uczestniczą w różnego rodzaju operacjach reagowania kryzysowego w składzie doraźnie formowanych sił zadaniowych NATO (np. zakończona operacja stabilizacyjna Międzynarodowych Sił Wsparcia Bezpieczeństwa (ang. *International Security Assistance Force* – ISAF) w Afganistanie, zastąpiona aktualnie trwającą misją o charakterze doradczo-szkoleniowym pk. „Resolute Support Mission”) oraz Unii Europejskiej (np. zakończona operacja Sił Unii Europejskiej w Republice Środkowoafrykańskiej – EUFOR RCA, oraz trwająca obecnie Wojskowa Misja Doradcza Unii Europejskiej w Republice Środkowoafrykańskiej (ang. *EU Military Advisory Mission in the Central African Republic* – EUMAM RCA).

15 Dodatkowe informacje nt. udziału personelu SZ RP w strukturach wojskowych NATO, zob. T. Kowalik, G. Wojnowski, *Polscy żołnierze w strukturach NATO*, „Bellona” nr 1/2009, s. 100–105.

Możliwości wykorzystania udziału SZ RP w strukturach wojskowych NATO i UE dla potrzeb osłony strategicznej Polski

Biorąc pod uwagę cele osłony strategicznej Polski¹⁶, to udział Sił Zbrojnych RP w strukturach wojskowych NATO i UE można rozpatrywać w trzech aspektach (patrz: rys. 1):

- jako przeciwdziałanie zaskoczeniu strategicznemu ze strony potencjalnego agresora, czyli dla uniknięcia sytuacji niespodziewanej agresji;
- jako działania w ramach militarnego odstraszenia, czyli dla niedopuszczenia do agresji;
- jako działania ukierunkowane na zapewnienie rzeczywistego wsparcia sojuszniczego w przypadku agresji – rozumianego jako gotowość sojuszników do wypełnienia gwarancji kolektywnej obrony.

Opracowanie własne.

Rysunek 1. Udział Sił Zbrojnych RP w strukturach wojskowych NATO i UE w aspekcie celów osłony strategicznej Polski

Niedopuszczenie do uzyskania przez potencjalnego agresora efektu zaskoczenia strategicznego ma decydujący wpływ na przebieg początkowego a często także całego konfliktu zbrojnego czy też wojny, widziane poprzez pryzmat możliwości przejścia i utrzymania inicjatywy. Aspekt ten jest w szcze-

¹⁶ Patrz: Definicja osłony strategicznej, s. 2.

gólności istotny dla państw małych i średniej wielkości, nieposiadających atutu tzw. głębi operacyjnej, do których zalicza się także Polska¹⁷. Wzmocnienie zdolności SZ RP w tym zakresie może być uzyskane poprzez udział Polskiego Przedstawicielstwa Wojskowego przy Komitecie Wojskowym NATO i UE, Polskiego Narodowego Przedstawicielstwa Wojskowego przy SHAPE oraz pozostałego polskiego personelu na różnych poziomach w ramach NCS, NFS i EUMS, w bieżącej ocenie sytuacji będącej w ich obszarach odpowiedzialności i zainteresowania oraz w procesach decyzyjnych, przez co stanowią źródło informacji, a także mogą wywierać wpływ na sposób użycia, lub potencjalnego użycia sił i środków NATO czy UE.

Również jako czynnik przeciwwzaskoczeniowy należy postrzegać możliwość pozyskiwania bieżącej informacji o sytuacji w przestrzeni powietrznej, a w tym z wykorzystaniem systemu AWACS, w ramach funkcjonowania SZ RP w Zintegrowanym Systemie Obrony Powietrznej i Przeciwrakietowej NATO (NATINAMDS). Ponadto, począwszy od 2017 r. SZ RP będą mieć również możliwość pozyskiwania informacji o sytuacji lądowej w pobliżu naszych granic Polski lub z rejonów zainteresowania z wykorzystaniem sojuszniczego systemu rozpoznania obiektów naziemnych z powietrza (ang. *Alliance Ground Surveillance* – AGS)¹⁸.

Walory przeciwwzaskoczeniowe może również posiadać wyprzedzające, w stosunku do działań agresora, rozmieszczenia sojuszniczych sił i środków w rejonie potencjalnego konfliktu. Działanie takie zwiększa potencjał i możliwości w zakresie wczesnego wykrycia i rozpoznania potencjalnie wrogich działań.

Rozpatrując z kolei aspekt militarnego odstraszenia należy zauważyć, że najważniejszym czynnikiem potęgującym zdolności SZ RP w tym zakresie jest samo członkostwo w NATO, sojuszu który postrzega zdolności nuklearnego i konwencjonalnego odstraszenia jako zasadnicze elementy swojej strategii. NATO uznaje swoje siły nuklearne za najważniejszą gwarancję bezpieczeństwa sojuszników oraz jest zdecydowane do zachowania zdolności nuklearnych, tak długo jak długo będzie istnieć ten rodzaj broni¹⁹. Natomiast

17 B. Balcerowicz, *Obrona państwa średniego*, Warszawa 1996, s. 16.

18 Deklaracja szczytu walijskiego złożona przez Szefów Państw i Rządów uczestniczących w posiedzeniu Rady Północnoatlantyckiej w Walii 5 września 2014 r., pkt 65, https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/6170_Deklaracja-koncowa-szczytu-NATO-w-Walii-z-2014-r-polskie-tlumaczenie.html [28.01.2016].

19 Koncepcja Strategiczna NATO z dnia 20 listopada 2010 r., pkt 17–18, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/koncepcja_strategiczna_nato_tlumaczenie.pdf [27.01.2016].

najistotniejszym czynnikiem odstraszania konwencjonalnego Sojuszu są zdolności w zakresie utrzymywania silnych i mobilnych sił zdolnych do szybkiego (w tym wyprzedzającego) rozmieszczania w celu realizacji zadań na mocy art. 5 traktatu waszyngtońskiego²⁰. Podobny walor posiada również system funkcjonowania Grup Bojowych Unii Europejskiej.

SZ RP uczestnicząc w strukturach NATO i UE mogą skutecznie odstraszać potencjalnego agresora także poprzez demonstrowanie własnych i sojuszniczych zdolności, a w tym:

- w zakresie jedności i gotowości do realizacji zadań wspólnej obrony poprzez przygotowywanie sił i środków do pełnienia dyżurów w ramach Sił Odpowiedzi NATO i Grup Bojowych UE;

- w zakresie ochrony przestrzeni powietrznej Sojuszu w ramach funkcjonowania Zintegrowanego Systemu Obrony Powietrznej i Przeciwrakietowej NATO (NATINAMDS) oraz skutecznej realizacji zadań w operacji pk. „Baltic Air Policing”;

- w czasie wspólnych ćwiczeń i operacji.

Do działań, poprzez które SZ RP powinny zapewniać sojusznicze wsparcie dla Polski w razie agresji należy zaliczyć w pierwszej kolejności aktywne budowanie sojuszniczych więzi oraz stałe potwierdzanie wiarygodności naszych SZ. Szczególne znaczenie mają w tym zakresie:

- gotowość do wypełniania zobowiązań sojuszniczych, np. przeznaczania 2% PKB na potrzeby wydatków obronnych;

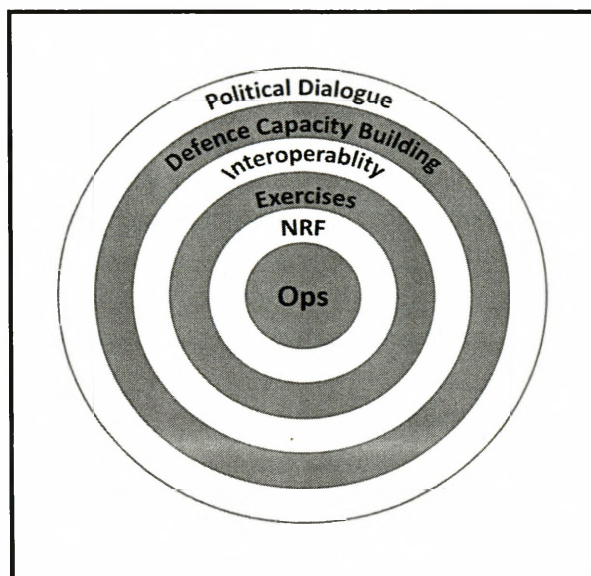
- gotowość do udziału w przedsięwzięciach sojuszniczych, tj. operacje reagowania kryzysowego, czy wydzielanie komponentów do Sił Odpowiedzi NATO i Grup Bojowych UE;

- gotowość do sojuszniczego współdziałania, jako funkcja interoperacyjności i kompatybilności;

- ciągłe rozwijanie zdolności operacyjnych.

Jednocześnie należy zauważyć, że szczególnie udział w operacjach NATO jest istotny dla danego państwa w aspekcie postrzegania go jako wartościowego sojusznika i partnera (patrz: rys. 2).

²⁰ Tamże, pkt 19.

Źródło: Prezentacja NATO International Military Staff (IMS) Cooperation and Regional Security (C&RS) Division, 2014 r.).

Rysunek 2. Postrzeganie państw sojuszniczych i partnerskich przez władze NATO stosownie do ich zaangażowania w działalność Sojuszu

Ważnym czynnikiem w tym aspekcie pozostaje także możliwość wpływania na procesy decyzyjne w ramach NATO i w UE poprzez działalność przedstawicielstw narodowych i personelu SZ RP na różnych poziomach, a w tym w zakresie: stosowania środków reagowania NATO (ang. *Crisis Response Measures* – CRM), przygotowania wojskowych opcji reagowania (ang. *Military Response Option* – MRO), opracowywania i uruchamiania planów ewentualnościowych (ang. *Contingency Plan*), czy też stałych planów obronnych (ang. *Standing Defence Plan*), wojskowych opcji strategicznych dla Unii Europejskiej itp.

Natomiast, wyprzedzające rozmieszczenie i obecność w zagrożonym rejonie (państwie) wielonarodowych sił sojuszniczych, które w razie agresji przystąpiłyby do obrony bez konieczności podejmowania decyzji politycznej w sprawie ich użycia, wzmacniałoby szanse na szybkie podjęcie decyzji przez Sojusz o przystąpieniu do kolektywnej obrony napadniętego państwa²¹.

21 W. Lorenz, 2016 – Szczyt strategicznej adaptacji NATO, dz. cyt., s. 2.

Uwarunkowania formowania i aktywowania wielonarodowych sił NATO i UE

Stosownie do okoliczności, formowanie wielonarodowych sił NATO może następować w dwóch trybach:

- zwykłym – w ramach rozwijania nowych zdolności Sojuszu, na podstawie decyzji jego władz (np. utworzenie Sił Odpowiedzi decyzją Szczytu NATO w 2002 r.) lub w ramach dwu- lub wielostronnych inicjatyw państw członkowskich, które są następnie udostępniane dla Sojuszu (np. Dowództwo WKP-W);

- doraźnym – w ramach systemu reagowania kryzysowego Sojuszu (ang. *NATO Crisis Response System* – NCRS), który jest częścią składową Systemu Zarządzania Kryzysowego NATO²², na podstawie decyzji Rady Północnoatlantyckiej (ang. *The North Atlantic Council* – NAC), w razie konieczności reagowania innymi (doraźnie przygotowanymi) siłami niż te powołane w trybie zwykłym²³ (np. utworzenie sił IFOR /ang. *Implementation Force*/ w 1996 r.).

W Sojuszu Północnoatlantyckim decyzje o użyciu jego sił (w tym także w zakresie sformowania ich w trybie doraźnym) należą do wyłącznych kompetencji Rady Północnoatlantyckiej, podejmowane są jednomyślnie, bez głosowania, przez konsensus.

Podobnie funkcjonuje system formowania wielonarodowych sił Unii Europejskiej²⁴ i może on być realizowany w dwóch trybach:

- zwykłym – w ramach rozwijania nowych zdolności Unii Europejskiej, na podstawie decyzji Rady Europejskiej (ang. *The European Council*) – np. utworzenie Grup Bojowych w 2004 r.;

- doraźnym – w ramach reagowania kryzysowego Unii Europejskiej, na podstawie decyzji Rady Unii Europejskiej (ang. *Council of the European Union*), w sytuacji konieczności reagowania innymi (doraźnie przygotowanymi) siłami niż te powołane w trybie zwykłym (np. utworzenie Sił Unii Europejskiej w Republice Środkowoafrykańskiej – EUFOR RCA, w 2014 r.).

²² *Uwarunkowania tworzenia struktur organizacyjno-funkcjonalnych jednostek SZ RP w ramach reagowania NATO i UE*, red. G. Sobolewski, AON, Warszawa 2013, s. 15–16.

²³ Należy przy tym zauważyć, że siły powoływane w trybie zwykłym również mogą być użyte w ramach systemu reagowania kryzysowego Sojuszu.

²⁴ *Uwarunkowania tworzenia struktur organizacyjno-funkcjonalnych jednostek SZ RP w ramach reagowania NATO i UE*, red. G. Sobolewski, AON, Warszawa 2013, s. 58–61.

W Unii Europejskiej decyzje o użyciu jej sił (w tym także w zakresie sformowania ich w trybie doraźnym) należą do Rady Unii Europejskiej, podejmowane są poprzez głosowanie na zasadzie jednomyślności, a każdemu państwu przysługuje prawo weta.

Przedstawione powyżej mechanizmy podejmowania decyzji o użyciu sił Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej pozwalają stwierdzić, że obie organizacje nie przewidują automatyzmu działań w tym zakresie. Nie ma zatem możliwości użycia ich wielonarodowych sił w trybie natychmiastowego przeciwdziałania powstałemu zagrożeniu.

Przyjęte sposoby podejmowania decyzji powodują pewną zwłokę, której czas trwania zależy może od różnej oceny danej sytuacji przez poszczególne, liczne państwa członkowskie. Trudność w wypracowaniu kompromisu w sprawie użycia sił na jednym kierunku strategicznym może stanowić chociażby obawa o ograniczenie zdolności do działania na innym kierunku, co w efekcie może wydłużać proces decyzyjny²⁵.

Powiększanie grona państw członkowskich NATO, jak i UE skutkowało zwiększeniem bezpieczeństwa tych organizacji skierowanym do ich wnętrza (czyli pomiędzy członkami tych organizacji), natomiast utrudniło możliwość osiągnięcia porozumienia w przypadku reagowania na zagrożenia zewnętrzne.

Dotychczasowa praktyka formowania i aktywowania wielonarodowych sił NATO oraz Unii Europejskiej ujawniła istniejące ograniczenia w tym zakresie, w działalności obu tych organizacji.

Zmiana globalnej sytuacji bezpieczeństwa po okresie zimnej wojny, kiedy po rozpadzie ZSRR i Układu Warszawskiego państwa nie liczyły się z możliwością ataku na swoje terytorium, obniżano wydatki na obronność, rezygnowano z ciężkiego uzbrojenia na rzecz lekkich zdolności ekspedycyjnych, a także ograniczano liczebność wojsk, wpłynęła negatywnie na poziom kluczowych zdolności obronnych sił zbrojnych państw członkowskich NATO i Unii Europejskiej. Szczególnie widoczne były problemy z zapewnieniem pełnej obsady kolejnych zmian rotacyjnych Sił Odpowiedzi NATO oraz braku w strategicznym transporcie powietrznym, co miało destrukcyjny wpływ na wiarygodność zarówno tych sił, jak i całego Sojuszu.

Skutki finansowe udziału wielonarodowych sił NATO i Unii Europejskiej w operacjach reagowania kryzysowego zawsze były źródłem obaw państw

25 W. Lorenz, 2016 – *Szczyt strategicznej adaptacji NATO*, „Biuletyn” PISM nr 56 (1293), s. 1, https://www.pism.pl/files/?id_plik=19967 [02.02.2016].

członkowskich i miały wpływ na podejmowane decyzje w tym zakresie. Sytuacja w tym względzie pogorszyła się jeszcze z chwilą wybuchu kryzysu ekonomicznego w 2008 r. Jego następstwa miały dewastacyjny wpływ na zdolności NATO. Potrzeba przezwyciężenia trudności gospodarczych i ratowania strefy euro spowodowała, że nakłady na obronność stały się jedną z głównych ofiar cięć budżetowych²⁶. Natomiast w Unii Europejskiej negatywny wpływ na zdolności reagowania wielonarodowymi Grupami Bojowymi jest niewłaściwy mechanizm regulujący zarządzanie finansowaniem wspólnych kosztów operacji wojskowych (tzw. mechanizm ATHENA), który nie uwzględnia ich specyfiki. Zastosowana w tym w mechanizmie ATHENA zasada „przypisania kosztów do miejsca ich powstania”, czyli do Grup Bojowych przygotowywanych na zasadzie dobrej woli państw członkowskich jest postrzegany jako wyraz niesprawiedliwego podziału obciążeń²⁷.

Dla Unii Europejskiej nie bez znaczenia pozostaje wciąż nierozwiązany problem powołania stałych wielonarodowych sił o wielkości odpowiadającej jej aspiracjom, jak i potrzebom w zakresie zarządzania kryzysowego. Przyczyną niepowodzeń podejmowanych już kilkakrotnie inicjatyw w tym zakresie jest brak zgodnej politycznej woli państw członkowskich²⁸.

Zakończenie

Agresywna polityka międzynarodowa Federacji Rosyjskiej, której przejawem są m.in. aneksja Krymu oraz interwencja zbrojna na Ukrainie, stała się wyzwaniem dla bezpieczeństwa euroatlantyckiego²⁹. Reagując na to wyzwanie NATO musi przesunąć środek ciężkości podejmowanych działań w kierunku zdolności i gotowości do kolektywnej obrony i zapewnienia poczucia bezpieczeństwa wszystkim sojusznikom. Sytuacja taka jest korzystna dla Polski,

26 M. Madej, *NATO po szczycie w Chicago: stan i perspektywy rozwoju* [w:] *NATO wobec wyzwań współczesnego świata*, red. R. Czulda, R. Łoś, J. Regina-Zacharski, Warszawa–Łódź 2013, s. 29.

27 Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 12 września 2013 r. w sprawie struktur wojskowych UE: stan obecny i przyszłe perspektywy (2012/2319(INI)), pkt 20, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0381+0+DOC+XML+V0//PL> [07.02.2016].

28 B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*, dz. cyt., s. 134–136.

29 Deklaracja szczytu walijskiego złożona przez Szefów Państw i Rządów uczestniczących w posiedzeniu Rady Północnoatlantyckiej w Walii 5 września 2014 r., pkt. 1 i 16 [online] <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/6170,Deklaracja-koncowa-szczytu-NATO-w-Walii-z-2014-r-polskie-tlumaczenie.html> [28.01.2016].

która już wcześniej zwracała uwagę Sojuszu na znaczenie art. 5 traktatu waszyngtońskiego dla państw wschodniej flanki NATO³⁰.

Jednocześnie należy oczekiwać, że wielonarodowe struktury militarne NATO i Unii Europejskiej oraz współpraca międzynarodowa wciąż będą podstawowymi narzędziami w ramach reagowania kryzysowego.

Wobec powyższych uwarunkowań można sformułować postulaty w zakresie dalszej obecności SZ RP w strukturach militarnych NATO i Unii Europejskiej dla potrzeb zapewnienia osłony strategicznej Polski.

W interesie SZ RP jest podniesienie poziomu gotowości Dowództwa Wielonarodowego Korpusu Północ–Wschód (WKP-W) oraz rozwijanie jego zdolności tak, aby spełniało kryteria Dowództwa Sił Wysokiej Gotowości i było gotowe do dowodzenia operacjami sojuszniczymi na terenie Polski i w regionie. Ogłoszona w tym zakresie decyzja Sojuszu w czasie Szczytu NATO w Walii w 2014 r.³¹ pozwoli nie tylko uzyskać określone zdolności operacyjne i wzmocni rolę Dowództwa WKP-W jako centrum współpracy regionalnej, ale pozwoli także na pogłębienie więzi sojuszniczych pomiędzy państwami-uczestnikami tej inicjatywy regionalnej oraz pozytywnie wpłynie na postrzeganie ich wiarygodności. W tym samym kontekście należy również akcentować rozwijanie zdolności Dowództwa Komponentu Wojsk Specjalnych do dowodzenia sojuszniczymi operacjami specjalnymi, a w tym zdolności do rozwinięcia dowództwa komponentu w rejonie operacji (ang. *deployable Special Operations Component Command headquarters*)³².

Celowa wydaje się inicjatywa formowania wielonarodowych grup zadaniowych w ramach Sił Odpowiedzi NATO i GB Unii Europejskiej na bazie komponentów wydzielanych przez państwa o podobnym położeniu geograficznym i podobnych interesach w zakresie obrony. Takie podejście może zapewnić korzystniejsze warunki dla osiągnięcia jednomyslności w procesie aktywowania tych sił. Rozwiązanie takie zostało przyjęte np. w procesie przygotowania będącej obecnie (2016 r.) w dyżurze GB Unii Europejskiej bazującej na komponentach wydzielonych przez państwa Grupy Wyszehradzkiej (V4). Pomimo ewidentnych walorów takiego podejścia, w tym min. w zakresie

30 B. Belica, *Środowisko bezpieczeństwa Polski i państw nadbałtyckich w świetle ustaleń podjętych na szczycie NATO w Chicago* [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe wobec wyzwań współczesnego świata. Współczesne wyzwania dla podmiotów euroatlantyckiego środowiska bezpieczeństwa*, red. M. Marszałek, W. Kitler, AON, Warszawa 2015, s. 252.

31 Deklaracja szczytu walijskiego złożona przez Szefów Państw i Rządów, dz. cyt., pkt 9.

32 Tamże, pkt 69.

integracji sojuszniczej, należy jednak zachować pewną ostrożność tak, aby nie dopuścić do powstania wewnętrznych podziałów w ramach NATO i UE pomiędzy państwami członkowskimi oraz dysproporcji w zakresie interoperacyjności i kompatybilności.

Siły Odpowiedzi NATO i GB Unii Europejskiej powinny być skutecznymi narzędziami w zakresie odstraszenia, czyli posiadać zdolności do zniechęcania potencjalnego agresora. W tym celu niezbędne jest połączenie ich zdolności operacyjnych z wiarygodnością, rozumianą jako zdecydowana wola (groźba) ich użycia w razie potrzeby³³. Dlatego też należy dążyć do przyspieszenia mechanizmów aktywacji tych sił oraz skrócenia czasu niezbędnego do ich przemieszczenia i rozwinięcia w rejonie konfliktu, a także przygotowanie niezbędnej infrastruktury w potencjalnie zapalnych rejonach na potrzeby rozwinięcia tych sił.

Zagrożenie związane z agresywną polityką międzynarodową Federacji Rosyjskiej sprawia, że należy dążyć do zapewnienia ciągłej obecności sił sojuszniczych na terenie Polski i państw bałtyckich, a w tym także w ramach ćwiczeń wojskowych, z udziałem min. Sił Odpowiedzi NATO, prowadzonych na bazie scenariuszy w ramach art. 5 Traktatu waszyngtońskiego. Działania takie powinny spełniać funkcję wiarygodnego odstraszenia. Jednocześnie należy zgodzić się z tezą, że: *„Brak wiarygodnej obrony i odstraszenia na wschodniej flance będzie zwiększał zagrożenie o charakterze egzystencjalnym dla niewielkich państw bałtyckich oraz narażał Sojusz na utratę wiarygodności i zdolności do pełnienia jednej ze swoich podstawowych funkcji, jaką jest kolektywna obrona”*³⁴.

Ważnym aspektem jest możliwość pozyskiwania potrzebnych zdolności obronnych przez SZ RP poprzez uczestniczenie w wielonarodowych programach rozwijania takich zdolności na poziomie sojuszniczym, szczególnie w obszarach gdzie istnieje potrzeba integracji danego systemu w ramach sojuszu, oraz tam gdzie barierą są duże nakłady finansowe niezbędne do ich realizacji, czy też braki w zakresie naukowym i technologicznym³⁵. Dla SZ RP

33 J.S. Nye, *Przyszłość siły*, PWN, Warszawa 2012, s. 97–99.

34 W. Lorenz, 2016 – *Szczyt strategicznej adaptacji NATO*, dz. cyt., s. 2.

35 A. Piątkowski, *Znaczenie wielonarodowych działań na rzecz rozwoju zdolności obronnych dla przyszłych wyzwań wobec NATO i UE* [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe wobec wyzwań współczesnego świata*, red. W. Kitler, M. Marszałek, AON, Warszawa 2014, s. 341.

szczególnie ważne są programy rozwijania zdolności operacyjnych w ramach NATO³⁶ i UE³⁷ w zakresie:

- obserwacji obiektów naziemnych z powietrza (ang. *Alliance Ground Surveillance* – AGS);
- obrony przed pociskami balistycznymi (ang. *Ballistic Missile Defence* – BMD);
- tankowania w powietrzu (ang. *Air-to-Air Refuelling*);
- bezałogowych statków powietrznych (ang. *Remotely Piloted Aircraft Systems* – RPAS);
- obrony przed atakami w cyberprzestrzeni (ang. *Cyber Defence*).

Polska będąc beneficjentem gwarancji bezpieczeństwa w ramach systemu Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz Unii Europejskiej powinna jednocześnie angażować się w działania tych organizacji na rzecz umacniania bezpieczeństwa międzynarodowego. Stąd też niezbędna jest gotowość SZ RP do solidarnego udziału wydzielonym potencjałem w obronie sojuszników, jak również w kluczowych operacjach ekspedycyjnych³⁸.

Ostatni już wniosek wynika z oceny sytuacji bezpieczeństwa w otoczeniu Polski na przestrzeni kilku ostatnich lat. Począwszy od 2008 r. SZ Federacji Rosyjskiej rozwijały zdolności w zakresie szybkiego przemieszczania (w tym przerzutu drogą powietrzną) i rozwinięcia w pobliżu granic państw członkowskich NATO. Szczytowym osiągnięciem w tym zakresie były ćwiczenia w 2014 r. prowadzone równoległe z interwencją na Krymie oraz we wschodniej Ukrainie w pobliżu jej granic. Ocenia się, że wzięły w nich udział siły ok. 150 000 żołnierzy, a ich rozwinięcie w rejonie ćwiczenia było zaskoczeniem dla NATO. Amerykańscy wojskowi oceniają, że SZ FR posiadają zdolność do przerzutu drogą powietrzną 60 000 żołnierzy w przeciągu 72 godz. oraz przyznają, że działania takie są trudne do wyprzedzającego rozpoznania³⁹. Osiągnięcie tych zdolności było możliwe m.in. w związku z zawieszeniem udziału Rosji w *Traktacie o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie* (ang. *Treaty on Conventional Armed Forces in Europe* – CFE) z dniem

36 http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84268.htm [04.02.2016].

37 <http://www.eda.europa.eu/what-we-do/eda-priorities/capability-programmes> [4.02.2016].

38 *Uwarunkowania tworzenia struktur organizacyjno-funkcjonalnych jednostek SZ RP w ramach reagowania NATO i UE*, red. G. Sobolewski, AON, Warszawa 2013, s. 124–125.

39 J. Rathke, *Can NATO Deter Russia in View of the Conventional Military Imbalance in the East?*, <http://csis.org/publication/can-nato-deter-russia-view-conventional-military-imbalance-east> [05.02.2016].

14.07.2007 r. Ponadto Rosja nie wywiązuje się z obowiązku notyfikacji ćwiczeń zgodnie z postanowieniami Dokumentu Wiedeńskiego z 2011 r. tłumacząc to faktem ich doraźnej organizacji. Dla Polski nie bez znaczenia jest również fakt, że w treści ćwiczenia pk. „ZAPAD 2009” (29.06–6.07.2009 r.) sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej i Białorusi były uderzenia nuklearne na terytorium naszego kraju, tłumienie powstania polskiej mniejszości na Białorusi oraz atak na polskie wybrzeże⁴⁰.

W takich uwarunkowaniach (utworzenie w krótkim czasie silnego zgrupowania wojsk w pobliżu granic Sojuszu) NATO może przeciwstawić własny potencjał reagowania w sile 5000 żołnierzy (VJTF) w czasie 5–7 dni, oraz kolejne 40 000 żołnierzy (NRF) w czasie do 30 dni⁴¹.

Biorąc pod uwagę powyższe czynniki uważam, że w strukturze SZ RP powinny zostać powołane narodowe **Siły Natychmiastowego Reagowania**, zdolne do wyprzedzającego rozwinięcia w rejonach zagrożonych agresją, w czasie znacząco krótszym niż jest to oczekiwane w stosunku do sił sojuszniczych. Ponadto, sam fakt utrzymywania takich zdolności oraz jawność funkcjonowania spełniać będą rolę odstrasżającą.

Mam świadomość, że nie poruszyłem w nim wszystkich możliwych aspektów udziału SZ RP w strukturach wojskowych NATO i UE, a mających wpływ na osłonę strategiczną Polski. Przedstawione zostały zasadnicze uwarunkowania i postulaty, które mogą stanowić zaczątek do dalszych rozważań i kolejnych opracowań. Potrzeby w tym zakresie będą się kształtować wraz z przemianami w środowisku bezpieczeństwa naszego kraju.

⁴⁰ N. Wojtowicz, *Analiza porównawcza manewrów wojskowych przeprowadzonych w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 2008–2013* [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe wobec wyzwań współczesnego świata*, dz. cyt., s. 239.

⁴¹ W. Lorenz, 2016 – *Szczyt strategicznej adaptacji NATO*, „Biuletyn” PISM nr 56 (1293), s. 1, https://www.pism.pl/files/?id_plik=19967 [02.02.2016].

plk dypl. Arkadiusz SZKUTNIK

OBRONA TERYTORIALNA KRAJU JAKO ELEMENT OSŁONY STRATEGICZNEJ POLSKI

*Dobrze zorganizowany system obrony terytorialnej
oparty na siłach lokalnych jest niezbędny w strategii
obrony narodowej*

Zbigniew Brzeziński

Wstęp

Powszechność obrony narodowej jest historycznie uzasadnionym kryterium decydującym o efektywności obrony niepodległości, suwerenności i terytorialnej nienaruszalności granic kraju. Wyraża się ona w akceptacji i udziale całego społeczeństwa oraz wszystkich elementów państwa w przygotowaniach obronnych.

Dla osiągnięcia optymalnego poziomu systemu obronnego, państwo ma możliwości przekształcania wszelkich zasobów materialnych i potencjału ludzkiego własnych obywateli w określoną siłę obronną, pozwalającą skutecznie oddalać zagrożenia. Jedną z form przygotowań państwa do takiego stanu jest obrona terytorialna, usytuowana jako moduł militarnej części systemu obronnego.

Przeobrażenia w Europie i na świecie zmieniające sytuację geopolityczną i geostrategiczną w bezpośrednim sąsiedztwie Polski, wpłynęły na konieczność dokonania niezbędnych zmian w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa narodowego, odpowiadających nowym uwarunkowaniom.

Wiąże się to z potrzebą zdynamizowania procesu budowy powszechnego narodowego systemu obronnego RP, którego istota winna wyrażać się w akceptacji i udziale całego społeczeństwa oraz wszystkich elementów państwa w przygotowaniach obronnych, a w razie potrzeby w odparciu agresji.

Nieodzownym elementem tego systemu powinna być powszechna i dobrze zorganizowana **obrona terytorialna**, odpowiedzialna między innymi za przygotowania i realizację zadań w ramach osłony strategicznej państwa.

Wśród najistotniejszych zadań na najbliższy czas, jak zapowiedział Minister Obrony Narodowej Pan Antoni Macierewicz w czasie pierwszego spotkania z Sejmową Komisją Obrony Narodowej¹, jest zorganizowanie obrony terytorialnej jako immanentnej części polskiej armii.

Wiąże się to z odbudową, **świadomie rozwiązanych** na początku XXI stulecia, wojsk obrony terytorialnej kraju i stworzenie trwałych, skutecznych podstaw militarnych zapewnienia bezpiecznego, pokojowego trwania i rozwoju społeczeństwa polskiego. Innymi słowy, chodzi o przygotowanie zawczasu i utrzymywanie w gotowości obronnej takich wiarygodnych sił i środków, które w świadomości potencjalnych przeciwników uczyniłyby użycie przemocy, czy dokonanie ewentualnej agresji zbrojnej na Polskę przedsięwzięciem nieopłacalnym, ze względu na potrzebę zaangażowania zbyt dużego potencjału do zniszczenia jej sił zbrojnych, złamania woli obronnej społeczeństwa, opowania i utrzymania terytorium. Groźba poniesienia znaczących strat przez przeciwnika, a dodatkowo wywołanie komplikacji politycznych, gospodarczych i militarnych powinna przewyższać ewentualne korzyści użycia przemocy. Odbudowa obrony terytorialnej wzmocni potencjał obronny państwa i będzie jednocześnie dla sojuszu gwarancją wiarygodności w myśl artykułu 3 Traktatu Północnoatlantyckiego – zobowiązującego Polskę do utrzymywania, rozwijania indywidualnej i zbiorowej zdolności do odparcia zbrojnej agresji².

Położenie geopolityczne Polski – zagrożenia historyczne

*Tylko jedna rzecz nie zmienia się w polityce państwa,
a jest nią geografia*

Otto von Bismarck

To geostrategiczne położenie w kluczowym dla bezpieczeństwa Europy obszarze, w sąsiedztwie dwóch potężnych narodów (niemieckiego i rosyjskiego) było jest i zawsze będzie „piętą achillesową” Polski. Na przestrzeni dziejów

1 <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,19245374,konferencja-macierewicza-o-problemach-i-planach-mon-zobacz.htm> [1.03.2016].

2 Traktat waszyngtoński, art. 3.

nasi sąsiedzi przejawiali stałą dążność do zewnętrznej ekspansji, w której dążenie do zdominowania polski było wspólnym interesem narodowym obydwu mocarstw³.

Bardzo trafnie ten stan rzeczy przedstawiła Pani Margaret Thatcher (1925–2013) w czasie wystąpienia w Senacie RP, 4 listopada 1991 r. „Tragedie których Polska doznała, wynikają stąd, że wasi drapieżni i agresywni sąsiedzi mieli znaczną militarną przewagę” (...) „jedynym sposobem utrzymania pokoju i wolności jest zapewnienie pokojowo nastawionym demokratycznym państwom militarnej przewagi nad państwami agresywnymi i siejącymi niezgodę”.

Niestety, geopolityczne położenie Polski, brak przezorności, błędy i zaniechania w budowaniu potęgi militarnej⁴ narodu polskiego przyczyniły się na przestrzeni dziejów do upadku I Rzeczypospolitej. Najazdy Szwedów, Rosjan, Tatarów i Turków, Wołochów, rebelie kozackie doprowadziły do ruiny gospodarkę państwa, a w konsekwencji do utraty niepodległości.

Polska zniknęła na 123 lata z mapy Europy (a była swego czasu potęgą militarną, gospodarczą i polityczną). Wojny Napoleońskie, I wojna światowa, wojna polsko-bolszewicka, II wojna światowa, potwierdzały słowa Carla von Clausewitza⁵, że poprzez nasze położenie geopolityczne i słabość obrony – **Polska jest – „bezbronnym stepem (...) drogą publiczną dla obcych wojsk”.**

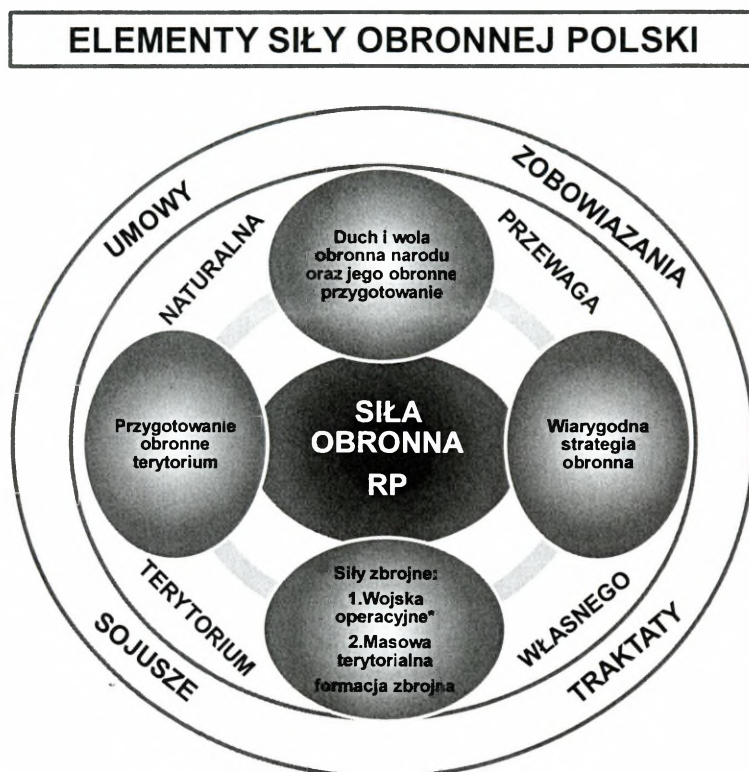
Aby uniknąć w przyszłości historycznych błędów i zaniedbań, a słowa Carla von Clausewitza odesłać do lamusa historii, należy przystąpić do budowy silnego i wiarygodnego systemu obronnego państwa, a w nim sił zbrojnych, będących samych w sobie potęgą mogącą odstraszyć potencjalnych agresorów. Chcąc być silnym i wiarygodnym państwem musimy pamiętać, że podstawową siłą obronną Polski są jej obywatele, ich duch i wola obronna narodu, jego przygotowanie obronne, wiarygodna strategia i przygotowanie obronne terenu, stanowiące naturalną przewagę strategiczną własnego terytorium. Wreszcie siły zbrojne składające się z komponentu operacyjnego

3 J. Marczak, R. Jakubczak, A. Skarbaczk, K. Gąsiorek, K. Przeworski, *Doświadczenia organizacji bezpieczeństwa narodowego Polski od X do XX wieku. Wnioski dla Polski w XXI wieku*, Warszawa 2013, s. 8.

4 (...) gdyby Polska była państwem zdolnym do obrony, te trzy mocarstwa nie przystąpiłyby tak łatwo do jego rozbioru. C. v. Clausewitz, *O wojnie*, księga 6, rozdział 6.

5 C. v. Clausewitz, *O wojnie*, Lublin 1995, s. 450.

i terytorialnego – a więc składające się z podstawowej siły obronnej – obywateli. Dopełnieniem siły obronnej RP są zobowiązania sojusznicze, umowy, traktaty. Elementy siły obronnej Polski przedstawia rysunek 1.

Opracowanie własne.

Rysunek 1. Elementy siły obronnej Polski

Należy przy tym pamiętać, że same w sobie sojusze nic nie znaczą jeśli nie będziemy zdolni bronić się sami. „Polska może liczyć na pomoc sojuszników tylko wtedy, gdy będzie chciała i mogła bronić się sama, jeśli zdobędzie własne możliwości odstraszenia napastnika. Mam na myśli najgorszy scenariusz walki z przeciwnikiem o miażdżącej przewadze”⁶.

W ostatnich dwóch tysiącleciach historii Europy tylko 2% podpisanych układów polityczno-militarnych zostało dotrzymanych, zaś w wypadku Polski – w okresie tysiąclecia – żaden⁷. Dlatego tak ważne jest zbudowanie naro-

⁶ J. Nowak-Jeziorański, *Polska wczoraj, dziś, jutro*, dz. cyt., s. 246.

⁷ Według prof. A. Madejskiego (AON).

dowej siły obronnej mogącej przeciwstawić się potencjalnemu agresorowi, czyniąc Polskę celem nieopłacalnym ze względu na potrzebę zaangażowania zbyt dużego potencjału do jej pokonania⁸.

Geneza powstania wojsk obrony terytorialnej na przestrzeni ostatniego stulecia

Obrona terytorialna ma w Polsce długą tradycję sięgającą I Rzeczypospolitej i pospolitego ruszenia „wolnych obywateli wolność ubezpieczających”. Był to raczej nadzwyczajny środek stosowany w czasach szczególnego zagrożenia mobilizujący, obywateli w walce z najeźdźcą, niż podstawowa forma obrony państwa. Rozwijana w naszych powstaniach narodowych, gdzie siłą rzeczy brak regularnej armii zastępowany był siłami obywatelskimi, kierowanymi przez odpowiednio przeszkolonych oficerów. Takie też siły walnie przyczyniły się do odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r.

Mówiąc o powszechności obrony narodowej, II Rzeczpospolita podjęła się systemowego podejścia do problematyki obrony terytorialnej (a w niej o wojskach obrony terytorialnej) jako jednym z podstawowych filarów sił zbrojnych decydującym o efektywności obrony, niepodległości, suwerenności i terytorialnej nienaruszalności granic kraju. Prekursorami WOT na przestrzeni ostatniego stulecia były:

- oddziały obrony narodowej 1937–1939;
- oddziały Armii Krajowej 1939–1945;
- wojska obrony terytorialnej kraju.

To ich doświadczenia, wysiłek powinny być inspiracją do tworzenia nowoczesnego komponentu sił zbrojnych – wojsk obrony terytorialnej. A oto krótki rys historyczny:

Narastające – od 1933 r. – zagrożenie ze strony Niemiec oraz Związku Radzieckiego – zaczęło z biegiem lat wzbudzać strach w odrodzonym państwie polskim. W połowie lat trzydziestych powstał zarys formacji niewymagającej dużych nakładów finansowych. Autorami koncepcji byli gen. Tadeusz Kutrzeba i płk Julian Skokowski. Projekt przewidywał organizowanie lokalnych oddziałów cywilno-wojskowych o charakterze ochotniczym, uzupeł-

⁸ Elementy siły obronnej wg B. Balcerowicza, J. Marcza, J. Pawłowskiego, *Współczesne wojska obrony terytorialnej*, s. 505.

nianych nadwyżkami rezerwistów. Miały one nosić nazwę **Oddziały Obrony Narodowej**⁹.

Pod koniec marca 1937 r. wydano rozkaz utworzenia jednostek obrony narodowej. Wykonując ten rozkaz rozpoczęto formowanie – 10 brygad (półbrygad) ON, w nich 38 batalionów ON i 117 kompanii ON.

Tabela 1. Wykaz brygad/półbrygad i batalionów Oddziałów Obrony Narodowej

OBRONA NARODOWA II RP 1937 - 1939	
Brygady ON	Bataliony ON
Chelmińska Brygada ON	Batalion ON "Bielsko" Batalion ON "Brasław" Batalion ON "Brodnica"
Dąbrowska Półbrygada ON	Batalion ON "Brzeżany" Batalion ON "Brzozów" Batalion ON "Bydgoszcz"
Dziśnieńska Półbrygada ON	Batalion ON "Chełm" Batalion ON "Chrzanów" Batalion ON "Cieszyn I"
Górnośląska Brygada ON	Batalion ON "Cieszyn II" Batalion ON "Czersk" Batalion ON "Dąbrowa
Grodzieńska Półbrygada ON	Górnicza" Batalion ON "Gdynia I" Batalion ON "Gdynia II" Batalion ON
Kaliska Brygada ON	"Gdynia III" Batalion ON "Gorlice" Batalion ON "Grudziądz" Batalion ON
Karpacka Półbrygada ON	"Huculski I" Batalion ON "Huculski II" Batalion ON "Jabłonowo" Batalion ON
Kujawska Brygada ON	"Jarosław" Batalion ON "Jasło" Batalion ON "Kartuzi IV" Batalion ON
Lwowska Brygada ON	"Kaszuby V" Batalion ON "Katowice" Batalion ON "Kcynia" Batalion ON
Morska Brygada ON	"Kępno" Batalion ON "Koronowo" Batalion ON "Kościan" Batalion ON
Podhalańska Brygada ON	"Kościerzyna" Batalion ON "Kowel" Batalion ON "Kozmin" ("Jarocin")
Podkarpacka Brygada ON	Batalion ON "Krosno" Batalion ON "Krotoszyn" Batalion ON "Kurpie"
Pomorska Brygada ON	Batalion ON "Kłobuck" Batalion ON "Leszno" Batalion ON "Limanów"
Poznańska Brygada ON	Batalion ON "Lubliniec" Batalion ON "Lwów I" Batalion ON "Lwów II"
Warszawska Brygada ON	Batalion ON "Mazury I" Batalion ON "Mazury II" Batalion ON "Nakło"
Wołyńska Półbrygada ON	Batalion ON "Nowy Sącz" Batalion ON "Oborniki" Batalion ON
	"Olkusz" Batalion ON "Opalenica" Batalion ON "Ostrów" Batalion ON
	"Ostrzeszów" Batalion ON "Oświęcim" Batalion ON "Postawy" Batalion ON
	"Poznań I" Batalion ON "Poznań II" Batalion ON "Przemyśl" Batalion ON
	"Rawicz" Batalion ON "Rybnik" Batalion ON "Rzeszów" Batalion ON
	"Sambor" Batalion ON "Sanok" Batalion ON "Sokal" Batalion ON
	"Sosnowiec" Batalion ON "Stanisławów" Batalion ON "Starogard" Batalion
	ON "Stryj" Batalion ON "Świecie" Batalion ON "Szamoty" Batalion ON
	"Tarnowskie Góry" Batalion ON "Tuchola" Batalion ON "Turka" Batalion ON
	"Wągrowiec" Batalion ON "Warszawski I" Batalion ON "Warszawski II"
	Batalion ON "Warszawski III" Batalion ON "Zakopane" Batalion ON
	"Zawiercie" Batalion ON "Żnin" Batalion ON "Żywiec" Batalion ON "Łuck"

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://www.obronanarodowa1939.pl/brygady-on.html>.

Formowanie pierwszych batalionów ON rozpoczęto w styczniu 1937 r. Niestety po wybuchu wojny formacje obrony narodowej w większości wypadków wykonywały zadania dedykowane wojskom operacyjnym, stając się wojskami „jednorazowego użytku” (tam gdzie walczyły zgodnie z przeznaczeniem, a ich sprzymierzeńcem był teren, pokazały swoją przydatność).

Obrona narodowa zmobilizowała do końca wojny obronnej 1939 łącznie 83 bataliony piechoty, o łącznej liczebności 1600 oficerów i 50 000 podoficerów i szeregowców. Brak czasu i zdecydowania kierownictwa polityczno-

⁹ K. Pindel, *Obrona Narodowa 1937–1939*, MON, Warszawa 1979.

-wojskowego przyczynił się do tego, że nie wykorzystano ponad 1,5 mln dobrze wyszkolonych rezerw osobowych.

Początki Armii Krajowej datują się na 27 września 1939 r. Tego dnia utworzona została w Warszawie organizacja o nazwie Służba Zwycięstwu Polski (SZP). 13 listopada 1939 r. naczelny wódz, generał Władysław Sikorski, powołał w miejsce Służby Zwycięstwu Polski nową formację konspiracyjną: Związek Walki Zbrojnej (ZWZ) jako jedyną działającą w kraju organizację wojskową. Dlatego też wiosną 1940 r. podjęto tzw. „akcję scaleniową”, mającą na celu doprowadzenie do włączenia innych organizacji podziemnych w skład Związku Walki Zbrojnej.

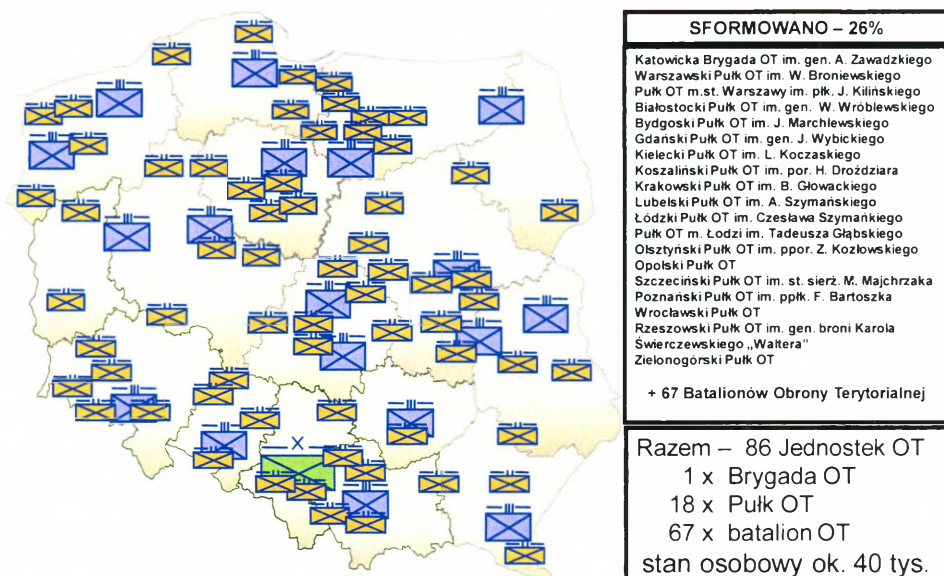
Wprawdzie udało się podporządkować większość formacji podziemnych, zasadniczo jednak „akcja scaleniowa” okazała się sukcesem jedynie połowicznym, gdyż część organizacji pozostała niezależna. Aby podkreślić kluczową rolę i status największej wojskowej organizacji konspiracyjnej, 14 lutego 1942 r. rozkazem Naczelnego Wodza, generała Władysława Sikorskiego, Związek Walki Zbrojnej został przemianowany na Armię Krajową (AK).

Jako zakonspirowane siły zbrojne Polskiego Państwa Podziemnego, działały na terytorium RP, okupowanym przez Niemcy i ZSRR. AK podlegała Rządowi RP na uchodźctwie i jego Delegaturze w kraju. Podstawę kadr konspiracyjnych stanowili żołnierze Wojska Polskiego, którym udało się uniknąć niewoli po kampanii wrześniowej, młodzież oraz tzw. „cichociemni” – oficerowie polskich sił zbrojnych na Zachodzie, wyszkoleni w działaniach dywersyjnych, którzy do Polski zostali przerzuceni drogą lotniczą. Swą największą liczebność Armia Krajowa osiągnęła latem 1944 roku, gdy jej stan osobowy przekroczył 380 tysięcy zaprzysiężonych żołnierzy i tysiące zwolenników wśród ludności cywilnej.

W okresie PRL w celu zapewnienia wojewódzkim, powiatowym i miejskim komitetom obrony, sił do wykonania zadań obronno-ochronnych i awaryjno-ratownych, rozpoczęto w 1963 r. ku formowanie jednostek WOTK¹⁰. Podstawą prawną ich tworzenia była uchwała Komitetu Obrony Kraju z 16 listopada 1962 roku w sprawie przygotowania obrony terytorium kraju oraz uchwała Rady Ministrów nr 164/63 z 4 maja 1963 roku o zasadach organizacji jednostek OT. Ilość jednostek planowanych do sformowania i sformowanych w latach 1963–1989 przedstawia rysunek 2.

10 K. Pindel, *Obrona terytorialna w II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo „Bellona”, Warszawa 1995.

PLANOWANO SFORMOWAĆ OD PODSTAW 330 JEDNOSTEK OT 1963 - 1989

Opracowanie własne.

Rysunek 2. Jednostki Obrony Terytorialnej sformowane w latach 1963–1989

W każdym województwie i mieście wydzielonym stopnia wojewódzkiego nakazano sformować po jednym pułku OT, a w miastach na prawach powiatu i w powiatach – po jednym batalionie OT. **Plan przewidywał utworzenie od podstaw 330 jednostek.** Ogółem sformowano jedną brygadę, 18 pułków i 67 bataliony, co stanowi zaledwie 26% zakładanej liczby.

W 1991 r. podjęto proces odbudowy wojsk OT, jako jednostek przeznaczonych wyłącznie do prowadzenia działań bojowych na terenie kraju wspólnie z wojskami operacyjnymi, a ich stan wynosiłby w granicach 80 500 żołnierzy na czas „W” i około 5 tys. na czas „P”. Zatwierdzona w MON w dniu 11.01.1999 r. Koncepcja systemu OT zakładała: sformowanie do 2003 r. kilkunastu brygad OT (1 brygada na województwo) o ogólnym stanie ok. 10 tys. żołnierzy. Problemy z wyposażeniem i uzbrojeniem tak dużej liczby jednostek oraz redukcja całych Sił Zbrojnych RP spowodowały, że utworzono tylko siedem skadrowanych brygad OT, których łączny stan nie przekroczył 2 tys. żołnierzy. Od 2003 r. rozpoczyna się powtórny proces rozformowywania tego co z takim trudem zbudowano. W 2003 r. rozformowano 23 BOT, a w 2005 r. 2 BOT. Jednostki OT planowane i sformowane w latach 1991–2008 przedstawia rysunek 3.

Wojska OT w III Rzeczypospolitej – 1991 – 2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <http://militarium.net/wojska-obrony-terytorialnej-w-polsce-w-latach-1990-2008-czesc-ii/>.

Rysunek 3. Jednostki OT planowane do sformowania i sformowane w latach 1991–2008

W wyniku przyjęcia programu profesjonalizacji Sił Zbrojnych RP w 2008 r. pozostałe brygady OT przekształcono w bataliony OT, a następnie przeformowano je w bataliony zmechanizowane, **co zniszczyło system obrony terytorialnej, a za razem odsłoniło „Ścianę wschodnią” rozbrajając na korzyść Rosji tereny na wschód od Wisły.**

Wojska obrony terytorialnej w Siłach Zbrojnych Polski

Stan obecny

Obecnie nie posiadamy batalionów OT czasu pokoju „P”. Jak podaje były doradca szefa MON, Pana Antoniego Macierewicza, a obecnie Szef Zarządu Organizacji i Uzupełnień SG WP, Pan płk Krzysztof GAJ, Siły Zbrojne RP po-

siadają 30 batalionów obrony terytorialnej czasu „W”¹¹, podporządkowanych bezpośrednio Szefowi Inspektoratu Wsparcia SZ. Ich dyslokacja i zadania objęte są ochroną informacji niejawnych.

Zgodnie z decyzją Ministra Obrony Narodowej z dnia 23 czerwca 2015 r. MON nr 24/MON w sprawie „doskonalenia funkcjonowania Narodowych Sił Rezerwowych” opracowano koncepcje budowy komponentu terytorialnego SZ RP w postaci stworzonych terytorialnych oddziałów i pododdziałów uzupełnianych żołnierzami NSR, przeznaczonych w pierwszej kolejności do realizacji zadań w ramach wsparcia „sektora cywilnego” w zarządzaniu kryzysowym, a na czas mobilizacji i wojny stanowił będzie podstawę rozwinięcia wojsk obrony terytorialnej¹².

Propozycje „reaktywacji” – odbudowy wojsk obrony terytorialnej

Koncepcja MON nr 24/MON zakłada dokonanie podziału sił zbrojnych, na **komponent operacyjny** oraz **komponent terytorialny**. Jednakże oficjalne deklaracje o budowie komponentu terytorialnego funkcjonującego w czasie „P” padły podczas pierwszego spotkania ministra ON Antoniego Macierewicza z sejmową Komisją Obrony Narodowej, na którym przypomniał, że głównym zadaniem polskich sił zbrojnych jest obrona integralności, całości i nienaruszalności terytorium RP, życia obywateli i ich bezpieczeństwa. Ponadto wśród najistotniejszych zadań na najbliższy czas **minister obrony narodowej wymienił zorganizowanie obrony terytorialnej kraju**. Podkreślił, że rozumie ją jako immamentna część polskiej armii.

W perspektywie roku MON zamierza doprowadzić do „**zorganizowania i uruchomienia na granicy wschodniej co najmniej trzech brygad**”¹³. Wojska obrony terytorialnej będą piątym rodzajem sił zbrojnych. Oznacza to że powstaje równorzędny partner wojsk operacyjnych, a nie „młodszy brat czy wojsko trzeciej kategorii”.

11 <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1571757,Prace-nad-nowa-koncepcja-obrony-terytorialnej-To-nie-bedzie-wojsko-trzeciej-kategorii> [07.03.2016].

12 <http://www.wojsko-polskie.pl/pl/szrp/narodowe-sily-rezerwowe/42249,decyzja-nr-24-mon-z-dnia-23-czerwca-2015-r-w-sprawie-doskonalenia-funkcjonowania-narodowych-sil-rezerwowych.html> [07.03.2016].

13 <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,19245374,konferencja-macierewicz-o-problemach-i-planach-mon-zobacz.htm> [01.03.2016].

Uruchomienie na granicy wschodniej co najmniej trzech brygad, wskazuje na kierunek głównego wysiłku w odbudowie obrony terytorialnej i jest on zbieżny z historycznym i najbardziej prawdopodobnym kierunkiem zagrożeń.

Zdaniem autora uruchomienie co najmniej trzech brygad jest priorytetem, natomiast zapewnienia skutecznej i wiarygodnej obrony wymagać będzie rozbudowy wojsk obrony terytorialnej adekwatnie do zadań i zagrożeń w okresie pokoju, kryzysu i wojny.

W tym celu w pierwszej kolejności należało by dokonać podziału terytorium Polski na następujące kierunki i obszary wysiłku obrony:

1) Kierunek strategiczny – „Ściana Północno-Wschodnia” – województwa:

- pomorskie;
- warmińsko-mazurskie;
- podlaskie;
- mazowieckie;
- lubelskie;
- podkarpackie.

2) Kierunek pomocniczy – „Centrum” – województwa:

- kujawsko-pomorskie;
- wielkopolskie;
- łódzkie.

3) Kierunek zabezpieczający – „Północno-zachodni” – województwa:

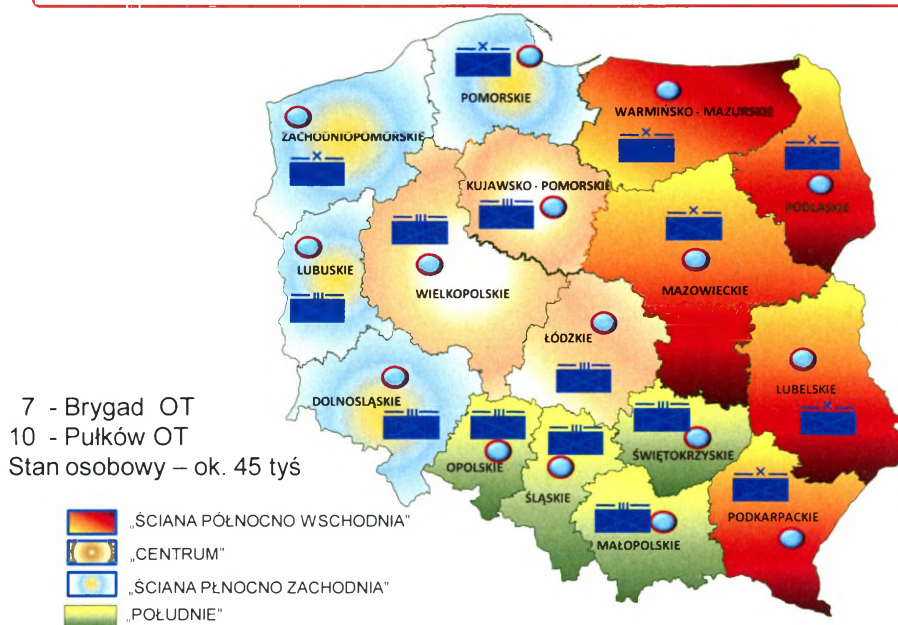
- zachodniopomorskie;
- lubuskie;
- dolnośląskie.

4) Kierunek wspierający – „Południe”

- opolskie;
- śląskie;
- świętokrzyskie;
- małopolskie.

Do tak przyjętego podziału terytorium Polski, na kierunki i obszary wysiłku obrony, należy dokonać doboru sił i środków zdolnych do realizacji zadań stojących przed wojskami obrony terytorialnej, w czasie różnych stopni gotowości obronnej państwa, stosownie do zagrożeń. Przedstawia to rysunek 4.

PODZIAŁ OBSZARU RP I ROZMIESZCZENIE WOT

Opracowanie własne.

Rysunek 4. Podział sił i środków na kierunki i obszary wysiłku obrony

Kierunek strategiczny: „Ściana Północno Wschodnia” – po jednej brygadzie obrony terytorialnej.

Kierunek pomocniczy: „Centrum” – trzy pułki obrony terytorialnej.

Kierunek zabezpieczający: „Północno-zachodni” – jedna brygada i dwa pułki obrony terytorialnej.

Kierunek wspierający: „Południe” cztery pułki obrony terytorialnej.

W sumie, należałoby sformować na czas „P” – 7 brygad obrony terytorialnej oraz 10 pułków obrony terytorialnej. Stan osobowy powinien wynosić około 45 tys. żołnierzy funkcjonujących w czasie pokoju. Takie nasycenie sił i środków stanowiłoby zdaniem autora minimum do przygotowania i zapewnienia skutecznej obrony miejscowej, a tym samym stworzenia dogodnych warunków do działań w przypadku zaistnienia sytuacji kryzysowej i wojny. Ponadto, taki stan osobowy stanowiłby doskonałą bazę do szkolenia rezerw osobowych oraz organizacji i stowarzyszeń proobronnych.

Zadania wojsk OT w osłonie strategicznej Polski

W okresie pokoju:

Większa część zadań realizowanych przez komponent wojsk obrony terytorialnej wpisuje się w zakres przygotowania i realizacji osłony strategicznej Polski poprzez udział w wychowaniu patriotycznym oraz wspieraniu stowarzyszeń proobronnych, dzięki czemu wzmacniana będzie świadomość obrona państwa. Ponadto, w ramach operacyjnego przygotowania obszaru kraju, WOT przystąpią do rozbudowy inżynieryjnej terenu i przygotowania kluczowych obiektów do obrony¹⁴. Zadaniem stałym w okresie pokoju i kryzysu będzie ochrona i obrona obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa państwa oraz udział w akcjach ratunkowo-ewakuacyjnych, akcjach zapobiegania i usuwania skutków klęsk żywiołowych.

W okresie kryzysu:

Głównym zadaniem będzie wzmocnienie Straży Granicznej w osłonie granicy państwowej, monitorowanie ruchów potencjalnego przeciwnika w terenie przygranicznym, przygotowanie do prowadzenia planowych działań nieregularnych przez wyspecjalizowane pododdziały oraz likwidacja Grup Dywersyjno- Rozpoznawczych.

Powyższe działania stworzą dogodne warunki dla wojsk operacyjnych do mobilizacyjnego rozwinięcia i przemieszczenia wojsk do rejonów operacyjnego przeznaczenia, a samorządom terytorialnym dadzą czas na ewakuację ludności z terenów zagrożonych.

W okresie wojny:

Kluczowym zadaniem WOT będzie stworzenie dogodnych warunków dla wojsk operacyjnych do walki z przeciwnikiem poprzez:

- zbieranie i przekazywanie informacji o przeciwniku;
- związanie przeciwnika walką na granicy państwowej i w głębi ugrupowania obronnego;
- kanalizowanie ruchu przeciwnika obroną kluczowych punktów terenowych;
- obronę miast i miejscowości (przejęcie zadań wojsk operacyjnych związanych z prowadzeniem walk w terenie zurbanizowanym);
- zwalczanie grup dywersyjno-rozpoznawczych i desantów przeciwnika;

¹⁴ J. Marczak, *Zapory inżynieryjne i niszczenia na przyszłym polu walki*, ASG, Warszawa 1989.

– zwalczanie środków napadu powietrznego (na małych i bardzo małych wysokościach – LWL na trasach dolotu do rubieży ogniowych oraz śmigłowców na trasach dolotu i rejonach desantowania)¹⁵;

– ochronę dróg manewru, dowozu i ewakuacji oraz rejonów rozmieszczenia wojsk własnych i Sojusznicznych Sił Wzmocnienia, stwarzając warunki swobody manewru;

– we współdziałaniu z Żandarmerią Wojskową, Strażą Graniczną, Obroną Cywilną i Policją Państwową zabezpieczenie porządku publicznego, ochrona dróg ewakuacji ludności cywilnej oraz obozów dla uchodźców.

W przypadku zajęcia terenu przez przeciwnika, WOT przejdą do prowadzenia działania nieregularnych, z zadaniem maksymalnego zadania strat przeciwnikowi w ludziach i sprzęcie obniżenia ich potencjału bojowego, stwarzając tym samym dogodne warunki do działania wojsk operacyjnych.

Poniższe cytaty są idealnym odzwierciedleniem idei działań nieregularnych w ugrupowaniu przeciwnika:

„Wszelkimi siłami wprowadzajcie zamieszanie na zapleczu, w zaopatrzeniu i wśród wojsk wroga”.

„Atakuj wroga, gdy jest nieprzygotowany, pojawiaj się tam, gdzie nie jesteś oczekiwany”.

„Poznaj teren i pogodę wtedy twoje zwycięstwo będzie całkowite”.

„Jeśli jesteś w stanie utrzymać wszystkie ważne strategicznie punkty na swoich drogach, możesz nie obawiać się że wróg wkroczy”¹⁶.

Charakter prowadzenia **planowych** działań nieregularnych wymusza zdaniem autora wyspecjalizowanie, w każdej brygadzie OT „ściany północno-wschodniej” po jednym batalionie „specjalnym”, przygotowanym zarówno pod względem struktury, przeznaczenia, zadań i wyposażenia do walki w terenie czasowo zajęтым przez przeciwnika. Ich przeznaczenie i zadania przedstawia rysunek 5. W ich przypadku przygotowanie i prowadzenie działań nieregularnych powinno mieć charakter planowy.

15 Samobieżny przeciwlotniczy zestaw rakietowy Poprad lub PPZR Piorun – może działać w pełni autonomicznie: Pozwala na to zintegrowany na głowicy optoelektronicznej system identyfikacji radiolokacyjnej „swój-obcy”, który nawet w przypadku samodzielnego kierowania ogniem ogranicza możliwość ostrzelania własnych statków powietrznych.

16 Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994, s. 65.

MISJA I ZADANIA BATALIONÓW SPECJALNYCH OBRONY TERYTORIALNEJ*

MISJA

Obniżenie potencjału bojowego przeciwnika poprzez prowadzenie działań
zaczepnych wewnątrz i na tyłach jego ugrupowania

SPECJALIZACJA – DZIAŁANIA NIEREGULARNE

*(po jednym batalionie w każdej brygadzie „Ściany Północno Wschodniej)

Opracowanie własne.

Rysunek 5. Przeznaczenie i zadania batalionów specjalnych OT

Ich misją będzie obniżenie potencjału bojowego przeciwnika poprzez prowadzenie działań zaczepnych wewnątrz i na tyłach jego ugrupowania. Misja ta realizowana będzie poprzez wykonywanie szeregu zadań, które można umownie podzielić na 6 grup zadaniowych tj.

- prowadzenie rozpoznania w ugrupowaniu przeciwnika;
- prowadzenie działań dywersyjnych;
- działania szturmowe na wybrane elementy ugrupowania przeciwnika;
- blokowanie określonych kierunków lub sił ograniczające swobodę działania przeciwnika;
- działania likwidacyjne nakierowane na obniżenie potencjału i morale przeciwnika.

Charakterystyka i wyposażenie wojsk obrony terytorialnej

Wojska obrony terytorialnej powinny mieć cechy, charakter i wyposażenie lekkiej piechoty, zdolnej do samodzielnego działania (w najgorszym scenariuszu w terenie zajęтым przez przeciwnika) i posiadać zdolności przetrwania, przechodząc do działań nieregularnych na okres co najmniej 30 dni.

Zakładam, że siły te będą wyposażone w standardowe nowoczesne uzbrojenie i sprzęt wojskowy ze szczególnym uwzględnieniem broni wyborowej, w tym przeciwprzętowej¹⁷, przeciwpancernej, moździerzy i środków minerskich. Uzbrojenie i wyposażenie batalionów specjalnych OT powinno być zbliżone do tego jakie posiada np. JW. „AGAT” Zapewni to skryte, szybkie i precyzyjne działanie na tyłach przeciwnika.

W celu właściwej koordynacji działania sił w ugrupowaniu przeciwnika niezbędne są niezawodne środki łączności utajnionej oraz środki naprowadzania broni precyzyjnej. Ponadto na wyposażeniu specjalistycznych pododdziałów wchodzących w struktury wojsk obrony terytorialnej powinien znajdować się sprzęt inżynierski i ratowniczy.

W celu płynnej realizacji, tworzenie wojsk obrony terytorialnej bez uszczerbku tzw. „kanibalizmu etatowego” dla obecnego stanu etatowego wojsk operacyjnych, należało by zwiększyć stan etatowy w ogólnej strukturze sił zbrojnych czasu „P” do 150 tys. żołnierzy z przeznaczeniem:

- komponent operacyjny – do **105 tys.** stanowisk.
- komponent terytorialny – do **45 tys.** stanowisk.

Podsumowanie

Odtworzenie wojsk obrony terytorialnej, a tym samym systemu obrony terytorialnej, należy uznać za priorytet.

Wojska obrony terytorialnej jako piąty rodzaj sił zbrojnych muszą być równorzędnym partnerem dla wojsk operacyjnych, a nie ubogim krewnym lub wojskami trzeciej kategorii i posiadać zdolności do prowadzenia samodzielnie lub we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi działań bojowych, zadań obrony i ochrony obiektów ważnych z punktu widzenia obronności państwa,

¹⁷ TRG – 22 SAKO jako karabin wyborowy, 12,7 mm TOR jako karabin wyborowy i przeciwprzętowy lub Long Range Sniper Rifle, Caliber 50, M107.

uczestnictwa w akcjach ewakuacyjno-ratowniczych zarówno w czasie pokoju, kryzysu, jak i wojny.

Wojska obrony terytorialnej powinny odgrywać w okresie pokoju i kryzysu kluczową rolę w przygotowaniu osłony strategicznej RP, przede wszystkim poprzez realizację zadań operacyjnego przygotowania obszaru kraju.

W okresie kryzysu i wojny realizując swoje zadania mają stworzyć dogodne warunki do działania wojsk operacyjnych własnych i sojuszniczych.

Istotnym wyznacznikiem wiarygodności systemu obrony terytorialnej musi być jego terytorialność dostosowana do podziału administracyjnego państwa oraz kierunków i rejonów uważanych za „historycznie” zagrożone oraz przestrzenny charakter działań, wspierany lokalnym społeczeństwem i zasobami.

Podstawowym elementem systemu powinny być samodzielne bataliony OT zorganizowane w brygady i pułki, podporządkowane Dowództwu Obrony Terytorialnej. Każdy batalion obrony terytorialnej powinien charakteryzować się samodzielnością i samowystarczalnością pod względem zabezpieczenia w środki bojowe i materiałowo-techniczne, umożliwiające realizację zadań w działaniach regularnych jak i nieregularnych, a sprzęt wojskowy i uzbrojenie zapewniać wysoką mobilność, precyzję rażenia i niezawodną łączność.

Głównym kierunkiem wysiłku obronnego wojsk obrony terytorialnej powinny być województwa tzw. „ściany północno-wschodniej”.

Celem powszechnego szkolenia w jednostkach OT powinno być nabywanie umiejętności walki w działaniach regularnych i nieregularnych w obronie miejscowej (obronie ojcowizny), a także umiejętności ratowniczych i ochronnych w sytuacjach zagrożeń klęsk żywiołowych, katastrof technicznych i innych potrzeb miejscowego społeczeństwa.

Pododdziały WOT powinny stanowić w przyszłości bazę szkoleniową dla żołnierzy NSR oraz członków organizacji i grup proobronnych.

Dla żołnierzy Narodowych Sił Rezerwowych szkolenie w trybie weekendowym byłoby niczym więcej jak podtrzymywaniem nawyków. Natomiast w przypadku organizacji i grup proobronnych wojsko mogłoby powołać ich np. na dwutygodniowe ćwiczenia, by sprawdzić ich umiejętności i zdecydować, czy wystarczą im cykliczne szkolenia jak żołnierzom NSR i innym rezerwistom, czy też taki ochotnik potrzebuje dodatkowego przeszkolenia w jakimś konkretnym zakresie¹⁸.

18 <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1571757,Prace-nad-nowa-koncepcja-obrony-terytorialnej-To-nie-bedzie-wojsko-trzeciej-kategorii> [03.02.2016].

Powszechna obrona państwa jest strategiczną koniecznością i konstytucyjnym obowiązkiem. Do realizacji zadań obronnych kraju należy przygotować całe społeczeństwo niezależnie od zapewnień i podpisanych sojuszy, gdyż sojuszniczy parasol bezpieczeństwa stanowi tylko uzupełnienie narodowego systemu bezpieczeństwa.

EDUKACJA POWSZECHNA W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO JAKO ELEMENT OSŁONY STRATEGICZNEJ

Wstęp

Od zarania dziejów wiadomo, że bezpieczeństwo jest jedną z najważniejszych potrzeb człowieka. Gdy w starożytnej Grecji spytano Tukidydesa z Aten, o moment zamieszkania bezpieczeństwa i sprawiedliwości w Atenach, ten odpowiedział: „że nastąpi to wtedy, kiedy każdy obywatel nie dotknięty przestępstwem, oburzy się tym faktem jak ten, który został pokrzywdzony w jego wyniku”. Sentencja ta sprawdza się już od kilku tysięcy lat i wciąż jest aktualna, chociaż pojęcie bezpieczeństwa było różnie pojmowane w zależności od ustrojów państwowych i czasów historycznych.

Bezpieczeństwo jest podstawową potrzebą każdego człowieka bez zaspokojenia, której nie da się normalnie funkcjonować. Każde państwo funkcjonuje w coraz bardziej zmiennym, a wręcz burzliwym otoczeniu. Zmieniające się uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne mogą wywołać sytuacje kryzysowe, które charakteryzują się narastającą destabilizacją, brakiem kontroli nad sytuacją, spóźnionymi reakcjami i tak dalej. Obywatele powinni ufać wyspecjalizowanym instytucjom państwowym, które muszą być jak najlepiej przygotowane do zapobiegania zagrożeniom, w tym również poprzez edukację społeczeństwa, a gdy zajdzie taka potrzeba powinny podjąć się działań prewencyjnych i represyjnych. Sprawne zarządzanie w tych obszarach staje się wyzwaniem XXI wieku, gdyż takie sytuacje mają bezpośredni lub pośredni wpływ na bezpieczeństwo obywateli.

Osłona strategiczna według prof. Waldemara Kitlera to: „całokształt przedsięwzięć państwa, polegająca na przeciwdziałaniu zagrożeniom i mającym na celu zapewnienie warunków bezpiecznego bytu i rozwoju”, dlatego też

bezpieczeństwo obywatelskie jest wyzwaniem dla współczesnego świata, gdyż potrzeby obywateli zmieniają się wraz z postępem cywilizacyjnym i podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo muszą dostosowywać systemy bezpieczeństwa do zastanych warunków. System ten, tak jak i jego części, którymi są wszystkie podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo obywateli, powinien sprawnie funkcjonować na każdym szczeblu organizacyjnym państwa. Poziom bezpieczeństwa obywatelskiego może wzrosnąć, dzięki większej partycypacji różnych podmiotów, w tym odpowiednio wyedukowanych obywateli, którzy są podstawowymi odbiorcami usług, a także administracji samorządowej i rządowej odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Bezpieczeństwo obywatelskie nie może się sprawdzać tylko w teorii, ale powinno mieć zastosowanie w praktyce. Należy pamiętać, że ludzie, którzy czują się bezpiecznie w swoim państwie doprowadzają do jego rozkwitu, a nie upadku. Bezpieczne państwo to szczęśliwi ludzie.

Pojęcie bezpieczeństwa sprowadza do prostej relacji: bezpieczeństwo jest brakiem zagrożeń niekorzystnych, a gdy zagrożenia wystąpią to powodują skutki nieistotne. Fakt ten potwierdza ujmowanie bezpieczeństwa jako stanu braku zagrożeń. Sytuacje bez zagrożeń nie występują, więc ludzie pojmują bezpieczeństwo jako abstrakcyjny byt „uniwersalny”. To samo bezpieczeństwo odnoszą do wszystkich, niezależnie od podmiotu podlegającego ochronie i charakteru zdarzeń niekorzystnych. Uważa się, że obowiązkiem władzy publicznej jest zapewnienie bezpieczeństwa w uniwersalnym wymiarze, jak i skuteczność systemu jego ochrony, a zapewnić to może między innymi dobra edukacja.

Władza jest odpowiedzialna za bezpieczeństwo obywatelskie, jednak jej odpowiedzialność nie może mieć charakteru bezwzględnego, gdyż ludzie podejmują wiele indywidualnych decyzji dotyczących swojego bezpieczeństwa w których władza może ich tylko wspomagać. Z jednej strony, ludzie każdego dnia podejmują indywidualne decyzje w sytuacjach, które mogą chronić przed zagrożeniem bądź stworzyć je, a z drugiej kompetentne instytucje wspomagają dane decyzje, podstawą jest stan wiedzy. Istnieją pewne obszary zwane domenami bezpieczeństwa indywidualnego w których podejmowanie decyzji jest niedostępne z zewnątrz. Istotą domeny bezpieczeństwa indywidualnego jest obszar indywidualnej aktywności człowieka, mogącej stworzyć zagrożenie lub chronić przed nim, a zależnej tylko od jego swobodnej decyzji. Domenę charakteryzuje brak bezpośrednich wpływów z zewnątrz na indywidualne bezpieczeństwo człowieka, więc wymyka się zewnętrznym systemom zapewniającym bezpieczeństwo. W tym przypadku, systemy te wspomagają

podejmowanie decyzji, związanych z danym rodzajem aktywności. Domenę bezpieczeństwa indywidualnego efektywnie wspomaga edukacja w zakresie zagrożeń, która wspomaga bezpieczeństwo, ale nie może go zapewnić. Samą edukację zalicza się do przedsięwzięć dotyczących funkcjonowania systemu bezpieczeństwa. Edukacja o bezpieczeństwie to dobra inwestycja, gdyż nade wszystko wspomaga bezpieczeństwo obywatelskie.

Człowiek i społeczeństwo wobec współczesnych zagrożeń. Powinności obywatelskie i polityka bezpieczeństwa

W zasadzie każda publikacja naukowa, dotycząca bezpieczeństwa, powinna zaczynać się od znanego stwierdzenia: „Każda istota myśląca od początku swego istnienia dba o bezpieczeństwo swoje i swoich najbliższych”, a dopiero w następnej kolejności celowe jest wskazywanie na opiekuńczą rolę państwa i jego organów oraz instytucji przed starymi – znanymi i nowymi zagrożeniami. W Polsce powstał zwyczaj wyrażania gotowości niesienia pomocy i troski o bezpieczeństwo tych, co sami o sobie nie dbają. Znamiennym przykładem jest trafna wypowiedź znanego premiera podczas powodzi w 1997 roku: „trzeba było się ubezpieczyć...” [cytat z pamięci DS] – na apel poszkodowanych o pomoc materialną w odtwarzaniu zniszczonego mienia. Agresywna postawa opiniotwórczych mediów i opozycyjnych ośrodków politycznych doprowadziła do jego dymisji.

Czy zatem skazani jesteśmy, jako społeczeństwo – na akceptowanie roszczeń i oczekiwań, tych beztroskich lub bezmyślnych ludzi, którzy nie dbają o własne bezpieczeństwo (bo to kosztuje), mają za to wysoką gotowość do głośnego żądania opieki i pomocy. Prowadzić może to do sytuacji, w której nie zostaną dostrzeżeni ludzie życiowo nieporadni, niedołążni a to oni właśnie powinni być otoczeni opieką, gdyż często sami nie potrafią się upomnieć.

Celowe, a wręcz konieczne jest przytoczenie kilku pojęć, o których w życiu codziennym większość ludzi zapomina, a szkoda – bo warto pamiętać, że:

- Człowiek rozumny (łac. *Homo sapiens*) – jedyny współcześnie żyjący gatunek z rodzaju *Homo*, chociaż nie wszystkie osobniki wykazują się cechami wskazującymi na „rozumność”.

- Spółeczeństwo obywatelskie – cechuje się aktywnością i zdolnością do samoorganizacji, określania i osiągania swoich celów bez nakazu władzy państwowej. Potrafi działać niezależnie od instytucji państwa, co nie musi

oznaczają rywalizację z władzą, jeżeli ustrój jest zgodny z wolą większości obywateli. Takie jest brzmienie definicji, a w rzeczywistości nie wszędzie i nie zawsze pojawia się ta aktywność i samoorganizacja, zazwyczaj liczymy na opiekę innych a zwłaszcza na opatrność boską.

– Powinności obywatelskie – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. określa obowiązki obywatela na końcu rozdziału poświęconego prawom człowieka, obywatela. (art. 82–86). Jednak kto o tym pamięta, a tak naprawdę, jak wielu zna cały tekst tego najważniejszego aktu prawnego?

– Polityka bezpieczeństwa (ang. *security policy*) jest zbiorem spójnych, precyzyjnych i zgodnych z obowiązującym prawem przepisów, reguł i procedur, według których człowiek i społeczeństwo organizuje swoją działalność, gromadzi oraz udostępnia zasoby i systemy w celu utrzymania bezpieczeństwa jednostek i całości we wszystkich aspektach życia indywidualnego i zbiorowego – teraz i w przyszłości. Takie jest idealistyczne oczekiwanie.

Brak standaryzacji treści i pojęć oraz działań w sferze bezpieczeństwa, daje swobodę i wytwarza to obraz pogmatwanych i nakładających się na siebie zakresów kompetencji poszczególnych podmiotów w dziedzinie administracji publicznej. Z jednej strony mamy dobrze zorganizowany system zarządzania kryzysowego, który sprawnie działa w różnych sytuacjach zagrożeń katastroficznych i podczas ich wystąpienia – jako sytuacja kryzysowa. Z drugiej strony jest zmieniające się prawo kryzysowe, rozproszone w licznych aktach prawnych i zwieńczone ustawą o zarządzaniu kryzysowym z 2007 r. Przedmiotowa ustawa od uchwalenia była wielokrotnie modyfikowana, w tym na podstawie rozstrzygnięć Trybunału Konstytucyjnego. Znamienne jest, jak z trudem udawało się poprawić treść założeń doktrynalnych odnośnie kryzysu i sytuacji kryzysowej.

Ustawowe zobowiązania podmiotów w zakresie bezpieczeństwa narodowego

W poszukiwaniu zobowiązanych do zapewnienia bezpieczeństwa narodowego warto sięgnąć do najważniejszych dokumentów państwowych, a przede wszystkim do ustawy zasadniczej, czyli do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i poszukać w niej odpowiednich zapisów na ten temat. Konstytucja, aktualnie obowiązująca, została uchwalona w dniu 2 kwietnia 1997 r. przez

Zgromadzenie Narodowe¹. Dokument ten określa między innymi zadania państwa, jego organów i obywateli.

Konstytucja określa ogólnie zadania państwa: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. Prezydent RP obejmując swój urząd przysięga między innymi, że będzie strzegł bezpieczeństwa państwa (art. 130), mając do dyspozycji w tej sprawie organ doradczy, jakim jest Rada Bezpieczeństwa Narodowego (art. 135). Władze publiczne zobowiązane są do zwalczania chorób epidemicznych i zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska (art. 68). Rada Ministrów zobowiązana jest w zakresie i na zasadach określonych w Konstytucji i ustawach w szczególności m.in. do zapewnienia bezpieczeństwa zewnętrznego państwa oraz bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego (art. 146). Oznacza to jednocześnie, że społeczeństwo ma konstytucyjne prawo zarówno do ochrony przed zagrożeniami czasu pokoju (między innymi takimi jak: klęski żywiołowe, katastrofy, terroryzm), jak i czasu wojny (działań zbrojnych).

Zakres zobowiązań w tym względzie poszczególnych ministrów nie jest jednakowy, o czym można łatwo zorientować się sięgając do ustawy o działach administracji rządowej². Spośród ministrów szczególną rolę odgrywają ci, którzy są właściwi do spraw wewnętrznych, administracji, obrony narodowej i środowiska, ale nie tylko. Wynika to stąd, że zgodnie z ustawą wymienione działy obejmują m.in.:

- sprawy wewnętrzne: ochronę bezpieczeństwa i porządku publicznego, zarządzanie kryzysowe obronę cywilną, ochronę przeciwpożarową;
- administracja publiczna: administrację, zespoloną administrację rządową w województwie, przeciwdziałanie skutkom klęsk żywiołowych i innych podobnych zdarzeń zagrażających bezpieczeństwu powszechnemu oraz usuwania tych skutków;

1 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483).

2 Art. 29 Ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz.U. 1997 Nr 141, poz. 943).

- obrona narodowa w czasie pokoju, sprawy obrony państwa oraz sił zbrojnych;
- dział środowisko – sprawy ochrony i kształtowania środowiska oraz racjonalnego wykorzystywania jego zasobów.

Obowiązki obywateli w zakresie bezpieczeństwa narodowego zajmują w Konstytucji niewiele miejsca (art. 82–86). Wymienia się wśród nich: wierność RP i troskę o dobro wspólne, przestrzegania prawa RP, ponoszenie ciężarów i świadczeń publicznych i obronę Ojczyzny oraz dbałość o stan środowiska.

Uszczegółowienie zapisów Konstytucji zawierają dokumenty niższej rangi, a zwłaszcza ustawy. Spośród ustaw traktujących o obowiązkach obywateli w stosunku do swojej Ojczyzny czołowe miejsce zajmuje Ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej³. Stwierdza się w niej między innymi, że „Obrona Ojczyzny jest sprawą i obowiązkiem wszystkich obywateli Rzeczypospolitej Polskiej, a umacnianie obronności Rzeczypospolitej Polskiej, przygotowanie ludności imienia narodowego na wypadek wojny oraz wykonywanie innych zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony należy do wszystkich organów władzy i administracji rządowej oraz innych organów i instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, przedsiębiorców i innych jednostek organizacyjnych, organizacji społecznych, a także do każdego obywatela w zakresie określonym w ustawach” (art. 2).

Obowiązki obywateli w zakresie służby wojskowej

Każdy obywatel polski, który ukończył osiemnaście lat, podlega tzw. rejestracji, a mężczyźni, którzy w danym roku kalendarzowym kończą dziewiętnaście lat, są obowiązani stawić się w określonym terminie i miejscu do kwalifikacji wojskowej. Jest to związane z obowiązkiem służby wojskowej, który może polegać na:

- odbywaniu ćwiczeń wojskowych przez żołnierzy rezerwy, osoby przeniesione do rezerwy niebędące żołnierzami rezerwy, ochotników, którzy zgłoszą się do ich odbycia i nie podlegają obowiązkowi odbycia zasadniczej służby wojskowej;
- pełnieniu służby przygotowawczej;
- pełnieniu służby wojskowej okresowej przez żołnierzy rezerwy⁴.

³ Ustawa z 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2012 r., poz. 461).

⁴ Tamże, art. 55.

W przypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa obowiązek służby wojskowej może też polegać na odbywaniu zasadniczej służby wojskowej, a w odniesieniu do absolwentów szkół wyższych – przeszkolenia wojskowego⁵.

W przypadku ogłoszenia mobilizacji lub stanu wojny obowiązek służby wojskowej polega na jej pełnieniu przez osoby:

- podlegające kwalifikacji wojskowej;
- przeniesione do rezerwy, również żołnierzy rezerwy;
- żołnierzy pozostawionych w czynnej służbie wojskowej;
- zgłaszające się do służby ochotniczo.

Obowiązek służby wojskowej dotyczy obywateli polskich poczynawszy od dnia, w którym kończą osiemnaście lat, do końca roku kalendarzowego, w którym kończą lat pięćdziesiąt, a posiadający stopień podoficerski lub oficerski – sześćdziesiąt lat.

W czasie pokoju obywatelom, którzy ukończyli osiemnasty rok życia, a nie ukończyli lat sześćdziesięciu (z pewnymi wyjątkami) mogą być nadawane przydziały mobilizacyjne na stanowiska, które są określone w etacie jednostki wojskowej i występują w czasie wojny.

Obowiązki obywateli w zakresie obrony cywilnej

Ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej określa również obowiązki obywateli w zakresie obrony cywilnej, która ma na celu: ochronę ludności, zakładów pracy i urządzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury, ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny oraz współdziałanie w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwaniu ich skutków⁶.

Obowiązki w zakresie obrony cywilnej ciążą na większości obywateli polskich i mogą polegać na:

- odbywaniu służby w obronie cywilnej;
- edukacji dla bezpieczeństwa;
- szkoleniu z powszechnej samoobrony ludności;

5 Zarządzanego na wniosek Rady Ministrów przez Prezydenta RP z wyznaczeniem terminu rozpoczęcia oraz okresu trwania zasadniczej służby wojskowej bądź przeszkolenia wojskowego, z uwzględnieniem stopnia zagrożenia bezpieczeństwa państwa.

6 Ustawa z 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2012 r., poz. 461).

– wykonywaniu innych zadań przewidzianych w ustawie o powszechnym obowiązku obrony RP.

Obowiązek służby w obronie cywilnej polega na:

– odbywaniu w czasie pokoju zasadniczej służby lub szkolenia oraz ćwiczeń;

– pełnieniu w czasie wojny czynnej służby.

Edukacja dla bezpieczeństwa jest obowiązkowym ogólnym przedmiotem nauczania w gimnazjach, zasadniczych szkołach zawodowych, liceach ogólnokształcących, liceach profilowanych i technikach (z wyjątkiem uczniów szkół dla dorosłych)⁷. **Przedmiot ten realizowany jest w ramach jednej godziny tygodniowo w jednym roku szkolnym w III etapie edukacyjnym (gimnazjum) oraz w identyczny sposób w IV etapie (szkoły ponadgimnazjalne).** Ponadto w czasie ferii letnich dla uczniów, którzy ukończyli pierwszą klasę tych szkół, mogą być organizowane specjalistyczne obozy szkoleniowo-wypoczynkowe z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa. Cele i treści programowe zostały określone w **rozporządzeniach ministra edukacji narodowej**⁸.

W wyniku kształcenia w szkole gimnazjalnej uczniowie powinni rozumieć znaczenie powszechnej samoobrony i ochrony cywilnej oraz zasady prawidłowego działania w przypadku wystąpienia zagrożenia życia i zdrowia, a także umieć udzielać pierwszej pomocy w nagłych wypadkach.

W wyniku kształcenia w szkole ponadgimnazjalnej uczniowie powinni: rozróżniać struktury obronności państwa, rozumieć ich rolę oraz znać formy spełniania powinności obronnych przez organy administracji i obywateli. Ponadto powinni znać zasady postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia życia, zdrowia lub mienia i zasady planowania i organizowania działań. Powinni również umieć udzielać pierwszej pomocy poszkodowanym.

W pełni uzasadnione wydaje się wskazanie w tym miejscu, że formalnie rzecz biorąc, edukacja obywateli w zakresie szeroko rozumianego bezpieczeństwa rozpoczyna się wcześniej niż w gimnazjum. Edukacja zdrowotna, ekologiczna i społeczna obywateli rozpoczyna się już na etapie wychowa-

7 Tamże, art. 166.

8 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2012 r. Nr 0, poz. 977), Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2009 r. w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa (Dz.U. z 2009 r. Nr 139, poz. 1131).

nia przedszkolnego, a następnie kontynuowana jest w szkole podstawowej, w gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych.

W przedszkolu realizowane jest wychowanie zdrowotne, wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne i innych oraz do nienarażania się na niebezpieczeństwa wynikające z pogody.

W pierwszym etapie edukacyjnym (klasy I–III) uczniowie poznają między innymi podstawowe zagrożenia, uczą się powiadamiać dorosłych o wypadku lub niebezpieczeństwie, poznają numery telefonów alarmowych. W ramach edukacji zdrowotnej i przyrodniczej podejmują działania na rzecz ochrony przyrody, dowiadują się o zniszczeniach w przyrodzie powodowanych przez człowieka, zagrożenia ze strony roślin, zwierząt i warunków atmosferycznych oraz sposoby zachowania się w takich sytuacjach. Kontynuowane jest wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne i innych, a w tym do bezpiecznego poruszania się po drogach i korzystania ze środków komunikacji.

W drugim etapie edukacyjnym (klasy IV–VI) uczniowie praktycznie wykorzystują zdobytą wiedzę przyrodniczą do działań zwiększających bezpieczeństwo własne i innych. Poznają zasady ochrony przyrody, zasady zdrowego stylu życia oraz bezpiecznego zachowania się w domu (korzystanie z urządzeń elektrycznych, z gazu i wody posługiwanie się sprzętem technicznym).

Edukacja w zakresie bezpieczeństwa, która rozpoczyna się na etapie przedszkola i kontynuowana jest w kolejnych etapach edukacyjnych zwykle kończy się na szkole ponadgimnazjalnej. Studenci (z wyjątkiem studiów wojskowych i kierunków bezpieczeństwa) praktycznie pozbawieni są takiej możliwości i trudno jest przejść obojętnie wobec aktualnie istniejącej sytuacji w tym względzie. Co prawda formalnie edukacja dla obronności jeszcze się nie kończy, gdyż istnieje możliwość kontynuowania jej w ramach **szkolenia z powszechnej samoobrony ludności, ale współcześnie bez popelnienia istotnego błędu, można stwierdzić, że jest ona tylko wyjątkowo gdzieś realizowana.**

Szkolenie z powszechnej samoobrony ludności dotyczy każdej osoby posiadającej obywatelstwo polskie, zdolnej ze względu na stan zdrowia. Ma ono przygotować ludzi do funkcjonowania w przypadku wprowadzenia stanu gotowości obronnej czasu kryzysu bądź wojny oraz w przypadku wystąpienia zdarzeń, które mogą prowadzić do utraty zdrowia bądź życia, w tym

do samoobrony przed środkami masowego rażenia oraz innymi działaniami nieprzyjaciela⁹.

Ogólne zapisy ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP zostały uszczegółowione w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie powszechnej samoobrony ludności¹⁰, które określa zasady i wymiar szkolenia. Szkolenie to polega na obowiązkowym udziale w zajęciach podstawowych lub ćwiczeniach praktycznych. Zajęcia podstawowe prowadzi się w formie zorganizowanej lub w formie samokształcenia. Zajęcia podstawowe organizowane przez szefa obrony cywilnej (wójta, burmistrza, prezydenta miasta) przeprowadza się w cyklu pięcioletnim. Nie więcej niż dwa razy w roku, w czasie wolnym od pracy do 4 godzin w dzień roboczy i do 8 godzin w dzień wolny od pracy.

Obowiązki obywateli w zakresie świadczeń osobistych i rzeczowych

Na obywatelach Rzeczypospolitej Polskiej ciąży obowiązek świadczeń osobistych i rzeczowych. Świadczenia na rzecz obrony realizowane mogą być w czasie pokoju, w czasie ogłoszenia mobilizacji oraz wojny, a także w czasie stanu klęski żywiołowej. Kwestię tych świadczeń uszczegółowia kilka rozporządzeń Rady Ministrów¹¹. Wynika z nich, że obowiązek takich świadczeń może być nałożony na osoby posiadające obywatelstwo polskie, które ukończyły szesnaście, a nie przekroczyły sześćdziesięciu lat życia.

Obowiązek świadczeń osobistych polega na wykonywaniu różnego rodzaju prac doraźnych na rzecz przygotowania obrony państwa albo zwalczania klęsk żywiołowych i likwidacji ich skutków. Czas wykonywania tych świadczeń nie może przekraczać jednorazowo 12 godzin, a w stosunku do

⁹ Ustawa z 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2012 r., poz. 461), art. 168), Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie powszechnej samoobrony ludności (Dz.U. z 1993 r. Nr 91, poz. 421).

¹⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie powszechnej samoobrony ludności (Dz.U. 1993 Nr 91, poz. 421).

¹¹ Rozporządzenia Rady Ministrów z 5 lutego 2002 r. w sprawie świadczeń na rzecz obrony (Dz.U. z dnia 6 marca 2002 r. Nr 18, poz. 168), Rozporządzenie Rady Ministrów z 5 października 2004 r. w sprawie świadczeń osobistych na rzecz obrony w czasie pokoju (Dz.U. 2004 Nr 229, poz. 2307), Rozporządzenie Rady Ministrów z 3 października 2004 r. w sprawie świadczeń rzeczowych na rzecz obrony w czasie pokoju (Dz.U. 2004 Nr 181, poz. 1872).

kurierów oraz osób dostarczających i obsługujących przedmioty świadczeń rzeczowych – 48 godzin. Realizowane może być najwyżej trzy razy w roku. Do tych prac obywatele mogą być powołani z własnymi narzędziami bądź środkami transportu.

Z kolei świadczenia rzeczowe w czasie pokoju polegają na oddaniu do używania posiadanych nieruchomości i rzeczy ruchomych na cele przygotowania obrony państwa. Podobnie jak świadczenia osobiste, mogą być wykonywane zwłaszcza na rzecz: sił zbrojnych, jednostek zmilitaryzowanych i jednostek obrony cywilnej.

Korzystanie ze świadczeń rzeczowych nie może przekraczać jednorazowo:

- 48 godzin w celu sprawdzenia gotowości mobilizacyjnej sił zbrojnych,
- 7 dni w związku z ćwiczeniami wojskowymi lub ćwiczeniami w jednostkach przewidzianych do militaryzacji,
- 24 godzin w związku z ćwiczeniami w obronie cywilnej lub ćwiczeniami praktycznymi w zakresie powszechnej samoobrony.

Tych ograniczeń czasowych nie stosuje się w okresie zwalczania klęsk żywiołowych i likwidacji ich skutków.

Osoby zobowiązane do świadczeń osobistych i rzeczowych na rzecz obrony w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny¹² mogą być zobowiązane do wykonania różnego rodzaju prac doraźnych na rzecz sił zbrojnych, obrony cywilnej lub jednostek organizacyjnych wykonujących zadania na potrzeby obrony państwa. Czas wykonywania świadczeń nie może przekraczać jednorazowo siedmiu dni. Obowiązek taki z rygiorem natychmiastowej wykonalności nakłada wójt lub burmistrz (prezydent miasta) na doraźnie zgłoszonych podstawie wniosków przez upoważnione organy.

Inne obowiązki obywateli w zakresie bezpieczeństwa

Uregulowania prawne dotyczące obrony cywilnej ujęte są jeszcze w wielu innych dokumentach. Wśród nich należy zwłaszcza wymienić wytyczne szefa Obrony Cywilnej Kraju w sprawach: zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia¹³, zasad organizacji i sposobu

¹² Ustawa o powszechnym obowiązku obrony RP, Rozporządzenie Rady Ministrów z 11 sierpnia 2004 r. w sprawie świadczeń osobistych i rzeczowych na rzecz obrony w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny (Dz.U. 2004 Nr 203, poz. 2081).

¹³ Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju z dnia 17 października 2008 r. w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia.

przeprowadzania szkoleń z zakresu ochrony ludności i obrony cywilnej¹⁴, organizowania ćwiczeń obrony cywilnej¹⁵. Na uwagę zasługuje zwłaszcza wykaz obowiązków osób ewakuowanych z zagrożonych rejonów. Otóż po powiadomieniu o ewakuacji mieszkańcy powinni:

- przygotować się do opuszczenia rejonu zagrożonego;
- zabrać ze sobą niezbędne dokumenty, środki ochrony przed skażeniami, rzeczy osobiste, podręczną apteczkę oraz żywność na trzy dni;
- mieć bagaż spakowany tak, aby umożliwiał łatwe jego przenoszenie i jego waga nie przekraczała 20 kg na osobę dorosłą;
- pozostawić mieszkania odpowiednio zabezpieczone poprzez: wyłączenie gazu, światła, wygaszenie pieców, dokładne zamknięcie drzwi i okien itp.;
- pozostawić osobom zabezpieczającym domy i mieszkania adresy pobytu w planowanych rejonach rozmieszczenia po ewakuacji;
- udać się do wyznaczonych miejsc rozmieszczenia zespołów zbiorów i ewidencyjno-informacyjnych;
- rodzice (opiekunowie) powinni włożyć do kieszeni dzieci kartkę papieru z informacją na temat imienia i nazwiska dziecka, rodziców oraz adresu zamieszkania, numer telefonu kontaktowego (w miarę możliwości informację nt. grupy krwi i ewentualnego przewlekłego schorzenia);
- udać się bezpośrednio do miejsca zakwaterowania, o ile opuszczają rejon zagrożony własnymi środkami transportu.

Również ustawa o ochronie środowiska¹⁶ ujmuje pewne obowiązki obywateli związane z bezpieczeństwem, ponieważ, nie tylko określa zasady jego ochrony, warunki korzystania z jego zasobów, zadania jego monitoringu, ale także wskazuje konieczność edukacji ekologicznej. Ustawa wskazuje, na czym powinna polegać ochrona: powietrza, wód, powierzchni ziemi, ochrona przed hałasem, polami elektromagnetycznymi, ochrona kopalin, ochrona zwierząt i roślin, a także określa ograniczenia związane z korzystaniem z nieruchomości i z zasobów środowiska. Przepisy zawarte w ustawie dotyczą również przeciwdziałania zanieczyszczeniom polegającego na zapobieganiu i ograniczaniu wprowadzania do środowiska substancji lub energii, a także

14 Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju z 21 kwietnia 2009 r. w sprawie zasad organizacji i sposobu przeprowadzania szkoleń z zakresu ochrony ludności i obrony cywilnej.

15 Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju z dnia 23 listopada 2012 r. w sprawie organizowania ćwiczeń obrony cywilnej.

16 Ustawa z 26.04.2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity z dn. 23 stycznia 2008 r. (Dz.U. Nr 25, poz. 150).

ochrony środowiska przed poważnymi awariami poprzez zapobieganie zdarzeniom mogącym powodować awarię oraz ograniczanie jej skutków dla ludzi i środowiska. Z przepisów ustawy m.in. wynika, że każdy, kto zauważy awarię, jest obowiązany niezwłocznie zawiadomić o tym osoby znajdujące się w strefie zagrożenia oraz jednostkę organizacyjną Państwowej Straży Pożarnej albo Policji, albo wójta, burmistrza lub prezydenta miasta¹⁷.

Wiedza o obowiązkach obywateli Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie bezpieczeństwa narodowego

Powszechnie wiadomo, że odpowiednia realizacja jakichkolwiek obowiązków wymaga ich znajomości. Oczywiście jest również, że sama znajomość obowiązków nie przesądza o ich właściwej realizacji. Trzeba jeszcze chcieć i umieć te obowiązki realizować oraz dysponować odpowiednimi zasobami. Wydaje się, że w celu poprawy sytuacji w zakresie znajomości obowiązków obywateli dotyczących udziału w zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego oraz gotowości do ich realizacji z reguły wystarcza właściwe przestrzeganie ustaleń zawartych w aktualnych dokumentach prawnych. Edukacja w tym zakresie dzieci i młodzieży do szczebla szkół ponadgimnazjalnych na ogół nie budzi zastrzeżeń. Treści edukacyjne ujęte są w centralnie określonych założeniach programowych i każdy uczeń za opanowanie tych treści jest oceniany. Zakres tych treści jest minimalny, ale gdyby wykorzystywano specjalistyczne obozy szkoleniowo-wypoczynkowe dla uczniów, którzy ukończyli pierwszą klasę szkoły ponadgimnazjalnej, sytuacja byłaby w pełni satysfakcjonująca. Niestety organizacja takich obozów należy do rzadkości. Wynika to zwłaszcza z braku funduszy przeznaczanych wyłącznie na ten cel, a ponadto z zapisu w rozporządzeniu, że obozy te „mogą” być organizowane¹⁸, zamiast zapisu, że „mają” albo przynajmniej „powinny” być organizowane w czasie ferii letnich.

Ponadto wydaje się co najmniej niedopatrzaniem, że w programach większości uczelni brakuje treści kształcenia w zakresie bezpieczeństwa narodowego, co z chwilą zawieszenia w stosunku do absolwentów szkół wyższych obowiązku przeszkolenia wojskowego pozbawia znaczną część społeczeństwa

17 Tamże, art. 245.

18 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2009 r. w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa (Dz.U. 2009 Nr 139, poz. 1131).

aktywnego udziału w przygotowaniu się do spełniania obowiązków w tym względzie.

Współcześnie istotną rolę w upowszechnianiu wiedzy o obowiązkach społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa mogą odgrywać środki masowego przekazu, zwłaszcza tak zwane publiczne.

Na zakończenie warto przytoczyć stwierdzenie, że bezpieczeństwo narodowe jest wartością, której nie otrzymuje się w prezencie. Wymaga ono stałej troski nie tylko organów państwa, ale również wszystkich obywateli. Przejawem tej troski powinna być między innymi świadomość obowiązków w tym zakresie i gotowość do ich realizacji.

Edukacja obronna w Polsce – próba diagnozy

Do niedawna bezpieczeństwo było kojarzone przede wszystkim ze sferą militarną. Po rozpadzie bipolarnego świata wyeksponowane zostały zagrożenia nie uważane do tej pory za priorytetowe, a walka z przeciwnikiem symetrycznym (państwem, organizacją lub koalicją) zeszła w wielu przypadkach, co do zasady na plan dalszy.

Bezdyskusyjnym zadaniem jest przygotowanie państwa do zapewnienia odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa¹⁹. Jednym z najbardziej istotnych aspektów przedsięwzięć w tym zakresie jest edukacja społeczeństwa. Trudno bowiem wyobrazić sobie, aby tylko wybrane służby mogły przeciwdziałać zagrożeniom bez pomocy społeczeństwa, które powinno nie tylko je wspierać poprzez napływ uzupełnień (w przypadku sił zbrojnych – rezerwistów), ale także aktywnie prowadzić samoobronę. W niniejszym rozdziale będą przedstawione wybrane problemy z zakresu przygotowania obronnego w odniesieniu do edukacji jako elementu osłony strategicznej. Meritum będą stanowiły rozważania dotyczące form i zakresu edukacji obronnej adekwatnie do stanu obecnego i przyszłości.

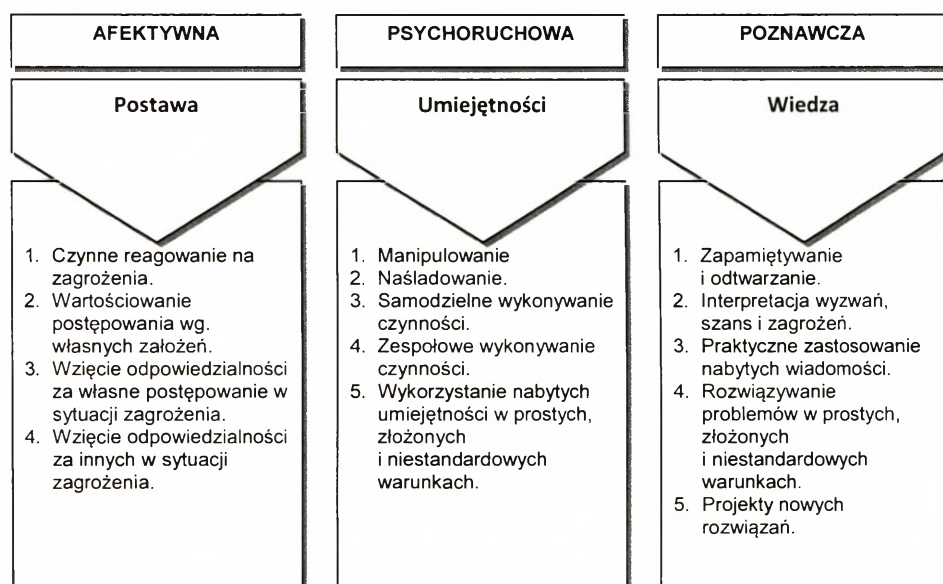
¹⁹ Zakres tego przedsięwzięcia ukazują rozważania między innymi L. Hofreiter, *Wstęp do studiów bezpieczeństwa*, Krakowska Akademia im. Frycza-Modrzewskiego, Kraków 2012; P.D. Williams, *Studia bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.

Istota edukacji obronnej

Celem edukacji obronnej jest wytworzenie i podtrzymywanie pożądanych zmian w odniesieniu do wartości, umiejętności i wiedzy oraz adekwatnych do zagrożeń generowanych przez współczesną sytuację oraz przyszłość.

Celem jej jest kształtowanie postaw w kontekście emocjonalnego powiązania ze społeczeństwem (narodem) oraz nabycie wiedzy i umiejętności (przede wszystkim z zakresu powszechnej samoobrony) adekwatnie do przewidywanych zagrożeń.

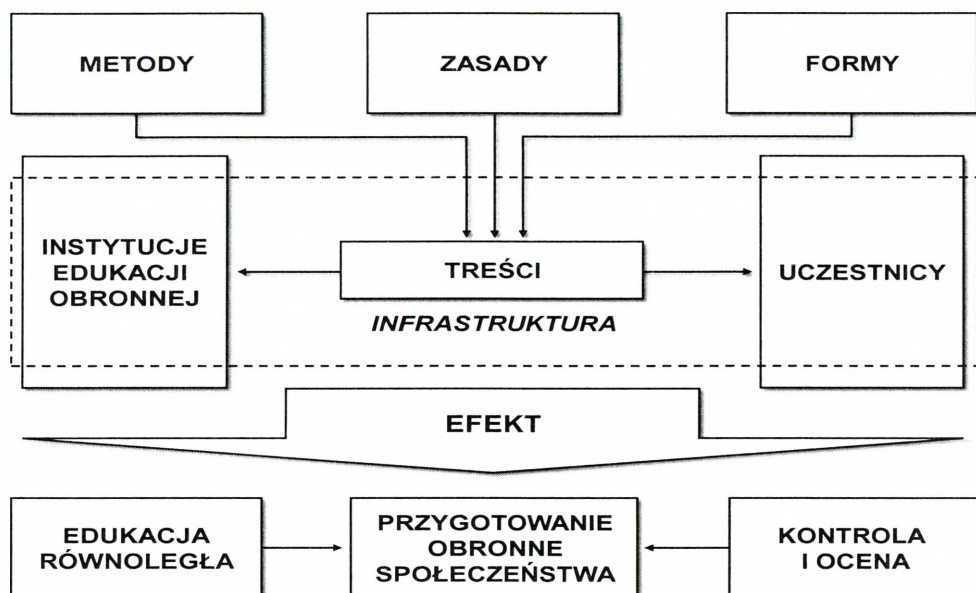
W odniesieniu do istoty edukacji należy podkreślić jej trzy filary przedstawione na rys. 1.

Źródło: K. Rokiciński, *Edukacja obronna w Polsce*.

Rysunek 1. Filary istoty edukacji

Konieczne wydaje się przedstawienie także modelu systemu edukacji obronnej w kontekście jej części składowych, co będzie niezbędne w dalszych rozważaniach, zilustrowanego na rysunku 2. Na treści edukacji obronnej mają wpływ metody edukacji oraz formy, czyli organizacja tego procesu.

Źródło: K. Rokiciński, *Edukacja obronna w Polsce*.

**Rysunek 2. Model systemu edukacji obronnej
w kontekście jej części składowych**

Natomiast zasady obejmują cztery zakresy:

- ustawiczości, czyli ciągłości procesu;
- systemowości, czyli przekonania, że jej przedsięwzięcia odbywają się w ramach systemu, w kontekście powiązania z elementami systemu obronnego państwa;
- praktyczności, czyli adekwatności do sytuacji;
- powszechności, czyli objęcia nią całego społeczeństwa lub jak największej jego części.

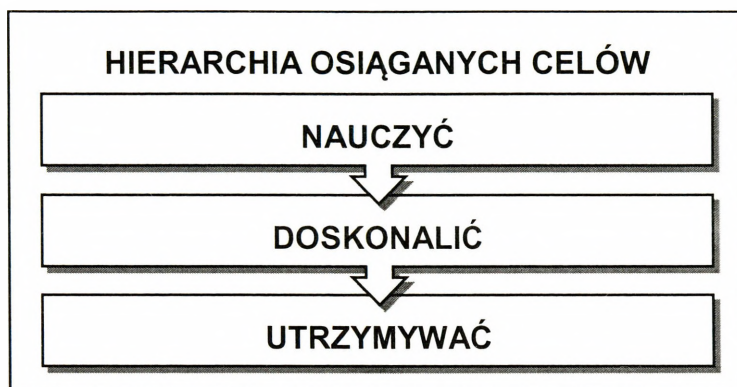
Wyspecyfikowane wyżej zasady należy traktować jako kanony stanowiące fundament istoty organizacji edukacji obronnej.

„Grzechy główne” edukacji obronnej w Polsce

Przedstawione w poprzednim podrozdziale determinanty stanowią podstawę, na kanwie której przeprowadzone zostaną rozważania, określone jako grzechy główne edukacji obronnej w Polsce, a dotyczące jej zasadniczych (zdaniem autora) problemów. Należy jednak podkreślić, że prawdopodobnie w mniejszym lub większym stopniu dotyczy to obecnie wszystkich krajów o ustroju demokratycznym.

1. Brak konsekwencji w osiąganiu celów

Podstawą każdego działania jest nie tylko określenie jego celu, ale także dążenie do jego realizacji. Tym samym należy ściśle przestrzegać procesu realizacji celu przedstawionego na rysunku 3, aby najpierw nauczyć, następnie doskonalić do wymaganych norm, a potem podtrzymywać je na tym poziomie.

Opracowanie własne.

Rysunek 3. Hierarchia (kolejność) osiągania celów w edukacji

Niestety, ze względu na ograniczony czas przedsięwzięć realizowanych w ramach edukacji obronnej, z zasady nie jest ona przestrzegana.

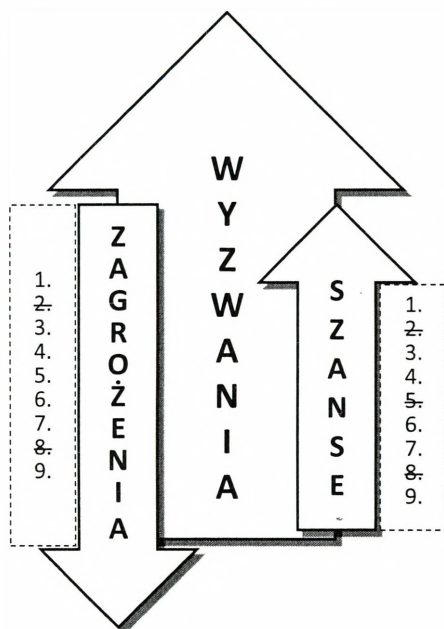
O ile etap pierwszy jest z reguły realizowany, to problemy zaczynają się na drugim, gdyż czas jego osiągania jest zależny od percepcji i umiejętności psychoruchowych edukowanych, a co najważniejsze, ich liczby. Brak czasu, a także możliwości finansowych powoduje, że jest on realizowany zwykle częściowo.

Etap trzeci z reguły nie istnieje, gdyż wypływa to z konstatacji, skoro umie, to po co kontynuować? Ta droga na skróty tworzy sytuację, w której nabyta wiedza i umiejętności ulegają zapomnieniu.

2. Permanentna wizja zagrożeń

Przede wszystkim należy stwierdzić, że specyfikowanie tylko zagrożeń, to nie tylko skrót myślowy, który na trwale zaistniał w świadomości, ale i niebezpieczna tendencja. Należy przecież pamiętać, że bez wyzwania, a więc celu działania czy zjawiska lub rzeczy, z którą przychodzi się zmierzyć, nie ma szans ani zagrożeń, które są niczym innym jak zjawiskami lub procesami odpowiednio wspomagającymi lub utrudniającymi osiągnięcie celu (wyzwania). Istotę tego problemu przedstawiono na rysunku 4.

Ponadto, dlaczego specyfikuje się tylko zagrożenia? Wydaje się, że jest to pochodna ogólnoświatowego trendu w tym zakresie, gdzie wszyscy wszędzie dostrzegają zagrożenia, a to jest wyraźne spłaszczenie problemu. Przede wszystkim pragmatyczne, równoległe postrzeganie zagrożeń i szans powoduje, że część z nich zostanie w naturalny sposób wzajemnie zneutralizowana, co przedstawiono na rysunku 4, a pozostaną tylko te, które będą stanowiły rzeczywisty problem.

Opracowanie własne.

Rysunek 4. Istota pojęć wyzwania, szanse i zagrożenia

Zdecydowanie łatwiej jest stworzyć katalog zagrożeń niż sposobów przeciwdziałania im. Przez to niejako zanika obowiązek twórczego myślenia i edukacja obronna w tym zakresie, jak się wydaje, preferuje bierne postawy, zamiast twórczych i aktywnych.

3. Wiara w słowo

Zastanawiające jest, że wielu opiniotwórczych autorów szafuje różnymi pojęciami. Przykładem niech będzie chociażby tak często przywoływany „przeciwnik asymetryczny”. Należy zauważyć, że odbywa się to bez refleksji, że w takim razie musi istnieć także jakiś inny „przeciwnik”. Jeżeli rzeczownik jest określony przymiotnikiem, to znaczy, że wskazuje na jakąś cechę wyróżniającą. Tym samym pojęcie „przeciwnik asymetryczny” nie może być syno-

nimem „przeciwnika”, jako takiego, tak samo jak „samochód osobowy” nie może być synonimem „samochodu”, gdyż posiada pewne specyficzne cechy, a w tym przypadku chociażby przeznaczenie do transportu ludzi. Przecież każde zjawisko ma swoje dopełnienie (część wraz z którą tworzy zjawisko wyższego rzędu), z reguły w postaci swojego antonimu. Wydaje się to logiczne, ale w literaturze przedmiotu podział współczesnego przeciwnika jest rzadko przedstawiany, czy sygnalizowany, przez co gros publikacji dostrzega tylko tego przeciwnika, a przecież skoro jest asymetryczny, to per analogia istnieć musi symetryczny i tak jest w rzeczywistości.

Ponadto, mnogość opinii i poglądów powoduje, że ginie w nich istota, a szczególnie, gdy autorzy „naginają” pojęcia stosownie do prezentowanego przez siebie kontekstu rozważań, otrzymując kuriozalne niekiedy wyniki²⁰. Niestety, w wielu przypadkach dotyczy to także dokumentów normatywnych i publikacji w poważnych periodykach. W kontekście niniejszych rozważań wielu autorów mało precyzyjnie rozpatruje problematykę bezpieczeństwa i niefrasobliwie przenosi do niej treści na przemian ze sfery cywilnej oraz militarnej, a także dowolnie stosuje aparat pojęciowy, dopasowując treść do tez stawianych w swoich pracach²¹.

W wyniku tego opisywane za ich pomocą zjawiska są wyjaśniane powierzchownie i z reguły bez głębszej merytorycznej analizy, a następnie powielane w innych przekazach zaczynają być własnym życiem, jako definicje czy aksjomaty.

4. Media jako kopalnia wiedzy

Istotną częścią systemu edukacji obronnej przedstawionego na rysunku 2 jest edukacja równoległa, a więc nabywanie wiedzy spoza ustalonego i zorganizowanego przez system edukacji. Prym w tym zakresie wiodą przede

20 Dobitnie ilustrują to próby wyjaśniania pojęć poprzez defragmentowanie problemu na podkategorie i formułowanie na tej podstawie definicji odnoszących się do pojęć wyższych. Istotą i wartością każdej definicji jest jednak jej uniwersalność, tj. zastosowanie do całości, a nie wybranych kontekstów. Przykładem tworzenia kontekstowych definicji wydają się między innymi zawarte w J. Russel, *Asymmetric Warfare* [w:] D. Potts (red.) *The Big Issue: Command and Combat in the Information Age*, Occasional Paper 2002, nr 8, s. 120–122. Należy jednak podkreślić, że z tym wyjątkiem, jest to cenna pozycja wydawnicza w zakresie zagadnień bezpieczeństwa współczesnego świata.

21 Nie jest to tylko odczucie autora, ale potwierdzają to także opinie zamieszczone w wielu opracowaniach naukowych, w tym amerykańskich, a więc tam, gdzie pojęcie asymetrii zostało ukute. Por. m.in. S. Blank, *Rethinking Asymmetric Threats*, Carlisle 2003, s. 3–4; F. Osinga, *Asymmetric Warfare. Rediscovering the Essence of Strategy* [w:] J. Olson [red.], *Asymmetric Warfare*, RANF Academy, Oslo 2002, s. 267–268.

wszystkim media, a szczególnie Internet, które w znacznym stopniu wyrugowały czytelnictwo i zastąpiły biblioteki.

Wydaje się, że ten stan rzeczy ma dwie przyczyny. Przede wszystkim jest to pokłosie bezkrytycznego przyjmowania określeń serwowanych przez media, których zadaniem jest dotarcie do świadomości jak największej liczby odbiorców, poprzez maksymalne upraszczanie problemu i tworzenie chwytliwych oraz łatwo zapadających w pamięć pojęć. W odniesieniu do mediów, jest to jak najbardziej normalny proces, lecz niebezpieczeństwo tkwi w przenoszeniu ich na niwę edukacji bez głębszej refleksji.

Druga przyczyna to tłumaczenia z języka obcego bez rozumienia istoty rzeczy. Pod względem stylistycznym z reguły wszystko się zgadza, natomiast – merytorycznym w wielu przypadkach stanowi wręcz wypaczenie problemu. Doskonałą ilustracją tego są nieudolne tłumaczenia filmów lub książek. W odniesieniu do filmów o morzu przykładem niech będzie statek wojenny (zamiast okręt wojenny), sterburta/bakburta (zamiast prawa/lewa burta) czy kapitan okrętu, co jest tłumaczeniem wprost stopnia wojskowego *captain*, które w wojskach lądowych USA oznacza kapitana, a w marynarce wojennej komandora. To tylko wierzchołek góry lodowej, a przecież na stałe zakotwicza się w świadomości odbiorców, a następnie jest szeroko powielane, bo przecież najszybciej wiadomości zdobywa się w Internecie.

Problematyka kształcenia proobronnego w kontekście wsparcia bezpieczeństwa narodowego jako elementu osłony strategicznej

Szkolenie obronne i edukacja dla bezpieczeństwa elementem osłony strategicznej

Szkolenie obronne i edukacja dla bezpieczeństwa prowadzone w społeczeństwie nie powinny być niechcianym zamierzeniem, które uznawane jest za stratę czasu i przymus, gdyż wówczas nie przyniesie oczekiwanych efektów. Dlatego tak jednoznacznie jest podkreślany fakt, że to właśnie postawy patriotyczne są podstawą motywacji do podejmowania udziału w tych szkoleniach. Przygotowanie systemu szkolenia obronnego i edukacji dla bezpieczeństwa wymaga przede wszystkim odpowiedniej specjalistycznej kadry i bazy szkoleniowej, która będzie na tyle nowoczesna, że sprosta potrzebom jakości szkolenia i przyjęciu dużej liczby uczestników oraz zapewni trwałość i systematyczność szkoleniową. Niezbędne jest przygotowanie programów, które pozwolą

przeszkolić społeczeństwo do przyszłych sposobów walki i (prawdopodobnych) zagrożeń, jakie będzie trzeba pokonywać, aby zapewnić bezpieczeństwo sobie i ludności w czasie katastrof i kataklizmów oraz podczas wojny.

Programy te powinny obejmować problematykę wojskową i obrony cywilnej, czyli **z jednej strony** musimy wyedukować ludzi do walki prowadzonej w różnych formach działań bojowych (i powszechnej samoobrony), aż do partyzantki i ruchu oporu, a **z drugiej strony**, także do właściwie pojmowanej ochrony ludności w ramach obrony cywilnej i logistyki dla obu tych zakresów działań służących państwu i ludności. Można spotkać opinie, że nasze systemy: obronny i bezpieczeństwa wymagają reformującej przebudowy, w tym modernizacji armii. Szkolenie obronne powinno być trwale wpisane w system szkolnictwa, aby przygotowywać młodzież do właściwego działania w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa, ale niekoniecznie z bronią w ręku. To jest zakres kompetencji sił zbrojnych. Prowadzenie szkoleń nie ma na celu zmilitaryzowanie społeczeństwa w kulcie, że tylko siła zbrojna wysoce zmilitaryzowanego państwa zapewni nam bezpieczeństwo²².

Szkolenie obronne

Szkolenie obronne nazywane niekiedy wojskowym, to przede wszystkim przygotowanie ludności do walki z agresorem. Zasadne jest wskazanie na dobrze opracowane *Minimum programowe realizowane w ramach innowacyjnych programów przysposobienia obronnego lub edukacji dla bezpieczeństwa oraz programów szkolenia członków organizacji pozarządowych wymaganych do podpisania porozumień z komendantem szkoły wojskowej lub ośrodka szkolenia*. Jest ono wykorzystywane do realizacji cyt.: „zasadniczym celem kształcenia jest opanowanie wiedzy i umiejętności z zakresu szkolenia wojskowego i przygotowanie absolwentów szkół oraz członków organizacji pozarządowych do odbycia służby przygotowawczej wg „Skróconego programu szkolenia podstawowego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej”.

Przewiduje się, że po zakończeniu szkolenia jego uczestnik cyt.: „Posiędzie wiedzę o podstawowych uwarunkowaniach służby żołnierza w SZ RP. Posiada wiedzę z obszaru szkolenia bojowego, wiedzę teoretyczną w zakresie balistyki i teorii strzału, zasad budowy stanowisk ogniowych, zna rodzaje

²² Zainteresowanych odsyłam do *Bezpieczeństwo Narodowe Polski w XXI wieku*, zestawienie tematyczne publikacji z lat 1990–2014, zawiera 391 pozycji na 53 stronach. Wybór i opracowanie M. Kalinowska, Wyd. OINIB AON, Warszawa 2015.

min własnych i innych państw, organizację obrony przeciwlotniczej, przepisy i zasady organizacji łączności, zagadnienia związane z ochroną i obroną obiektów, podstawy udzielania pierwszej pomocy medycznej. Ponadto posiada wiedzę z obszaru prawa regulującego służbę wojskową, podstaw BHP, ochrony przeciwpożarowej i ochrony środowiska. Zna zagadnienia SERE poziomu A. Posiada podstawowe wiadomości o broni masowego rażenia (BMR) i toksycznych środkach przemysłowych (TŚP). Zna podstawowe zasady Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych (MPHKZ). Poza tym wykazuje opanowanie niezbędnych umiejętności także „potrzebnych do podjęcia dalszego szkolenia w ramach służby przygotowawczej w zakresie musztry, terenoznawstwa, pierwszej pomocy medycznej. Jest sprawny fizycznie w zakresie umożliwiającym prawidłowe wykonywanie zadań związanych ze specyfiką służby wojskowej. Potrafi reagować na krajowe sygnały ostrzegania i alarmowania”. Jak również nabędzie kompetencji społecznych: „Rozumie idee uczenia się przez całe życie oraz wykazuje gotowość do pogłębiania wiedzy. Posiada właściwą postawę etyczną, moralną oraz posiada świadomość konieczności obrony państwa, przestrzegania i poszanowania prawa”.

Przedstawione szkolenie obejmuje 119 godzin zajęć teoretycznych i praktycznych, pozwalających osiągnąć zakładane cele i efekty. Oceniam, że jest to podstawa do sformułowania celów i efektów szkolenia obronnego dla wszystkich chętnych i zobowiązanych do podjęcia działań obronnych w przypadku wojennego zagrożenia państwa.

Przygotowanie i realizacja rządowego programu społecznej edukacji obronnej będzie zamierzeniem ambitnym i kosztownym, jednak wiele wskazuje, że potrzebnym i wywoła pozytywny oddźwięk w społeczeństwie. Jest to poważne zamierzenie i wymaga tego sytuacja międzynarodowa, gdyż rysuje się realne zagrożenie agresją ze strony wschodniej – państwa, które w sposób imperialny i wbrew prawu międzynarodowemu zaczyna dążyć do ekspansji na swych sąsiadów. Ponieważ już powstał rządowy *Program Ratownictwa i Ochrony Ludności na lata 2014–2020*²³, dlatego warto podjąć starania o utworzenie rządowego *Programu szkolenia obronnego ludności na lata 2016–2020*. Sądzę, że specjaliści dokładnie określą założenia takiego programu i zakres obronnego szkolenia społeczeństwa, gdyż istnieje potrzeba systemowego podejścia do przygotowania państwa i społeczeństwa na zagrożenia wojenne. Prowadzone

23 MONITOR POLSKI, RP, Warszawa, 17.11.2014 r. poz. 1076, komunikat MSW z 4.11.2014 r. o podjęciu przez Radę Ministrów uchwały w sprawie przyjęcia *Programu Ratownictwa i Ochrony Ludności na lata 2014–2020*.

obecnie szkolenie osób zamierzających wstąpić do Sił Zbrojnych RP nie jest wystarczającym szkoleniem w wymiarze społecznym. Również realizowane i wynikające z obowiązującego prawa²⁴, szkolenia i ćwiczenia obronne w administracji i instytucjach państwa nie zastąpią systemowego przygotowania ludności do obrony państwa. Z analizy programów szkolenia wynika, że w zasadzie jest to bazowanie na dotychczasowych doświadczeniach. Można śmiało postawić tezę, że przyszła wojna będzie wysoce technicyzowana i sukces odniosą te armie, które przygotowują odpowiednich specjalistów. Zatem potrzebna jest dyskusja nad zakresem i procedurą przygotowania obronnego społeczeństwa do wojny, jakiej jeszcze nie było w nowożytnych dziejach.

Edukacja dla bezpieczeństwa

Edukacja dla bezpieczeństwa stanowi odrębny problem dotyczący całego polskiego społeczeństwa. Jest to przedmiot nauczania w klasach szkół przedmaturalnych wprowadzony przez ministra edukacji narodowej²⁵, który miał być współcześnie przydatniejszy niż przysposobienie obronne. Realizację edukacji dla bezpieczeństwa ustalono za pomocą tego rozporządzenia (podpisanego przez trzech ministrów), zmieniając tym samym istotę i sens szkolenia społeczeństwa, a właściwie edukacji młodzieży. Przysposobienie obronne było ukierunkowane na wojskowe i obronne szkolenie młodzieży, natomiast nowy przedmiot – edukacja dla bezpieczeństwa – pozwala na poznanie problematyki bezpieczeństwa i zagrożeń powstających w sytuacjach katastroficznych i kryzysowych, z uwypukleniem problematyki ochrony zdrowia i życia oraz środowiska, a także udzielania pierwszej pomocy w ratownictwie medycznym. Oceniam, że celowe jest edukowanie, jak zapobiegać kryzysom i katastrofom, a także jak się przygotować (w wymiarze osobistym i społecznym) do ograniczania skutków tych zdarzeń.

Prowadzone są również zajęcia z dziećmi od początku ich edukacji, obejmujące problematykę bezpiecznego postępowania i unikania zagrożeń, uczą się dzieci troszczyć o własne bezpieczeństwo, najbliższych, a zarazem rozpoznawania zagrożenia od ludzi, pojazdów i maszyn, zwierząt i roślin oraz chemicznych środków i lekarstw. Dzieci poznają również skutki braku higieny

²⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z 13.01.2004 r. w sprawie szkolenia obronnego (Dz.U. 2004 r. Nr 16, poz. 150).

²⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 23.12.2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. 2009 r. Nr 4, poz. 17).

i czystości. I faktycznie przynosi to oczekiwane efekty, gdyż już nawet przedszkolaki potrafią posłużyć się telefonem i zatelefonować pod 112, wzywając pomocy. Kolejnym zakresem edukacji jest wiedza o bezpiecznym zachowaniu w zależności od pory roku i w różnym terenie.

Twierdzę, że istotnym i być może najpotrzebniejszym, a zarazem najtrudniejszym jest edukacja dla bezpieczeństwa w środowisku rodzinnym ze wskazaniem na nadrzędne wartości państwa i kształtowanie postaw patriotycznych. U dziecka, a potem młodzieży wiedza o ojczyźnie i polskości oraz tolerancji i równości z innymi jest niezbędną, aby ich życiowe postawy były w przyszłych latach nacechowane rozumą i wynikały bardziej z wiedzy niż z emocji i nastrojów. Dlatego w edukacji dla bezpieczeństwa tak potrzebna jest wiedza o godle, fladze państwowej i hymnie Polski oraz Unii Europejskiej, w której jesteśmy, ze wskazaniem, że nasze i wspólnoty bezpieczeństwo jest nierozdzielne.

W kolejnych latach, już przed maturą, edukacja dla bezpieczeństwa jest skupiona na problematyce obronności państwa, walki zbrojnej, a także Sił Zbrojnych RP. Wskazuje się na problematykę i rozwiązania dotyczące ochrony ludności i funkcjonowania OC – tak jak jest ona zorganizowana w Polsce. Młodzież poznaje najważniejsze zagrożenia wojenne i podczas katastroficznych zdarzeń w okresie pokojowym, dowiaduje się jak należy wówczas postępować. Problem jednak jest głębszy, gdyż nie informuje się uczniów, że w innych państwach Unii Europejskiej pojęcie „obrona cywilna” używa się wyłącznie w kontekście wojny, programy obrony cywilnej to sprawa państwa, a właściwie powinniśmy używać pojęcia „ochrona ludności”²⁶, a organizowanie tych działań powinno być zgodne z międzynarodowymi konwencjami. Samorząd powinien zadania obrony cywilnej i ochrony ludności mieć ustawowo określone jako tzw. „zadania własne”. Tak nie jest, a skutkuje to istnieniem nietrafnych rozwiązań w zakresie bezpieczeństwa ludności podczas wojny oraz katastrof i kataklizmów o rozmiarach klęski (np. żywiołowej – wynikające ze zdarzeń losowych lub działania tzw. siły wyższej). Ochrona ludności jest powinnością administracji samorządowej i rządowej, powinno być przestrzegane prawo międzynarodowe przyjęte w Polsce, gdyż ma pierwszeństwo przed jeszcze „niezbyt zgodnym” z nim prawem krajowym.

26 W Unii Europejskiej od dawna sformułowania *Protection of Population* – ochrony ludności – nie używa się w takim znaczeniu jak w Polsce. Obowiązującym terminem jest *Civil Protection*, czyli ochrona cywilna.

Podsumowanie

Reasumując powyższe rozważania, należy podkreślić, iż system obronny Polski nadal znajduje się w okresie transformacji. Pochodną tego jest naturalne dążenie w zakresie edukacji obronnej, jako elementu osłony strategicznej, do jego dostosowania się do aktualnych wyzwań. Ten trend jest jednak w kontekście pragmatyki niebezpieczny, gdyż dotyczy jedynie aktualnych, a nie przyszłych zagrożeń²⁷. Doskonałą ilustracją jest drastyczne przesunięcie się punktu ciężkości treści edukacji obronnej z zagrożeń militarnych na niemilitarne, tak jakby miałyby one w przyszłości już nie zaistnieć. Tym samym rodzi się raczej retoryczne pytanie, dlaczego równolegle nie są prowadzone przedsięwzięcia edukacyjne w sferze militarnej i niemilitarnej? Skąd społeczeństwo nabierze wiedzy i umiejętności w przypadku konfliktu zbrojnego, który w edukacji obronnej jest obecnie praktycznie pomijany?

Niebezpiecznym trendem jest również próba uniwersalizacji edukacji obronnej, a przecież z założenia nie można stworzyć obywatela, który potrafiłby efektywnie działać w każdej sytuacji kryzysowej czy kryzysie. Wydaje się, że jednak powinno się w tym zakresie tworzyć węższe specjalizacje, adekwatnie do wyzwań generowanych w tym zakresie chociażby na określonym obszarze.

Należy zdać sobie sprawę, że edukacja obronna to proces, w którym należy osiągnąć kompromis pomiędzy wieloma czynnikami, takimi jak chociażby brak czasu, funduszy, infrastruktury, determinowanymi dodatkowo przez inne uwarunkowania przedstawione w jako „grzechy główne”.

Bez pragmatycznego postrzegania wszystkich aspektów stanie się on nieefektywny, do czego nie można w żadnym przypadku dopuścić.

Powyższe syntetyczne zestawienie problematyki szkolenia obronnego i edukacji dla bezpieczeństwa jako elementu osłony strategicznej, pokazuje jak istotne zagadnienia są do zrealizowania ze względu na bezpieczeństwo państwa i ochronę ludności w czasie spokojnego życia, w przypadkach wystąpienia katastrof, kryzysów i podczas wojny. Z badań wynika, że „z założenia” edukacja dla bezpieczeństwa nie jest spójna ze szkoleniem obronnym, co prawda podejmowana jest ogólnie problematyka obronności, lecz nie jest to

27 Co potwierdza wielu uznanych autorytetów. Por. między innymi: *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*, London 1957, s. 155; S.C. Nielsen, D.M. Snider, *American Civil-Military Relations. The Soldier and the State in a New Era*, The John Hopkins University Press, Baltimore 2009.

wystarczające szkolenie obronne. Należy stwierdzić, że **potrzebny jest system edukacji społeczeństwa, w którym wyraźnie i w pełni wyodrębnione będzie szkolenie obronne (wojskowe) na wypadek wojny, w tym szkolenie obejmujące problematykę bezpieczeństwa i ochrony ludności w okresie pokoju podczas kryzysów, katastrof i kataklizmów, całość tych działań w Polsce powinna być zreformowana**²⁸.

Konieczne jest wcześniejsze lub równoczesne kształtowanie patriotycznych postaw ludności – obywateli, znających swoje prawa i obowiązki – powinności. Trzeba uwzględnić, że wartości patriotyczne przekazuje przede wszystkim rodzina i środowisko społeczne, a z tym jest różnie. Nasuwa się wniosek, że wydarzenia na Ukrainie w roku 2014 i obecnie dały nam sygnał do modyfikacji przygotowań na potrzeby wojenne. Problem jest znacznie poważniejszy, rozsądny nie zaprzeczy, że patriotyzm trzeba kształtować od najmłodszych lat. To właśnie takie postawy zawsze były inspiracją do działań na korzyść ojczyzny, teraz jednak, gdy rysuje się zagrożenie wojenne, to pojawiają się pytania: *Czy wszyscy przygotowani staniemy zgodnie do jej obrony? Czy będziemy świadkami kolejnego cudu nad Wisłą?*

28 Aktualnie te ważne problemy szkolenia szczegółowo regulują:

- 1) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin (Dz.U. Nr 96, poz. 850);
- 2) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie powszechnej samoobrony ludności (Dz.U. Nr 91, poz. 421);
- 3) Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju w sprawie zasad organizacji i sposobu przeprowadzania szkoleń z zakresu ochrony ludności i obrony cywilnej z dnia 21 kwietnia 2009 r.

ZAKOŃCZENIE

Przebieg sympozjum potwierdził zainteresowanie tematem oraz zasadność i potrzebę dyskusji nad problematyką zasygnalizowaną w materiałach informacyjnych. Przypomnijmy, iż celem dyskusji było dokonanie analizy i oceny wpływu aktualnego strategicznego środowiska bezpieczeństwa na zdolności operacyjne Sił Zbrojnych RP, a tym samym na budowę narodowego potencjału odstraszania.

Gośćmi sympozjum byli m.in.: szef Sztabu Generalnego WP, generał Mieczysław Gocuł; pierwszy zastępca szefa Sztabu Generalnego WP, gen. broni dr Anatol Wojtan; dowódca Międzynarodowego Korpusu Północ-Wschód, gen. broni Bogusław Samol; dyrektor Departamentu Strategii i Planowania Obronnego, gen. bryg. pil. Marian Jeleniewski; rektor-komendant Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych, gen. bryg. pil. dr hab. Jan Rajchel; Ponadto obecni byli przedstawiciele Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, Żandarmerii Wojskowej, uczelni wojskowych i instytutów. Gościem honorowym była poseł Anna Maria Siarkowska z Sejmowej Komisji Obrony Narodowej. Wystąpieniom i dyskusjom sympozjum przysłuchiwała się także kadra naukowo-dydaktyczna, pracownicy AON oraz studenci.

Reakcje uczestników sympozjum na prezentowane wystąpienia oraz żarliwość dyskusji pozwala stwierdzić, że cel sympozjum został osiągnięty. Jednak najważniejszym aspektem tego naukowego spotkania była wymiana poglądów i opinii, niekiedy kontrowersyjnych. Stąd też organizatorzy dziękują wszystkim uczestnikom sympozjum za zaangażowanie i rzeczowe podejście do problematyki.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania zwarte i artykuły

1. Adamusińska A., *Marynarka Wojenna RP w działaniach na arenie międzynarodowej*, Bezpieczeństwo Narodowe II – 2011/18.
2. Balcerowicz B., *Obrona państwa średniego*, Warszawa 1996.
3. Balcerowicz B., *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*, Scholar, Warszawa 2010.
4. Baranowski M., Lété B., *NATO in a World of Disorder: Making the Alliance Ready for Warsaw*, GMF: Washington, March 2016.
5. Barnes J., Lubold G., *U.S. Military Officials Aim to Bolster Troop Presence in Europe*, Wall Street Journal”, <http://www.wsj.com/articles/u-s-military-officials-aim-to-bolster-troop-presence-in-europe-1447034653>, 8 listopada 2015 r.
6. Barnes J., *NATO Accuses Russia of Loose Talk on Nuclear Weapons*, “The Wall Street Journal”, 13 February 2016.
7. Baylis J., Wirtz J., Gray C.S., Cohen E. (red.), *Strategia we współczesnym świecie*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.
8. Beaufre A., *Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia*, Warszawa 1968.
9. Bodner M., *NATO Deputy SecGen: Russia's Anti-Access/Area-Denial Build-Up is Biggest Worry*, Defense News, 13 February 2016.
10. Bogusz J., Kosyrz Z., *Kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży*, Wyd. Wiedza Powszechna, Warszawa 1979.
11. Boryna M., *Wały Śląskie. Tajemnice dawnych granic*, Szprotawa 2011;
12. Brooks T., *NATO mulls more deterrents for eastern allies*, “Jane's Defence Weekly”, 3 February 2016.
13. Buchan G.C., Matonick D., Shipbaugh C., Mesie R., *Future roles of U.S. nuclear forces. Implications for U.S. strategy*, RAND, Santa Monica 2003.
14. Clausewitz C., *O wojnie*, Wyd. Test, Lublin 1995.
15. Czaja J. (red.), *Nowa koncepcja strategiczna NATO w realiach XXI wieku*, AON, Warszawa 2013.

16. Czarnota Z., Moszumański Z., *Wojna Zimowa*, AON, Warszawa 1994.
17. Czulda R., Łoś R., Reginia-Zacharski J. red., *NATO wobec wyzwań współczesnego świata*, Warszawa–Łódź 2013.
18. Dęga C., *Uzbrojenie i pole walki Wojsk Lądowych do 2020 roku*, Warszawa 1995.
19. *Dictionary of Military and Associated Terms*, Washington 1987.
20. Dobija K., *Zintegrowany System Obrony Powietrznej w walce z terroryzmem lotniczym*, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 2009.
21. Dworecki S., *Od konfliktu do wojny*, BUWIK, Warszawa 1996.
22. Gałęski J., Kacprzak L., Marcinkowski A. (red.), *Edukacja a bezpieczeństwo państwa*, Wyd. Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, Piła 2014.
23. Gąsiorek K., Jakubczak R., Marczak J., Przeworski K., Skarbacz A., *Doświadczenia organizacji bezpieczeństwa narodowego Polski od X do XX wieku. Wnioski dla Polski w XXI wieku*, AON, Warszawa 2013.
24. Gąsiorek K., Jakubczak R., Jakubczak W., Marczak J., *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, AON, Warszawa 2008.
25. Glen A., *Podstawy poznawcze bezpieczeństwa powietrznego państwa*, AON, Warszawa 2013.
26. Gocuł M., *Współczesne uwarunkowania rozwoju SZ RP*, Kwartalnik Bellona 1/2014.
27. Hicks K.; Conley H., *Evaluating Future U.S. Army Force Posture In Europe: Phase I Report*, Center for Strategic and International Studies, New York, February 2016.
28. Hofreiter L., *Wstęp do studiów bezpieczeństwa*, Krakowska Akademia im. Frycza-Modrzewskiego, Kraków 2012.
29. Hudzikowski M., Zapałowski A. (red.), *Studia wschodnie: polityka – gospodarka – bezpieczeństwo*, Instytut Geopolityki, Częstochowa 2014.
30. *Informator o systemach jądrowych zapór minowych w RFN wraz z mapami* (wydanie drugie uzupełnione), MON, SG WP, Zarząd II, Warszawa 1975.
31. *International CEP Handbook 2009, Civil Emergency Planning in the NATO/EAPC Countries*, Published by the Swedish Civil Contingencies Agency (MSB) Printer: AB Danagårds Grafiska 2009.
32. Jakubczak R., Marczak J., *Obrona Terytorialna Polski na progu XXI w.*, Bellona, Warszawa 1998.
33. Jakubczak R., Flis J. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, Bellona, Warszawa 2006.

34. Jakubczak R., Marczak J., *Raport strategiczny: Siły Zbrojne RP w drugiej dekadzie XXI wieku*, AON, Warszawa 2014.
35. Jakubczak R., *Współczesne wojska obrony terytorialnej*, Bellona, Warszawa 2014.
36. Janusz-Pawletta B., *Dopuszczalność użycia Sił Zbrojnych RP na terytorium kraju w przypadku zagrożenia terroryzmem*, Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej nr 4(85), Warszawa 2011.
37. Kamiński A. Z., *Ład światowy: anatomia zagrożeń (perspektywa Europy Środkowej)*, „Sprawy Międzynarodowe”, Warszawa 2007.
38. Karus M., *Wykorzystanie sił obrony terytorialnej w osłonie strategicznej (operacyjnej)*, AON, Warszawa 1995.
39. Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*, AON, Warszawa 2011.
40. Kitler W., Marszałek M. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe wobec wyzwań współczesnego świata*, AON, Warszawa 2014.
41. Kitler W., Marszałek M. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe wobec wyzwań współczesnego świata. Współczesne wyzwania dla podmiotów euroatlantyckiego środowiska bezpieczeństwa*, AON, Warszawa 2015.
42. Kitler W., *Militarne aspekty osłony strategicznej państwa*, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 1994;
43. Kitler W., Skrabacz A., *Bezpieczeństwo ludności cywilnej*, Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Warszawa 2010.
44. Kobielski M., *Podstawowe problemy przygotowania i prowadzenia działań obronnych na obszarze wschodniej Polski wynikające ze specyfiki obszaru*, praca studyjna, AON, Warszawa 2001.
45. Kopczewski M., Sienkiewicz D. (red.), *Zeszyt Naukowy nr 1 „Edukacja warunkiem bezpieczeństwa w XXI wieku”*, Centrum Szkolenia Sił Powietrznych w Koszalinie 2014.
46. Kornacki P., *Straż Graniczna w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa-wyzwania i kierunki zmian*, AON, Warszawa 2013.
47. Korzeniowski R., *Działania nieregularne w obronie województwa warmińsko-mazurskiego*, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 2001.
48. Kowalik T., Wojnowski G., *Polscy żołnierze w strukturach NATO*, „Bellona” nr 1/2009.
49. Koziej S., *Strategiczne środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego w okresie pozimnowojennym*, Warszawa 2010.

50. Kozub M., *Konflikty społeczno-militarne XXI wieku. Oblicze Sił Zbrojnych do roku 2030*, AON, Warszawa 2011.
51. Kozub M., *Siły Zbrojne jako narzędzie polityki bezpieczeństwa międzynarodowego*, SWSzPoZ, Łódź–Warszawa 2010.
52. Kubiński M. (red.), *Siły Zbrojne RP w procesie budowy narodowego potencjału odstraszania*, AON, Warszawa 2015.
53. Kubiński M., Elak L., Sobieraj A., *Operacyjno-taktyczne uwarunkowania działań Wojsk Lądowych*, Warszawa 2013.
54. Kucharski M., *Edukacja obronna*, Fundacja Innowacja Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Społeczna, Warszawa 2002.
55. Kutrzeba T., Mossor S., *Studium planu strategicznego Polski przeciw Niemcom*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1987.
56. Lach Z., Łaszczuk A., Skrzyp J., *Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne w Polsce w kontekście bezpieczeństwa państwa – prognoza*, Warszawa 2010.
57. Laskowski O. (red.), *Encyklopedia wojskowa*, tom VI, Wyd. Towarzystwo Wiedzy Wojskowej, Warszawa 1937.
58. *Leksykon obronności. Polska i Europa*, Bellona, Warszawa 2014.
59. *Leksykon PWN*, Warszawa 2004.
60. *Leksykon wiedzy wojskowej*, Warszawa 1979.
61. Liddell Hart B.H., *Strategia: działania pośrednie*, MON, Warszawa 1959.
62. Lidwa W., *Zarządzanie kryzysowe*, AON, Warszawa 2015.
63. Ligęza K., *Bezpieczeństwo morskie państwa. Zasady wykorzystania Marynarki Wojennej*, Gdynia 2014.
64. Łokociejowski M., *Metodyka oceny symptomów zagrożeń bezpieczeństwa RP*, Warszawa 2006.
65. Machiavelli N., *Książę*, Wyd. Antyk, Warszawa 2004.
66. Makowski A., *Doktryna morska Polskiej Marynarki Wojennej*, AMW, WDiOM.
67. Marczak J., Jakubczak R., *Raport strategiczny: Siły Zbrojne RP w drugiej dekadzie XXI wieku*, AON, Warszawa 2014.
68. Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski przełomu XX–XXI wieku*, Warszawa 1995.
69. Marczak J., *Zapory inżynieryjne i niszczenia na przyszłym polu walki*, ASG, Warszawa 1989.
70. Moltke H., *O Polsce*, OW Adiutor, Warszawa 1996.
71. Mossor S., *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, MON, Warszawa 1986, wyd. III.

72. Nagórski A., *Największa bitwa. Moskwa 1941–1942*, Poznań 2008.
73. *NATO Vademecum*, Bellona, Warszawa 1995.
74. Nielsen S.C., Snider D.M., *American Civil-Military Relations. The Soldier and the State in a New Era*, The John Hopkins University Press, Baltimore 2009.
75. Nikulin E., *Obrona terytorialna województwa przygranicznego w ośłonie strategicznej Polski i NATO*, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 2003.
76. Nowak-Jeziorański J., *Strategia usypiania*, Gazeta Wyborcza z 23.02.2000.
77. Nowak-Jeziorański J., *Polska z bliska*, Kraków 2003.
78. Nowak-Jeziorański J., *Polska, wczoraj, dziś i jutro*, Warszawa 1994.
79. Nożko K., *Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP*, Bellona, Warszawa 1994.
80. Nożko K., *Zasady współczesnej sztuki wojennej w systemie obronnym Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 1991.
81. Nye J.S., *Przyszłość siły*, PWN, Warszawa 2012.
82. Olson J. (red.), *Asymmetric Warfare*, RCAF Academy, Oslo 2002.
83. Olszewski R., *Lotnictwo w odstraszaniu militarnym*, Bellona, Warszawa 1998.
84. Parker G. (red.), *Historia sztuki wojennej od starożytności do czasów współczesnych*, Książka i Wiedza, Warszawa 2008.
85. Piłsudski J., *Myśli, mowy i rozkazy*, Wyd. Kwadryga, Warszawa 1989.
86. Piłsudski J., *Rok 1920*, M. Tuchaczewski, *Pochód za Wisłę*, Łódź 1989.
87. Pindel K., *Obrona Narodowa 1937–1939*, MON, Warszawa 1979.
88. Pindel K., *Obrona terytorialna w II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo „Bellona”, Warszawa 1995.
89. Potts D. (red.), *The Big Issue: Command and Combat in the Information Age*, Occasional Paper 2002, nr 8.
90. Rana R., *Contemporary challenges in the civil-military relationship: Complementarity or incompatibility?* International Review of Red Cross, nr 855.
91. Sabak Z., *Strategia – słownik terminów*, AON, Warszawa 2014.
92. Schwarzkopf H.N., *Nie trzeba bohatera*, Warszawa 1993.
93. Sikorski W., *Przyszła wojna*, MON, Warszawa 1984, wyd. II.
94. Skrzyp J., *Geografia wojenna Polski*, Warszawa 1995.
95. *Słownik podstawowych terminów dotyczących bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 1994, 2002, 2008.
96. *Słownik terminów i definicji NATO (angielsko-polski) AAP-6*, Warszawa 1998.

97. *Słownik współczesnego języka polskiego*, tom II, Wyd. „Wilga”, Warszawa 1999.
98. Sobolewski G. (red.), *Uwarunkowania tworzenia struktur organizacyjno-funkcjonalnych jednostek SZ RP w ramach reagowania NATO i UE*, AON, Warszawa 2013.
99. Stankiewicz W., *Johanes Gerber – współtwórca niemieckiej mikroekonomii wojskowej*, AON, Warszawa 1992.
100. Stoltenberg J., *Secretary General's Annual Report 2015*, NATO: Brussels 2015.
101. Strzeżek T., *Rola Polesia w planach i działaniach wojennych*, Biuletyn Naukowy 1(13)94, Olsztyn 1994.
102. Strzoda M., *Analiza strategiczna w modelowaniu rozwoju Sił Zbrojnych RP*, Periodyk naukowy Akademii Polonijnej 2011 nr 1(5).
103. Sulkowski S., Brzeziński M. (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa – wybrane zagadnienia*, ELIPSA, Warszawa 2009.
104. Sun Tzu, *Sztuka Wojny*, wyd. 2, Helion, Gliwice 2013.
105. Surmacz B., *Ewolucja współczesnej dyplomacji. Aktorzy, struktury, funkcje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2015.
106. Suworow W., *Lodołamacz*, Editions Spotkania, Warszawa 1992.
107. Szubrycht T., *Akweny o żywotnym znaczeniu dla Polski*, AMW Gdynia.
108. Szubrycht T., *Leksykon bezpieczeństwa morskiego*, Gdynia 2008.
109. Szubrycht T., *Siły morskie jako narzędzie realizacji interesów państwa. Rola i zadania Marynarki Wojennej RP w systemie bezpieczeństwa państwa. Teoria, rzeczywistość, perspektywy*, AMW, Warszawa 2010.
110. Śladkowski S. i inni, *Teleinformatyczna infrastruktura stacjonarna obszaru działań wojsk lądowych SZ RP*, AON, Warszawa 2013.
111. Świerczyński M., *German-Polish Partnership Shapes NATO's Eastern Flank Defences*, Atlantic Community. Org. The Open Think Tank for Foreign Policy, May 2014.
112. Talaga A., *Polacy do broni*, „Rzeczpospolita” z 4–5.09.2014.
113. *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*, London 1957.
114. Toffler A., Toffler H., *Wojna i antywojna*, Kurpisz, Poznań 2006.
115. Vandiver J., *EUCOM: Detering Russia is Top Priority*, “Stars and Stripes”, 26 January 2016, Warszawa 2013.
116. Williams P.D., *Studia bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.

117. Wójcik Ł., *Wojna typu zgaduj-zgadula*, „Polityka” nr 20(2958) z 14 maja 2014.
118. Wojnarowski J. (kier. nauk.), *Wpływ uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych na przygotowania ochronno-obronne Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 2011.
119. Wojnarowski J., *Gotowość systemu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2010.
120. Wrzosek M., *Wojska Lądowe w operacji i bitwie*, Warszawa 2013.
121. Wyszczelski L., *Wojna polsko-rosyjska 1919–1920*, Warszawa 2010.
122. Zalewski S., *Bezpieczeństwo polityczne państwa, Studium funkcjonalności instytucji – rozprawa naukowa*, Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2010.
123. Zapałowski A., *Wyzwania dla bezpieczeństwa Polski związane z regionalizacją Ukrainy*, Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej nr 4(89), Warszawa 2012.
124. Zdrodowski B. i in., *Obrona powietrzna*, AON, Warszawa 1996.
125. Zdrodowski B. *Podstawy obrony powietrznej*, AON, Warszawa 1998.

Akty prawne i inne dokumenty

1. *Biała księga bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, BBN, Warszawa 2013.
2. *Comprehensive Operations Planning Directive*, wersja 2,0, 2013.
3. *Decyzja nr 416/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 23 grudnia 2013 r. w sprawie funkcjonowania systemu Obrony Powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej w czasie pokoju oraz podziału kompetencji pomiędzy Szefem Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, Dowódcą Operacyjnym Rodzajów Sił Zbrojnych oraz Dowódcą Generalnym Rodzajów Sił Zbrojnych w tym zakresie* (Dz. Urz. MON z 2013 r., poz. 372).
4. *Deklaracja szczytu walijskiego złożona przez Szefów Państw i Rządów uczestniczących w posiedzeniu Rady Północnoatlantyckiej w Walii 5 września 2014 r.*, tłumaczenie robocze BBN.
5. *Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 4 lipca 1936 roku o ustanowieniu Inspektora Obrony Powietrznej Państwa.*
6. *Doktryna Systemu Dowodzenia Sił Zbrojnych RP DD/6.1. Szt. Gen. 16.20/2009.*

7. *Koncepcja strategiczna obrony i bezpieczeństwa członków Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, przyjęta przez szefów państw i rządów w Lizbonie, tłumaczenie robocze BBN.*
8. *Koncepcja systemu strategicznej odporności kraju (na agresję), Warszawa, kwiecień 2014.*
9. *Koncepcja wdrożenia inicjatywy Cooperative Airspace Initiative (CAI) w Polsce 2012.*
10. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).*
11. *Polityczno-Strategiczna Dyrektywa Obronna Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2015.*
12. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa (Dz.U. 2012 Nr 140, poz. 977).*
13. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2009 r. w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa (Dz.U. 2009 Nr 139, poz. 1131).*
14. *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 września 2002 r. w sprawie odbywania służby w obronie cywilnej (Dz.U. 2002 Nr 169, poz. 1391).*
15. *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 grudnia 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad współdziałania Straży Granicznej z Siłami Powietrznymi i Marynarką Wojenną Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie ochrony granicy państwowej (Dz.U. z 2005 r. Nr 6, poz. 50, z 2010 r. Nr 143, poz. 968 oraz z 2013 r., poz. 1217).*
16. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie określenia organu dowodzenia obroną powietrzną oraz trybu postępowania przy stosowaniu środków obrony powietrznej w stosunku do obcych statków powietrznych niestosujących się do wezwań państwowego organu zarządzania ruchem lotniczym. (Dz.U. Nr 254, poz. 1522 z późn. zm.).*
17. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie powszechnej samoobrony ludności (Dz.U. 1993 Nr 91, poz. 421).*
18. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 października 2007 r. w sprawie wykonywania funkcji wynikających ze zwierzchnictwa w polskiej przestrzeni powietrznej oraz umacniania obronności na czas pokoju (Dz. U. Nr 210, poz. 1523 oraz z 2013 r., poz. 1682).*

19. *Russia's National Security Strategy to 2020.*
20. *Strategia bezpieczeństwa morskiego Rzeczypospolitej Polskiej*, Zespół ds. Strategii Bezpieczeństwa Morskiego RP, AMW Gdynia.
21. *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014.
22. *Strategia bezpieczeństwa wewnętrznego Unii Europejskiej (Dążąc do europejskiego modelu Bezpieczeństwa)* przyjęta przez Radę ds. Wymiaru Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych na posiedzeniu w dniach 25–26.02.2010 r. i zatwierdzona przez Radę Europejską w dniach 25–26.03.2010 r.
23. *Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego RP 2022.*
24. *Strategiczny przegląd bezpieczeństwa narodowego, Główne wnioski i rekomendacje dla Polski*, BBN, Warszawa 2012.
25. *Strategiczny przegląd bezpieczeństwa narodowego, Profesjonalne Siły Zbrojne RP w nowoczesnym państwie*, BBN, Warszawa 2010/2011.
26. *Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r.*, Dz.U. 2000.87.970, z dnia 19 października 2000 r.
27. *Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej* (Dz. U. z 2015 r., poz. 930).
28. *Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej* (Dz.U. z 2014 r., poz. 1402, 1822 oraz z 2015 r., poz. 529).
29. *Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiołowej* (Dz.U. Nr 62, poz. 558).
30. *Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*, tekst jednolity (Dz.U. z 2012 r., poz. 461).
31. *Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 2012 r., poz. 461 z późn. zm.).
32. *Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej* (Dz.U. z 2013 r., poz. 743).
33. *Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju z dnia 17 października 2008 r. w sprawie zasad ewakuacji ludności, zwierząt i mienia na wypadek masowego zagrożenia.*

Źródła dostępne w internecie

1. Breedlove P., <http://www.defense.gov/News/News-Transcripts/Transcript-View/Article/683817/departments-of-defense-press-briefing-by-gen-breedlove-in-the-pentagon-briefing>, transcript in U.S. Congress, 12 marca 2016.

2. Decyzja Rady 2008/298/WPZiB z dnia 7 kwietnia 2008 r. zmieniająca decyzję 2001/80/WPZiB w sprawie ustanowienia Sztabu Wojskowego Unii Europejskiej, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32008D0298>.
3. <http://tvn24bis.pl/z-kraju,74/wydatki-na-zbrojenia-kto-placi-najwiecej,532832.html> / 13 Kwietnia 2015/.
4. <http://vpk-news.ru/articles/14632>.
5. <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Rzad-Wegier-ukonczyliśmy-budowęogrodzenia-na-granicy-z-Chorwacja,wid,17911696,wiadomosc.html>.
6. <http://www.defence24.pl>.
7. <http://www.defence24.pl/308056,polskie-f-16-nad-syria-konsekwencje-i-zagrozenia-7-punktow>.
8. <http://www.defense.gov/News/News-Transcripts/Transcript-View/Article/683817/departament-of-defense-press-briefing-by-gen-breedlove-in-the-pentagon-briefing>.
9. <http://www.dgrsz.mon.gov.pl/sily-zbrojne-rp/>.
10. <http://www.dgrsz.mon.gov.pl/sily-zbrojne-rp/kadra-dowodcza/wojska-ladowe-10258/>.
11. <http://www.dgrsz.mon.gov.pl/sily-zbrojne-rp/lista-dokumenty/>.
12. <http://www.eda.europa.eu/what-we-do/eda-priorities/capability-programmes>.
13. http://www.eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/military_headline_goals/index_en.htm.
14. http://www.eeas.europa.eu/csdp/structures-instruments-agencies/eumc/index_en.htm.
15. <http://www.fronda.pl/a/iii-wojna-swiatowa-w-kawalkach,59781.html>.
16. http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49608.htm.
17. http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84268.htm.
18. http://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm.
19. <http://www.npr.org/2016/01/15/463146224/russia-is-beefing-up-its-air-defenses-top-u-s-air-force-general-says>, 12 marca 2016 r., wywiad generała F. Gorenca, 15.01.2016 r. dla amerykańskiego radia NPR.
20. http://www.nytimes.com/2016/03/04/world/europe/ukraine-death-toll-civilians.html?_r.
21. <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-09-24/rosyjskie-przygotowania-do-wielkiej-wojny>.

22. http://www.pah.org.pl/naszedzialania/12/5411/pomoc_dla_ofiar_trzesienia_ziemi_w_nepalu.
23. <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1434329,Samoloty-z-pomoca-humanitarna-z-Polski-coraz-blizej-Nepalu>.
24. <http://www.safety4sea.com>.
25. <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/rosja-gwaltownie-zwieksza-wydatki-na-wojsko-ten-budzet-bije-rekord,478921.html> / 17 października 2014/.
26. <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/dowodca-sil-nato-w-europie-rosjanie-wlatuja-glebiej-w-wiekszych-formacjach,484531.html>.
27. <http://www.wiking.edu.pl/article.php?id=823>.
28. https://pl.wikipedia.org/wiki/Granica_algiersko-maroka%C5%84ska.
29. https://pl.wikipedia.org/wiki/Granica_chi%C5%84sko-rosyjska.
30. https://pl.wikipedia.org/wiki/Lista_pa%C5%84stw_%C5%9Bwiata_wed%C5%82ug_wydatk%C3%B3w_na_wojskowo%C5%9B%C4%87.
31. https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojna_korea%C5%84ska.
32. https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojska_L%C4%85dowe.
33. <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/2694,KoncepcjaStrategicznaNATOtlumaczenie.html>.
34. <https://www.mos.gov.pl>.
35. Lorenz W., 2016 – *Szczyt strategicznej adaptacji NATO*, „Biuletyn” PISM nr 56(1293), https://www.pism.pl/files/?id_plik=19967.
36. Rathke J. , *Can NATO Deter Russia in View of the Conventional Military Imbalance in the East?*, <http://csis.org/publication/can-nato-deter-russia-view-conventional-military-imbalance-east>.
37. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 12 września 2013 r. w sprawie struktur wojskowych UE: stan obecny i przyszłe perspektywy (2012/2319(INI)), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0381+0+DOC+XML+V0//PL>.
38. *U.S. Army commander warns of Russian blocking of Baltic defence*, „The Baltic Times”, 09.11.2015, http://www.baltictimes.com/u_s_army_commander_warns_of_russian_blocking_of_baltic_defence/.
39. Zapałowski A., *Rola Sił Zbrojnych RP w zapewnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego*, geopolityka.net.

WYDZIAŁ BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO AKADEMII OBRONY NARODOWEJ

Wydział Bezpieczeństwa Narodowego jest jedną z dwóch podstawowych jednostek organizacyjnych Akademii Obrony Narodowej. Jest także jedynym w Polsce ośrodkiem naukowo-dydaktycznym łączącym niemilitarną i militarną problematykę sfery bezpieczeństwa narodowego. Posiada uprawnienia do nadawania stopnia doktora i doktora habilitowanego w obszarze nauk społecznych, dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie oraz doktora w obszarze nauk społecznych, dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o obronności. Wydział jest wiodącym w kraju ośrodkiem w zakresie bezpieczeństwa narodowego, czego wyrazem jest, między innymi, stała współpraca z Siłami Zbrojnymi RP, Biurem Bezpieczeństwa Narodowego, Rządowym Centrum Bezpieczeństwa, Komendą Główną Policji, Komendą Główną Straży Granicznej, Komendą Główną Państwowej Straży Pożarnej, z przedstawicielami organów i władzy rządowej i samorządowej, instytucjami MSW, uczelniami resortu obrony narodowej i podległymi MSW.

Misją Wydziału jest przygotowanie wojskowych i cywilnych profesjonalistów z obszaru bezpieczeństwa do rozwiązywania problemów w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, poprzez: prowadzenie interdyscyplinarnych badań naukowych, realizację nowoczesnych programów nauczania oraz wsparcie i doradztwo naukowe podmiotów działających w obszarze bezpieczeństwa i obronności państwa.

Wydział prowadzi stacjonarne i niestacjonarne studia I, II i III stopnia oraz niespotykane na innych uczelniach studia podyplomowe oraz kursy i szkolenia.

STUDIA PODYPLOMOWE:

- analiza informacji w bezpieczeństwie narodowym
- bezpieczeństwo narodowe
- bezpieczeństwo wewnętrzne
- bezpieczeństwo cyberprzestrzeni RP
- bezpieczeństwo informacji w administracji
- bezpieczeństwo zdrowotne
- edukacja dla bezpieczeństwa
- media a bezpieczeństwo
- międzynarodowe stosunki wojskowe
- pozyskiwanie środków z Funduszy Unijnych
- prawo bezpieczeństwa
- przygotowania obronne państwa
- strategiczne studia bezpieczeństwa narodowego
- studia azjatyckie
- turystyka historyczno-wojskowa
- użycie siły w konfliktach zbrojnych
- wartościowanie technologii bezpieczeństwa
- współczesne konflikty zbrojne
- zarządzanie kryzysowe
- zarządzanie projektami systemów bezpieczeństwa
- zarządzanie ryzykiem w bezpieczeństwie narodowym
- zarządzanie strategiczne i kontrola zarządcza w organizacjach systemu bezpieczeństwa narodowego

STUDIA LICENCJACKIE:

- Administracja
- Bezpieczeństwo narodowe
- Bezpieczeństwo wewnętrzne
- Historia
- Inżynieria systemów bezpieczeństwa
- Stosunki międzynarodowe
- Bezpieczeństwo międzynarodowe

STUDIA MAGISTERSKIE:

- Administracja
- Bezpieczeństwo narodowe
- Bezpieczeństwo wewnętrzne
- Stosunki międzynarodowe

STUDIA DOKTORANCKIE:

- Nauki o bezpieczeństwie

KURSY:

- Wyższe Kursy Obronne
- Kursy Obronne
- Kursy Zarządzania Kryzysowego

Wydział Bezpieczeństwa Narodowego
Akademia Obrony Narodowej
al. gen. Antoniego Chruściela „Montera” 103
00-910 Warszawa

261 814 657
dziekanat.wbn@aon.edu.pl
www.wbn.aon.edu.pl
www.facebook.com/WBN.AON

WYDAWNICTWO

e-mail: wydawnictwo@aon.edu.pl

tel. 261 813 671, tel./fax 261 813 752

KSIEGARNIA

e-mail: ksiegarnia.akademicka@aon.edu.pl

261 814 608

261 814 055

SKLEP INTERNETOWY

www.ksiegarnia.aon.edu.pl

al. gen. A. Chruściela 103, 00-910 Warszawa

WYDAWNICTWO
AON

Oferujemy następujące usługi:

- przygotowanie projektów graficznych
- opracowanie redakcyjne i korektę
- usługi introligatorskie
- skład komputerowy
- drukowanie

Nasze atuty:

- długoletnie doświadczenie
- kompleksowa obsługa
- konkurencyjne ceny
- wysoka jakość
- krótkie terminy

ISBN 978-83-7523-500-5

WYDAWNICTWO
AON